BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XLIII
C
31
NAPOLI

X.I.///
C.
L
31.

FRANCISCI FERNANDII DE CORDOVA CORDVBENSIS

DIDASCALIA MVLTIPLEX.

Nunc primùm in lucem emiſſa.

CVM QVINQVE INDICIBVS neceſſariis.

NAPOLI

LVGDVNI,
Sumptibus Horatij Cardon.

M. DCXV.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

ILLVSTRISSIMO, ET EXC.MO PRINCIPI D. D. LVDOVICO FERNANDEZ

de Cordoua, Cardona, & Aragon, Sueſſæ, Somæ, Vaënæ Duci: Marchioni de Poza: Comiti de Cabra, Palamos, & Oliuito: Vicecomiti de Iznajar: Baroni de Belpuche, Liñola, & Calonge: Neapolitani Regni Magno Ammiranti, Domino ſuo clementiſſimo

FRANCISCVS FERNANDEZ de Cordoua S. P. D.

PRIMOS laborum meorũ fructus (vereor ne præcoces, & inſuaues) excellentiſſime Dux, cui potiùs quàm tibi Cordubenſis familiæ in Vaënæ domo principatũ tenenti dicarẽ ego ex eadem ortus familia,

ac in eodem oppido Vaëna (Baniana, vt credo, Ptolemæi) natus, & altus? Iniurium quidem eſſet, non ei me, meáque omnia ſubdere, cuius me obſequio iura ſanguinis, ac Patriæ iamdudum addixerant. Strictum medius Fidius hoc; ſtrictius tamen grati animi vinculum, quo ingenuè fateor deuinctum me à Patre tuo Antonio immortalis memoriæ Principe, cuius beneuolentiæ quicquid ſum acceptum refero: quòd ſi illi, vtpote inter cœlites beatiſſimam degẽti vitam, gratiam referre minùs poſſim; par eſt vt tibi paternarum non actionum modò, & fortunarum, ſed virtutum etiam hæredi quantulamcunque valeam, referam ſemper. Accipe igitur libẽs hunc quem offero Didaſcaliæ librũ, imò animum offerentis Artaxerxes alter; neque enim ita valde exiguum obtuliſſe videbor munus: quod ſi

hilari

hilari fronte accipere, ac nominis tui patrocinio fouere dignatus fueris, adeò mihi ingentes dabis animos, vt viribus maiora, mente tamen iampridem concepta, & ardenti concupita ſtudio aggrediar conſcribenda, maiorum nēpe tuorum geſta nūquam pro meritis laudata, nec laudanda ſatis, alio ſcilicet Thucydide, Xenophonte alio, Salluſtio, vel Liuio (ſi per tempora licuiſſet) dignū opus: cùm vel ſummis hiſtoricis illis abundè ſuppeditarint conſcribendi materiam, eámque toto orbi notiſſimam, inter complures alios ex Cordubenſi familia nobilitate, ac præclaris facinoribus illuſtres, & celeberrimos viros Didacus vterque Ægabrenſis alter Comes *, Regiæ alter militiæ Præfectus *; ac nunquam morituræ gloriæ Conſaluus ille, qui poſt tot ſæcula intermiſſum Magni nomen,

**Vulgò Conde de Cabra.*

**Vulg. Alcayde de los Donzeles.*

ipſis id illi facientibus hoſtibus tunc temporis Gallis, inter ſtrenuos aſſecutus eſt duces: nec non Raimundus de Cardona Neapolitanus Prorex, & Magnus Ammiras *. Quotus enim quiſque eſt, qui ignoret, Reges ab his victos, ac vinctos? Regna ſublata, oblata, ſpreta, Fidem prælatam? Rerumpublicarum fractas vires, debilitatos ſpiritus, frœnatam audaciam, inclyti nominis Imperatores fugatos, validiſſimos debellatos exercitus, munitiſſimas vrbes ad deditionem compulſas, aut vi captas? Vix tamen tua hæc (ſi Satyrographo credendum) tua verè morum elegangia, Comitas, Magnanimitas, Prudentia, Liberalitas, Muſarum Patrocinium; quibus certè animi bonis vt maiores tuos adæquas, vt plurimos huius æui Principes ſuperas, ita ad Fortunæ, quæ poſſides, bona, vel longè etiam maiora viam tibi ſternere,

* *Vulgò Gran Almirante.*

nere, ſin minùs præueniente natura hæreditario tibi obtigiſſent iure, facili negotio potuiſſes. At quia non Panegyrica hæc, commodiori, ſuo inquam tempori tuas, tuorúmque laudes prædicandas reſeruabo. Interim D. O. M. incolumem te nobis, ac patriæ ſeruet Hiſpaniæ decus.

ipſis id illi facientibus hoſtibus tunc temporis Gallis, inter ſtrenuos aſſecutus eſt duces: nec non Raimundus de Cardona Neapolitanus Prorex, & Magnus Ammiras *. Quotus enim quiſque eſt, qui ignoret, Reges ab his victos, ac vinctos? Regna ſublata, oblata, ſpreta, Fidem prælatam? Rerumpublicarum fractas vires, debilitatos ſpiritus, frœnatam audaciam, inclyti nominis Imperatores fugatos, validiſſimos debellatos exercitus, munitiſſimas vrbes ad deditionem compulſas, aut vi captas? Vix tamen tua hæc (ſi Satyrographo credendum) tua verè morum elegangia, Comitas, Magnanimitas, Prudentia, Liberalitas, Muſarum Patrocinium; quibus certè animi bonis vt maiores tuos adæquas, vt plurimos huius æui Principes ſuperas, ita ad Fortunæ, quæ poſſides, bona, vel longè etiam maiora viam tibi ſternere,

* *Vulgò Gran Almirante.*

nere, ſin minùs præueniente natura hæreditario tibi obtigiſſent iure, facili negotio potuiſſes. At quia non Panegyrica hæc, commodiori, ſuo inquam tempori tuas, tuorúmque laudes prædicandas reſeruabo. Interim D. O. M. incolumem te nobis, ac patriæ ſeruet Hiſpaniæ decus.

AD D. FRANCISCVM DE CORDOVA VIRVM NOBILIſſimum, Doctiſſimum, Integerrimum, Eccleſiæ Cordubenſis Senatorem meritiſſimum, Myſténque digniſſimum P. Petri Manjonij Societatis IESV Theologi

CARMEN PHALEVCIVM,

MAGNORVM *ſatus alte Cordubarum*
Ingens Corduba, quid rudes Camœnas
Noſtras ſollicitas, & in tuarum
Compellis pelago natare laudum?
Sic das Oceano ratem ruendam?
Pygmæum Herculeo paras labori?
Pluto quiſquilias dicare cogis?
Sic Neréa iubes rigare guttis?
Sic vis doctificas ſtrepens Athenas
Tanta noctua luce transfretetur?
In te nobilitas refulget ingens:
Qui, cùm plurima ſigna plurimorum
Heroum referas, imaginéſque,
Maioréſque tuos Duces, Dynaſtas,

Multos

Multos adnumeréſque Marchiones,
Tum nomen regeris, ſimulque numen
FernandI illius vſque prædicandi,
Cui, ſub nomine Cordubæ, dederunt
Cognomen Ducis acta magna Magni:
Quem Saturnia terra, quem Sicambri
Senſêre Annibalemque, Cæſaremque.
Sed nec tot generis beatitates
Actis dedecoras; beatiores
Natales facis ipſe mente, vita.
Naſcenti reor vſque te Mineruæ,
Non iam Cecropios, docente Phœbo,
Primum ſacrificaſſe cum pio igne.
Tam totum mihi corculum Mineruæ
Expreßiſſe videre, dum per omnes
Hortos Palladis antè peruagatus
Promis faſciculo nouos odores,
Edis multiplicem Didaſcaliam.
In qua cùm ſpecimen paras Sophiæ;
Morum das documenta rara mundo.
Te qui nouit, is inſtar abſolutum
Cernit relligionis eminentis
Te Myſten pietate ſingulari,

Culmen,præſidium,decus ſacrorum:
Qui Myſteria dignus adminiſtres.
Cui te de facie videre nondum
Conceſſum eſt, legat is tuum libellum;
Mox ex vngue ratus,quod eſt,leonem
Dicet nobilium,ſimul Sophorum,
Summæ ſe integritatis intueri.
Exemplum nouitate prædicandum.
Vt dici queat altiore voce,
(Seu Phœnix fuerit repertus vnquam,
Idem ſeu fuerit vel irrepertus)
Te,nuſquam quod erat,dediſſe vt eſſet:
Phœnix nobilitatis vnus ipſe,
Phœnix ingenij vel vnus idem:
Phœnix omnigenæ Didaſcalîas,
Phœnix,quod caput eſt,nouus piorum.
Ceſſo, Corduba parce:quaſſa cymba
Tanto pondere degrauata rerum
Peſſum fertur:& hinc neque enataſſet,
Ni Pollux,Cynoſura,ni Celeuſtes,
Ni dux ipſe meo fores Phaſello.

DE

De Eiuſdem D.Franciſci libro ad lectorem Eiuſdem P. Petri Manjonij

EPIGRAMMA.

ASpicis hunc librum, nitidus qui prodit in auras,
Corduba Palladia quem tulit arte potens:
Caſtalides vidêre Deæ, inuidêre ſorores,
Inuidulæq; auidis conſonuêre modis.
Fabula Parnaſſus: Parnaſsia fabula, Tempe:
Fabula cantati ſunt Heliconis opes.
Sordet vterque ſitu: latices Aganippidos arent:
Flora negat flores, numen Apollo ſuum.
Quid ceſſamus? ait Clio; veram Hippocrenem
Corduba flos equitum ſufficit ecce librum.
Hic Heliconis apex: hîc ſunt Parnaſsia Tempe:
Ver Charitum hîc: ducit Corduba Apollo chorũ.

P. Ioan

P. Ioannis Baptiſtæ Benitez Societatis Ieſu Theologi V. C. Ad Cordubam

Epigramma.

Floribus intextũ variis opus, æmula ſorti
Chloridos, è propriis Corduba cõflat agris.
Congerit huc Graioſq́; ſimul, Latioſq́; colores,
Queis picturatum vernat vtrumq; ſolum.
Lilia ſeu linguæ fundit Polymnîa diſertæ
Siue roſas Clio parturit hiſtoriæ.
Vidit, & obſtupuit florum ſpectacula Chloris,
Elyſiaſq́; iterum credula finxit opes.
Priſcáne Bæthicolas inter reuireſcere prata?
Ergo Hellas fictis vnde ſuperbit? ait.
Corduba, dein tu ſola meis dominabere campis:
Marcet ad Elyſium gloria noſtra nemus.
Nominis ecce tui, generiſq́; Auguſta Propago
Tranſtulit Elyſias in ſua ſcripta plagas.
Tranſtulit & Lethen: veteris nam obliuia ſæcli,
Pagina Lethæas cuncta propinat aquas.

P. Bene

P. Benedicti Sojo Societatis Ieſu Theologi, & in Cordubenſi Collegio Eloquentiæ Profeſſoris in laudem D. D. Franciſci de Cordoua

EPIGRAMMA.

Carpit apis ſtudioſa thymos, quos congerit alueo,
Mélque ibi virgineum nectaris inſtar agit.
Seligit atque Hyblæ pretij libamina florum,
Munera ſacra Diis Ambroſiúſque latex.
Quî tamen? in varias hortorum libera cellas
Rore ſalutatas exuit ore roſas.
Nunc violis cõponit opus, nunc pabula thymbræ,
Tum caſiæ viridis germina grata legit.
Author apũ ſimulat propriis in floribus artem,
Quos ſtruit ingeniis ſuauia mella magis.
Alueus hic vario conſtructus melle, palato
Ingenuo, haud credam, dulcior vllus erit.

M. Ioan

M.Ioannis Aquilarij humaniorum literarum Antiquariæ Doctoris.V. Eruditiſſimi in D. Franciſci de Cordoua laudem ad Muſas

EPIGRAMMA.

Cingite Pierides, certatim cingite veſtri
Præſidis æternæ frondis honore caput.
Officiis certate piæ, celebrate per artes
Quæque ſuas magni nomina magna viri:
Qui veſter Phœbus meritò cluet, artibus illis
Phœnix, quæ faciunt nomina veſtra coli.
Si linguæ quæris dulces Polyhymnia flores;
En Hyblæ paſſim fragrat amœnus odor.
Si cauſas, & ſacra cupis penetralia rerum;
Naturæ myſtes hîc tibi ſummus adeſt.
Lipſius antiſtes Sophiæ, cui lampada curſu
Tam meritò poſſit tradere, nullus erit.

D.D.Gon

D. D. Gonſalui de Cordoua, & Carrillo V. C. Nobiliſſimi, Theologi . præſtantiſſimi in operis laudem ad Bœtim

EPIGRAMMA.

Boetis Athlătiacas elato vectus ad vndas
Vortce, nũc tumidis parce voraginibus.
Iure tumes, fateor, breuibuſq; arctaris ab oris,
Perteſſiſq; vada campus inundat aquis.
Auriferis Daurus, gemmatis Singilis vndis
It tibi, cuncta tibi flumina Ibera fluunt.
Fluminis hinc magni nomen vernacula Mauri
Lingua dat; hinc regio Bœtica nomen habet.
Magnifico at titulo maior nunc detrahit amnis,
Cui tu, cui Daurus, amnis & omnis eat.
Maximus omniflua, variáque Didaſcalus arte
Nunc fluit: huic parua guttula Bœtis eris.
Huc Sophus, huc Rhetor, diuino huc dogmate doctus
Confluit; inde fluit cuncta Didaſcalia.

D. Fran

D. FRANCISCO DE CORDOVA V. C.

Eruditiſſimo , Eccleſiæ Cordubenſis Senatori ſacro meriſſimo

PETRVS DE HOjEDA
Societatis Ieſu Theologus S. D.

LEgi, Vir clariſſime, variam hanc tuam *Didaſcaliam:* perlegi iucundiſſimè. Et quidni ſeu tanta varietate pellectus, ſeu tam ſuaui fructuum dulcedine delectatus hoc repeterem Heliconium nemus? Quidni ſemel guſtatas ſæpius reguſtarem ambroſias, quibus menti tam ampliter fiat ſatis? Næ ego perlibenter tanti Didaſcalici frequens adſim Didactos. Fœlices Muſæ tantum nactæ Phœbum! Fœlix Muſæum tali dignum chelio! Fœlix iterum Didaſcalion, vbi Aonias virgines iam conſertim, iam ſingulatim, ſemper concinnè nullas non choreas ducere, agitare, modulari videas! Vbi omnes videas ſuas quamque gazas in hanc tuæ *Didaſcaliæ* Pandoram certatim profudiſſe Deas, Ipſum credas Iouem Amaltheæ miſiſſe cornu, ex

quo

quo tanta,tam varia permanaſceret copia!Et quidem communi vtriſque veſtrûm iure, vir nobiliſſimè,tu illas,te illæ ſacræ ardent ſorores: Iouis quippe clara proles clariſſimam tuam ambiunt nobilitatem,qua Iouium ipſum genus putant nobilitatum. Etenim (vt ex diuiniori noſtra Muſa, quæ Sionios amat vertices, quæ Salomonico inſidet tetrapodi hoc promam) ſi vera Sapientia altas ſe egiſſe gloriatur radices *in populo honorificato* * Græcè *in populo illuſtri:* quid nimirum ſi Didaſcalicæ tuæ Muſæ celſiſſimæ iſtius Corduben- *Eccleſ. 24. 16
ſis nobilitatis ſumma depereant culmina? Nobiles illæ nobilem hanc animam, illuſtres illuſtrem afflent mentem?Imò ſpem faciunt,fore vt Hiſpania noſtra,te,tuíque ſimilibus parariis,plures habeat tanti exemplaris ſummates æmulos: fœliciſſimáque noſtræ gentis ingenia feraciùs excolendo vigeántque,floreántque,fructificentúrque. Sed erit his votis aliàs fortaſſe locus. Addo nunc eam,quam tu nobiliſſimæ tuæ Sapientiæ,ſapientiſſimæ nobilitati coronam addis,virtutem. Perfectam nobilitatem, ſi qui alij, hi abſoluunt numeri:Genus, Doctrina, Virtus. Illud dedêre maiores Bœticæ, atque adeò Hiſpanicæ Nobilitatis decora: Illam tute eximiam tibi peperiſti, quam tam varia, tam multiplex teſtatur *Didaſcalia*; teſtabuntur & quæ apparas,non minùs docta, non minùs erudita. Quid verò de virtute? Veráne vt ſapientia, vera vt ſine illa ſit vſquam Nobilitas? Auſculta quæſo aliud de Cherubica illa Porticu Sapientię reſponsũ,*Generoſitatem illius(*Sapientię*) nobilitat cõtuberniũ habẽs Dei.**Ex Græco ſic inter- *Sap.8.3.
pretêre:*Nobilitatẽ generis illius hoc illuſtrat,quod cõ-*

uictu Dei viuitur. Vteris tu, & quidem arctiſſimo pro tua in alma Eccleſia Cordubenſi ſenatoria dignitate; Quòd autem ſic vteris, illuſtras planè, vt cum Salomone dicam, generoſitatem tuæ Sapientiæ, illuſtras tuam nobilitatem. Macte igitur animo vir: hoc tantùm velim: vno hoc nomine omnes tuas virtutes cenſeo. Macte egregie didactice: hoc variam tuam editionem habeo; Macte, inquam, clariſſime Cordoua, poſtremo hoc, primæ Hiſpanicæ nobilitatis apicem dico. Perge porrò tuos gloriâ, Muſas doctrinâ, omnes religione, Patriam perfecta exornare nobilitate. Vale, nóſque in tuum Didaſcalion admittito. In Collegio Societatis Ieſu, & D. Catharinæ. XIV. Kal. Octobris. CIↃ. IↃC. XIII.

Bernar

Bernardi Aldrete I. V. Doctoris, Canonici Cordubenſis V. C. de hoc opere iudicium ex decreto Illuſtriſſimi, ac Reuerendiſſimi D. Epiſcopi Cordubenſis.

HOc variæ *Didaſcaliæ* opus, quod noſter conſacerdos literarum, & generis nobilitate conſpicuus Don Franciſcus Fernandez à Corduba politiſſimè coagmentauit, non ſine delectatione legi. Maiorine cura, an curioſitate elaboratum ambigo, haud tamen ambiguè vtramque tum multiplicem doctrinam, tum purã, ac minimè fucatam dictionem laudo: & Illuſtriſſimo, ſanctiſſimóque Epiſcopo noſtro Cordubenſi iubente approbo: In eo quippe nihil offendi, quod offendat: ornatè omnia ſplendida, abſtruſioreſque illuſtrantur diſputationes, nec vt paululùm addubites, vllus relinquitur locus. Sic iudico, & cenſeo. Cordubæ pridie Idus Nouembris anni 1511.

Bernardus Aldrete.

P. Ioannis Ludouici de la Çerda ex Societate IESV V.C. eruditiſſimi, religioſiſſimi, Primarij Rhetorices profeſſoris in Madritienſi eiuſdem Societatis Collegio iudicium ex Regij Senatus decreto.

VIdi *Didaſcaliam D. D. Franciſci Fernandij de Cordoua*, in qua doctrina multiplex, ſed cum iudicio: à qua politioris facultatis cupidi, non modò iuuenes, ſed viri etiam, eruent theſauros doctrinæ, & haurient Muſarum vndas. Dignum opus quod lucem videat ad vtilitatem, ad iucunditatem. Datum Madriti in Collegio Societatis IESV. 16. Kal. Ianuarias anni 1612.

Ioannes Ludouicus de la Çerda.

APPROBATIO.

IOANN. CLAVD. DEVILLE, in Sacra Theologia Magiſter & Diuini verbi Prædicator, in Sancti Pauli huiuſce Ciuitatis Canonicus, atque in Lugdunenſi Diœceſi Librorum Cenſor deſignatus: Fidem facimus nos hunc librum, cui inſcriptio eſt, *Didaſcalia Multiplex Franciſci Fernandy de Cordoua Cordubenſis*, percurriſſe, nihilque in eo contra Apoſtolicam & Catholicam Romanæ Eccleſiæ fidem, & bonos mores, ſed omnifaria eruditione eximium inueniſſe. Lugduni apud S. Paulum XVIIII. Cal. Decembr. M. DCXIV.

I. Claudius Deuille.

R.D. D. Thomæ de Meſchatin la Faye, huius libri imprimendi facultas.

THOMAS DE MESCHATIN LA FAYE, Comes, Canonicus, & Camerarius Eccleſiæ Lugdunenſis, & Vicarius Generalis in Archiepiſcopatu Lugdunenſi: Opus, quod inſcribitur, *Didaſcalia Multiplex*, *Franciſco Fernandio de Cordoua Cordubenſi authore*, vt in lucem edatur, facultatem concedo. Lugduni 16. Nouembris 1614.

Meſchatin la Faye.

VOlumen hoc inſcriptum, *Didaſcalia Multiplex, Franciſco Fernandio de Cordoua Cordubenſi authore*, ab HORATIO CARDON Bibliopola Lugdunenſi in lucem dari permittimus: ſimul, ne quis citra factam ei ab ipſo poteſtatem, denuò excudat, interdicimus. Datum Lugduni 20. Nouembris 1614.

SEVE.

SVM

SVMMA PRIVILEGII à Chriſtianiſſimo Galliarum Rege conceſſi.

LVDOVICI XIII. Galliæ & Nauarræ Regis auctoritate ſancitum eſt, atque patentibus Literis cautũ, ne quis in Regno ſuo, aliíſve locis Ditioni ſuę ſubiectis, intra proximos annos decẽ, à die impreſſionis primę inchoandos, ac numerandos, excudat, vendat, excudendum, vendendúmq; quouis modo & ratione conetur librũ, qui inſcribitur, *Didaſcalia Multiplex, Franciſco Fernandio de Cordoua Cordubenſi authore*, præter Horatium Cardon Bibliopolam Lugdunẽſem, aut illos, quibus ipſemet conceſſerit. Prohibitum inſuper eadem auctoritate Regia omnibus ſuis ſubditis, eundem librum extra Regni ſui limites imprimendum cu-

rare, vel quēpiam, vbicumque fuerit, ad id agendum impellere, ac inſtigare, ſine conſenſu dicti Horatij Cardon. Idque omne ſub confiſcatione librorum, aliiſque pœnis originali Diplomate cōtra delinquentes expreſſis. Datum Pariſiis, die 25. Octobris, anno milleſimo ſexcentedecimo quarto.

De mandato Regis, Signatum

BRVLART.

PHILIPPI III. Hiſpaniarum Regis Licentiâ, data Madriti vigeſima tertia Februarij 1613.& ſignata, IORGE DE TOVAR, conceſſum eſt *Franciſco Fernandio de Cordoua Cordubenſi*, vt ſuum Opus quod inſcribitur *Didaſcalia Multiplex*, extraneo Bibliopolæ cui voluerit, tradat manuſcriptum, quod excudatur, atque in lucem emiſſum virtute iſtius Licentiæ in omnibus terris ſuæ poteſtati ſubiectis, liberè diuendatur.

AVTORVM, QVI IN HOC opere citantur, Elenchus.

A.

Brahamus Ortelius.
Acron.
Actius Syncerus Sanazarus.
Adrianus Turnebus.
Ælianus.
Ælius Antonius Nebriſſenſis.
Ælius Donatus.
Ælius Lampridius.
Ælius Spartianus.
Æneas Syluius.
Albius Tibullus.
Albertus Krantius.
Albertus Magnus.
D. Alchimus Auitus.
Alexander ab Alexandro.
Alexander Carrerius.
Alphonſus Card. Toletus.
Aloyſius Cadamuſtius.
D. Ambroſius.
Ambroſius Calepinus.
Ambroſius Morales.
Ammianus Marcellinus.
Anacreon.
Andreas Alciatus.
Andreas Pozza.
Andreas Reſendius.
Angelus Politianus.
Antiphanes.
Antoninus Auguſtus.
Antonius Auguſtinus.
Antonius Clarus Syluius.
Antonius Minturnus.
Antonius Pigafeta.
Antonius Poſſeuinus.
Appianus Alexandrinus.
Ariſtophanes.
Ariſtoteles.
Arnobius.
Arnoldus Ferrotus.
Arrianus.
Artemidorus.
Aſcenſius Badius.
Athenæus.
Auguſtinus Niphus.
A. Gellius.
Aulus Perſius.
D. Aurelius Auguſtinus.
Aurelius Caſſiodorus.
Aurelius Prudentius.

B

Arnabas Briſſonius.
Bartholomæus Chaſſaneus.
D. Baſilius Magnus.
Beda.
Benedictus Arias Montanus
Bernardus Aldrete.
Biblia Sacra.
Blondus Flauius.
Bucardus Pylades.

C

Aius Criſpus. Salluſtius.

Caius Iulius Cæſar.
Caius Pedo Albinouanus.
Caius Plinius.
Caius Suetonius Tranquillus.
Caius Valerius Flaccus.
Carolus Sigonius.
Cedrenus.
Claudius Claudianus.
Claudius Gallenus.
Claudius Ptolemæus.
Claud. Rutilius Numatianus.
Clemens Alexandrinus.
Clemens Romanus.
Cœlius Calcagninus.
Cœlius Rhodiginus.
Concilium Tridentinum.
Conimbricenſes.
Conrradus Lycoſthenes.
D. Cyprianus.
D. Cyrillus Hieroſolymitanus.

D

Dantes Aligerius.
Decimus Magnus Auſonius.
Decretales.
Decretum Gratiani.
Deſiderius Eraſmus.
Didacus Couarruuias.
Diodorus Siculus.
Diogenes Laërtius
Dion Caſſius.
Dionyſius Afer.
Dionyſius Halicarnaſſeus.
Dionyſius Lambinus.

E

D. Epiphanius.
Euripides.
Euſebius Cæſarienſis.
Euſtathius.
Eutropius.

F

Fabius Plantiades Fulgentius.
Fernandus Pincianus.
Flauius Soſipater Chariſius.
Florentinus I. C.
Florianus de Ocampo.
Franciſcus Floridus Sabinus,
Franciſcus Luiſinus.
Franciſcus Nauſea.
Franciſcus Petrarcha.
Franciſcus Titelmanus.
Franciſcus Vatablus.

G

Garcias Laſſus.
Gaſpar Barreyrus.
Germanicus Cæſar.
D. Gregorius Magnus.
D. Gregorius Naziãzenus.
Gilbertus Genebrardus.
Guido Panzirolus.
Guillielmus Budæus.
Guillielmus Xilander.

H

Hegeſippus:
Heliodorus.
Henricus Stephanus.
Heſiodus.
D. Hieronymus.
Hieronymus Fracaſtorius.
Hiero

Hieronymus Vida.
Hieronymus Zurita.
Hipponax.
Homerus.
Horus Apollo.
Hugo Cardinalis.

I

IAnus Parrhaſius.
Ioannes Antonius Magninus.
Ioannes Barros.
Ioannes Boccacius.
Ioannes Boëmus.
Ioannes Bouincontrus.
Ioannes Chryſoſtomus.
Ioannes Damaſcenus.
Ioannes Georgius Triſſinus.
Ioannes Iouianus Pontanus.
Ioannes Leo.
Ioãnes Pierius Valerianus.
Ioannes Pineda.
Ioannes Mena.
Ioannes Sambucus.
Ioannes Tzetzes.
Ioſephus Iudæus.
Ioſephus Scaliger.
D.Iſidorus.
Iulius Camers.
Iulius Cæſar Bulengerus.
Iulius Cæſar Scaliger.
Iulius Obſequens.
Iulius Pollux.
Iulius Solinus.
Iunius Iuuenalis.
Iunius Moderatus Columella.
Iuſtinianus Imperator.
Iuſtinus Hiſtoricus.
D.Iuſtinus Martyr.
Iuſtus Lipſius.

L

LAmbertus Hortenſius.
Laurentius Palmyrenus.
Laurentius Surius.
Leges Partitarum.
Lilius Gregorius Giraldus.
Lucianus.
Lucius An. Seneca Philoſophus.
Lucius An. Seneca Tragicus.
Lucius Apuleius.
Lucius Cœlius.
Lactant. Firmianus.
Lucius Florus.
Ludouicus Arioſtus.
Ludouicus Barthemantus.
Lycophron.

M

MAcrobius.
Marcellinus Comes.
Marcus Accius Plautus.
Marcus An.Lucanus.
Marcus Antonius Muretus.
Marcus Antonius Sabellicus.
Marcus Cato.
Marcus Fabius Quintilianus.
Marcus Manilius.

Marcus Paulus Venetus.
Marcus Terentius Varro.
Marcus Tullius Cicero.
Marcus Valerius Martia-lis.
Marcus Vitruuius.
Marius Niger.
Marius Seruius Honora-tus.
Martianus Capella.
Martianus I.C.
Martinus Antonius del Rio.
Matthæus Raderus.
D. Maximus Monachus & Martyr.
Maximus Tyrius.
Menander.
Mercurius Triſmegiſtus.

N

Natalis Comes.
Nauigationes Hol-landienſium.
Nicander.
Nicephorus Caliſtus.
Nicolaus Leonicenus.
Nonnius Marcellus.
Noua compilatio legum Hiſpaniæ.

O

Odoardus Barboſſa.
Olaus Magnus.
Onuphrius Panuinus.
Oppianus.
Orpheus.

P

Palladius Rutilus.
Paulus Diaconus.
Paulus Iouius.
Paulus Oroſius.
Pauſanias.
Petronius Arbiter.
Petrus Bellonius.
Petrus Crinitus.
Petrus Nannius.
Petrus Victorius.
Philippus Bergomas.
Philo Iudæus.
Philoſtratus.
Photius.
Pindarus.
Placidus Lactantius.
Plato.
Plutarchus.
Polybius.
Polydorus Vergilius.
Polyenus.
Pomponius I.C.
Pomponius Mela.
Procopius.
Publius Cornelius Taci-tus.
Publius Ennius.
Publius Ouidius Naſo.
Publius Terentius.
Publius Vergilius Maro.

Q

Quintus Aurelius Sym-machus.
Quintus Curtius.
Quintus Horatius Flac-cus.

Quintus Valerius Catullus.

R

Raphael Volaterranus.
Rufus Feſtus Auienus.

S

Sebaſtianus Munſterus.
Septimius Florens Tertullianus
Septuaginta interpretum verſio.
Sextus Aurelius Propertius.
Sextus Aurelius Victor.
Sextus Empiricus.
Sextus Feſtus Pompeius.
Sextus Iulius Frontinus.
Sextus Rufus.
Sidonius Apollinaris.
Silius Italicus.
Simon Majolus.
Sophocles.
Statius Papinius.
Strabo.
Suidas.
Sulpicius Seuerus.
Summa conciliorum.

T

Terentianus Maurus.
Thocritus.
Theodorus Canterus.
Theophanes.
D. Thomas.
Thomas Boccius.
Thomas de Vio Card. Caetanus.
Thomas Morus.
Thucydides.
Titus Liuius.
Titus Lucretius Carus.
Torquatus Taſſus.

V

Valerius Maximus.
Velleius Paterculus.
Vincentius Speculator.
Vlpianus I.C.

X

Xenophon.
Xiphilinus.

Z

Zonaras.

INDEX

INDEX CAPITVM LIBRI HVIVS.

De mira Dæmonis impoſtura, qua hominum mentibus ante Chriſti Seruatoris aduentum illuſit; Poëtarum loca aliquot explicata. Caput 1.
Quid in ſacris literis Paſcha ſignificet. Cap. 2.
Quid ſit adorare; vnde dicatur; varij Antiquis adorandi ritus; Plauti locus in Moſtellaria declaratus; Beati Iob illuſtratus alter; origo deoſculandi manum geſtu, ac verbis, Italis, & nobis communis. Caput 3.
Non ignaros fuiſſe Antiquos mundi exitus; animarum examinis, corporeæq; reſurrectionis; & vnde illi didicerint. Caput 4.
Aquas in cœlo nullas eſſe; declarati aliquot Scripturæ ſacræ loci, nec non & Sanctorum Patrum. Cap. 5.
An priùs æs in vſu fuerit, quàm ferrum; & an Heroum arma ænea fuerint; de vtriuſque metalli inuentione; ac de Hieroſolymitani Salomonici templi ſtructura nonnulla. Caput 6.
An detur in rerum natura Phœnix auis; & an vera ſint, quæ de illa vulgò circumferuntur. Cap. 7.
An verum ſit fuiſſe in rerum natura Centauros, ſiue Hippocentauros, aut Onocentauros. Cap. 8.
An detur Monoceros in rerum natura; & an idem ſit cum Rhinocerote. Caput. 9.
An pulmonem habeant Piſces, & an reſpirent. Cap. 10.
An verum ſit Piſces alicubi foſſiles dari. Cap. 11.
An verum ſit viperas in Venerem furentes ſuos mares

truci

trucidare ipſaſq́; deinde dirupto vtero à filiis naſci geſtientibus occidi. Caput 12.
Quomodo fiat ſternutatio, & quare ſacra & ominoſa Antiquis; morem ſalutandi ſternuentes ab eis emanaſſe. Caput 13.
Defenſus à multorum calumnia Iuſtinianus Imperator. Caput 14.
Quid ſit ſeruitus, & vnde dicta, ipſius origo, & quare à iure gentium introducta, & iuri Naturali dicatur contraria, cum ab ipſomet emanarit. Cap. 15.
Quis fuerit I.C. Labeo, & cur Horatio inſanus dictus. Caput 16.
An Noë idem cum Iano fuerit. Caput 17.
Lucanus in enarrandis Maſſilienſium ſacris à Ioſephi Scaligeri calumnia vindicatus; humanis litandi hoſtiis gentium aliquot ritus. Caput 18.
Quis primus carmina fecerit; Ianus Parrhaſius, & Iulius Cæſar Scaliger reprehenſi, Caput 19.
Quis ſit Poëticæ finis; aliquot autorum concilata loca. Caput 20.
Comœdiæ, ac Tragœdiæ differentiam aliam eſſe ab ea, quæ vulgò creditur. Caput 21.
Morem appendendi ad parietes ædium ſacrarum tabellas pictas, cereos, hominum ſimulachra, arma, veſtes, cæſariem, donariaq́; alia ab Antiquis deſumptum, & cur voti cauſa capilli tondeantur. Caput 22.
Petronij locus alter explicatus. Caput. 23.
De Cothurni ſignificatione multiplici ad Bernardum Aldrete virum eruditiſſimum, amicum optimum. Caput 24.
Dæmogorgonis fictitiũ numẽ, & nomẽ, nullãq́; eius reperiri mentionem, aduerſus Boccaciũ, & alios. Cap. 25.
Ioui

Ioui Taurum immolari nefas fuiſſe; defenſus à recentiorum calumnia Seruius; Poëtarum loca aliquot explicata. Caput 26.
Qui ſint Machaonæ Martiali; & à calumnia Petri Victorij vindicatus Cicero; Lucani locus illuſtratus. Caput 27.
Quid ſint ſculponeæ; Plauti locus in Caſina declaratus Caput 28.
Saltationem variè audiuiſſe apud Antiquos, inter plurima tamen eius genera peſſimè Gaditanam, à qua hodie laſciuæ Hiſpanienſis vulgi ſaltationes originem ducunt. Caput 29.
Germana Tibulli lectio tribus in locis à Ioſephi Scaligeri calumnia veriùs, quàm caſtigatione vindicata. Caput 30.
De Choaſpis fluminis aqua; Feſtus Auienus, & Dionyſius Afer reprehenſi; Tibullus duobus in locis, in vnico Auſonius explicati. Caput 31.
Quid ſit Lunæ ſilentiũ, Vergilij locus explicatus. Cap. 32
Somni parentes qui fuerint; Senecæ in Hercule furente locus aduerſus aliorum ſententiam congruè declaratus. Caput 33.
Lapſum fuiſſe Donatum in expoſitione illius Terentiani loci. Accede ad ignem hunc. Caput 34.
Qui eſſent Faſti dies, qui nefaſti; illorum origo; Ouidij locus explicatus. Caput 35.
Mortem ſibi conſciſcẽtes malè audiuiſſe ab antiquorum ſapientiſſimis; Rem ad Reſtim redire quid Terentio; Martialis locus reſtitutus; quid reſtio Plauto. Caput 36.
Antiquis vt & nobis digitus medius contractis cæteris in alterius contemptum erigi ſolitus. Martialis, Perſius,

ſius, Iuuenalis illuſtrati. Caput 37.
Quot nominum generibus vſi fuerint Romani tum viri, tum fœminæ, quot Græci; trium literarum homo quid apud Antiquos, quid apud Plautum. Caput 38.
Nubere pro meretricari veteribus quandoque dictum. dicterij cuiuſdam Hiſpani origo; vxor pro meretrice; Martialis illuſtratus. Caput 39.
Quid ſit Soricina nænia Plauto in Bacchidibus. Næniæ ſignificatio quotuplex; diuerſorum Poëtarum, nec non prædicti loci aliquot declarati, vnicus in Milite reſtitutus. Caput 40.
Puerilis iuriſiurandi formulam, Edios, ab antiquis emanaſſe, ac de iureiurando quædam non vulgaria. Caput 41.
Fabulam Scyllarum; fabulam itidem Prognes, & Philomelæ; ac fabulam Heliadum variè, & confusè prodi ab autoribus; defenſus tribus in locis Vergilius, in vnico Garcias Laſſus. Caput 42.
Quid ſit nobilitas, & vnde dicta; nobilem pro noto, ignobilem pro ignoto Antiquos vſurpaſſe. Caput 43.
Quid ſit Leuca, & vnde dicta; Iſidori locus reſtitutus; Regia lex Partitarum declarata. Caput 44.
Plures fuiſſe fluuios Lethes nomine; vnicum in Hiſpania noſtra, neque illum (vt vulgò creditur) qui hodie, Guadalete. Caput 45.
Caſtam fuiſſe Penelopem; Vlyſſis mortem in mari; Dictym Cretenſem commentitium autorem aduerſus Floridum Sabinum. Caput 46.
Vlyſſis peregrinantis monumenta conſeruata in Hiſpania, inter ea Olyſſiponem nobiliſſimam vrbem; & an hæc eadem cum Vlyſſea Strabonis, an verò diuerſa.

ſa, *Caput* 47.
De Hiſpanorum equorum pernicitate, de eis fabella quædam exploſa; Varronis locus caſtigatus. De Salone item fluuio, ac Bilbili Martialis patria, & eiuſdem Poëtæ locus reſtitutus. *Caput* 48.
Rubrum mare à rubro colore dictum contra quorundam ſententiam; ac defenſus in Troadibus Seneca. *Caput* 49.
De Ægyptianis, ſeu Zingaris; & vnde illis origo. *Caput* 50.

FRAN

FRANCISCI FERNANDII DE CORDOVA CORDVBENSIS

Didaſcalia multiplex.

CAPVT I.

De mira Dæmonis impoſtura, qua hominum mentibus ante Chriſti ſeruatoris aduentum illuſit; Poëtarum loca aliquot explicata.

EA fuit ſemper Dæmonis calliditas, vt ſin minùs ſimilis eſſe Altiſſimo (vt in votis habuit) in ſecundò ſuæ creationis inſtanti potuit, debitum ſaltem ſoli Deo honorem ſibi arrogare conatus fuerit miris impoſturis; nec mirum, quandoquidem ſerpens (cuius nomine

Geneſis 3. Ioann.2. Diabolus ſignificatur in ſacris literis) *& callidior cunctis animantibus terræ, & homicida erat ab initio, ac mendax*: neque incœpto deſtitiſſet, ni parturiens virgo illius contriuiſſet caput, moriénſque vita, Chriſtus videlicet, illius tyrannidem, ac mortem ſimul noſtram moriendo deſtruxiſſet. Quod nec Antiquos demum latuit: Tiberij enim Auguſti tempore, quo Chriſtus paſſus, nauta quidam Thamus nomine apud Echinadas inſulas voce quadam mari emiſſa magnum Pana (Dæmon ille erat) obiiſſe nunciare iuſſus, cùm ad Palodes perueniſſet, quo facto magnus multorum exauditus fuit confuſus gemitus, quem quidem caſum plurium teſtimonio Tiberius Princeps comprobauit. rem longiùs narrat Plutarchus. De oraculorum defectu. Verùm de tyrannide, ac fallaciis Diaboli bene Clemens Alexandrinus; In exhortat. ad Gentes. *Maligna* (inquit) *& ſerpens bellua oculos perſtringens, redigit in ſeruitutem, & in hodiernum vſque diem homines affligit, barbarorum ritu (vt mihi videtur) puniens, qui dicuntur cadaueribus alligare captiuos, donec cum ipſis quoque putreſcant. Hic ergo malus tyrannus, & Draco quoſcunque ab ortu ſibi potuerit vendicare, lapidibus, & lignis, & imaginibus, & aliquibus eiuſmodi ſimulachris miſero ſuperſtitionis vinculo viuos, vt dicitur, adducens vnà cum eis ſepelit, donec vnà cum ipſis interierint. Quamobrem, vnus enim eſt ſeductor, qui à principio quidem Euam, nunc autem alios quoque iam homines ad mortem adducit, vnus & idem eſt nobis adiutor, & opitulator Dominus.* Hæc ille de lignorum, ac lapidum adoratione diabolica inducta fraude, vt *ſimiles illis fiant, qui faciunt ea,* quemadmodum Pſal. 113.

modum Regius cecinit vates. Sed mirum magis
eſt Dæmonem adeò hominibus illudere voluiſſe,
vt in ea forma in qua humanum genus ſua cir-
cumuenit fraude,eíque perniciem molitus eſt,ac
mortem, in ea inquam ſeſe adorandum præbue-
rit,ac miſeris perſuaſerit mortalibus. Nam præ-
ter quàm quòd Regem, ac Dominum Ægyptij Hierogly.
(vt Horus Apollo autor eſt) ſub Serpentis de- 56.57.58.
pingebant forma, apud Eleos Serpens quidam
colebatur veluti ſeruator,ac tutelaris,cui à ſerua-
ta vrbe Soſipoli Deo nomen impoſuerunt, Ser-
uatoris inquam nomen (proh dolor) orbis de-
ſtructori; cauſam narrat Pauſanias. Salutis etiam In Eliacis.
ſignum fuiſſe,illíque Diuæ conſecratum ſerpen-
tem certo certius eſt: nam & Macrobius refert,
& oſtendunt complura antiqua numiſmata, in
quibus ſerpens inſculptus cernitur cum inſcri-
ptione,SALVTIS SALVS PVLICA, SA- 1.Saturnal.
LVS AVG.aut AVGG.Neronis aureũ,&æreũ, 1.c.20.
M. Aurelij argenteũ æreúmque, Antonini, Cõ-
modi,Valeriani ærea,Munatij Accilij Triumuiri
Valetudinis argenteũ,quorũ pleraque in noſtro
viſuntur Muſæo. Quod etiam populum intelle-
xiſſe Iſraëliticum,quandoquidem ſerpenti æneo,
quem fecerat Moyſes, incenſum adolebat, extra
controuerſiam eſſe debet. Quare Ezechias Rex
maxima cum laude (vt inquit Auguſtinus) illum l.10. de Ci-
confregit,vt in libris habetur Regum; *Confregít-* uit.c.8.
que ſerpentem æneum, quem fecerat Moyſes: ſiquidem Regum 4.
vſque ad illud tempus filij Iſraël adolebant ei incen- c.18.
ſum.Cur autem ſalutis ſignum gentibus eſſet ſer-
pens,in promptu cauſa eſt, quia nimirum Æſcu-

lapio ſalutis Deo dicatus erat; qua de cauſa Æſculapius depingebatur virgam manu geſtans, cui complicatus erat anguis: ita in pluribus Græciæ locis Pauſanias, ita in Antiquis lapidibus reperiri depictum refert Guilielmus de Choul. Quin & Æſculapius ipſe ſub ſerpentis forma depingebatur, vt in Antiquo Epidauri vrbis (vulgò hodie multis Raguſa) æreo viſitur numiſmate, quod erectum ſerpentem inſculptum habet cum hac inſcriptione Græca; ΕΠΙΔΑΥΡΙΟΝ, & iure quidem: nam apud illos Æſculapius Deus, ſeu potiùs Cacodæmon ſub ſerpentis forma & viſebatur ſępe, & colebatur ſemper, autore Pauſania; ſub hac etiam Draconis ſpecie Pergami colebatur, Statius.

In Corinthiacis. De Relig. Romanorum. In Corinthiacis.

Pergameas intraſſe domos, vbi maximus ægris
Auxiliator adeſt, & feſtinantia ſiſtens
Fata, ſalutifero mitis Deus incubat angui.

Et ſub hac quoque forma Epidauro Sycionium iugo mulorum aduectum teſtatur Pauſanias: nec non Epidauro Romam etiam tranſlatum, è nauique in Tiberinam inſulam deſcendiſſe, ac nuſquam deinceps comparuiſſe, multi retulêre autores, Liuius, Valerius Maximus, Plutarchus, Lactantius, Arnobius, Auguſtinus. Ex Poëtis verò Quintus Serenus medicus, & poëta.

Liuius l. 11. qui eſt incipit red. Val. Max l. 1. c. 8. Plutar in in Quæſt. Cent Rom. Lact. l. 1. c. 8. Arnob. l 7. Aug. l. 10. de Ciuit. c. 16. In lib. de Medicina in initio. Metamor. l. 15.

Qui colis Ægeas, qui Pergama, quique Epidaurũ,
Qui quondam placida tectus ſub pelle Draconis
Tarpeias arces, atque inclyta tecta petiſti,
Depellens tetros præſenti numine morbos.

Latè Ouidius in libris Metamorphoſeon, & Faſtorum. Vnde Horatius.

Cur

Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum
Quàm aut aquila, aut ſerpens Epidaurius?

Sed de ſerpente hoc mirum quoddam retulit inter omnes Plinius his verbis; *Atqui anguis Æſculapius Epidauro Romam aduectus eſt, vulgóque paſcitur & in domibus: ac niſi incendiis ſemina exurerentur, non eſſet fœcunditati eorum reſiſtere.* Sacratus etiam ſerpens fuit aliis Diis, Ioui nimirum, in cuius Sabaziis myſteriis ex ſinu eorum qui initiabantur, Draco extrahebatur, vt teſtatur Alexandrinus Clemens. Quod bene confirmat Artemidorus ſignificationes alias Draconis enumerans, hæcque addit; *& Deos omnes quibus eſt ſacratus; ſunt autem hi Iupiter reuerendus, Sol, Ceres, Proſerpina, Hecate, Æſculapius, Heroes.* adde & Mineruæ ex Plutarcho: quod innuiſſe mihi videtur Vergilius in illis Æneidôs verſibus. l. 29. c. 4. In exhortati ad Gentes. De interpretat. ſomniorum l. 2. c. 13. In libell. de Iſide, & Oſiride. lib. 2.

At gemini lapſu delubra ad ſumma Dracones
Effugiunt, ſæuæq́ petunt Tritonidis arcem,
Sub pedibuſq́ Deæ, clypeiq́ ſub vrbe teguntur.

Nec non & Baccho, cuius ſacris qui initiabantur, ſerpentibus coronati Euam, Euam inclamabant, quo magis appareat Dæmonis calliditas generis, ac erroris noſtri parentem Euam veluti fraudis adminiſtram ſuæ iterato, & ingeminato ſæpius nomine conclamari volentis. Primus huius fraudis detector Clemens Alexandrinus. *Dionyſium Mænolem orgiis Bacchi celebrant crudarum carnium eſu ſacram agentes inſaniam, & cæſarum carnium peragunt diuiſionem coronati ſerpentibus vlulantes Euam, Euam illam, per quam error eſt conſecutus, & ſignum Bacchicorum orgiorum eſt ſerpens myſteriis* In exhort. tat ad Gentes.

initiatus. Iam verò ſi accurata vox ſpectetur Hebraica, nomen Heua aſpiratum exponitur Serpens fœmina. Eadem ferè verba ex illo Euſebius Cæſarienſis. *Quid dicam de Dionyſio, quem Manolem Græcè, id eſt Latinè totum furentem appellant? cui Bacchæ orgia celebrant & crudas carnes comedentes ſacro furore initiantur, Euam, Euam conclamantes, quæ vox aſpirata ſecundùm exquiſitam Hebræorum linguam fœminæi ſexus ſerpentem ſignificat.* Diuus quoque Epiphanius. *Item Dionyſii alij, qui Curetes, & carnium diſtributionem in ſacris habent ſerpentibus coronati clamantes, ac Euātes, Va, Va, illam adhuc Euam à ſerpente deceptam inuocantes, aut per aſpiratam vocem ex Hebraica lingua ſerpentem ad ſuum errorem vocantes. Eua enim citra aſpirationem Hebræis mulierem, cum aſpiratione ſerpentem ſignificat.* Ex Antiquis multi hoc indicarunt: inter Græcos enim Orpheus, & Euripides Euion Bacchum à voce, quæ in eius myſteriis frequētabatur, ſæpe vocitarunt, inter Latinos verò optimè ritum hunc depinxit Catullus.

l. 2. de Præparat. Euāgel. c. 5.

Contra hæreſes l. 3. to. 2. in fin.

Orph. in hymnis. Euripid. in Bacchidib.

In Argo.

At parte ex alia florens volitabat Iacchus,
Cum thyrſo Satyrorum, & Nyſigenis Silenis,
Te quærens Ariadna, tuóque incenſus amore,
Qui tum alacres paſſim lymphata mente furebant,
Euoë bacchantes, Euoë capita inflectentes.
Horum pars tecta quatiebant cuſpide thyrſos,
Pars è diuulſo iactabant membra iuuenco,
Pars ſeſe tortis ſerpentibus incingebant,
Pars obſcura cauis celebrabant orgia ciſtis,
Orgia, quæ fruſtrà cupiunt audire prophani.

Atque ita (vt de Græcis Pindaro, & Euripide diximus)

diximus) Latinorum Poëtarum multi Euan, & Euion Bacchum dixerunt. Idem Catullus.

Saxea vt effigies Bacchantis proſpicit Eua. Ibidem.

Lucretius.

Inde Autumnus adit, graditur ſimul Euthyus Euã. lib. 5.

Horatius.

Eua recenti mens trepidat metu, Carm. l. 2.
Plenoq́, Bacchi pectore turbidum Od. 19.
Lætatur Eua, parce Liber,
Parce graui metuende thyrſo.

Naſo.

Nicteliuſq́, Eleuſq́, parens, & Iacchus, & Euan. Metamor.
&, —*Indis vlulantibus Euan.* l. 4.

Perſius.

Euion ingeminat, reparabilis aſſonat echo, Satyra 1.

Papinius.

Latous vatum pater, & Semelius Euan. Syluarum l. 1.

Idem. —*Baſſaridum rotator Euan.* Syluar. 2.

Idem etiam, —*& à ſummis auditus mõtibus Euã.* Thebaid. 5.

Vnde Bacchæ ipſæ Euantes dictæ. Catullus.

Thyadas effuſis euantes crinibus egit. In Argonaut.

Virgilius.

Illa chorum ſimulans Euantes orgia circum Æneid. 6.
Ducebat Phrygias.

Propertius.

Egit vt Euantes dux Ariadna choros. lib. 2.

Silius.

Non ille Euantis Maſſylla palluit oras. lib. 1.

Vltimò animaduertere viſum eſt, Genio etiam dicatum fuiſſe anguem, eo quòd ſæpe ſub hac viſum ſit forma tam domi, quàm foris: Vnde credo emanaſſe ſuperſtitionem illam, quæ ad hunc

vſque diem in aliquorum animis infixa, domeſticos angues occidi, religionem eſſe prædicat: hac tamen de cauſa Antiquis conſecrationis nota, aut loci ſacri duo depicti angues, quemadmodum apud nos Diuorum Antonij, aut Martialis imagines, ſiue ſalutaris crucis effigies. Seruius in illud Æneidos.

Æneid. l. 5. *Incertus geniúmve loci, famulúmve parentis*
Eſſe putet.

Idque Perſij teſtimonio. *Nullus enim* (inquit) *locus caret genio, qui per anguem plerunque oſtenditur. Perſius. Pinge duos angues, pueri locus eſt ſacer, extrà meite, diſcedo.* Hæc Seruius, quem deinde ſecutus eſt Nebriſſenſis noſter in commentariis in Perſium. Sed demum tam turpes Deos non minùs deteſtabile decuit ſymbolum: meritóque (ſi ſpiritus carnem, & oſſa haberent) credere Pherecidi Syro deberemus, Deos omnes, ſeu potiùs Dæmonas ſerpentinis eſſe pedibus affirmanti.

Quid in ſacris literis Paſcha ſignificet.

CAPVT II.

ADeò variè nomen hoc tam in nouo, quàm in veteri accipitur inſtrumẽto, vt quæ ſit vera eius, ac genuina ſignificatio iure poſſit dubitari: Iam enim facere Paſcha, iam immolare Paſcha, comedere Paſcha, iam feſtũ Paſchæ legimus

mus in ſcriptura:quæ omnia,ſi vnica nomen hoc ſignificatione eſſet cõtentũ,inter ſe proculdubio pugnarẽt.Sciendũ ergo idẽ eſſe Hebræis Paſcha, quod nobis tranſitus,ſiue trãſcenſus,aut trãſgreſſio,cuius Feſtum (quod alio etiam,& veriùs Hebræo vocabulo, Phaſe vocabatur; Paſcha enim Chaldaicum eſt, vt paulò inferiùs patebit)à Deo fuit per Moysẽ Iſraëlitico populo pręceptũ celebrari decima quarta die mẽſis primi, is erat Nyſan, qui apud nos Martio reſpondet, vt ex quãplurimis aliis tenent Sigonius,& Genebrardus. Celebrabatur autem ſic.Decima quarta Nyſan agnum anniculum immaculatum immolabant Hebræi, quem aſſum, & integrum accinctis renibus, calcatis pedibus baculos in manibus tenentes, ac feſtinantes comedebant, vt videre eſt Exodi 12. Cur autem tranſitus appellaretur feſtiuitas iſthæc, curque viatorum more illam celebraret Deo tunc temporis dilectus populus in eodem capite redditur ratio; *Cúmque introieritis terram, quam Dominus daturus eſt vobis, vt pollicitus eſt, obſeruabitis ceremonias iſtas. Et cum dixerint vobis filÿ veſtri: Quæ eſt iſta religio? dicetis eis: Victima tranſitus Domini eſt, quando tranſiuit ſuper domos filiorum Iſraël in Ægyto percutiens Ægytios, & domos noſtras liberans.* Porrò Paſcha nihil aliud ſignificare quàm tranſitum docent viri & ſanctitate, & literarum cognitione inſignes. Hieronymus in Micheam. *Vnde a tranſitu Pháſe, id eſt Paſcha nomen accepit*; & in Matthæum. *Paſcha quod Hebraicè dicitur Pháſe,non à paſſione, vt plerique arbitrantur, ſed à tranſitu nominatur*; *eo quòd ex-*

Sig. in libr. 1. Sulpicij Genebrard. Chronol, 2.

l. 2. c. vlt. t. 6.

c. 26. tom. 9.

vſque diem in aliquorum animis infixa, domeſticos angues occidi, religionem eſſe prædicat: hac tamen de cauſa Antiquis conſecrationis nota, aut loci ſacri duo depicti angues, quemadmodum apud nos Diuorum Antonij, aut Martialis imagines, ſiue ſalutaris crucis effigies. Seruius in illud Æneidos.

Æneid. l. 5. *Incertus geniúmve loci, famulúmve parentis*
Eſſe putet.

Idque Perſij teſtimonio. *Nullus enim* (inquit) *locus caret genio, qui per anguem plerunque oſtenditur. Perſius. Pinge duos angues, pueri locus eſt ſacer, extrà meite, diſcedo.* Hæc Seruius, quem deinde ſecutus eſt Nebriſſenſis noſter in commentariis in Perſium. Sed demum tam turpes Deos non minùs deteſtabile decuit ſymbolum: meritóque (ſi ſpiritus carnem, & oſſa haberent) credere Pherecidi Syro deberemus, Deos omnes, ſeu potiùs Dæmonas ſerpentinis eſſe pedibus affirmanti.

Quid in ſacris literis Paſcha ſignificet.

CAPVT II.

ADeò variè nomen hoc tam in nouo, quàm in veteri accipitur inſtrumēto, vt quæ ſit vera eius, ac genuina ſignificatio iure poſſit dubitari: Iam enim facere Paſcha, iam immolare Paſcha, comedere Paſcha, iam feſtū Paſchæ legimus

mus in ſcriptura:quæ omnia,ſi vnica nomen hoc ſignificatione eſſet cōtentū,inter ſe proculdubio pugnarēt.Sciendū ergo idē eſſe Hebræis Paſcha, quod nobis tranſitus,ſiue trāſcenſus,aut trāſgreſſio,cuius Feſtum (quod alio etiam,& veriùs Hebræo vocabulo, Pháſe vocabatur; Paſcha enim Chaldaicum eſt, vt paulò inferiùs patebit)à Deo fuit per Moysē Iſraëlitico populo pręceptū celebrari decima quarta die mēſis primi, is erat Nyſan, qui apud nos Martio reſpondet, vt ex quāplurimis aliis tenent Sigohius,& Genebrardus. Celebrabatur autem ſic.Decima quarta Nyſan agnum anniculum immaculatum immolabant Hebræi, quem aſſum, & integrum accinctis renibus, calcatis pedibus baculos in manibus tenentes, ac feſtinantes comedebant, vt videre eſt Exodi 12. Cur autem tranſitus appellaretur feſtiuitas iſthæc, curque viatorum more illam celebraret Deo tunc temporis dilectus populus in eodem capite redditur ratio; *Cúmque introieritis terram, quam Dominus daturus eſt vobis, vt pollicitus eſt, obſeruabitis ceremonias iſtas. Et cùm dixerint vobis filij veſtri: Quæ eſt iſta religio? dicetis eis: Victima tranſitus Domini eſt, quando tranſiuit ſuper domos filiorum Iſraël in Ægypto percutiens Ægytios, & domos noſtras liberans.* Porrò Paſcha nihil aliud ſignificare quàm tranſitum docent viri & ſanctitate, & literarum cognitione inſignes. Hieronymus in Micheam. *Vnde a tranſitu Pháſe, id eſt Paſcha nomen accepit*; & in Matthæum. *Paſcha quod Hebraicè dicitur Pháſe, non à paſſione, vt plerique arbitrantur, ſed à tranſitu nominatur; eo quòd ex-*

Sig. in libr. 1. Sulpicij
Genebrard. Chronol, 2.

l. 2. c. vlt. t. 6.
c 26. tom. 9

terminator videns ſanguinem in foribus Iſraëlitarum pertranſierit,nec percuſſerit eos:vel ipſe Dominus præbens auxilium populo ſuo deſuper ambulauerit. Hæc Hieronymus: mitto enim alium, qui ſub eius nomine citatur etiam à Nebriſſenſi noſtro, locũ ex opuſculo de celebratione Paſchæ: opuſculum enim illud,vel ex eo ſolùm, quòd autor Græcam ſe, & Hebræam linguam ignorare fateatur,Hieronymi non eſſe planè conuincitur. Verùm Paſcha nil aliud, quàm tranſitum ſignificare docet etiam Ambroſius. *Paſcha enim Hebraicè tranſitus dicitur.* Nazianzenus. *Nam ſanctam Paſchatis diẽ ad quam venimus, bonorum, quæ iſtic ſunt, myſticum ductum, ac diſciplinam eſſe noui, vt quæ tranſitus feſtiuitas exiſtat.* Auguſtinus. *Paſcha enim Hebræum verbum dicitur, quod tranſitus interpretatur:vnde & Ioannes Euangeliſta dicit. Ante diem feſtum Paſcha ſciens Ieſus quia venit hora eius vt tranſeat ex hoc mundo ad Patrem.* Quod ipſum plurimis repetit in locis,ſed clariùs multò in Pſalmum 78.*Paſcha ipſum Latinè tranſitus interpretatur, non eſt enim Paſcha Græcum nomen, ſed Hebræum. Reſonat quidẽ in Græca lingua paſſionem, quia πάσχειν pati dicitur, ſed conſultum Hebræum eloquium aliud indicat; Paſcha tranſitum commendat, quod admonuit etiam Ioãnes Euangeliſta, qui imminente paſſione, cùm veniret Dominus ad cœnam, qua commendauit Sacramentum corporis, & ſanguinis ſui, ita loquitur; cùm autem veniſſet hora, qua tranſiret Ieſus de hoc mundo ad patrem: expreſſit ergo tranſitum Paſcha.* Ita Auguſtinus, quanuis idem in quæſtionibus ex nouo teſtamento, & in quæſtionibus ex vtroque mixtim

[Margin notes:]
In 3. Quinquagen.c.33
Tom. 3. ſer. 53.
Operum D. Baſilij t.4. epi.16.
l.2. de Trinit.t.3.
l. 2. q. ſuper Exod. tom. 4 l. 16. de ciuit.c. vlt. & in Pſ.120 t.8. & t. 10. de verbis Domini ſer. 26. & de verb. Apoſt. ſerm. 6.
To. 4.q.96. Eodem. t.q. 116.

tim nomen Paſcha non tranſitum, ſed immolationem, & à pati dictum videatur ſentire. Hiſpaniarum doctor Iſidorus. *Paſcha autem vocabulum non Græcum, ſed Hebraicum eſt: nec à paſſione, quoniam* πάσχειν *Græcè dicitur pati, ſed à tranſitu Hebræo verbo Paſcha appellatum eſt, eo quòd tunc populus Dei ex Ægypto tranſierit. Vnde & in Euangelio: cùm vidiſſet (inquit) Ieſus, quòd venit eius hora, ut tranſiret de mundo ad Patrem.* Hactenus Iſidorus, qui etiam quædam alia ad Paſcha vetus, ac nouum pertinentia ſubiungit, quæ prorſus verba in libro de officiis Eccleſiaſticis ipſe deinceps refert. Philo Iudæus (quem ſummis laudibus in Catalogo Scriptorum proſequiturHieronymus) in libello de Sacrificiis Abelis, & Caini. *Poſtremò* (inquit) *iubentur properando cibum edere, quia Paſcha creaturæ mortalis tranſitus ad Deum dicitur: & valde conuenienter.* Idem de migratione Abrahami. *Cum feſtinatione immolate Paſcha, quod interpretatur tranſitus.* & de vita Moſis l. 3 o. *Eius menſis die quarta decima ſub ipſum tempus, quo Luna ſuum orbem ſolet complere lumine, celebratur migrationis publica feſtiuitas, quam Chaldaicè Paſcha nominant.* Ioſephus. *Vnde nunc quoque ſolenne magis nobis idem ſacrificium, quam feſtiuitatem vocamus Paſcha: id tranſitum ſignificat, eo quòd Deus illa die præteritis illæſis Hebræis Ægyptios morbo percuſſit.* Idem ex recentioribus docent Nebriſſenſis, Viues, Polydorus Vergilius, & alij plurimi. Ex quibus omnibus habemus iam & Paſcha nihil aliud ſignificare, quàm tranſitum, &(vt ſuperiùs poſitus ſum) nomen hoc eſſe Chaldaicum, ita atteſtante

Origin.l. 6.

c. de Paſcha.

l. Antiq. 2. c. 5.

Nebriſſ. vbi ſup.

Viues. in c. vlt. l. 16. de Ciuit. Dei Auguſt.

Polyd. l. 5. de inuent. rer. c. 7. & 12

teſtante Philone, cui in hac parte vt maternæ linguæ peritiſſimo credendum potiùs puto: quod confirmatur ampliùs, quia Scriptura ſacra Feſtū hoc ſemper Pháſe nominat ante Babylonis trãſmigrationem, neque vnquam Paſcha, deinceps verò frequenter Paſcha, fortè quia à Chaldæis nomen hoc, vt multa alia captiuitatis tempore mutuati fuerant Hebræi. Primo enim Eſdræ capite ſexto primum legitur Paſcha. *Fecerunt autem filij Iſraël tranſmigrationis Paſcha quartadecima die menſis primi.* Eſdr. 3. cap. 1. Ezechielis 45. *In primo menſe quartadecima die menſis erit vobis Paſcha ſolemnitas.* Matthæi verò, Marci, Lucæ, Ioannis, Actuum, ac Pauli plurimis in locis. Quæ cùm ita ſe habeant, illud certè aliquid nobis negotij facit, quod huius tractationis initio in Sacra legi pagina diximus: nempe immolare Paſcha, comedere Paſcha, & reliqua huiuſmodi. non enim tranſitus, aut Feſtum tranſitus (corpore quippe carentia) vel immolari, vel comedi poterant. At quomodo eadem dicit Scriptura, *Immolare Pháſe, comedere Pháſe, Aſſauerunt Pháſe, elegerunt Pháſe,* ſi ipſamet Exodi 12. ait? *Eſt enim Pháſe, id eſt tranſitus, Domini.* quod nec immolari, nec aſſari, neque comedi, aut eligi, quando præfixum habebat tempus, dicendum eſt potuiſſe. quare reliquum eſt, vt dicamus Paſcha, ſeu Pháſe Feſtum tranſitus propriè ſignificare, vt tot, ac tantorum virorum autoritate comprobatum vidimus, nec non Sacræ paginæ locis, ſed illo præcipuè Ioannis 2. *Cùm autem eſſet* (ſcilicet Ieſus) *Hieroſolymis in Paſcha in die feſto.* Tranſlatitiè tamen, ac

Deuter. 16. 2. Paralipo. 30. & 35 Eſdræ. 3. c. 1. Exod. 12. 2. Paralip. 30. & 35.

ac figuratè (pulcherrimis enim figurarum ornamentis tota eſt condecorata illa iuxta Patrũ ſententiam) per metonymiam, ſeu hypallagen accipi in ſcriptura pro hoſtia, quæ in Paſchæ feſto immolari, & comedi per vniuerſas Iſraëlis domos ſolebat: & ita intelligi debent quæcunque loca de mactatione, comeſtione, atque electione Pháſe, ſiue Paſchæ in vtroque contenta teſtamento, nec non illud quod ex Diuo Paulo quotidie in ſolemni miſſæ ſacrificio Paſchali tempore canit Eccleſia, nimirum. *Cùm Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus, ipſe enim verus eſt agnus*, &c. licèt ibi etiam poſſit Paſcha pro tranſitu ſupponere, vt Auguſtinus, & Iſidorus locis præallegatis videntur ſenſiſſe, qua de re, qui pluſcula quædam velit, noſtrum conſulat Nebriſſenſem eruditiſſimè, vt aſſolet in ſua Quinquagena de Pháſe, & Paſchæ nominibus diſſerentem.

Vide Quintil.l.8.c.6.

cap. ſup.dicto.

Quid

Quid ſit adorare; vnde dicatur; varij Antiquis adorandi ritus; Plauti locus in Moſtellaria declaratus; Beati Job illuſtratus alter; origo deoſculandi manum geſtu ac verbis, Italis, & nobis communis.

Cap. III.

Adorare, idem quod venerari, colere, precari, ſupplicare communiter ſignificat; dictum eſt autem ab ad & orare, quaſi ad aliquem orare, quicquid dicant Priſcianus, & Nonius ab Ador, hoc eſt frumento ſacrificiis deſtinato, ille dictum, hic poſſe dictum videri, exiſtimantes. Varro enim ab ore, orare,
Different. l. 5. oratores, & ſimilia dici ſcribit. Valla certè *Adorare ab oro, quod eſt ore precor, componitur*, ait. Et quia cùm adoramus, ferè ſemper aliquid adoratos precamur, ideo ſortitur ſignificatum; Vergilius.

Æneid 3. *Iunonis magnæ primùm prece numen adora.*

Aſini aurei l 3. Vnde ſimpliciter alioqui, & orare ſignificat. Apuleius. *Infuſa aqua populum ſic adorat.* & alibi.
Aſini aurei l. 1. *Ad iſtum modum ſeniore adorante.* Quin & gratias
Geneſ. 23. agere in ſacris literis. *Surrexit Abraham, & adorauit*

rauit populum terræ, filios videlicet Heth. Porrò adorandi modus multiplex apud Antiquos; nam & proſternentes humi corpora adorabant: de qua adoratione in ſacris literis pluries. *Cadens pronus in terram adorauit tertiò.* Regum 1. cap. 2. *Et cùm in faciem eius intendiſſet, adorauit eum proſternens ſe ſuper terram.* Iudith 10. quod Iob. 1. Iſaiæ 46. Matthæi 2. Actuum 10. & alibi frequẽter legitur. Eum fuiſſe Perſis ſuos Reges adorãdi modum, autor eſt Curtius. *Itaque more Perſarum Macedonas venerabundos ipſum ſalutare iuſſit* De Geſt. Alex. l. 9. *proſternentes humi corpora.* Et inferiùs. *Semet ipſum cùm Rex iniuiſſet conuiuium, proſtraturum humi corpus:* Et paulò poſt. *Quem venerantibus Perſis, Polypercon, qui cubabat ſuper Regem, vnum ex his mento contingentem humum, per ludibriũ cœpit hortari, vt vehementiùs id quateret ad terram.* Adorabant etiam inclinato ad terram capite, vt ex ſacra patet pagina, Geneſis 24. *Inclinauit ſe homo, & adorauit Deum.* & 43. *Et adorauerunt proni in terram.* Et inferiùs. *Et incuruati adorauerunt eum.* Quod etiam Regum 2. cap. 24. Eſaiæ 2. & alibi ſæpe legitur: & in omnibus denique locis, vbi vulgata noſtra tantùm habet, *adorauit,* Hebraica vertit, *incuruauit ſe.* Sed & hoc etiam modo adoratos fuiſſe Reges Perſarum teſtimonio nobis eſt callidum illud, ac Græco dignum homine Iſmeniæ Thebani factum, qui legatione ad Perſarum Regem pro patria ſuſcepta, ipſum adorare iuſſus, ne aut infeſtum ſibi Regem abnuendo, aut rem Thebano indignam morem gerendo, videtur feciſſe, tali vſus eſt aſtu, qualem nobis

his

Variæ hiſt. l.1.c.21. his verbis teſtatum reliquit Ælianus. *Quum autem acceſſiſſet, & in faciem Regis ventum eſſet, annulum quem geſtabat, è digito detractum, clàm abiecit ad pedes, confeſtimque procumbens, tanquam adoraret, ſuſtulit eum iterum, & opinionem quidem adorationis Perſarum Regi præſtitit: nihil tamen commiſit, quod ignominioſum, aut indecorum foret Græcis. quicquid igitur petiit, impetrauit, neque quicquam à Perſa ei denegatum eſt.* Adorabant itidem genibus flexis (qui mos nobis hodie vſitatior) Regũ 3. cap. 19. *Quorum genua non ſunt incuruata ante Baal.* Paralipom. 29. *Et incuruato genu adorauerunt.* Et ſexcentis aliis in locis tam nouæ, quàm veteris paginæ, quos breuitatis gratia omittimus. Sed & de hoc adorandi ritu prophani ſcriptores mentionem fecêre: familiaris enim (apud Romanos præſertim) ille rogandi modus. Ouidius.

Et genibus pronis ſupplex, ſimiliſq; roganti.

Liuius. *Vndique matronæ in publicum effuſæ circa Deûm delubra diſcurrunt crinibus paſſis aras verrentes, nixæ genibus, ſupinas manus ad cœlum, ac Deos tendentes.* nam & manuum extenſione, ac eleuatione adorare ſoliti Antiqui. Pſal. 27. *Exaudi Domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum ſanctum tuum:* & Pſalm. 133. *Extollite manus veſtras in ſancta, & benedicite Dominum.* Nehem. 8. *Et reſpondit omnis populus amen, amen, eleuans manus ſuas, & adorauerũt Deum.* Eſdræ 3. cap. 9. *Et eleuatis ſurſum manibus procidentes in terram adorauerunt Dominum.*

De bello ciuili. l. 2. Ex autoribus verò prophanis docuêre id Cæſar. *Aut ex muro ad cœlum manus tenderent, aut templa*

Deorum

Deorum immortalium adirent. Cicero. *Tendebámque manus ad cœli cœrula templa.* Idem. *Tendet ad vos virgo Veſtalis manus ſupplices, eaſdem, quas pro vobis Diis immortalibus tẽdere conſueuit.* Sallúſtius. *Ad hoc mulieres, quibus pro Reipublicæ magnitudine belli timor inſolitus inceſſerat, afflictare ſeſe, manus ſupplices ad cœlum tendere.* Apuleius. *Claraq́; & conſona voce cœlo manus attendentes teſtantur tam illuſtre Deæ beneficium.* Quin & Latinorum Poëtarum Princeps. Pro Fõteio. In Catilinaria.

Ingemit, & duplices tendens ad ſydera palmas. Æneid.1.

& alibi.

Agnouit iuuenis, dupliceſq́; ad ſydera palmas lib.9.
Suſtulit.

Demum ipſe.

Et duplices cum voce manus ad ſydera tendit. lib.10.

vbi animaduertendum, duplices, id eſt, complicatas, ab eruditiſſimo noſtro Nebriſſenſi in commentariis exponi, quia nimirũ diſiunctis expanſiſque manibus, ac palmis fiebat aliquando ſupplicatio, aut veneratio Deorum. Idem Vergilius.

Corripio è ſtratis corpus, tendoq́; ſupinas
Ad cœlum cum voce manus, & munera libo Æneid.3.
Intemerata focis.

& alibi.

Ni palmas ponto tendens vtraſque Cloanthus, lib.5.
Fudiſſetq́; preces, Diuoſq́; in vota vocaſſet.

Quod etiam vſitatum fuiſſe in populo Dei legimus Exodi 9. *Cùm egreſſus fuero de vrbe, extendam palmas meas ad Dominum, & ceſſabunt tonitrua, & grando non erit.* Exodi quoque 16. Moyſe manus ... as leuatas habente viciſſe Ioſue Amalecitas le-

gimus. Sed & Paralipomenon 6. hæc de Salomone Rege ſcripta videmus. *Et deinde flexis genibus contra vniuerſam multitudinem Iſraël, & palmis in cœlum leuatis ait.* qui mos nondum hodie apud nos intercidit, omnibus nanque gentibus communis fere ſemper extitit complicatis, aut extenſis manibus Deos & homines orandi, & obſecrandi formula. Vnde Quintilianus de manibus agens. *Annon his poſcimus, pollicemur, ſupplicamus?* &c. Omnes autem prædicti adorationis modi eò tendunt, vt ſe adorantes ſummiſſos, & humiles erga adoratos oſtendant; qui enim ſe humi proſternunt, quid aliud niſi ſe pauimenti loco pedibus adorati velle inſeruire ſignificant? quid indicant, qui capita, & corpora inclinant alteri, niſi ſe illo minores eſſe? quid qui genua flectunt, niſi, vel non eſſe locum extra illius placitum mutaturos? vel omne ſuum robur, & vires omnes velle illi ſummittere? per genua enim robur ſignificari tam ſacræ quàm prophanæ docent literæ. Pſalmo 108. *Genua mea infirmata ſunt à ieiunio.* Eccleſiaſtici 25. *manus debiles & genua diſſoluta.* quod ad Hebræos 12. repetit Apoſtolus. Ex Ethnicis porrò Vergilius,

lib. 11. cap. 3.

Æneid. 12. *Genua labant, gelidus concreuit frigore ſanguis.*

Seneca noſter in Thyeſte.

Actu 3. *Placet ire, pigris membra ſed genubus labant.*

vel denique quia ſe adorato minores eſſe oſtendunt etiam hoc modo. Horatius,

I. epiſtola. 1. *—Ius, imperiumq́, Phraates*
Cæſaris accepit genibus minor.

Quid manuum complicatarum eleuatione innuunt,

nuunt, niſi manus fortitudinis ſymbolum, ac libertatis (teſte Pierio) numini adorato obligandas ſe velle præbere in ſubiectionis ſignum? Cæſar. *Hedui manus tendere, & deditionem ſignificare, & proiectis armis mortem deprecari incipiunt.* Idem, *Omnes maiores natu ex oppido egreſſi manus ad Cæſarem tendere, & voce ſignificare cœperunt, ſeſe in eius fidem, ac poteſtatem venire.* Quid demum expanſarum manuum extenſione, niſi vel inermes manus vel iuſſis omnibus paratas adoratis offerre? Adorabant etiam alio modo Romani, ſedentes nimirum, ac velato capite. Liuius: *Augur ad læuam eius capite velato ſedem cepit,* &c. Vergilius. Hierogly. l. 35. De bell. Gall. l. 7. De bell. Gall. l. 2. lib. 1.

Et capita ante aras Phrygio velamur amictu. l. Æneid. 3.

Propertius Iouem alloquens.

Ante tuoſq; pedes illa ipſa adoperta ſedebit. l. Elegiar. 2.

Iuuenalis. —*ſtetit ante aras, nec turpe putauit*
Pro cithara velare caput: dictatáque verba
Protulit.

Cur autem adorantium capita velarentur, declarat optimè Vergilius.

Purpuro velare comas adopertus amictu: Æneid. l. 3.
Nequa inter ſanctos ignes in honore Deorum
Hoſtilis facies occurrat, & omina turbet.

Quam etiam rationem ibi reddit Seruius Grammaticus omnibus ita Diis ſacrificari ſolitum dicens, excepto Saturno, ne numinis imitatio eſſe videretur. cauſam eandē inter alias nonnullas refert Plutarchus, ex quo illud adde Honori etiā, & Saturno reuelato capite ſacrum fieri ſolitum, licèt alia de cauſa. Sedentes autem adorabant ex Pythagorę doctrina, eius enim illud ſym- In Quæſt. Centur. Rom.

bolum, *Adoraturi ſedeant*.cur autem hoc ille iuſſerit, demonſtrat Antonius Syluius, nimirum vt quieti corporis animus alleuatus ad cœleſtia faciliùs euolet. Vnde intelligere licet ſubobſcurum aliàs Plauti locum in Moſtellaria Tranij illius ſerui in ara ſedentis, ac hero ſuo ipſum, vt inde ſurgeret, rogitanti, in hunc modum reſpondentis;

l.ſingul. in ll.c.5.

Sic tamen hinc conſilium dedero, nimio plus ſapio ſedens.
Tum conſilia firmiora ſunt de diuinis locis.

Actu 5.ſcen. 1.

Quem tamen parum decentem Romanæ ſuperſtitionis ritum meritò damnat Tertullianus his verbis. *Porrò quum perinde faciant nationes adoratis ſigillaribus ſuis reſidendo, vel propterea in nobis reprehendi meretur, quòd apud idola celebratur.* Alio etiam modo ſuos Deos adorabant Gentes, oſculo nimirum propriæ manus, ita vt intuens ſimulachrum, vel aliud quidpiam, quod ſibi adorandum duceret, propriam quiſque deoſcularetur manum. Plinius. *Inter adorandum dextram ad oſculum referimus, & totum corpus circumagimus.* Apuleius. *Multi denique ciuium & aduenæ copioſi, quos eximij ſpectaculi rumor ſtudioſa celebritate congregabat, inacceſſæ formoſitatis admiratione ſtupidi, & admouẽtes oribus ſuis dexteram, priore digito in erectum pollicem reſidente, vt ipſam prorſus Deam Venerem religioſis adorationibus venerabantur.* Idem. *Si fanum aliquod prætereat, nefas habet adorandi gratia manum labris admouere.* Minutius Fœlix in Octauio. *Cæcilius ſimulachro Serapidis viſo, vt vulgus ſuperſtitioſus ſolet, manum ori admouens oſculum labiis preſſit.*

De Oratione.

l.28.c.2.

Aſini aurei l.4.

In Apologia.

ſit. Lucianus in Demoſthenis encomio illius mortem deſcribens. *Salutato* (inquit) *Deo ſponte ſequar,ego ſic ſperabam facturum,cùm ille manum ori admouet, neque ego ſuſpicabar eum aliud facere,quàm orare Deos.*Idem de ſacrificiis. *At ſiquis pauper : is ita Deo litat, vt dexteram duntaxat ſuam ipſius exoſculetur.*Et huius quoque adorationis ſpeciei ſacræ meminerunt literæ 3. Regum loco ſuprà citato. *Quorum genua non ſunt incuruata ante Baal, & omne os, quod non adorauit eum oſculans manum.* Capite 19.
Diuus Hieronymus in Ruffinum. *Qui adorant,ſolent deoſculari manum,& capita ſummittere.* Tomo 2. Ex quibus omnibus planè mihi perſuadeo, de hoc adorandi ritu intelligendum proculdubio illud trigeſimi primi capitis Iob. *Si vidi Solem cùm fulgeret,& Lunam incedentem clarè; & lætatum eſt in abſcondito cor meum, & oſculatus ſum manum meam ore meo, quæ eſt iniquitas maxima, & negatio contra Deum altiſſimum.* Quanuis enim locum hunc aliter interpretatos eſſe videam duos ex Societate Ieſu eruditionis eximiæ viros,alterum Martinum de Roa conciuem noſtrum,alterum Ioannem de Pineda, quem ego olim iam ob integritatem vitæ, doctrinæ præſtantiam, ingenij ac verborum lenitatem ſummè ſuſpicio, ſummè admiror, qui quidem locum hunc ex Chryſoſtomi doctrina de præfidentia, animi elatione, & inanis gloriæ, ac diuitiarum faſtu intelligendum acutè (vt aſſolet) ingenioſè,facundè dicit. Mihi certè à Diui Hieronymi in exponendis ſcripturis Doctoris maximi ſententia recedere,religio eſſet,ille enim non ſemel,ſed iteratò verba iſthæc Iob de idolo-

Singular.l.4.c.3.
In Commẽtar.in Iob.

latriæ peccato intelligenda eſſe affirmat, neque verborum textus ſeries, vt aliud credamus vllo modo nos vrget. Verba igitur Hieronymi hæc in
cap.8. illud Ezechielis; *Ecce applicant ramum ad nares ſuas. Sed inſtar idolorum applicare ramum ad nares ſuas: haud dubium quin palmarum, quas Græco ſermone τὰ βαΐα vocant, vt per hoc eos idola adorare ſignificet. Denique & Iob inter cæteras virtutes etiam hoc habuiſſe ſe dicit quòd nunquam aſpiciens cœlum, & Solem, & Lunam & aſtra fulgentia, oſculatus ſit manum ſuam, id eſt adorauerit creaturas.* Idem in
cap.13. Oſee. *Qui enim adorant, ſolent deoſculari manum ſuam: quod Iob feciſſe ſe negat, dicens, ſi oſculatus ſum manum meam apponens ori meo, & hoc mihi ad iniquitatem maximam reputetur;* à qua quidem ſententia alienus non videtur Tertullianus dum ait in Apologetico. *Plerique veſtrûm affectione aliquãdo cœleſtia adorandi ad ſolis ortum labia vibratis.* Cuius adorationis cauſa ea potiſſimùm fuiſſe videtur, vt quos ore prophano vererentur attingere homines, manu aut tangerent, aut tetigiſſe fingerent oris loco, quam deinde ad os reductam, veluti auguſtiorem factam religionis ergo ſuauiarentur. Vnde planè liquet minimè eſſe nuperum aulicæ adulationis inuentum, ſed ab antiquis iam inde deriuatum temporibus, frequentius quidem in Italia, ſed & in Hiſpania non infrequens, verſus aliquem nobis obuium, quem honoratum velimus, manum porrigendi, quam ſtatim reductam, ori deoſculandam applicamus, ipſorumque manus, quas re ipſa minùs liceret, verbis & geſtu deoſculatas profitemur: nam &

illud

llud à ſummis Romanorum principibus facti-
atum eſſe comperimus. Suetonius in Claudio. Cap. 12.
Eoſdem (conſules) *ſpectacula edentes ſurgens & ipſe* (Claudius) *cum cætera turba voce, ac manu vene-
ratus eſt.* Tacitus de Nerone. *Poſtremò genuflexus, & cœtum illum manu veneratus eſt.* Annal. l. 16. Et hæc de pro-
priæ manus oſculatione; nam de alienæ Prin-
cipum virorum, Deorúmve, genuum, pedum,
ut veſtis adorationis, & reuerentiæ ergo exhi-
bitis oſculis, tot paſſim ſuppetunt exempla ſa-
cræ, ac prophanæ ſcripturæ, vt ſuperuacaneum ſit
a in medium proferre, ita enim illud vſitatum,
t nimiis adorantium oſculis attrita fuiſſe Deo-
um ſimulachra referant autores. Cicero. *Ibi eſt* (Agrigenti) *ex ære ſimulachrum ipſius Herculis, quo
non facilè quicquam dixerim me vidiſſe pulchrius (ta-
metſi non tam multum in iſtis rebus intelligo, quàm
multa vidi) vſque eò iudices, vt rictus eius, aut men-
tum paulò ſit attritius, quod in precibus, & gratulatio-
nibus non ſolùm id venerari, verùm etiam oſculari ſo-
lent.* Actione 6. in Verrem. Lucretius.

——tum portas propter ahena lib. 1.
Signa manus dextras oſtendunt attenuari
Sæpe ſalutantum tactu, præterq; meantum.

Prudentius contra Symmachum. lib. 1.

Mox humeris poſitus nutricis, triuit & ipſe
Impreſſis ſilicem labris, puerilia vota
Fudit, opeſq; ſibi cæca de rupe popoſcit.

Qui plura de Adoratione velit Rhodiginum, Rhod. mult. loc.
Pythæum, Muretum conſulat, & nonnullos alios, Muret. l. 10. Variar. c. 1. Pyth. Aduerſ. .c. 7.
quos loco ſuprà dicto citat P. Pineda, ſed ante Lipſ. 2. l.
omnes perennis famæ virum Lipſium, cuius ego elect. c. 6.

ſequi veſtigia, ſin minùs in re, in votis tamen ſemper habui.

Non ignaros fuiſſe Antiquos mundi exitus; animarum examinis, corporeæque reſurrectionis, & vnde illi didicerint.

CAPVT IV.

IGnotum olim Gentibus fuiſſe mundi exitum, ignotum animatum examen, ipſam denique animatorum reſurrectionem corporum ignotam penitus qui aſſeruerit, ignota ſibi eſſe veterum monimenta aſſeret vel inuitus. Et quidem mundi exitum licèt aliqui negauerint philoſophi, mundum ingenitum, ac proinde immortalem credentes; plurimi tamen factum in tempore, & in tempore etiam interiturum affirmarunt. Vetuſtiſſimus philoſophus, Rex, & Sacerdos, Mercurius Triſmegiſtus dictus cùm mundum paulò ante ſui ipſius finem innumeris coinquinatum ſceleribus, à Diis deſerendum fore in manibus nocentium Angelorum, priùs in Aſclepio dixiſſet, hæc deinde ſubdit. *Tunc nec terra conſtabit, nec nauigabitur mare, nec cælum aſtrorum curſibus, nec ſyderum curſus conſtabit in cœlo. Omnis vox diuina neceſſaria tacitur*

aciturnitate muteſcet: fructus terræ corrupentur, nec ſæcunda erit tellus: & aër ipſe mœſto torpore langueſcet, hæc & talis ſenectus veniet, mundi irreligio, & inordinatio, & irrationabilitas bonorum omnium. Cùm hæc cuncta contigerint, ô Aſclepi, tunc ille Dominus, & pater Deus primipotẽs, & unius gubernator mundi intuens in mores factaq́; voluntaria, voluntate ſua, quæ eſt Dei benignitas, vitiis reſiſtens, & corruptelæ omnium errorem reuocans, malignitatem omnem vel alluuione diluens, vel igne conſumens, vel morbis peſtilentibus vbique per diuerſa loca diſperſis, finiens, ad antiquam faciem mundum reuocabit. Hæc ille. Stoici (vt autor eſt Laërtius) elementa per igneam euaporationem dixerunt corrumpi, corruptibilemque eſſe mundum, quippe qui genitus ſit, cuius partes ſint corruptibiles, quíque mutari in deterius poſſit; de illis etiam ita Cicero in libris de natura Deorum. *Fore vt ad extremum omnis mundus igneſcat, cùm humore conſumpto neque terra ali poſſit, neque remeet aër, cuius ortus aqua omni exhauſta non eſſe poſſit.* Sed & Philo Iudæus. *Dicebant Stoici indefeſſam vim ignis rebus inſitam poſt longas temporum ambages abſumpturam, & in ſemet mutaturam omnia, ex qua denuò mundum inſtauraturam opificis prouidentiam.* Heraclitus ex Laërtio, cuncta ex igne conſtare, in eúmque reſolui omnia, vnum eſſe mundum, eúmque ex igne naſci, & rurſus per quoſdam ambitus, per vices hoc omne ſeculum igneſcere affirmauit. Idem de eodem et Heraclito, necnon de Hippaſo Metapontino retulit Plutarchus, ex igne ſcilicet omnia ortum & in ignem habere occaſum, mundum de-

In vita Zenonis.

lib. 10.

In tract. Quòd mũdus ſit incorruptibilis.

In vita.

l. 1. De placitis. c. 3.

nique, corporaque omnia ab igne in mundi conflagratione abſumptum iri. Pythagoram, ac Platonem mundum à Deo genitum ſua quidē ſponte interiturum, haud interiturum tamen prouidentia & conſeruatione diuina, ſenſiſſe teſtatus

l. De placitis 2. c. 4.
eſt; quam etiam Platonis ſententiam in libris de

l. 11. c 17.
Euāgelica præparatione adduxit Euſebius, & expreſſa videtur illius fuiſſe in Dialogis Timæo, & Ciuili, in quo fabuloſum mundi, qualis erat ſub Saturno, interitum, atque illius ſub Iouis auſpi-

l. 2. De placitis. c. 4.
ciis renouationem eleganter deſcribit. Epicurus, referēte Plutarcho, eo quòd genitus ſit mundus, animātis, & plantæ modo occaſurum ſenſit. Pa-

2. De natura Deorum
nætius apud Ciceronem dubium eſſe dixit an ad extremum omnis mundus igneſceret. hac de re optimè conciuis meus Seneca in libro de Con-

cap. 26.
ſolatione ad Martiam; *Et cùm tempus aduenerit, quo ſe mundus renouaturus extinguat, viribus iſta ſe ſuis cædent, & ſydera ſyderibus incurrent, & omni flagrante materia, vno igne quicquid nunc ex diſpoſito lucet, ardebit.* Sed & in naturalium quæſtionū

l. 3. c. 28.
libris. *Qua ratione, inquis? eadem, qua conflagratio futura eſt. Alterutrum ſit cum Deo viſum ordiri meliora, vetera finiri. Aqua, & ignis terrenis dominantur. Ex his ortus, & ex his interitus eſt. Ergo quandocunque placuere res noua mundo, ſic in nos mare emittitur, vt deſuper feruor ignis, cum aliud genus exitij placuit.* Poëtæ quoque tam Græci, quàm Latini hoc idem ſcripto teſtati ſunt. Tragicus enim

l. Stromatū 5.
quidam Græcus apud Clementem Alexandrinū,

Bibliothec. l. 17. c. 5.
cuius ille nomen non expreſſit, quē tamē Poſſeuinus neſcio quo autore Sophoclem eſſe dicit,

cuiuſque

iuſque verſus non admodum integra citat
le.

Erit næ, erit nouum tempus ſæculi.
Quando ignis effundet refertas copias.
Auratus æther, flamma quæ paſta & fuit,
Terrena cuncta, cunctáque & ſublimia
Vret furens.

rurſus ſubiungit paulò poſt.

----Sed vniuerſum vbi defecerit,
Totum profundum tunc peribit fluctuum.
Tellus manebit & deſerta, non enim
Pennata producet folia igne torrida.
Seruabit at deinde cuncta, quæ perdiderat.

primis ingenioſus Poëta Ouidius; Metam. l. 1.

Eſſe quoque in fatis reminiſcitur affore tempus,
Quo mare, quo terræ, correptáque regia cœli
Ardeat, & mundi moles operoſa laboret.

nnium tamen proculdubio elegantiſſimè, & igis ad amuſſim hoc expreſſit conciuis meus canus.

----Sic quum compage ſoluta l. Pharſ. 1.
Sæcula tot mundi ſuprema coëgerit hora,
Antiquum repetens iterum Chaos, omnia mixtis
Sydera ſyderibus concurrent, ignea pontum
Aſtra petent, tellus extendere littora nolet,
Excutiétque fretum, fratri contraria Phœbe
Ibit, & obliquum bigas agitare per orbem
Indignata diem poſcet ſibi: totáque diſcors
Machina diuulſi turbabit fœdera mundi.

iuſcuiuſque verò hominis animæ corpore e- tæ diuinum inſtare iudicium, quo ipſi pro me- s vel præmium decernatur, vel pœna, omnes

ferme

ferme Antiqui, quotquot animæ immortalitaté aſſeruêre, firmiſſimè aſſeuerarunt, ille; cuius paulò antè mentionem fecimus, Triſmegiſtus Mercurius apertè hoc aſſerit in Pimandro, ſed
cap. 10. apertiùs multo in Aſclepio his verbis. *Audi ergo, ô Aſclepi, cùm fuerit animæ à corpore facta diſceſſio, tunc arbitrium, examénque meriti eius tranſiliet in ſummi Dæmonis poteſtatem: iſq; eam, cùm piam iuſtámque præuiderit, in ſuis competentibus locis manere permittet: ſin autem delictorum illitam maculis, vitiiſque oblitam viderit, deſuper ad ima deturbans, procellis, turbinibúſque aëris, ignis, & aquæ ſæpe diſcordantibus tradet. Atque inter cœlum, & terram mundanis fluctibus, in diuerſa ſemper æternis pœnis agitata, raptabitur, vt in hoc obſit animæ æternitas, quòd ſit immortali ſententia æterno iudicio ſubiugata.*
l. 8. in vita. Pythagoras apud Laërtium. *Porrò Mercurium animarum eſſe quæſtorem, ianitorem, ac Gerrenum, quòd is ex corporibus, & ex terra, & mari animas immitat, & puras quidem, atque purgatas in excelſum ducat, impuras verò illis ne appropinquare quidem, neque inuicem ſibi ipſis: cæterùm vinciri à furiis infractis nexibus.* Multa de animarum iudicio, pœna, ac præmio diſſerit Plato in Gorgia, plura in Phædone, plurima in decimo de Republica. Cicero Scipionis ſomnium enarrans, animas eorum, qui bene, & iuſtè vixerunt in cœlum poſt diſceſſum à corpore euolare, eorum verò, qui ſe libidinibus, & ſceleribus coinquinarunt, circum terram per plurima ſæcula exagitatas volutari affirmauit. Sed & præclarè ille alibi. *Mors non*
Tuſculan. 1. *eſt interitus omnia tollens, atque delens, ſed quædam*

quaſi

uaſi migratio, commutatióque vitæ, quæ in claris iris, & fœminis dux in cœlum ſolet eſſe. Sed neque oëtas hoc latuit; ita namque apud Clementē Alexandrinum Diphilus Comicus, quem neſcio quą de cauſa Philæmonem dicit P. Poſſeuinus, lios etiam in eundem errorem trahens. I.Stromat.5. Vbi ſuprà.

Túne mortuos putas heus Nicerate,
Qui ſe omnibus repleuêre voluptatibus,
Ac ſi Deum latuiſſent, penitus eſſe liberos?
Iuſtitia eſt oculus, tuetur qui omnia.
Namque in Inferis duas putamus ſemitas,
Vnam bonorum, ſed malorum eſſe alteram
Viam, licèt duas tellus ſimul tegat.
Agedum, furare alacriter omni tempore,
Prædare, diripe, ſpolia, at ne erraueris,
Iudicium eſt, faciet quidem quod in Inferis,
Qui eſt omnium Dominus Deus, cui nomen eſt
Terribile, ego quod neque nominauerim.

Cæterùm noſtro Latino poëta nullum puto ingenioſiùs inferorum ſedes, ac tormenta perpetuò duratura poëticè deſcribere aut potuiſſe, aut poſſe, quem licèt non adæquet, attamen nō inheleganter imitatus eſt Silius, ac poſt hūc Claudianus. Sed his magis fabuloſa de inferorum ſitu, ac ſuppliciis, à quodam Theſpio Soleo, (qui cùm ex vulnere animam efflaſſet, tertio demum die in ipſis exequiis reuixit) communibus amicis narrata refert grauiſſimus autor, in hoc tamē minùs credendus Plutarchus. Et hæc Ethnici de nunquam intermittendis, aut gaudiis, aut cruciatibus animarum. At quod Antiquitati minùs perſuaſum, mortuorum quidem reſurrectio fuit, Æneid. 6. Sil. l. 13. Claud. l. 2. de Raptu. De tarda Dei vindicta.

quomodo enim animata in lucem rurſus redire, quomodo conglutinari denuò, anima foueri, ſuperáſque euadere ad auras, ea ſperarent poſſe corpora, quæ vel combuſta in cineres, vel humi defoſſa in puluerem, mari demerſa, aut in crucem acta in auium, vel piſcium eſcam iampridé ceſſiſſent? cùm præcipuè contrarium didiciſſent ab ipſomet Græcorum Epicorum Principe, ac vetuſtatis veluti oraculo. ſic enim ille.

Iliad. 9. *--Sed vis animai*
Cùm ſemel exceſſit, nunquam redit ampliùs intra
Corporis humani teſtudineum figmentum.

qua de cauſa in Actis Apoſtolicis, Paulo Athenis
cap.17. prædicante hæc legimus. *Quidam autem Epicurei, & Stoici Philoſophi diſſerebant cum eo, & quidam dicebant, quid vult ſeminator verborum hic dicere? alij verò, nouorum Dæmoniorum videtur annũtiator eſſe, quia Ieſum, & reſurrectionem annuntiabat eis.* Et inferiùs. *Cùm audiſſent autem reſurrectionem mortuorum, quidam quidem irridebant, quidam verò dixerunt, audiemus te de hoc iterum.* Veruntamen neque omnino lumen veritatis in hac parte illos latuit; in Orphicis enim carminibus hæc inue-
Stromat.5. niri ſcripta Clemens Alexandrinus refert.

Nam quos celarat, iucunda ad lumina cunctos
Rurſus ſollicitus ſacro de corde remiſit.

Democritum Abderitam reſurrectionem cognouiſſe corporum illum illudens refert Atheos Pli-
l. 7.cap.55. nius. *Similis & de aſſeruandis corporibus hominum, ac reuiuiſcẽdi promiſſa Democrito vanitas. qui nõ re-*
l. De diuino præmio. c 23. *uixit ipſe:* Chryſippus in libris de Prouidentia licèt Stoicus hæc apud Lactantium. *Quod cùm ita*

ſit,

ſit, apparet non eſſe impoſſibile, & nos cùm vitam finierimus, rurſus vertiginibus certis temporis reuolutis in hunc ſtatum, in quo nunc ſumus, reſtitutum iri. Sed neque Academici quidem hoc potuerunt ignorare, ſi modò ipſorum Magiſtro Platoni fidem adhibebāt, ille enim in Dialogo, qui inſcribitur ciuilis, ſeu de Regno, homines poſt quaſdā circulationes reuiuiſcere mortuos, ac hominibus multa dicere de iis quæ antè acta ſunt, cuius verba Gētibus ex ipſorum doctrina reſurrectionem probare volens aptè adducit Arnobius, atque ad alium licèt finem repetit Cæſarienſis Euſebius; ſed illa Platonis doctrina fabulas inuoluens, verùm ſolidior multo ea, quam ſub Socratis perſona argumentis aſtruit in Phædone. *Annon* (inquit) *contrarium viuere dicis eſſe, atque mori? Equidem & ex ſe inuicem fieri? ita. Ergo ex viuente quidnam fiet? Mortuum. Quid autem ex mortuo? Neceſſe eſt confiteri viuens. Igitur ex mortuis, ô Cebes, viuentia fiunt, atque viuentes. apparet. Sunt igitur apud inferos animæ noſtræ. videtur. Nónne ergo, & generationum, quæ circa hæc ſunt, altera manifeſta eſt? Mori enim manifeſtum eſt, nónne? Ita prorſus. Quidnam igitur faciemus? Non reddemus viciſſim generationē huic contrariam, ſed hac in re duntaxat mancam dicemus naturam eſſe? An verò neceſſe eſt, reddere ei, quod mori eſt, contrariam quandam generationem? Omnino. quam verò iſtam? Reuiuiſcere. Nónne igitur, ſi reuiuiſcentia eſt progreſſio quædam hæc eſt ex mortuis ad viuentes? Eſt vtique. Conuenit ergo nobis hac inſuper ratione, viuentes ex mortuis fieri nihilominus quàm mortuos ex viuentibus.* Quam de reſurrectione

l. 2. aduerſ. Gentes.

l. 11. de Præparat. c. 18.

ne

ne diſputationem exemplo comprobat ipſemet

Dialogo 10. Plato in libris de Republica. *Equidem tibi non Alcinoi Apologum, ſed præſtantiſſimi viri Eri Armeni genere Pamphilij, reſerabo. Qui cùm occubuiſſet in prælio ſublatis decimo die cadaueribus cæteris iam corruptis, integer quidem incorrupto corpore repertus fuit, domúmque delatus, vt ſepeliretur duodecima iã ab obitu die, dum pyræ impoſitus eſſet, reuixit, & quæ interim viderat, retulit. Inquit ergo poſtquam anima fuiſſet à corpore ſeparata vnà cum pluribus quendam in locum Dæmonum perueniſſe; in quo terræ duos proximos vidit hiatus: duos item alios è conſpectu supernè in cœli regione conſpexit: inter hos verò hiatus iudices ſedere, qui poſtquam animos iudicarunt, iuſtos quidem ad dexteram ſuprà per cœlum aſcendere iubent, in aduerſa ipſorum parte ſigna eorum, quæ iudicauerint ſuſpendentes: Iniuſtos contrà ad ſiniſtram infrà, omnium quæ fecerant in vita, poſt tergum ſigna ferẽtes. Cùm verò ad indices ipſe quoque acceſſiſſet, illos aiebat reſpondiſſe, redire eum hominibus nuncium de his, quæ illic videat, oportere: iuſſiſſéque illum audire, & intueri quæcunque eis in locis fierent diligenter.* Hæc

Val. Max. l. 1. c. 8. Euſeb. l. de Præpar. 11. c. 18. Clem. Alex. Stromat. l. 5.

ille, qui deinde in ſexcentas prorumpit fabulas; ex illo tamen idem tradidere Valerius Maximus, Euſebius Cæſarienſis, nec non Clemens Alexandrinus, qui Erum hunc Zoroaſtrem fuiſſe dicit, & ex eodem hæc refert. *Conſcripſit Zoroaſter Armenij filius, genere Pamphilus; in bello mortuus cùm eſſem apud inferos à Diis didici.* Plurima etiam eorum, qui elati reuixerunt, exempla adducit Plinius. Ælij, ſcilicet, Tuberonis prætorij viri,

l. 7. c. 52. Ariſtæi Proconeſij, Epimenidis Gnoſij, cuiuſdam

Græcæ

Græcæ fœminæ, quæ poſt ſeptimum reuixit dié, Capuani cuiuſdam, Aquinatis alterius, Corfidij cuiuſdam, & alterius equeſtris Corfidij, nec nó Gabieni Cæſaris Claſſiarij. Plutarchum verò Theſpium Soleum tertio die reuixiſſe narrantem ſuperiùs retuli, ex cuius quoque I. libro de anima aliud exemplum reſurrectionis Enarchi affert Euſebius. Laërtius in Proœmio ex Theopompo octauo Philippicorum, reuicturos homines iuxta Magorum ſententiam dicit, immortaléſque futuros. Quod etiam plurimis comprobat Poëticarum fabularum exemplis Diuus Epiphanius in Ancorato: hác tamen de reſurrectione doctrinam (pace aliorum dixerim) nullus Antiquorum conciue noſtro Seneca elegantiùs expoſuit. Sic enim ille ad Lucillum. *Quod ſi tanta cupiditas longioris æui te tenet, cogita nihil eorum, quæ ab oculis abeunt, & in rerum naturam, ex qua prodierunt, ac mox proceſſura ſunt, reconduntur, conſumi: deſinunt iſta, non pereunt, & mors, quam pertimeſcimus, ac recuſamus, intermittit vitam, non eripit: veniet iterum, quæ nos in lucem reponat, dies, quam multi recuſarent, niſi oblitos reduceret.* Hæc ille. ex quibus ſatis apparet, non ignaros fuiſſe Ethnicos eorum, quæ vel mundo in ſui exitu, vel hominibus in exitu, aut poſt exitum vitæ euenire debent. Reliquum igitur iam eſt, vt vnde illi iſthæc didicerint, inquiramus; Et licèt multi velint hæc omnia è ſacris codicibus didiciſſe Gentes, nam ante Philadelphi Regis tempora verſa fuiſſe in Græcam linguam aliquot ſacra volumina his verbis apud Euſebium Cæſarienſem oſtendit Ariſtobolus in

l.5. Epiſt.1. ſeu 36.

l. 1. quem ad Ptolemæum Philometora conſcri-
De Præpa- pſit. *Apertiſſimum quidem eſt leges, & diſciplinam*
rat. l. 13. c. 7. *noſtram diligenter fuiſſe Platonem ſecutum, non enim latet, ſi quis attentiùs eum legat, perlectam ab eo, & quidem diligenter ſcripturam fuiſſe. Scimus etiam omnes ante Demetrij Phalerei tempora, imò verò ante Alexandrum, & Perſarum imperium quinque Moſis libros in Græcam linguam, quanuis non commodè traductos fuiſſe. tota verò ſcriptura noſtra Demetrij Phalerei opera, & Philadelphi Regis tui progenitoris iuſſu aptiſſimè tranſlata eſt.* Cuius eadem ferè verba in anterioribus libris adduxerat idem Euſebius.

l. 9. cap. 3. de Præparat. Nihil tamen certè, quod ad mundi nouiſſima, aut animarum attineat examẽ, ex quinque Moyſi libris potuiſſe Gentes mutuari, nemo non videt. Sed neque aliqui ex iis, quos ſuprà retuli Ethnicorum vetuſtiſſimis hæc ex Prophetis, quibus fuerunt ipſi antiquiores, vllo modo excerpſère. Vnde ſingillatim vniuſcuiuſque doctrinã, & (quantùm vel ſcriptis, vel coniecturis aſſequi poſſimus) cuius hac in re ſequutus ſit dogma, breuiter perſtringamus. Triſmegiſtum certè, qui Prophetas (Moſem excipio) ætate præceſſit, non aliunde, quàm Deo autore ea, quæ prædixit, percepiſſe, & Lactantius facit vt credam, qui eum ſæpe in ſuis libris inter Prophetas, ac Sybillas recenſet, & ipſa vaticiniorum ſuorum profunditas, quæ Dæmonibus haud nota meo iudicio potuit eſſe. Neque eſt cur Ethnico homini conceſſum miremur vaticinandi munus, quando-
Numeror. 22. Iudæ Can. quidem negatum non fuiſſe ſcimus Balaamo ariolo, & iniuſto (vt inquit ſcriptura) aut etiam impio,

impio, & execrato, vt ait Philo, niſi mauis cum Auguſtino Dæmonum inſtinctu vera falſis mixta prædixiſſe Hermetem, opinari. Porrò Magos (à quibus fluxiſſe Gymnoſophiſtas ex Clearcho, & ex aliorum ſententia originem duxiſſe Iudæos Laërtius ſcripſit) non ex vi magicæ artis, cuius ignaros eos fuiſſe ex Ariſtotele ipſemet refert Laërtius, ſed ex ſyderalis ſcientiæ peritia, qua ipſomet Ariſtotele teſte pollebant, futuram cognouiſſe reſurrectionem (ſimodò id naturali ſcientia præuideri poteſt) non omnino abſurdũ eſſet affirmare: quandoquidem ſtella duce ad honorem Deo recèns nato exhibendum Magi etiam olim ab Oriente in terram Iudæ venerunt. Seneca quidem noſter Beroſum curſu ſyderum fieri terrarum inundationem, & conflagrationẽ ſenſiſſe refert, quin & tempus vtrique aſſignaſſe. *Et adeò quidem* (inquit Seneca) *id affirmat, vt cõflagrationi, atque diluuio tempus aſſignet: arſura enim terrena contendit, quando omnia ſydera, quæ nunc diuerſos agunt curſus, in Cancrum conuenerint, ſic ſub eodem poſita veſtigio, vt recta linea exire per orbes omnium poſſit: inundationem futuram, cùm eadem ſyderum turba in Capricornum conuenerit.* Moderatus Columella in libris de re ruſtica. *Multos enim iam memorabiles autores comperi perſuaſum habere, longo æui ſitu qualitatem cœli, ſtatúmque mutari, eorúmque conſultiſſimum Aſtrologiæ profeſſorem Hipparchum prodidiſſe, tempus fore, quo cardines mundi loco mouerentur*, &c. Vero ſimilius tamen eſt Magos hæc de reſurrectione ex libro Iob didiciſſe, qui & antiquiſſimus extitit, & Syriaca conſcri-

l. De migrat. Abrami.
l. de Ciuit. 8.c.2.3.4.5.6
In Principio.
Vbi ſuprà.
Natural. quæſt. l.3.c. 29.
lib. 1.

ptus lingua, ex qua in Hebræam à Moſe fuiſſe conuerſum alibi diximus. Pythagoram autem, ſiue à Magis,ſiue ab ipſis Iudæis mutuatum doctrinam citra controuerſiam eſſe debet, cùm Laërtius cunctis ferè Barbaris,Græcíſque myſteriis initiatum eum fuiſſe dicat;Numeniúſque Pythagoricus in 1. volumine de bono apud Euſebiũ hæc de illo,nec non de Platone. Plato,atque Pythagoras, quæ Brachmanes, Magi, Ægyptij, Iudæíque inuenerunt, ea ipſi Græcè expoſuerunt. quod etiam alibi affirmat Euſebius. Platonem autem Sanctus Auguſtinus libro octauo de Ciuitate Dei cap. 11. retractans ea, quæ in 2.de doctrina Chriſtiana dixerat, nimirum Platoné in Ægypti peregrinatione Scripturã ſacrã abHieremia audiuiſſe, planè ipſum plurima ex ſuis dogmatibus ſumpſiſſe oſtendit ex ſacris literis,quas vt erat acerrimi ſtudij,per interpreté didiciſſe nó vanè ſuſpicatur Auguſtinus. Denique Platonem ſacras non ignoraſſe literas, Iuſtinus Martyr, & Theodoretus aſſeruerunt. Democritum etiam peregrinatum octoginta annos, Babylonem,Perſas, & Ægyptum diſciplinarum cauſa petiiſſe, teſtatur ex ipſo Euſebius, & ſic vel à Magis, vel ex libro Iob, & Prophetarum hanc potuit didiciſſe doctrinam. Stoicos porrò, & Heraclitum, alióſque philoſophos vel ex prædictorum aſſertionibus, vel, quod certius eſt, ex Sybillæ Erythreæ verſibus, qui futurum exactiſſimè depingunt iudicium, ac mundi finem, quos qui legere voluerit, plures enim ſunt, quàm vt hic apponi poſſint, inueniet vel apud Diuum Auguſtinum, qui

l. 8. in vita.

l. 9. de Præparat. c. 3.

l. 10. de Præpar. c. 2.

Iuſt. Ad Gent.

Theod de Cur Græc. affect

l. 10. de Præparat. c. 2.

l. 18. c. 23.

qui eos non ineleganter in libris de Ciuitate Dei Latinitati redditos affert, vel apud Euſebium Cæſarienſem in Conſtantini Imperatoris vita, vel apud Panuinum in Opuſculo de Sybillis. Erythrea verò hæc Sybilla (licèt quinta numero inter Sybillas) antiquiſſima quidem fuit, quippe quæ iuxta Lactantium Firmianum Græci Ilium petentibus Troiæ ruinam fuerit vaticinata, Homerúmque mendacia ſcripturum, quanuis eam Solinus paulò poſt Troiana tempora floruiſſe, Eriphilémque appellatam dicat, Euſebiúſque eam in primam vrbis Romæ ætatem ac regnum Romuli referat. De qua ſiquis plura ſcire cupiat; conſulat commentarios Ludouici Viues in libros Auguſtini de Ciuitate, Onuphrium Panuinum in Opuſculo citato, & nonnullos alios; Senecam verò, Lucanum, & Plutarchum, omnéſque eos qui poſt Chriſtum paſſum de nouiſſimis mundi egerunt, quicunque non ab Antiquis duntaxat, ſed à Chriſti aſſeclis, Apoſtolis videlicet Petro, & Paulo, aliiſque hanc fuiſſe edoctos ſcientiam affirmauerit, is vt puto neutiquam errabit: valde enim credibile eſt, in rebus hiſce, quæ ab ipſorũ vatibus, & philoſophis decantatæ priùs fuerant, ſin minùs in aliis, Chriſtianis fidem adhibere Ethnicos voluiſſe; quo magis miremur Arnobium, & alios Chriſtianos philoſophos, noxiorum animas inferorum igne tempore procedente conſumptum iri exiſtimantes.

lib. 4.

lib. 1.

Polyhiſt. c. 7.

dicto l. 4.

dicto l. 18. c. 23.

l 2. aduerſus Gentes.

Aquas in Cœlo nullas eſſe, declarati aliquot Scripturæ ſacræ loci, nec non & Sanctorum Patrum.

Cap. V.

Omplures ex ſacræ Scripturæ interpretibus, ac Chriſtianis Philoſophis in ea fuerunt ſententia, vt poſuiſſe Deum aquas ſupra cœlum in ipſo naſcentis mundi exordio, (liceat Vergilianè loqui) & exiſtimauerint, & ſcriptis teſtatum reliquerint. Huic opinationi anſam præbuiſſe viſum illud Geneſis 1. *Dixit quoque Deus, fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis, & fecit Deus firmamentum, diuiſitque aquas, quæ erant ſub firmamento ab his, quæ erant ſuper firmamentum, & factum eſt ita: vocauitque Deus firmamentum cœlum.* quod etiam planè confirmatur illis Regij vatis verbis; *Extendens cœlum ſicut pellem, qui tegis aquis ſuperiora eius.* Et illis. *Et aquæ omnes, quæ ſuper cœlos ſunt, laudent nomen Domini.* Nec non illo Danielis. *Benedicite aquæ omnes, quæ ſuper cœlos ſunt, Domino.* Huic ſententiæ Sanctorum Patrum ſubſcripſère grauiſſimi Iuſtinus Martyr, Baſilius, Ambroſius, Auguſtinus, Theodoretus, Beda, Gennadius, & Seuerianus citati à Lipomano, ac nonnulli alij, in ea etiã viſus eſt fuiſſe Ioſephus. *Poſt hæc* (inquit) *ſecunda die cœlum ſuper omnia collocauit,*

Pſal. 103.
Pſ.148.
cap. 3.
Iuſt. ad 93. quæſt. Orthodox. ad Gentes.
Baſil. Homil. 3. Hexam.
Ambroſ. l. 2. Hexam. c. 3.
Auguſt. de Ciuit. l. 11. cap. vlt. & de Geneſi ad literã. l. 2. c. 14. & in l. 65. quæſt. q. 26.
Theod. q. 11. ſup. Geneſ.
Beda in Geneſim.
Lipom. in Catena in Geneſ.
Ioſeph. Iudaic. l. 1. c. 1.

uit, illúdque ab aliis diſtinguens in ſemetipſo conſtitutum eſſe præcepit, & ei cryſtallum circumfigens, humidum eum, & pluuialem ad vtilitatem, quæ fit ex imbribus terræ, congruè fabricatus eſt. Ex prophanis Antiquis (ſi philoſophorum commentis aures præbeamus) in hac neceſſariò fuerunt ſententia Democritus, Anaxagoras, Xenophanes, qui licèt de materia cœli inter ſe non conueniãt, in hoc tamen (teſtibus Plutarcho, & Laërtio) quòd Lunæ orbem planicies, montes, valles, vrbes, oppida, & conſequenter fontes, ac flumina in ſe continentem ponant, rectè conueniunt. Ex recentioribus verò huius fuêre opinionis Viues, Oleaſter, Caſſaneus, videtur & fuiſſe Titelmanus, licèt addubitet, quæ, aut cuius naturæ iſtæ ſint aquæ. Cauſas verò, ob quas Deus (ſi in Dei operibus cauſam licet perſcrutari) ſupra cœlos aquas poſuerit, has reddunt huius opinionis aſſertores: nimirum vt earum pondere cœlum vrgeatur, ac premarur deorſum, ne crebro, ac violento ventorum impulſu concuſſum huc, illuc agitetur: ſed præcipuè ad immenſum tot tãtorúmque ſyderum ardorem ſua refrigeratione, ne illo omnia penitus conſumantur, mitigandũ, atque temperandum, quæ quidem ratio ab omnibus huius opinionis ſectatoribus magni habetur, ac ſuo iudicio hymno, quem frequenter canit Eccleſia, rectè confirmatur. is ſic.

Plutarch. de Placitis, Laërtius in vitis.

Viues in cõment. in Aug. Oleaſter in Geneſim. Caſſan. in Catalog. glor. p. 12. Titelm. de Cœlo & mũdo. c. 13.

Immenſe cœli conditor, Firmans locum cœleſtibus,
Qui miſta ne confunderẽt, Simúlque terræ riuulis,
Aquæ fluenta diuidens, Vt vnda flammas tẽperet,
Cœlum dediſti limitem, Terræ ſolum ne diſſipet.

Sed licèt tot, ac tantorum virorum authoritate, (nam de Scripturæ ſacræ teſtimoniis inferiùs) fulcita videatur hæc opinio, nos qui ſacræ nomē dedimus Philoſophiæ, non poſſumus non veritatem, cuius ipſa eſt indagatrix, exquirere:ad voluntatē enim Dei, & miracula cōfugere Anaxagoricum eſt, quod fieri non debere Diuus aſſeruit Auguſtinus de Geneſi ad literam cap. 1. his verbis. *Nec quiſquam iſtos debet ita refellere, vt dicat ſecundùm omnipotentiam Dei, cui cuncta poſſibilia ſunt, oportere nos credere aquas etiam tā graues, quàm nouimus, atque ſentimus, cœleſti corpori, in quo ſunt ſydera, ſuperfuſas. Nunc enim quemadmodum Deus inſtituerit naturas rerum ſecundùm ſcripturas eius nos conuenit quærere, non quid in eis vel ex eis ad miraculum ſuæ potentiæ velit operari.* Philoſophicis igitur freti, ac validiſſimis rationibus, nec non ſanctorum Patrum teſtimoniis veras, & naturales aquas nullo modo eſſe ſupra cœlum affirmamus. Primò, quia cùm ſit aqua corpus craſſius aëre, eſſet contra naturalem rerum ordinem non modò ſupra ipſum, ſed ſupra octauum cœlum, quod firmamenti nomine ſignificari aiunt (quàm propriè dicetur infrà) poſitas eſſe aquas; Quòd ſi contra ſuam, vt experientia patet, ibi locatæ eſſent naturam, eas vt violenter detentas, exiguo, aut nullo temporis interuallo illo in loco duraturas fuiſſe dicamus neceſſe eſt: neque Deum naturæ auctorem tanto tempore eas ibi contra naturam detinuiſſe veriſimile eſt, cùm præcipuè nullus earum futurus ſit vnquam vſus; poſito enim neque conceſſo, aquarum, quas iuxta hāc ſententiam

ſententiam ſupra cœlos poſuit Deus, eruptione, & in terram deſcenſu Noëticam mundi inundationem factam, ſimilem in poſterum non futuram ex pollicitatione Dei Noë facta (vt ex Geneſ.9.conſtat) certò ſcimus. Rationes verò, & cauſas ſuperiùs adductas huiuſmodi aquarum ſupra cœlos collocationis, exiguam habere vim, ac proinde parum vrgere (quod tantorum virorum pace dixerim) quis non videt? Quod enim attinet ad primam, vt ſcilicet cœlum vrgeatur deorſum, nc ventorum impulſu huc, illuc ferretur; Vnde quæſo oriri poſſet ventus ille, aut quis ita aërem commouere, vt cœlum huc, illuc illius flatibus, & impulſu agitaretur? Ventus certè ex Ariſtotele in libro de Mundo, *Nihil aliud eſt niſi aër multus fluctuans, & coactus*; vel vt ipſe alibi definit, *vel aëris, vel redundantis humoris commotio*. Quomodo ergo cùm ſit naturale agens, & intra ſuæ actiuitatis ſphæram agere debeat, relicta cōtra naturam propria, ac penetrata ignis elementaris regione in cœlos agere poſſet? ſed eſto, valeat agere: quî cœlum huc, illuc tunc agitaretur? vel enim tali agitatione comprimeretur; vel ſurſum, deorſum, aut ad latus ferretur. Si comprimi concedatur, & terræ magis propinquum fieri valere iuſſa cōnaturali ſibi circulari figura, & comprimi etiam elementa, & quod peius eſt, dari vacuum, qua parte cœlum receſſit naturalis agentis vi, concedendum. Si ſurſum, aut deorſum ferri, aut ad latus dicatur, tunc vel dari alium locum extra cœlū, in quo ipſum moueatur, vel in vacuo, vel ſpatio imaginario moueri, nec nō dari vacuū

Problemat. ſect.26.problem.35.

qua parte receſſit, proculdubio dicendum;aliena prorſus omnia à natura & ratione,ſed quæ neceſſariò ex tali emanāt doctrina. Secūda verò ratio, quæ potiſſima eſt in ſententia aquas in cœlo collocātium, ad refrigerandū nimirum, ac moderādum ſyderum ardorem,non maiorem habere videtur vim. Sydera enim (ſi abſurdis Heracliti, Leucippi,Anaxagoræ, Pythagoræ, Stoicorum,ac Platonis ſententiis vlla adhibenda eſt fides)ignea & calida erunt; ſi verò Ariſtoteli, vt par eſt,credendum,ex ipſo Meteorologicorum 1.cap.4.neque ignea in ſe, neque calida erunt, ſicut neque alterius ex primis qualitatibus (ſi enim illas ſuſciperent, & grauia, & corruptibilia etiam eſſent contra experientiam, & veritatem.) Si ergo neque calida ſunt,neque ignea, aquarum refrigeratione non indigebunt: quemadmodum, ſi cum Antiquis diceremus, minùs verè iuxta Ariſtotelem, frigida ſua natura eſſe ſydera.Cæterùm calida ſint, & ignea ſydera. At quanto ſatius fuiſſet, tantum duntaxat, neque maiorem calorem tribuere vnicuique ſyderi,quantum vniuerſi poſtularet conſeruatio, quàm immoderatum ipſis largiri calorem, ad quem temperandum adeò violento aquarum remedio opus deinceps foret? Deinde quia, ſi aqua illa refrigerando ardorem minuit ſyderum,id fieri ſine alteratione non poſſet,remiſſio enim vnius contrarij, non niſi ex alterius admixtione pendet, ſecundùm Philoſophum: quamobrem perpetuò ſydera alterarentur,& quodammodo corrumperentur,& certè in illis aliqua notabilis variatio eueniſſet, quæ tamen

Problemat. ſect.25.problem.21.

men adhuc ab orbe condito viſa non fuit. Amplius cùm ſyderum vis, & poteſtas calefaciendi ex ipſorum luce emanet, vt hæc remitteretur vis, minui etiam pariter vim & copiam lucis neceſſe eſſet quam tamen omni æuo eandem, & inuariabilem permanſiſſe fatentur omnes. Denique quia inter contraria mutua eſt pugna, actio nimirum, & reactio: aquæ igitur illæ moderatrices caloris ſyderum, eorum viciſſim adore caleſcerent, ſaltem in ſuperficie, quod in marinis experimur; tunc ergo vel minuerentur, ac tandem interirent, illarúmque interitus irritum Dei propoſitum redderet, conſeruandi videlicet aquas ibi vel ad refrigerationem, vel ad aliquid aliud, & locum aquæ corruptæ relinqueret vacuum; aut aliquid recèns creatum in eius locum ſuffici deberet: aut ad ſyderum incrementum earum proficeret interitus, & inſignis aliquà ſyderibus fieret acceſſio: vel certè ſemel calefactæ illæ vix, aut ne vix quidem, cùm tantoperé diſtent per ipſos, Solis ardorem in hæc inferiora agentem poſſent mitigare. Alij aquas illas collocatas ibi fuiſſe dicunt ad reprimendum ardorem ignis elementaris orbi Lunæ ſubiecti, qui cùm ſit mole ampliſſimus, potentiáque efficaciſſimus, ni eſſet ita repreſſus, omnia calore ſuo conficeret, atque conſumeret. Verùm & ratio hæc nullius eſt momenti, nam neque ille ignis, cùm ſit in materia tenuiſſima, magnam habet calefaciendi vim, & ei, quantacunque ipſa ſit, reprimendæ tùm media regio aëris frigidiſſima, tum immenſa terreſtriũ aquarum copia abundè ſufficit. Neque etiam illa poſſet

cœleſtis

cœleſtis aqua ad elementum ignis frigus ſuum tranſmittere,cùm enim per ipſos,ſupra octauum ſit cœlum impedita, certè eſſet octo cœleſtium orbium interpoſitu,qui cùm ſint incorruptibiles, frigoris capaces minimè ſunt, neque alterius ex primis qualitatibus, vt iam diximus, quæ vllam corrumpendi vim habeant.Hæ ſunt,quæ nos mouent philoſophicæ rationes, vt nullas in cœlo aſſeramus aquas, aliter namque ſi dicamus, quàm plura quæ demonſtrata ſunt, rationi, ſenſibus, ac doctorum hominum obſeruationibus contraria inde ſequantur,neceſſe eſt. Neque eſt cur Luſitanus Oleaſter,aliíque eruditi recentiores tantopere inuehantur in eos, qui philoſophicis ducti rationibus ſcripturæ ſacræ fidem abrogantes aquas in cœlo negent eſſe: abſit enim à nobis Catholicæ, ac veracis Romanæ Fidei Eccleſiæ ſectatoribus tale facinus,nauci enim facimus vel philoſophiam totam præ vnico ſacræ paginæ iota;At verò ne aquas in cœlo concedamus,& ſuadet ratio, & ſcripturæ nequaquam diſſuadet autoritas. Illud namque Geneſis 1. intelligendum ita eſt, vt nomine firmamenti, ſpatium illud intelligatur, quod eſt expanſum inter cœlũ,& terram, inquãtũ ſcilicet oculis vſquequaque videri poteſt;quod multis probatur,Hebræum enim R A K I A K, ſignificat(vt Hebraicè periti dicunt)expanſionem, atque ita vbi noſtra habet vulgata;*Fiat firmamentum in medio aquarum*,Vatablica vertit, *Fiat expanſio in medio aquarum, & diuidat inter aquas, & aquas,& fecit Deus expanſionem iſtam,& diuiſit inter aquas ſub expãſione,& inter aquas ſupra expanſionẽ,*

& ſie

& fiebat ita; appellauitq; Deus expanſionem cælum. &c. Sed melius confirmat hoc Diuus Hieronymus. *Inter cœlum* (inquit) *& terram medium extruitur firmamentum, & iuxta Hebraici ſermonis etymologiam cœlum, id eſt, Samaim, ex aquis ſortitur vocabulum.* Magnus Baſilius, *Scriptura verò familiare eſt robuſtum, & non remittens firmamentum dicere, vt etiam de aëre condenſato ſæpe voce hac vſa ſit, veluti cum dicit, qui firmat tonitru.* &c. Sanctus Auguſtinus. *Et quoniam cœlum firmamentum vocauit, non abſurdè intelligitur quicquid infra æthereum cœlum eſt, in quo pacata, atque firmata ſunt, mutabilius eſſe, & diſſolubilius,* &c. Hanc etiam ſententiam valde probabilem exiſtimant Sanctus Thomas, Durandus, Rupertus Abbas, Caietanus, & ſcholaſtici ferè omnes. Nomine item cœli ſæpe vocari in Scriptura aërem voce Hebræa, *Samaim*, id eſt, ibi aquæ ex Diuo Hieronymo vbi ſuprà, & aliis, de quibus inferiùs, ſatis conſtat; hoc enim optimè conuenit aëri, qui propter maximas pluuias videtur eſſe receptaculum omnium aquarum; dicit ergo Scriptura, Firmamentum eſſe interpoſitum inter aquas ſuperiores, & inferiores, quia ſecundùm hanc partem inferiorem aëris habet aquas infrà, & ſuprà, ſuprà quidem vnde deſcendunt pluuiæ, infrà verò vbi exiſtunt maria, fontes, & flumina. Quo etiam ſenſu intelligi debet Scriptura in omnibus citatis locis, cùm dicit aquas eſſe ſupra cœlum. Neque mirum eſſe debet nomine plurali vocari illis in locis cœlum, quia ſecundùm phraſim Hebrææ linguæ nomen cœli ſingulari caret, & ita in plurali dicitur, vt

Epiſt. 83. ad Oceanum.

De Geneſ. ad liter. imperf.

S. Thom. 1. p. q. 68. Durand. in 2. diſt. 24. Rupert. 1. de Trinit. c. 22. Caiet. in verba ſup. dicta Geneſ.

Syracuſæ, Venetiæ, Athenæ, Burgi, Gades, & alia huiuſmodi; ita Pererius, qui de hoc noſtræ propugnator ſententiæ latè diſputat in locum Geneſis dictum, quod ſumptum videtur ex ſancto Damaſceno, ita enim ille. *Conſuetudo autem & in voce Hebraica, cœlum, pluratiuè vocare, cœlos.* quod etiam D. Auguſtini authoritate poteſt corroborari, ita enim ille in libris de Ciuitate ſuper illa Diui Petri verba, *quia cœli erant olim, & terra de aqua,* &c. *Nam & illo tempore periiſſe dixit, qui tunc erat, mundum: nec ſolùm orbem terræ, verùm etiam cœlos, quos vtique iſtos aëreos intelligimus, quorum locum, ac ſpatium tunc aqua creſcendo ſuperauerat; ergo totus, aut pene totus aër iſte ventoſus, quod cœlum, vel potiùs cœlos vocat: ſed iſtos vtique imos, non illos ſupremos, vbi Sol, & Luna, & ſydera conſtituta ſunt, conuerſus fuerat in humidam qualitatem.* Eleganter etiam hac de re Vatablus, ſeu quiſquis autor eſt annotationum in illam verſionem in prædictum Geneſis locum. *Vox Hebræa Rakiák, ſignificat extenſionem, & expanſionem, vt Pſalmo* 103. *extendens cœlum ſicut pellem, quidam diffuſionem ſignificare dicunt, atque ita vertunt, ſit diffuſum quoddam corpus inter aquas ſupernas, & infernas, nam de aëre intelligunt. ſunt autem duplices aquæ, aliæ marinæ, & fluuiatiles, aliæ ſunt in media regione aëris, quæ ſunt nubes, quas dicit diuidi ab iſtis inferioribus per aërem, conuertit enim Deus aquas illas, quæ circundabant terram, in corpus illud extenſum, quod eſt inter cœlum & terram, id eſt vertit in aërem. Hic cœlum accipitur pro eo corpore, quod eſt inter terram, & cœlum, nempe pro aëre, & æthere; vt in Pſalmo* 8. *& volucres cœli, id eſt aëris.*

Orthodoxę fidei l. 2. c. 6.
l. 20. c. 18.

aëris. Adhuc ille. quam etiam ſententiam referunt, nec improbant Conimbricenſes in primi de Cœlo caput 2. quæſtione 5. articulo 3. in fine. Frequẽter autem vocari aërem nomine cœli tam in ſacris, quàm in prophanis literis ſatis conſtat, & in ſcriptura quidem ſacra paſſim, in Geneſi legitur. *Volucres cœli, volatilia cœli, apertæ ſunt, clauſæ ſunt cataractæ cœli*, & in libro etiam Pſalmorum; *volucres cœli:* denique in libris tam veteris, quàm noui teſtamenti, adeò vt ſuperuacaneum ſit tot hic loca afferre. In prophanis verò autoribus idem ſæpe ſignificare cœlum multis probatur. Lucretius.

—in hoc
Cœlo qui dicitur aër. lib. 4.

Vergilius. *—& varium cœli prædicere morem.* Georgic. 1.
vbi Seruius, cœli, id eſt aëris. Idem.
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri. Ibidem.
& in diuino opere.
Dædalus, vt fama eſt, fugiens Minoia regna, lib. 6.
Præpetibus pennis auſus ſe credere cœlo.
Naſo de eodem Dædalo.
Reſtat iter cœli, cœlo tentabimus ire. 2. de Arte.
Et inferiùs.
Territus à ſummo deſpexit in æquora cœlo.
& alibi de eodemmet Dædalo.
—Terras licèt, inquit, & vndas Matam. 8.
Obſtruat, at cœlum certè patet, ibimus illac.
&, *—cœli quoque nubila vexat.* Metam. 11
& de elementorum locatione agens in Faſtis.
At cœlum leuitas in loca ſumma tulit. lib 4.
& plurimis aliis in locis. Plinius etiã *Et hoc cœlum* lib. 2.
(inquit)

Syracuſæ, Venetiæ, Athenæ, Burgi, Gades, & alia huiuſmodi; ita Pererius, qui de hoc noſtræ propugnator ſententiæ latè diſputat in locum Geneſis dictum, quod ſumptum videtur ex ſancto Damaſceno, ita enim ille. *Conſuetudo autem & in voce Hebraica, cœlum, pluratiuè vocare, cœlos.* quod etiam D. Auguſtini authoritate poteſt corroborari, ita enim ille in libris de Ciuitate ſuper illa Diui Petri verba, *quia cœli erant olim, & terra de aqua,&c. Nam & illo tempore periiſſe dixit, qui tunc erat, mundum: nec ſolùm orbem terræ, verùm etiam cœlos, quos vtique iſtos aëreos intelligimus, quorum locum, ac ſpatium tunc aqua creſcendo ſuperauerat; ergo totus, aut pene totus aër iſte ventoſus, quod cœlum, vel potiùs cœlos vocat: ſed iſtos vtique imos, non illos ſupremos, vbi Sol, & Luna, & ſydera conſtituta ſunt, conuerſus fuerat in humidam qualitatem.* Eleganter etiam hac de re Vatablus, ſeu quiſquis autor eſt annotationum in illam verſionem in prædictum Geneſis locum. *Vox Hebræa Rakiák, ſignificat extenſionem, & expanſionem, vt Pſalmo* 103. *extendens cœlum ſicut pellem, quidam diffuſionem ſignificare dicunt, atque ita vertunt, ſit diffuſum quoddam corpus inter aquas ſupernas, & infernas, nam de aëre intelligunt. ſunt autem duplices aquæ, aliæ marinæ, & fluuiatiles, aliæ ſunt in media regione aëris, quæ ſunt nubes, quas dicit diuidi ab iſtis inferioribus per aërem, conuertit enim Deus aquas illas, quæ circundabant terram in corpus illud extenſum, quod eſt inter cœlum & terram, id eſt vertit in aërem. Hic cœlum accipitur pro eo corpore, quod eſt inter terram, & cœlum, nempe pro aëre, & æthere; vt in Pſalmo* 8. *& volucres cœli, id eſt aëris.*

Orthodoxæ fidei l. 2. c. 6.
l. 20. c. 18.

aëris. Adhuc ille. quam etiam ſententiam referunt, nec improbant Conimbricenſes in primi de Cœlo caput 2. quæſtione 5. articulo 3. in fine. Frequẽter autem vocari aërem nomine cœli tam in ſacris, quàm in prophanis literis ſatis conſtat, & in ſcriptura quidem ſacra paſſim, in Geneſi legitur. *Volucres cœli, volatilia cœli, aperta ſunt, clauſa ſunt cataracta cœli*, & in libro etiam Pſalmorum; *volucres cœli:* denique in libris tam veteris, quàm noui teſtamenti, adeò vt ſuperuacaneum ſit tot hic loca afferre. In prophanis verò autoribus idem ſæpe ſignificare cœlum multis probatur. Lucretius.

—in hoc lib. 4.
Cœlo qui dicitur aër.

Vergilius. *—& varium cœli prædicere morem.* Georgic. 1.
vbi Seruius, cœli, id eſt aëris. Idem.

Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri. Ibidem.
& in diuino opere.

Dædalus, vt fama eſt, fugiens Minoia regna, lib. 6.
Præpetibus pennis auſus ſe credere cœlo.

Naſo de eodem Dædalo.

Reſtat iter cœli, cœlo tentabimus ire. 2. de Arte.

Et inferiùs.

Territus à ſummo deſpexit in æquora cœlo.

& alibi de eodemmet Dædalo.

—Terras licèt, inquit, & vndas Matam. 8.
Obſtruat, at cœlum certè patet, ibimus illac.

&, *—cœli quoque nubila vexat.* Metam. 1.

& de elementorum locatione agens in Faſtis.

At cœlum leuitas in loca ſumma tulit. lib 4.

& plurimis aliis in locis. Plinius etiã *Et hoc cœlum* lib. 2.
(inquit)

(inquit) *appellauêre maiores,quod alio nomine aëra, hinc grādines ſunt,& pruinæ,imbres,procellæ, turbines ventorum.* Ex quibus omnibus,ſed ex ſacris præcipuè literis SS.Patres id apertè docuêrunt. Hieronymus in caput 2.epiſtolæ ad Epheſios, & in caput ſextum eiuſdem epiſtolæ explicans illa Diui Pauli verba; *Aduerſus ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus.* quo in loco aliud quàm aërem, cœli nomine intelligere contra noſtram eſſet fidem. Baſilius quantumuis contrariæ videatur ſententiæ autor.

Hexamer. Homil.3. *Obſeruauimus autem in multis locis eum, quem videmus locum, cœlum dici propter denſitatem, cohærentiámque ac continuitatem aëris manifeſtè oculis noſtris ſubiacentis, ab eo quòd conſpicitur, apud Græcos, Vrani appellationem habentis, velut quum ait; Volatilia cœli. Et rurſus; Volantia iuxta firmamentum cœli. tale eſt etiam; Aſcendunt vſque ad cœlos. & Moyſes benedicens tribum Ioſeph à terminis cœli, & roris, & à ſolſtitiis, & coitibus Lunæ, & à vertice montium, ac collium perpetuorum, tanquam locus circa terram per moderationem in his fertilis reddatur. Sed & in execrationibus Iſraël; Erit tibi, ait, ſuper caput cælum æreū. quidnam hoc dicens? perfectam ſiccitatem, & defectum aquarum aëriarum, per quas fœcunditas fructuum in terra exitit. cùm igitur ex cœlo ferri dicit rorem, aut pluuiam, de aquis accipimus, quas ſupernam regionem obtinere ordinatum eſt.* Latè hoc demonſtrat ſanctus Auguſtinus in libris de Geneſi ad literam & aliis.

Orthodox. Fid.lib 2. c.6. Diuus quoque Damaſcenus. *Cōſuetudo etiam diuinæ ſcripturæ eſt aërem cœlum vocare ab eo quod eſt ſurſum videri.* Viſus eſt & hoc ſentire ſanctus Gregorius, dum ita ait Homilia 29. *Sed aliud eſt*

cœlum

cœlum æthereum, aliud aëreum, cœlum quippe aëreum terra eſt proximum, vnde & aues cœli dicimus, quia eas volitare in aëre videmus, in cœlum itaque aëreum Elias ſubleuatus eſt. quam etiam ſequutus ſententiam Beda in Geneſim. Qui certè loquendi modus non Hebræis, Græcis, & Latinis olim, ſed hodie Italis, ac nobis valde eſt familiaris. Quibus quidem me feciſſe ſatis ſcripturæ ſacræ autoritatibus exiſtimo. Reſtat non minor difficultas de ſanctis Patribus contrarium ſentientibus. Vnum hoc conſtat, licèt contrarium ſentiamus, non eſſe errorem, cùm diſputatio de re naturali ſit; Præterea quia pro nobis ſtant ſcholaſtici Theologi, qui magis ex profeſſo hac de re ſunt loquuti. Sancti enim Patres ſaltem plerique ex citatis dogmate imbuti Platonico in eas iuêre ſententias, neque admodum curarunt hac de re exactè diſputare, in qua nimirum Chriſtianæ fidei derogabatur nihil. Secundò etiam conſtat nos habere alios SS. Patres pro nobis, Hieronymum videlicet, & alios, quos ſuprà citauimus, imò & ipſum Auguſtinũ, præſertim illo 2. libro de Geneſi ad literam, vbi recẽſita ad verbum hac noſtra opinione demum concludit. *Hanc ergo diligentiam, conſiderationemq́, laude digniſſimam iudico, quod enim dixit neque contra fidem eſt, & in promptu poſito documento credi poteſt.* Quin & in libro de Geneſi ad literam imperfecto contrariam videtur improbare ſententiam, aut ſaltem de illa dubitare. *Fuerunt* (ait ille) *qui crederent has viſibiles aquas, & frigidas ſuperficiem cœli ſuperamplecti, & documentum habere conati ſunt de tarditate ſtellæ vnius de ſeptem vagantibus, quæ ſu-*

perior cæteris, & à Græcis φαέθων *dicitur, & triginta annis peragit ſigniferum circulum, vt ob hoc tarda ſit, quia eſt frigidis aquis vicinior, quæ ſupra cœlum ſunt; quæ opinio neſcio quomodo poſſit apud eos defendi, qui ſubtiliſſimè iſta quæſierunt.* Habere nos etiam certum eſt ſanctum Epiphanium in epiſtola ad Ioannem Hieroſolymitanum, ait enim, aquas quæ ſupra cœlos ſunt, eſſe illas, quarum defluxu apertis cœli cataractis factum eſt Noëticum diluuium. Conſtat autem illas fuiſſe ex aëre, non autem ex cœlo ſupra ſtellas, ni fateri velimus totum illud cœlum tunc fuiſſe perforatum, & vel datum eſſe vacuum in ea parte, vnde illæ receſſerunt aquæ; vel Deum ibi loco earum aliquid aliud ad pauxillum temporis creaſſe de nouo, & peracto diluuio iterum illas ignis penetrata regione, & cœlis iterum perforatis contra naturam in ſublime aſcendiſſe. In prædicto etiam ſenſu intelligendus eſt hymnus Eccleſiæ citatus, vt ſcilicet voluerit Deus aquas eſſe ſupra cœlum, id eſt ſupra aërem ad temperandum ſyderum ardorem, non quem ipſa in ſe habeant, ſed quem efficiunt lumine ſuo in inferioribus, niſi enim terra niue, grandine, pruina, & ſtatis pluuiis irrigaretur, proculdubio ardore ſyderum, præſertim ſolis nimis exſiccata ſterileſceret. Vltimò, quia omnes ferè illi ſancti Patres exponi poſſunt aliquo modo. Nam Beda ſolùm videtur dicere, poſſe dici, vt extra cœlum ſtellatum ſint aquæ, nihil tamē determinat. ita & ſanctus Auguſtinus; reliqui ita videri dicere ſcripturam affirmant duntaxat. Pari quoque modo exponi poteſt Ioſephus, quandoquidem

quidem humidum, & pluuiale cœlum dixit, non enim ita analphabetos ille, vt è nubibus, non verò è cœlo pluuias deſcendere ignoraret; atque ita noſtra remanet confirmata, vt contraria refutata ſententia, quæ nobis aliquid negotij potuit faceſſere: expoſitio nanque illorum, qui per aquas ſuperiores, & inferiores firmamento, Angelos bonos, & malos intelligunt, vt ſenſiſſe dictus eſt Origenes, ſatis eſt per ſe ipſam improbata, atque ita velut inanis ab Epiphanio primùm in epiſtola prædicta ad Ioannem Hieroſolymitanum, ac deinde à Baſilio homilia tertia in Geneſim deridetur: ſicut nec approbanda eorum ſententia (magnorum licèt virorum, Bonauenturæ, Ægidij, Lyrani, Toſtati, Titelmani, Caietani, & Catharini, nec non Genebrardi damnantis eos, qui philoſophicis ducti rationibus cœli nomine aërem, aquarum verò nubes intelligunt) qui quidem nomine aquæ ſupra cœlos poſitæ intelligi affirmant in ſcriptura nonum cœlum ab ipſis dictum Cryſtallinum, ſiue aqueum, eo quòd diaphanum, & pellucidum cùm ſit, magnam cum aqua ſimilitudinem habeat, nec non in frigiditate. Quam etiam interpretationem pariter irridet Baſilius ibidem his verbis. *Nec verò quoniã iuxta communem & receptam opinionem ex aqua generationem habuiſſe videtur, aut aquæ congelatæ ſimile eſſe putãdum eſt, aut tali cuidam materiæ ex humoris percollatione principium accipienti, qualis eſt cryſtalli lapidis, quem per excellentem aquæ congelationem tranſmutari aiunt, aut ſpecularij lapidis natura in metallis concreſcens. eſt autem lapis pellucidus peculiarem, eám-*

que puriſſimam tranſparentiam adeptus, qui ſi iuxta ſuam naturam ſincerus, & abſolutus fuerit repertus, neque putredine aliqua exeſus, neque ſegmenta, ac ſtrias in altum productas habens.ferè aëri luciditate ſimilis exiſtit. Nulli igitur horum firmamentum aſſimilamus, puerilis enim reuera, & ſimplicis intelligentia eſt, tales de cœleſtibus habere opiniones. & multis quidem talis conuincitur ſententia; & quia vim faciunt multi illius aſſertores Moyſis verbis cùm in Geneſis 1. aquarum nomine primò intelligant materiam primam, ſecundò nonum cœlum, tertiò veras, & naturales aquas intra decem, aut duodecim duntaxat lineas; & quia tempore Moyſis nonum cœlum nondum erat manifeſtum, aut certè fuiſſe non conſtat, longo enim pòſt tempore, Hyparchi videlicet, vel Ptolemæi fuit deprehenſum. Deinde quia, ſi nonum cœlum ob perſpicuitatem, & frigus cryſtallinum appellatur, iure etiam & hoc nomine appellandus erit Saturni orbis, quippe qui totus præter Saturni aſtrum ſit pellucidus, cùm præſertim ipſum Saturni ſydus frigidiſſimum quo ad operationes ſecundùm Aſtrologos, quod & teſtantur Poëtæ. Vergilius.

Georgic. l.1. *Frigida Saturni quo ſeſe ſtella receptet.*

Pontanus de ſtellis, agens de Saturno.

lib.1. *Vltima ſorte ſenex loca poſſidet, vltimus auras*
Ambit, & æterno contriſtat frigore terras.

Laurentius Bonincontrus.

De rebus cœleſtib. l.3. *Saturno faciente gelu.*

Neque eſt quòd dicas cum quibuſdā apud Diuū Auguſtinum locis citatis de Geneſi imperfecto, & ad literam, tale frigus, & conſequenter motus

tardita

tarditatem prouenire Saturno ex aquarum vicinia; Reſpõderi enim primò poteſt, id eſſe in quæſtione, ac nos negare vicinas illi eſſe aquas. Deinde reſpondetur, motus tarditatem non illi à frigore prouenire, ſed à maxima ſui orbis mole; quo enim ſuperiores orbes, eo ſunt maiores, ac tardioris motus, excepto primo mobili, vt experimento docent Mathematici. Frigus verò ob magnam à ſole diſtantiam inter reliqua errantia illi ineſſe affirmant multi, quod & videtur aſſerere idem Bonincontrus.

Et meritò eſt illi ſedes à ſole remota, Vbi ſuprà.
Lumine quòd careat puro, Phœbíque calore.

Vltimò hæc videtur reiicienda ſententia, quia quomodo illi deprehendere potuerunt cœlum nonum eſſe cryſtallo ſimile, diaphanum, & frigidum, aut ex quibus operationibus? & cùm aliud ſit cœlum nono ſuperius (empyreum ſemper excipio) quod & ſit primum mobile, & diaphanum, & inſtellatum, vt aſtrologi probant, qua de cauſa ex duobus cœlis diaphanis & inſtellatis vnum potiùs, quàm alterum cryſtallinum, & aquis ſimile ipſi dicunt? & de hoc, neque de alio ſcripturam loqui? omnes itaque ſententiæ præter noſtram, ſi rationi, ac ſenſibus obtemperare velimus, improbandæ meritò erunt.

An priùs æs in vſu fuerit, quàm ferrum, & an Heroum arma ænea fuerint, de vtriuſque metalli inuentione, ac de Hieroſolymitani Salomonici templi ſtructura nonnulla.

Capvt VI.

AEris inuentionem, ac vſum inuentione ferri, atque vſu fuiſſe priorem tradidêre recentiores quidam, nec ſine grauiſſimorum autoritate ſcriptorum, nec ſine exemplo, cùm Heroum arma ænea fuiſſe, & non ferrea, aratráque & alia huiuſmodi ænea etiam antiquitùs fuiſſe probentur, ita Cœlius Rodiginus, ita Nicolaus Leonicenus, & alij. Et quidem vetuſtiſſimus Heſiodus hæc de ære, cuius verba Græcè apponere libuit, vt vocum Χαλκὸς, & Σίδηρος differentia innoteſcat.

l. Antiq. lect. 19. c. o. l. 1. Variæ hiſtor. c. 51.

Χαλκῷ δ' ἐργάζοντο, μέλας δ' οὐκ ἔσκε σίδηρος.

In l. Opera, & dies.

id eſt,

Ære verò operabantur, nigrum autem nondum erat ferrum.

Lucretius.

lib. 5.

Arma antiqua manus, vngues denteſq; fuerunt,
Et lapides, & item ſyluarum fragmina rami.

Et

Et flãma, atque ignes, poſtquã ſunt cognita primùm.
Poſterius ferri vis eſt ærisque reperta:
Et prior æris erat, quàm ferri cognitus vſus:

Ouidius idem viſus eſt ſentire.

Prima Ceres homine ad meliora alimenta vocato, Faſtor. 4.
Mutauit glandes vtiliore cibo.
Illa iugo tauros collum præbere coëgit:
Tunc primùm ſoles eruta vidit humus.
Æs erat in pretio, Chalybis iam maſſa placebat.
Heu, heu perpetuò debuit illa tegi.

Cæterùm ænea fuiſſe Heroum arma multis probatur veterum teſtimoniis. Heſiodi in ſcuto Herculis, Homeri vtroque in opere. Vergilij plurimis in locis, vbi æreum enſem, æream galeam, æratam ſecurim, ære cauo clypeum, ſcutum æreum, æratas peltas, loricam ex ære, æratas acies, florentes ære cateruas dixit. Naſo Achillis clypeum ex ære, & bouino confectum corio affirmauit. Æneid 7. l. 5. & 10. l. 10. l. 3. l. 10 l. 7. l. 8 l. 7. & 9. l 7. 8. & 11.

Dixit, & haſurum clypei curuamine telum Metam. 12.
Miſit in Æacidem, quod & æs, & proxima rupit
Terga nouena boum, decimo tamen orbe moratũ eſt.

Sed & Heroum ad Thebas pugnantium, antiquiorum nempe arma pariter ænea fuiſſe teſtatur non vno in loco Papinius.

Flammeus æratis Lunæ tremor errat in armis. l. Theb. 2.
Hi teretes galeas magnorúmque ærea ſcuta l. Theb. 3.
Thoracum.
Hos agitat, pulchræque docet virtutis amorem lib. 4.
Arduus Hippomedon, capiti tremit ærea caſſis.
Quattuor indomitis Capaneus erepta iuuencis Ibidem.
Terga ſuperq́; rigens iniectu molis ahenæ.

Verſat onus.
Temporibus nuda æra ſedent.
lib. 9. *——Clypeumq́, per æreaterga*
Loricæ.
De Theſeo etiam.
lib. 12. *Ærea puluerea penitus ſub caſſide ducens.*

Ærea denique & non ferrea Heroas omnes geſtaſſe arma affirmat his verbis Pauſanias. *Sed & Herojum arma omnia pariter fuiſſe ænea Homeri carmina teſtantur, quæ Piſandri ſecurim deſcribunt, & Merionis ſagittam. Quin etiam hanc opinionem confirmat Achillis haſta Phaſelide in Mineruæ templo ſuſpenſa: & apud Nicomedenſes in Æſculapij æde Memnonis machæra, in qua cuſpis, & manubrij circulus, & ipſa machæra tota eſt ex ære facta. & hæc quidem ſcimus ita ſeſe habere.* Hæc ille. Sed & aratra, & falces, & alia ruſticana inſtrumenta ærea pariter atque arma fuiſſe priſcis temporibus, vetuſtiſſimus poëta aſſeruit Lucretius.

In Laconicis.

lib. 5. *Ære ſolum terræ tractabant, ǽreque belli*
Miſcebant fluctus, & volnera vaſta ferebant.
Et paulò inferiùs.
Orige. l. 16. c. 19. *Verſáque in opprobrium ſpecies eſt falcis ahenæ.*

Hunc (vt videtur) ſecutus Iſidorus noſter, ita de ære. *Apud antiquos autem priùs æris, quàm ferri cognitus vſus: ære quippe priùs ſcindebant terram, ære certamina belli gerebant.* Illud adde, vetuſtos noui orbis accolas (quorum aliqui indigenas ſeſe eſſe, licèt falsò, affirmabant, quanuis eorum origo & ipſis, & nobis pariter ſit ignota poſt Noëticam terrarum inundationem) aureis, argenteis, ligneis, lapideis, æreis denique ſemper

vſos fuiſſe armis, vt & ſcriptorum teſtimonio, & experimento certò ſcimus; cùm tamen ferri venas illis in regionibus reperiri affirment nō ſpernendæ autoritatis viri & ſcriptores, & quidem in Inſula Hiſpaniola Gonſaluus Fernandus de Ouiedo ſe refert audiuiſſe, Ferdinandus Corteſius in noua Hiſpania, in Prouincia Tacho dicta ex alieno teſtimonio, quod & quidam eius familiaris aſſeruit. In Peruanis verò regionibus etiam reperiri tenet Frater Gregorius Garcia, retulitque mihi nobilis admodum, ac bonarum literarum ſtudio deditus vir Garcias Laſſus Inca, vocarique ab incolis communiori; ſeu Regia Peruanorum lingua, *Quella*; Quod quidem recentioris in orbe vſus ferri, quàm æris non leue videtur argumentum. Contrarium tamen huius ſententiæ tenent multi, poſteriorem ſcilicet tēpore æris vſum, aut ſaltem non priorem vſu ferri extitiſſe aſſeuerantes, quod validis etiam ſcriptorum probant autoritatibus, nec non rationibus: quanuis enim aliqui affirmarint autores nōdum fuiſſe ferrum inuentum, quo tempore æs erat in vſu; Argumentum certè, quo præcipuè iſthæc fulcitur opinio, nimirum ærea fuiſſe olim, & non ferrea Heroum omnium arma, nullius eſſe momenti vel ex eo conuincitur, quòd in eorundem ſententia ferrea quoque arma geſtaſſe Heroas ex ipſorum liquet verbis. Heſiodus Herculis enumerans arma.

Ouied. Hiſt. Ind. l. 6. c. 8. Corteſ. in 4. relat. Famil. Corteſ. in quadā relat. Del Origē de los Indios. l. 4. c. 6.

Θήκατο δ᾽ ἀμφ᾽ ὤμοισιν ἀρῆς ἀλκτῆρα σίδηρον. In Scuto Herculis.
id eſt,

Poſuit autem circa humeros nocumenti propulſorem

rem ferrum.

Homerus.

Iliad. 7. *Inter hos autem Ereuthalion primarius ſtabat diuinus vir,*

Arma geſtans humeris Areithoi regis,

Nobilis Areithoi, quem cognomento clauigerum

Viri appellabant, pulchréque cinctæ mulieres:

Quoniam non arcubus pugnabat, hactáque longa,

Sed σιδηρείῃ κορύνῃ. i. *claua ferrea perrumpebat agmina.*

Hunc Lycurgus interfecit dolo, non vi vtique

Anguſta in via, vbi claua non ei mortem

Arcebat σιδηρείη. i. *ferrea, &c.*

Adde quòd Heſiodi ac Homeri interpretes, vbi illi χάλκεος, aut χαλκὸς, & his ſimile habent, ſæpe ferreus, aut ferrum vertunt: χαλκὸς enim non æs duntaxat, ſed ferrum etiam ſignificat; teſtibus Euſtathio Homeri Scholiaſte, nec non & Polluce; quod quidem validè confirmatur Ioannis Grammatici ſententia (ſimodò ea viris doctis probetur) aſſerit enim hic autor à Chalybũ gente illud deductum nomen, ita vt dicatur χαλκὸς, quaſi χάλυβος: apud Chalybas enim primò inuentum traditur ferrum: ij verò Chalybes Scythiæ populi Straboni: ni mauis cum Iuſtino Hiſpaniæ populos eſſe in Gallecia Prouincia ferri copia; & temperatura præſtantes. Iure ergo addubitat Plinius an Achillis haſtæ cuſpis ærea, an verò ferrea fuerit, ait enim; *Sic Telephum proditur ſanaſſe Achilles, ſiue id ærea, ſiue ferrea cuſpide fecit.* Vergilius certè Heroum etiam arma ferrea, non ærea duntaxat fecit, nam & iaculis

Euſt. in librum Iliad. α. ſeu primum.

In Cõmentar. in Heſiodum.

l. Geograph. 12.

lib. 44.

l. 34. c. 15.

iaculis ferro inſtructis Æneam armat.

Bina manu lato criſpans haſtilia ferro. Æneid. 1.

Æneæ haſtæ ferrum tribuit.

Incubuit, voluitque manu conuellere ferrum. lib. 12.

Quin & haſtæ Turni.

Hic Turnus ferro præfixum robur acuto. lib. 10.

Æneæ clypeo ferrum etiam tribuit.

—Sæuit medio in certamine Mauors lib. 8.
Cælatus ferro.

niſi ex variis compactus metallis erat, quemadmodum in ſuperioribus oſtendiſſe videtur, & quale tribuit Pallanti;

Dixerat: ac clypeum tot ferri terga, tot æris. lib. 10.

quin & gladiũ Æneæ ferreum fecit, ſynecdoche vius.

Hoc dicens, ferrum aduerſo ſub pectore condit. lib. 12.

nec non & Priami enſem.

Arma diu ſenior deſueta trementibus æuo lib. 2.
Circundat nequicquam humeris, & inutile ferrum
Cingitur.

qua loquendi formula frequẽtiſſimè vtitur. Græcis quoque ferrea ille tribuit arma.

—Stat ferri acies mucrone corruſco eod. l. 2.
Stricta, parata neci.

&, *Quicunque Iliacos ferro violauimus agros.* lib. 11.

Sexcenta huiuſmodi apud illum reperies. Naſo Græcis Heroibus arma aſſignauit ferrea in Lapitharum, & Centaurorum pugna, Pirithoo ferratam haſtam.

—ferratáque collo Metam.l.12
Fraxinus.

Neſtori iaculum.

—aſpice dixi,

Ibidem. *Quantùm concedant noſtro tua corniua ferro,*
Et iaculum torſi.

Ferrum Peleo dedit Achillis Patri;

Ibidem. *—Inque meos ferrum,flammámque penates*
Impulit.

Quin & Achilli ipſi ad Troiam.

Dixit,& oſtendens ſternentem Troica ferro
Corpora Pelidem.

Papinius Meleagrum ferro armauit;

li. Thebaid. 2. *Te Meleagre ſubit, ibi demum cuſpide lata*
Hæſit,& obnixo ferrum laxauit in armo.

nec non Tideum;

Ibidem. *—Ferróque micantia tela*
Decutit.

Adraſtúmque.

lib. 4. *Inter adhortantes vix ſponte incedit Adraſtus,*
Contentus ferro cingi latus.

Dedit & Polynici arma ferrea.

Ibidem. *—& gemino lucent haſtilia ferro.*

Ibidem. De Hippomedonte ita ille;

—latus omne ſub armis
Ferrea ſcuta tegunt humeros.

Ibidem. De Capaneo verò.

— Spatioſáque pectora ſeruat
Nexilis innumero chalybum ſub tegmine thorax.

lib. 11. Etheoclem pariter ferro armauit;

Erigit occultè ferrum.

nec non & Theſea,

lib. 12. *—riſit vocéſque manúmque*
Horridus Ægides; ferratáque arbore magnos
Molitur iactus.

Quin

Quin & aratra vetuſtiſſimis temporibus ferrea fuiſſe, & non ærea teſtatur Vergilius.

Prima Ceres ferro mortales vertere terram Georgic. 1.
Inſtituit, cùm iam glandes, atque arbuta ſacræ
Deficerent ſylua, & victum Dodona negaret.

Porrò quod aliqui affirmant multis Italiæ vrbibus familiare fuiſſe ænei inſtrumentis agros colere antiquitùs, falſum videtur ex eodem Vergilio, qui illorum gentem vetuſtam ita loquentem inducit.

At patiens operum, paruóque aſſueta iuuentus, lib. 9.
Aut raſtris terram domat, aut quatit oppida bello,
Omne æuum ferro teritur, verſáque iuuencûm
Terga fatigamus haſta.

Et quidem Romanos Regum tempore ferro vſos in agricultura docet Plinius. *In fœdère quod expulſis regibus populo Romano dedit Porſenna, nominatim comprehenſum inuenimus, ne ferro, niſi in agricultura vterentur.* l. 34. c. 14. Ex quibus ſatis (vt credo) falſi conuincitur opinio recentiorum affirmantium cum Pauſania antiquiore, qui quidem Hadriani Auguſti tempore floruit, Heroum omniũ arma ærea omnino fuiſſe, nec non & ruſticana inſtrumenta. Verùm vt clariùs appareat vtrum ex hiſce metallis priùs in vſu fuerit, vtriuſque inuentionem inueſtigemus; & quidem in hoc mirè variant autores. Plinius hæc ait de Caryſto agens. *Antea vocitata eſt Chalcodotis, aut Macris, vt Dionyſius, & Ephorus tradunt; vt Ariſtides Macra: vt Callidemus Chalcis, ære ibi primùm reperto.* l. 4 c. 12. ipſe deinde Cyniræ in Cypro æris tribuit inuentionem. *Tegulas* (inquit) *inuenit Cynira Agriopæ filius* l. 7. c. 56

filius & metalla æris, vtrumq; in inſula Cypro. Et paulò inferiùs. *Æs conflare, & temperare Ariſtoteles Lydum Scythen monſtraſſe, Theophraſtus Delam Phrygem putat. Ærariam fabricam alij Chalybas,*
l. 34. c. 2. *alij Cyclopas.* Idem autor alibi. *Fit* (ſcilicet æs) *ex alio lapide, quem Chalcitem vocant in Cypro, vbi prima fuit æris inuentio.* Et vt patriæ noſtræ laudes attingamus, optimum fuiſſe ęs Marianum, ſeu Cordubenſe in eodem loco idem teſtatur autor. *Summa gloria nunc in Marianum conuerſa, quod & Cordubenſe dicitur.* Ex eo proculdubio quòd in noſtris Marianis montibus, vulgò *ſierra Morena,* Cordubæ proximis naſceretur. Solinus ex Plinio Caryſtum deſcribens. *Chalcis eadem habita eſt apud priſcos, vt Callidemus autor eſt, ære ibi primùm reperto.* Æris quidem vſum in armis Curetes in-
lib. 10. ueniſſe ita tradit Strabo. *Alij autem non Curetas, ſed Corybantes Phryges eſſe, illos verò Cretenſes, atque primos quidem in Eubœa induiſſe arma ærea, vnde & ipſos Chalcidenſes dictos.* Clemens Alexandrinus
l. Stromat. 1. Pannoniis æris aſſignat inuentionem. *Qui etiam Noropes; eſt autem gens Pœoniæ, nunc autem appellatur Norica, æs elaborarunt, & primi ferrum purgarunt.* Et hæc de æris inuentione, in qua & ipſum Plinium, & alios variaſſe autores mirandum nó eſt, tum ob Antiquitatis obſcuritatem, tum quia pro diuerſitate regionum, in quibus metallum reperiebatur, diuerſi etiam inuentores aſſignati ab autoribus. Ferri verò inuentionem, & eius fabricæ, nec non & æris Idæis Dactylis Cretæ ha-
l. 6. c. 15. bitatoribus tribuit Diodorus his verbis. *Idæi Dactyli traduntur ignis vſum, ac æris ferrique naturā,*

quóque

quóque modo fabricarentur, in loco, quem Berecyntũ dicunt, inueniſſe; quanuis idem autor deinceps huius fabricæ inuentionem Vulcano aſſignet. *Vulcanum Ferri, Æris, Auri, Argenti, omniúmque quæ igne fabricantur, artem inueniſſe ferunt, eámque cæteros docuiſſe.* Strabo Idæos Dactylos ferri inuentores facit. *Sophocles cenſet quinque primos viros fuiſſe, qui primi inuenerint, atque cuderint ferrum, aliáque permulta mortalium vſui neceſſaria repererint. Eorum quinque etiam extitiſſe ſorores, ab eo itaque numero Dactylos, id eſt digitos nuncupatos. Alij ſanè alio modo fabulantur, dubia dubiis accumulantes variis, ac differentibus nominibus, & numeris vtẽtes, è quibus Salaminum quendam nominant, & Dãnaneum, & Heracleum, & Acmonem. Quidam etiã eos indigenas Idæ, quidam verò inquilinos aſſerunt, & omnes illos primos in Ida ferrum fabricaſſe narrant.* lib. 10.

Alibi ipſemet autor Telchines Rhodi habitatores ferrũ, & æs primos elaboraſſe tradit, de iis enim ita. *Et primùm ex Creta in Cyprum venerũt, poſtea in Rhodum, & primi ferrum, & æs operati ſunt, nam & Harpen Saturno fecerunt.* lib. 14.

Clemens Alexãdrinus paulò diuerſus. *Celmis, & Damaneus Idæis Dactylis ferrum primi inuenerunt in Cypro. Alius autem Idæus ferri inuenit temperaturam, vt autem Herodotus Scytha.* Stromat. 1. Hæc ille; in cuius verbis ex Strabone Salaminum pro Celmin, & Idæi Dactyli, pro Idæis Dactylis reponerem. Cæterùm quid his in Cypro? Recentiorem multo hanc ferri temperaturam fecerunt Herodotus, & Pauſanias, eã tribuẽtes Glauco Chio, qui ſub Haliatte floruit Lydo, cui Crœſſus ſucceſſit in Regno.

lib. 1. gno. *Porrò*(ait Herodotus)*Haliattes Lydus confecto cum Mileſiis bello,poſtea cùm ſeptem,& quinquaginta regnaſſet annos, vita exceſſit: qui ſecundus ex hac domo cùm è morbo conualuiſſet, apud Delphos dedicauit grandem ex argento pateram: itémque alteram ex ferro paruulam, compactilem,ſpectatione dignam inter omnia quæ ſunt Delphis donaria, opus* In Phocaicis. *Glauci Chij,qui ſolus omnium compactionem ferri excogitauit.*Pauſanias.*E donariis, quæ Lydorum Reges miſerunt, nullum reſtat præter ferreum illud inſtrumentum, quod Haliattis poculo erat ſuppoſitum.Opus id Glauci eſt Chij, qui ferri conglutinationem excogitauit.*Antiquiorem certè ferri fabricam exiſtimauit magnus vir Caſſiodorus. l. 1. Variar. epiſt.30. *Inter ipſos quoque*(inquit ille)*aduerſarios vt ſcitis, non erant priùs armata certamina, ſed pugnis ſe, quamlibet feruida laceſſebat intentio: vnde & pugna nomen accepit. Poſtea Belus ferreum gladium primus produxit, à quo & bellum placuit nominari.*Hęc illius opinio, quę ſi vera eſt, falſas omnino demonſtrat illas eſſe, & quę bellum per antiphraſim, quaſi minimè bellum dictum aſſeruit, & quę à belluis, & quę à duello belli nomen deduxêre. Alij denique Chalybas populos ferri inuentores tradunt; cęterùm Hiſpanienſes, an Pontici fuerint, non explicant. Verùm ex his ſatis (vt credo) oſtenſum eſt ęris inuentionem, ac ferri ęqualem fuiſſe tempore, Str. l. 10. quandoquidem plurium autorum teſtimonio Diod. l. 6. c. 15. conſtat Idæos Dactylos vtriuſque metalli vſum primos inueniſſe, ſiue mauis Telchinas; Telchines enim ijdem cum Curetibus autore Str. vbi ſupra. Strabone. Curetes porrò Idæorum Dactylorum filij,

vt Diodoro, nec non eidem Straboni placuit, & licèt cum Caſſiodoro ferrei gladij primum inuentorem admittamus Belum, ſiue is Ægyptius, ſiue Chaldæus ſit, vix aut ne vix quidem veraciores gentium hiſtoriæ quemquam Belo anteriorẽ, qui aut ferreis, aut ęreis vſus ſit armis, oſtendere nobis poterũt. Neque negotium nobis facit occidentalium noui orbis accolarum æris vſus, vel enim ferri fodinas illi non habuerunt, quod multi affirmant hodie, & quidem audiuiſſe ſe ferri venas eſſe in Hiſpania noua, non verò vidiſſe retulit Corteſius, nec non & in Hiſpaniola Inſula Gonſaluus Fernandus Ouiedo, qui hac de re vehementer dubitat: vel certè, ſi venæ ibi ſunt ferri, ars tamen illud purgandi, & conglutinandi ad ipſos nondum peruenit, quare ferro vſi non ſunt, & hoc credere ſe affirmauit mihi nobilis vir Garcias Laſſus: ſed vt prophanorum voluminum periculoſas, ac ſuis horrentes mendaciis cautes vitemus, inque tutiſſimum veritatis deueniamus portum, quid nos ſacræ edoceant literæ videamus. Geneſis quidem quarto habetur. *Sella quoque genuit Tubal-cain, qui fuit malleator, & faber in cuncta opera æris, & ferri.* Iã ergo habemus Tubal-cain octauum ab Adamo de ſtirpe Cain æris, ac ferri artem exercuiſſe, quam credibile eſt ab ipſomet Adamo, cui rerum omnium notitiam indidit Deus, hunc eius nepotẽ accepiſſe, quemadmodum alias alij. Bene ergo probatum remanet, vſum ferri nullo modo poſteriorem vſu æris extitiſſe, neque in bellorum, neque in agrorum exercitio, quandoquidem ſiue prophanas, ſiue

In relat. 4.

ſacras cõſulamus literas, eoſdem penè vtriuſque metalli inuentores reperiemus. Quæ cùm ita ſe habeant, non defuit tamen primarius quidam in literaria repub. vir, qui adeò ſibi perſuaſerit cõtrarium, vt Dauidis, & Salomonis Regum tẽpore latomorum, & fabrorum lignariorum inſtrumenta ærea, & non ferrea fuiſſe crediderit, atque ita interpretatus ſit ante omnes illud tertij Regum cap. 6. de ſtructura Salomonici templi. *Malleus & ſecuris, & vllum ferramentum non ſunt audita in domo, cùm ædificaretur.* addit ille. *nempe quia omnia ærea*; cùm tamen in contrarium ſtet illud ex Paralip. 1. 22. vbi Salomonẽ alloquẽs ait Dauid. *Ecce ego in paupertate mea præparaui impenſas domus Domini, auri talenta centũ millia, argenti verò mille millia talentorum: æris verò, & ferri non eſt pondus: vincitur enim numerus magnitudine: ligna, & lapides præparaui ad vniuerſa impendia. Habes quoque plurimos artifices, latomos, & cæmentarios, artifices quoque lignorum, & omnium artium ad faciendum opus prudentiſſimos, in auro, & argento, ære, & ferro, cuius non eſt numerus.* Hæc ibi Dauid, quo mortuo, vt præceptum adimpleretur Domini, miſſis Salomon ad Hiram Tyri Regem nunciis, ab eo, vt cædendorum ſibi in Libano lignorum cedrinorum artifices darentur, petiit, ac percuſſo inter eos fœdere impetrauit. *Elegitque Rex Salomon* (vt habetur 3. Regum cap. 5.) *operarios de omni Iſraël, & erat indictio triginta millia virorum, mittebátque eos in Libanum, decem millia per menſes ſingulos viciſſim, ita vt duobus menſibus eſſent in domibus ſuis, & Adoniram erat ſuper huiuſcemodi indictionem;*

dictionem; fueruntque Salomoni ſeptuaginta millia eorum, qui onera portabant, & octoginta millia latomorum in monte abſque præpoſitis, qui præerant ſingulis operibus numero trium millium trecentorum præcipientium populo, & his, qui faciebant opus. Præcepitque eis Rex, vt tollerent lapides grandes, lapides pretioſos in fundamentum templi, & quadrarent eos: quos dolauerunt cæmentarij Salomonis & cæmentarij Hiram. ædificauit ergo his perfectis domum Dei Salomon. *Domus autem cùm ædificaretur*, (dicitur illo 3. Regum 6.) *de lapidibus dolatis, atque perfectis ædificata eſt, & malleus, & ſecuris, & omne ferramentum non ſunt audita in domo, cùm ædificaretur.* Non ergo quia ænea eſſent inſtrumenta, ſed quia lapides antequam ædificio ſtatuerentur, dolati iam, atque perfecti, è monte aduehebantur. Quod clariùs fortaſſe Vatablica habet verſio. *Cæterùm* (inquit) *cùm ipſa ædes extrueretur, extruebatur lapide integro, vt erat aduectus, ita vt in extruenda ea neque mallei, neque ſecures in æde audirentur, nihil denique ferreorum inſtrumentorum.* Vatablus ipſe, ſeu quiſquis autor eſt operis illius, in ſcholiis ad illum locum. *Hebraiſmus lapide adductionis, id eſt, vt allati fuerant lapides, cùm eſſent integri lapides foramen nullum erat, in quod capita trabium immitterentur, alioqui integri non fuiſſent; dolabantur autem lapides, in lapidicinis, & parabantur, vnde opus non fuit, vt in extruenda domo vterentur inſtrumentis ferreis.* Flauius Ioſephus diligens Iudaicarum rerum ſcriptor. *Erant autem ex his, quos reliquerat Dauid ad portandos lapides, aliamq́; materiam, ſeptuaginta millia virorum, & eorũ qui lapides* l. 8. Antiqu, c. 2.

incidebãt, octoginta millia, & eorũ prapoſiti tria millia trecenti, velociterq; ſecabant lapides eximios ad fundamenta templi, quos primitus poliebant, & copulabant in montibus, & ad ciuitatem ita deferebant. Hugo Cardinalis in prædictum Regum locum. *Non ſunt audita. hoc videtur impoſſibile, quia oportuit tabulata conſolidari clauis. ſolutio. hoc quod hic dicitur, refertur tantùm ad lapides, qui planati, quadrati, & dolati fuerunt extra Hieruſalem. ſecuris autem hic vocatur martellus latomi, quo lapides praſcinduntur.* Cardinalis Caietanus in illa verba ſuperiùs adducta, *quos dolauerunt camentarij Salomonis.* &c. *Officium ſiquidem finitorum eſt, ſic diſponere dolationes, vt lapis lapidi confinis quadraret, & ſimiliter lignũ ligno, huius enim artis opera factum eſt quod in ſequenti ſubiungitur capitulo, videlicet quòd ſonus mallei & ſecuris non eſt auditus in ædificatione templi.* Idem in capitis ſequentis verba; *Domus autem cùm ædificaretur,* &c. *Parui refert*(inquit)*quod habetur, de lapidibus perfectis motis ædificata eſt. dicitur perfectis ad ſignificandum integritatem non ſolùm lapidum, ſed operis; adiungitur autem motis, ſeu vectis ad manifeſtandum quòd priùs fuerunt lapides perfecti, & poſtea vecti ad ædificium, vt nulla opus fuerit opera ad perfectionem ipſius lapidis in ipſa ædificatione, & propterea ſubditur, & malleus, & ſecuris, & omne inſtrumentum ferreum non fuit auditum in domo cùm ædificaretur: conſequens enim eſt vt perfectis priùs integrè lapidibus nullus ſonitus inſtrumentorum ad perficiendum lapides audiretur in ipſa ædificatione; de his enim eſt ſermo, & non excluditur concurſus inſtrumentorum ad iungendum lapides, & alia oppor-*

portu

portuna. Hactenus Caietanus. Patet igitur ex his nulla fuiſſe in domo Dei audita ferramenta,quia non neceſſaria, non quia ærea, quandoquidem & innumerabilis ibi ſuppetebat quantitas ferri, & multa erant ferrea; Paralipomen. 1. cap. 22. *Ferrum quoque plurimum ad clauos ianuarum, & ad commiſſuras, atque iuncturas præparauit David* ; & 29. *Ego autem totis viribus meis præparaui impenſas domus Dei mei, aurum ad vaſa aurea, & argentum in argentea, æs in ænea, ferrum in ferrea, ligna ad lignea.* Neque verò dicendum eſt ænea fuiſſe inſtrumenta ob aliam cauſam,vel enim quia magis firmum æs, vel quia minùs ſonorum, at & minùs firmum, & magis ſonorum ferro eſſe ſcimus; non ergo eo vſos fuiſſe fabros loco ferri in ædificatione templi credendum erit. Vnde non potiùs audienda opinio hæc (pace autoris dixerim) quàm eorum, qui neſcio quas de verme quodam, Thamur nomine, aniles comminiſcuntur fabulas, camino quidem hyemali non indignas, de quo Simon Maiolus, liceat mihi nunc de Cothurno ad ſoccum tranſire. *Liber de natura rerum ſic de eo. Thamur dicitur vermis Salomonis: Salomon enim cùm marmor Parium ad ædificationem templi è remotis partibus conuehi præcepiſſet, conſcius prohibitionis legis, quæ vetuit altares ædificandi lapides ferro incidi, quæſiuit experimentum in vermibus, quod ars humana neſciuit: nam pullum ſtruthionis in vitreo vaſe recluſit, quem cùm videret ſtruthio, & habere nequiret, naturaliter agnitam artem attentans, ad deſertum cucurrit, rediénſque vermiculum tulit, cuius ſanguine vitrum liniuit, &*

Dier. Canicul. 1. p. colloq. 5. quod inſecta.

confractum eſt, ſicque fœtum eripuit, quod videns Salomon, hoc experimento in inciſione duriſſimi marmoris vſus eſt. Eadem habet Vincentius, eadem & Albertus Magnus irridens commemorat. Sed & idem Maiolus alibi referens Thamur naturalem vim, de qua in Hieroſolymitani templi ſtructura periculum factum eſſe dicit, concludit demum. *Sed mea quidem ſententia in illis ſcalpendis marmoribus, prius quàm ædificio ſtatuerentur, cenſeo malleis, & ſecuribus aliiſque ferreis inſtrumentis ſciſſa, ſcalpta, & adæquata fuiſſe, at cùm in templum pertraherentur, locarentùrque ſuis locis, quòd ibi nihil fuerit malleorum viſum, aut auditum, ſed cùm cōponerentur, vt lubricitate labor leuaretur, is vermiculus in vſu fuerit.* Hæc ille. Sed totum hoc quod ad vermiculi naturam attinet, minùs certè verum, atque ex Thalmudiſticis figmentis oriundum iudico. Non me latet (vt nihil reliquamus intactū) verba illa, *Malleus, & ſecuris*, &c. hyperbolicè ab aliquibus accipi, quaſi dicta ſint ad oſtendendum miram celeritatem, qua abſolutum eſt tēpli ædificium, quemadmodum apud nos de re celerrimè confecta vulgò dicitur, *ni fue oyda ni viſta.* Verùm hæc interpretatio meo iudicio vim infert textui Scripturæ, & quia cauſam reddit ipſa, cur ibi non audirentur ferramenta, nimirū quia lapides iam dolati, atque perfecti ex lapidicina aduehebantur: deinde quia non vnum, duos, aut tres, quatuórve, ſed ſeptem integros annos durauit templi ſtructura, inchoatum enim illud eſt anno quarto Regis Salomonis, abſolutum verò vndecimo, vt habetur in libris Regū: quod

Vinc. Nat. hiſt l. 20. c. 170.
Alb. l. Anin. 26. in Thamur.
Maiol 1. p. coll. 13.
l. 3 cap. 6.

quod quidem tempus tantæ fabricæ impar videri poſſet, ni tot hominum millia in ea elaboraſſe ex ſuprà dictis ſciremus.

An detur in rerum natura Phœnix auis, & an vera ſint, quæ de illa vulgò circumferuntur.

CAP. VII.

Diu me flagraſſe fateor deſiderio ſciendi veráne eſſent, quæ de Phœnice aue in toto orbe vnica, atque ex ſuis rediuiua cineribus ab ipſis penè incunabulis paſſim audieram. Qua de cauſa complurium antiquorum perlectis voluminibus, quæ de Phœnice inuenerim priùs, meam deinde ſententiam in medium afferam. Hiſtoriæ pater Herodotus ſic de illo. *Eſt & alia volueris ſacra, nomine Phœnix, quam equidem nunquam vidi niſi in pictura; etenim perrara ad nos commeat, quingenteſimo quoque (vt aiunt Heliopolitani) anno, & tunc demũ, & cùm pater eius deceſſit. Is ſi picturæ aſſimilis eſt, talis, tantúſque eſt: pennæ coloris partim rubidi, maxima ex parte cùm habitu, tum magnitudine ſimillimus aquilæ. Eum aiunt (quod mihi non ſit veriſimile hoc excogitare) ex Arabia proficiſcentem in templum ſolis geſtare patrem myrrha obuolutum, & in eo templo humare: ſic autem geſtare: primùm ex myr-* In Euterpe ſiue l. 2.

rha ouum componere, quantum ipſe ferre poſſit, deinde ferendo illud experiri, hoc expertum ita demum ouum exenterare, atque in illud parentem inferre: & qua parte ouum exinauiuit patrémque intulit, eam partem alia myrrha inducere, & cùm tantundem põderis impoſito parente effectum ſit, obſtructo rurſus foramine baiulare illud in templum ſolis; hæc facere hanc auem commemorant. Horus Apollo Niliacus;

Hieroglyph. 32. *Animam quæ in hac vita diutiſſimè moram traxerit, aut etiam inundationem commonſtrare volentes, Phœnicem auem pingunt: animam quidem quòd omnium, quæ in toto orbe ſunt animantium, hoc maximè diuturnæ vitæ eſt,* &c. Et idem. *Quin & eum innuentes, qui longo tempore peregrinatus tandem in ſolum natale remeet, rurſum Phœnicem auem pingunt: hæc enim in Ægytum, cùm tempus mortis inſtat, quingenteſimo demum anno regreditur: vbi, ſi debitum naturæ perſoluerit, magnó ritu, ac ſolemnitate funeratur.* Seneca noſter ad Lucillum. *Nam ille alter fortaſſe tanquam Phœnix ſemel anno quingenteſimo naſcitur.* Pomponius Mela. *De volucribus præcipuè referenda Phœnix ſemper vnica, non enim coitu cõcipitur, partúve generatur: ſed vbi quingẽtorũ annorũ æuo perpetua durauit, ſuper exaggeratam variis odoribus ſtrüem ſibi ipſa incubat, ſoluitúrque: deinde putreſcentium membrorum tabe concreſcens ipſa ſe concipit, atque ex ſe rurſus renaſcitur. Cùm adoleuit, oſſa priſtini corporis incluſa myrrha Ægytum exportat, atque in vrbem, quam Solis appellant, fragrantibus nardo buſtis inferens, memorando funere conſecrat.* Tacitus. *Paulo Fabio, Lucio Vitellio Coſſ. poſt lõgum ſæculorum ambitum auis Phœnix in Ægyptum venit,*

Hierogl. 33.

Epiſt. 42. l. 5.

l. 3. c. 9.

Annal. 5.

nit, prabuitq́; materiam doctiſſimis indigenarum, & Græcorum multa ſuper eo miraculo diſſerendi, de quibus congruunt, & plura ambigua, ſed cognitu non abſurda promere libet. Sacrum ſoli id animal, & ore, ac diſtinctu pennarum à cæteris auibus diuerſum conſentiunt, qui formam eius definière, de numero annorum varia traduntur; maximè vulgatum quingentorum ſpatium: ſunt qui aſſeuerent, mille quadringentos ſexaginta vnũ interiici, prioresq́; alites Seſoſtride primùm, pòſt Amaſide dominantibus, deinde Ptolemæo, qui ex Macedonibus tertius regnauit, in ciuitatem, cui Heliopolis nomen, aduolauiſſe multo cæterarum volucrum comitatu, nouam faciem mirantium. Sed antiquitas quidem obſcura; inter Ptolemæum, ac Tiberium minùs ducenti quinquaginta anni fuerunt: vnde nonnulli falſum hunc Phœnicem, neque Arabum è terris credidêre, nihilq́; vſurpauiſſe ex his, quæ vetus memoria firmauit. Confecto quippe annorum numero, vbi mors propinquet, ſuis in terris ſtruere nidum, eiq́; vim genitalem adfundere, ex qua fœtum oriri, & primam adulto curam ſepeliendi patris, neque id temerè, ſed ſublato myrrhæ pondere, tentatóque per longum iter, vbi par oneri, par meatui ſit, ſubire patrium corpus, inque Solis aram perferre, atque adolere; hæc incerta, & fabuloſis aucta. Cæterùm aſpici aliquando in Ægypto eam volucrem, non ambigitur. Plinius. *Æthiopes, atque Indi diſcolores maximè, & inenarrabiles ferunt aues, & ante omnes nobilem Arabiæ Phœnicem, haud ſcio an fabuloſè vnum in toto orbe, nec viſum magnopere. Aquilæ narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, cœruleam roſeis caudam pennis, diſtinguentibus criſtis faciem, caputq́; plumeo apice coho-*

Natural. hiſtor. l. 10. cap. 2.

neſtante. Primus atque diligentiſſimus togatorum de eo prodidit Manilius Senator ille maximis nobilis diſciplinis, doctore nullo, neminem extitiſſe, qui viderit veſcentem. Sacrum in Arabia Soli eſſe, viuere annis DCLX. *ſeneſcentem caſia, thuriſq́; ſurculis conſtruere nidum, replere odoribus, & ſuper emori. Ex oſſibus deinde è medullis eius naſci primò ceu vermiculum, inde fieri pullum, principioq́; iuſta funeri priori reddere, & totum deferre nidum prope Panchaiam in Solis vrbem, & in ara ibi deponere. Cum huius alitis vita magni conuerſionem anni fieri prodidit idem Manilius.* Et mox. *Cornelius Valerianus Phœnicem deuolauiſſe in Ægyptum tradit Q. Plautio, Sexto Papinio Coſſ. Allatus eſt in vrbem Claudij Principis cenſura, & in comitio propoſitus, quod actis teſtatum eſt, ſed quem falſum eſſe nemo dubitaret.* Hæc Plinius, cuius aſſecla

Poly hiſt. c.36. in aliis 46.

Solinus ſic de Arabibus agens. *Apud eoſdem naſcitur auis Phœnix, aquilæ magnitudine, capite honorato, in conum plumis extantibus, criſtatis faucibus, circa colla fulgore aureo, poſtera parte purpureus abſque cauda, in qua roſeis pennis cæruleus interſcribitur nitor. Probatum eſt quadraginta, & quingentis eum durare annis. rogos ſuos ſtruit cinnamis, quos prope Panchaiā concinnat, in Solis vrbem ſtrue altaribus ſuperpoſita. Cum huius vita magni anni fieri conuerſionem, rara fides eſt inter autores, quamuis plurimi eorum magnum annum non quingentis, & quadraginta, ſed duodecim millibus nongentis quinquaginta quatuor annis conſtare dicant. Q. itaque Plautio, & Sex. Papinio Coſſ. Ægyptum Phœnix inuolabit: captuſq́; anno octingēteſimo vrbis cōditæ iuſſu Claudij Principis in comitio publicatus eſt, quod geſtum præter Cenſuram, quæ manet,*

net, actis etiam vrbis continetur. Ælianus. *Sine ratiocinatione Phœnices aues numerum quingentorum annorum computare ſciunt, edoctæ a natura ſapientiſſima, propterea non indigent neque digitis, neque Arithmetica ſcientia. Horum quingentorum annorum tempus impletum ſciunt Ægyptiorum valde pauci, & hi Sacerdotes, & quidē inter ſe conuenire non poſſunt de his, & contendunt, vel quòd nunc, ſed in poſterum hæc diuina auis veniet, vel quòd iam oportebat eam veniſſe. At hæc illis aliter contendentibus adnotat tempus, & adeſt, & cogit illos ſacrificia facere, & fateri ſe neſcire quæ ſciunt aues: nónne ſapientia eſt, Phœnicem auem ſcire vbi Ægytus eſt? vbi Heliopolis, quò ipſi definitum eſt venire? & vbi aliquando pater conditus ſit, & in quibus loculis?* Ariſtides Adrianenſis de Smyrna M. Aurelij Antonini beneficio reædificata. *Repullulat ciuitas depoſito ſenio vetus eadem, & noua: quemadmodum dicunt Phœnicem ex ſe ipſa reuiuiſcre.* Idem de eadem. *Eadem vrbs, & antiquiſſima, & nouiſſima, iuuenta aſſumpta, facta eſt, quod de ſacra aue aiunt.* Philoſtratus. *Auem quoque Phœnicem eſſe percredimus: quæ quingenteſimo quoque anno in Ægyptum veniens hanc ipſam Indiam ſuperuolat: aiunt autem vnicam tantùm hanc auem eſſe: & ex ſe radios emittere, atque auri colore fulgere: magnitudine verò, formáque aquilæ in nido conſidere, quem prope Nili fontes ex aromatibus ipſamet ſibi conſtruxit. Hæc verò quæ de ipſa decantant Ægyptij, quo pacto in Ægyptum deferatur, ipſi etiam Indi teſtificantur, ſermoni conſentientes, quo dicunt, Phœnici in nido liqueſcenti lugubres hymnos decantari.* Lampridius in Heliogabalo. *Fertur & promiſiſſe Phœnicem in conuiuiis, vel pro ea libras*

De hiſt. animal. l. 5. c. 57.

In vita Apollonij.

l.58.in fine. *bras auri mille , vt in prætorio eas dimitteret.* Dion Caſſius. *Sext. Papinio, Q. Plautio Coſſ. Tyberis multas vrbis partes aqua repleuit, ita vt nauibus peruia eſſent: incendio longè plurima propter Circum, & Auentinum perierunt*, &c. *Quòd ſi Ægyptia etiam res ad Romanos attinent, eo anno ibi Phœnix apparuit.*

In Claudio. Sextus Aurelius Victor. *Huius temporibus viſus eſt apud Ægyptum Phœnix, quam ferunt volucrem anno D. ex Arabia memoratos locos aduolare.*

De vitis Philoſoph. l. 9. Laërtius in vita Pyrrhonis. *Quippe animalium alia abſque coitu gigni, vt ſunt quæ in igni viuunt, quæ * πυῤῥίϐια vocantur; Phœnixq́; Arabicus, atque terenides.*

* Alij Codices τυῤῥίϐια habent, malè vt opinor.

De ſomnio. interpretat. l. 4. c. 49. Artemidorus Daldianus. *Etenim Phœnix auis patrem ſuum ſepelit, & abiectũ eſſe non ſinit.* Et mox. *Verum dicunt aliqui, quòd Phœnix non ſepelit patrem, neque omnino illi ſuperſtes eſt pater, neque alius quiſpiam progenitorum; Sed quum ipſum fatum ducit, proficiſcitur in Ægyptum, vnde, non ſanè eſt hominibus notum, & ipſe ſibi ipſi ex caſia, & myrrha conſtruens rogum, vita decedit. At verò vbi exuſta eſt pyra, poſt tempus ex cinere vermiculũ generari aiunt, qui incremẽtum adeptus, tranſmutatur, & rurſus Phœnix euadit, & auolat ab Ægypto eò, vnde prior Phœnix venerat.* Æneas Platonicus. *Præterea & Phœnix auis vltra quingentos annos viuere dicitur, ea verò vbi fuerit mortua, & reſoluta viuere putatur.*

In verbo φοῖνιξ, ſeu Phœnix. Suidas. *Phœnix palma arbor, & auis. Sub Claudio Imperatore hanc ad Ægyptios veniſſe dicunt (Plinius libro 10. cap. 2. vixere annis 660. poſt annos 654. De hac aue memoratur, cùm fatum ei inſtet, venire in Ægyptum: vnde verò, ignorari, & cùm ipſa ſibi ex caſia, & myrrha rogum confecerit, mori: quo cremato aliquanto poſt è cinere ver*

re ver

re vermem dicũt fieri, qui mutetur, & rurſus fiat Phœnix: & eò auolet, vnde prior Phœnix in Ægyptum venerit. Meminit etiã Phœnicis Ioannes Tzetzes, qui quidem alieni largitor liberaliſſimus, ſex, & ſeptem millibus annis viuere alitem hâc ex Chęremone Ægypto ſacrarum literarum ſcriba conſtanter affirmat. Sacri etiam autores eadem quæ prophani de Phœnice. Illud namque Iob. *Dicebámque: In nidulo meo moriar, & ſicut palma multiplicabo dies.* Septuaginta verterunt. *& ſicut Phœnix multiplicabo dies.* Clemens Romanus. *Aiunt Græci auem quandam eſſe ſoligenam, vberem præbentem reſurrectionis demonſtrationem, quam dicunt comparem non habere, ſolamq́; in mundo reperiri, Phœnicem appellant, narrantq́; eam poſt quingenteſimum annum in Ægyptum aduolantem, ſecumq́; copiam cinnamomi, caſiæ, xilobalſami adducentem, in loco, qui dicitur Solis ara, conſiſtere, ibique conuerſam ad aſpectum Solis, ei, vt aiunt, ſupplicem ſponte conflagrare, redigiq́; in puluerem: ex cineribus autem vermem exiſtere, eumq́; concalefactum in nouam Phœnicem formari, alitemq́; factum, in Arabiam, quæ eſt vltra Ægyptiacum ſaltum, aduolare.* Hæc ille. Tertullianus. *Siquidem animalis eſt res vitæ obnoxia, & morti, illum dico alitem Orientis peculiarem de ſingularitate famoſum, de poſteritate monſtroſum, qui ſemet ipſum libenter funerãs, renouat, natali fine decedens, atque ſuccedens iterum Phœnix: vbi iam nemo, iterum ipſe, qui non iam alius idem. Quid expreſſius in hanc ſcilicet reſurrectionis cauſam? aut cui alij rei tale documentum?* Idem inferiùs. *Deus etiam Scripturis ſuis; & florebis enim (inquit) velut Phœnix, id eſt de morte, de funere, vti credas*

Cap. 29.

Apoſtolica. conſtitut. l. 5. c. 6.

In libro de reſurrect.

das de ignibus quoque ſubſtantiam corporis exigi poſſe. Et mox. *Multis paſſeribus anteſtare nos Dominus pronuntiauit, ſi non & Phœnicibus, nihil magnum. Sed homines ſemel interibunt, auibus Arabiæ de reſurrectione ſecuris.* Adhuc elegantiſſimè Septimius Tertullianus. Sanctus Cyprianus, ſeu opus illud ſit Ruffini Aquilegienſis, in expoſitione ſymboli. *Et tamen quid mirum videtur, ſi virgo conceperit, cùm Orientis auem, quam Phœnicem vocant, in tantum ſine coniuge naſci, vel renaſci conſtet, vt ſemper & vna ſit, & ſemper ſibi ipſa naſcendo, vel renaſcendo ſuccedat?* Euſebius Cæſarienſis Epiſcopus, relatus etiã à doctiſſimo Cardinale Baronio. *Neque tamen ita vt Ægyptia illa auis, quam aiunt, cùm naturæ prouidentia vnica ſit ſibi ipſi mortem conſciſcentem, in aromatum aceruo emori, ex cineribus verò reuiuiſcere, & excitari aliam eiuſmodi, qualis ipſa fuit.* Beatus Cyrillus Hieroſolymitanus Archiepiſcopus. *Vidit Deus hanc hominum incredulitatem, & auem quandam in hoc fabricatus eſt, quæ Phœnix appellatur. Hæc (vt ſcribit Clemens, & alij complures referunt) cùm ſit vna tantùm auis, & ſola, in terram Ægypti in ſpatio quingentorum annorum venire ſolet, atque demonſtrare reſurrectionem: non in locis deſertis, ne myſteriũ id ignoretur; ſed in aperta ciuitate conſiſtit, vt contrectetur, quod non creditur. Septum enim ſibi facit è thure, & myrrha, cæteriſque aromatibus, & completis annis eò venit: moritur apertè, & putreſcit; deinde ex putrefacta carne mortuæ vermis quidam generatur, & hic deinceps in auem efformatur.* Et paulò inferiùs: *Phœnix ſanè præfatus excreſcens in auem, talis euolat in aërem, qualis & mortuus erat, & apertiſſimè mortuorum*

Euſeb. de vita Conſtantini l. 4. cap. 72.
Baron. tom. 3. anno. 337.

Cetecheſi 18. de Reſurrect.

tuorum reſurrectionem hominibus demonſtrat. Et mox. *Sed quoniam longè petitum, & rarum eſt Phœnicis exemplum,*&c. Sanctus Epiphanius. *Cæterùm de Phœnice Arabica auicula dicere ſuperfluum eſt; iam enim ad aures multorum peruenit credentium, & non credentium: hiſtoria autem de ipſo talis apparet. Quingenteſimum annum agens, vbi cognouerit tempus mortis ſuæ inſtare, rogum ex aromatibus ſibi conſtruit, eaq́, in vrbem Ægyptiorum, Heliopolim appellatam, defert, & propriis pedibus, ac alis pectora ſua valde pulſans, ignémque è corpore ſuo proferens, ſubiectam materiam in loco incendit, atque ſic ſe ipſum exurit, & omnes carnes ſuas vnà cum oſſibus. Verùm ex Dei diſpoſitione nebula demittitur, quæ pluuiam effundit, & flammam corpus alitis conſumentem extinguit, cùm mortuus iam ſit Phœnix, & extremè toſtus. Extincta autem flamma, reliquiæ carnis ipſius adhuc crudæ reſtant, quæ ad vnum diem diſſipatæ vermem gignunt; vermis autem pennas producit, pullus euadens. Tertia verò die creſcit, & accepto incremento, his qui in eo loco verſantur, ſe ipſum oſtendit, & rurſus ad propriam patriam recurrit, ac quieſcit.* Idem Epiphanius alibi. *Phœnix auis pauone pulchrior eſt. Pauo enim aureas, argenteaſq́, habet alas: Phœnix verò hyacininas, & ſmaragdinas, pretioſorúmque lapidum coloribus diſtinctas; coronam autem habet in capite, & in pedibus malleolos; prope Indiam degit: viuit autem annos quingentos, & in cedris Libani abſque cibo, & potu, vento paſcitur. At poſt quingentos annos alas aromatibus implet, & cùm Heliopoleos ſacerdos ſacrificia inchoat, è proprio egreditur nido, & ad ſacerdotem pergit, vnáque templum ingreditur vſque ad ſacrarium, & in*

In Ancorato.

Ad Phyſiologum c. 11.

& in cinerem tota conſumitur. Sequenti autem die alis renatis reperitur. Tertia verò die iam integra, ſacerdotem ſalutat, reſtauratáque iterum ad proprium locum redit. Gregorius Nazianzenus. *Quòd ſi etiam cuiquam fidem facit hic ſermo, alius eſt generationis modus, vt idem animal à ſe ipſo conſumatur, ac procreetur.* Diuus Hieronymus in epiſtola ad Præſidium Diaconum, de Cereo paſchali (ſi modò ipſius eſt epiſtola illa, aut certè vltima eius pars iſthæc cōtinēs, docti enim cōplures aliter ſentiunt) *Phœnix auis eſt in India, & per quingētos annos de Libano implet ſe aromatibus, & ſic nidificat ſacerdoti Heliopolitano mēſe Famenoth, aut Farmuth. Implet aram ſacerdos ſarmentis, & ibi cōfert Phœnix aromata, & electrū aræ imponit. Et primo Solis ortu Phœnix quidem mouet pennas, Solis verò calore accenditur electrum, & ſic exuruntur aromata, & ipſa Phœnix incenditur. Craſtino die de cinere gignitur vermis: ſecūdo pennas effert: tertio ad antiquam redit naturam, & ſic ad ſua loca reuertitur.* Sanctus Ambroſius. *Auis in regione Arabiæ, cui nomen eſt Phœnix, rediuiuo ſuæ carnis humore reparabilis, cùm mortua fuerit, reuiuiſcit, ſolos non credimus homines reſuſcitari.* Et idem. *Phœnix quoque auis in locis Arabiæ perhibetur degere, atque ea vſque ad annos quingentos longæua ætate procedere, quæ cùm finem vitæ ſibi adeſſe aduertit, facit ſibi thecam de thure, & myrrha, & cæteris odoribus, in quā, impleto vitæ ſuæ tempore, intrat, & moritur: de cuius humore carnis vermis exurgit, paulatímque adoleſcens, ac proceſſu temporis induit alarum remigia, atque in ſuperioris auis ſpeciem, formámque reparatur.* Alibi etiam ipſe. *Phœnix coitus corporeos ignorat, libidinis*

Oratione de Spiritu ſancto. quæ. eſt 37.

Tom. 4. epi. 19.

De Fide. & reſurrect.

Hexam. l. 5. cap. 23.

In Pſal 118. ſerm. 19.

nis

nis neſcit illecebras, ſed de ſuo ſurgit rogo. ſibi avis ſuperſtes ipſa, & ſui hæres corporis, & cineris ſui fœtus. Diuus Auguſtinus. *Quod enim de Phœnice loqueris, ad rem, de qua agitur, omnino non pertinet. Reſurrectionem quippe illa ſignificat corporum, non ſexum deſtruit animarum. ſi tamen, vt creditur, de ſua morte renaſcitur.* Idem Auguſtinus ſermone 18. ad Fratres in Eremo, quod quidem opus niſi in Aquiſgranenſi Concilio ſub Ludouico Pio Imperat. A. D. 830. celebrato citaretur, ac proinde videretur approbari, ſuſpectum certè multis ex capitibus, atque vt adulterinū reiiciendum iure poſſet cenſeri. *Quid enim* (inquit) *agit Phœnix? niſi quid dum ſeneſcit ad partes calidiſſimas volat, ligna ſicciſſima cōgregat, & lignis congregatis, alis ligna percutit, & ſic ignem accendit, & in eodem ſe comburi permittit, ex quibus cineribus vermiculus naſcitur, & poſtmodum Phœnix alia efficitur.* Noſter Iſodorus. *Phœnix auis Arabiæ dicta, quòd colorem Phœniceum habeat, vel quòd ſit in toto orbe ſingularis, & vnica, nam Arabes ſingularem, & vnicam Phœnicem vocant. Hæc quingentis, & vltrà annis viuens, dum ſe viderit ſenuiſſe, collectis aromatum virgultis, rogum ſibi inſtruit, & conuerſa ad radium Solis alarum plauſu voluntarium ſibi incendium nutrit, ſicq; iterum de cineribus ſuis reſurgit.* Meminit etiam Phœnicis Beatus Maximus Monachus, & Martyr, cuius verba referemus inferiùs. Nicephorus etiam Calliſtus de Orientalibus agens regionibus. *Sed enim & Phœnix decantatiſſima illa volucris apud eos eſt.* Quibus omnibus adde, ſi placet, Georgium Abbatem apud Anaſtaſium bibliothecarium anno Domini 50. necnon

[Margin notes: De Anima & eius origine ad Vincentium. l. 4 c 20. to 7. — Cap. 112 & 113. — Tom. 10. — Origin. l. 12. ca. 7. — Eccleſiaſticæ hiſtor. l. 9. cap. 19.]

l. Animal 23 etiam Albertum Magnum. Poëtę porrò Græci, & Latini antiqui, ac recentiores plurima etiam retulêre de Phœnice. Vetuſtiſſimus Heſiodus apud Plutarchum. (De Oracul. defectu.)

Sæcla viri nouies pubentis garrula cornix
Vincit, cornicis ceruus quater, at tria cerui
Tempora coruus agit, quē deinceps Indica Phœnix
Egreditur nouies, &c.

Antiphanes apud Athenæum.

l. 14. cap. 25. *In Heliopoli procreari aiunt*
Phœnices, Athenis noctuas. &c.

Naſo ſub Pythagoræ perſona.

Memorph, l. 15. *Vna eſt, quæ reparet, ſeq; ipſa reſeminet ales,*
Aſſyrij Phœnica vocant, nec fruge, nec herbis,
Sed thuris lacrymis, & ſucco viuit amomi.
Hæc vbi quinque ſuæ compleuit ſecula vitæ,
Illius in ramis, tremulæq; cacumine palmæ
Vnguibus, & duro nidum ſibi conſtruit ore.
Quo ſimul ac caſias, & nardi lenis ariſtas,
Quaſſaq; cum fulua ſubſtrauit cinnama myrrha,
Se ſuper imponit, finitq; in odoribus æuum.
Inde ferunt totidem qui vincere debeat annos,
Corpore de patrio paruum Phœnica renaſci,
Cùm dedit huic ætas vires, oneriq; ferendo eſt,
Ponderibus niti, ramos leuat arboris altæ,
Fertq; pius cunaſq; ſuas, patriumq; ſepulchrum:
Perq; leues auras Hyperionis vrbe potitus,
Ante fores ſacras Hyperionis ædc reponit.

Idem.

Amor. 2. Eleg 6. *Et viuax Phœnix vnica ſemper auis.*

Conciuis meus Lucanus.

Pharſaliæ l. 6 *Aut cinis Eoa poſiti Phœnicis in ara.*

Statius

Statius Papinius.

—Senio nec feſſus inerti Syluar.l.2.
Scandet odoratos Phœnix fœlicior ignes.

&, *—Phariaq́ʒ exempta volucri* Eodem l.2.
Cinnama.

Et idem.

Quæ ſibi proſternat viuax altaria Phœnix.

Martialis. l Syluar.3.

Qualiter Aſſyrios reuocant incendia nidos, l.5.Epigr.7.
Vna decem quoties ſæcula vixit auis.

Auſonius de ternario agens numero, ac de quorundam ætatibus animalium ex Heſiodo, vt vidimus.

Quem nouies ſenior Gangeticus anteit ales, Eidyll. 11.
Ales cinnameo radiatus tempora nido.

Idem.

Multiplicat nouies Phœnix reparabilis ales. Eid yll 18

Idem denique Paulino.

Nec quia mille annos viuit Gangeticus ales, Epiſtol.20.
Vincit centum oculos Regia pauo tuos.

Claudianus prætérquàm quòd integrum quoddam opuſculum de Phœnice (ſimodò illud eſt elegantiſſimi Poëtæ, & Conſularis viri Claudiani) hexametro carmine exarauit, ita alibi cecinit de illo.

Sic vbi fœcunda reparauit morte iuuentam, Panegyric.
Et patrios idem cineres, collectaq́ʒ portat 2.in laud.
Vnguibus oſſa piis, Niliq́ʒ ad littora tandem Stilconis.
Vnicus extremo Phœnix procedit ab Euro.
Conueniunt aquilæ, cunctaq́ʒ ex orbe volucres,
Vt Solis mirentur auem; procul ignea lucet
Ales, odorati redolent cui cinnama buſti.

Lactantius etiam Firmianus aliud compoſuit de Phœnice carmen, quod in fine operum ipſius habetur, licèt multi Lactantio id non tribuant. Feſtus Auienus de Arabia loquens.

In Deſcript. orbis terræ.

—Internis etiam procul vndiq; ab oris
Ales amica Deo largum congeſſit amomum.

Diuus quoque Gregorius Nazianzenus in Præceptis ad virgines.

Vt Phœnix moriens primos reuireſcit ad annos,
In mediis flammis poſt plurima luſtra renaſcens,
Atque nouum veteri ſurgit de corpore corpus.
Haud ſecus egregia redduntur morte pernnes:
Dum pia diuinis ardeſcunt pectora flammis.

Diuus etiam Alcimus Auitus, Viennenſis Archiepiſcopus de Paradiſo.

l.1.ca.9.

Hic, quæ donari mentitur fama Sabæis,
Cinnama naſcuntur, viuax quæ colligit ales,
Natali quum fine perit, nidoq; peruſto
Succedens ſibimet quæſita morte reſurgit:
Nec contenta ſuo tantùm ſemel ordine naſci,
Longa veternoſi renouatur corporis ætas.

Egregius poëta Sanazarus ex recentioribus.

De partu Virgin. l.2.

—Qualis noſtrum cùm tendit in orbem,
Purpureis rutilat pennis nitidiſſima Phœnix,
Quam variæ circùm volucres comitantur euntem.
Illa volans Sólem natiuo prouocat auro,
Fulua caput, caudam & roſeis interlita punctis
Cœruleam.

Hieronymus Vida.

Chriſtiad. l.6.

Talis, vbi turpe irrepſit ſenium, vnicus ales
Congeſſitq; ſibi ramis fœlicibus altum
Summo in colle rogum, poſuitq; in morte ſenectam,

Continuò nouus exoritur, nitiduſq́; iuuenta,
Effulget criſtis, & verſicoloribus alis.
Innumera circùm volucres mirantur euntem,
Ille ſuos adit Æthiopas, Indoſq́; reuiſit.

Plurimi quoque alij recentiores varia de Phœnice dixêre, inter quos liceat mihi elegantiæ cauſa ter maximi poëtæ, ac Etruſcorum Epicorum Principis Torquati Taſſi patria conſcriptos lingua verſus referre: is igitur ſic;

D'iretroad eſſi apparuero i cultori Canto. 18. Stanz. 10.
Del Arabia Petrea, de la felice:
Che 'l ſouerchio del gelo, e de gli ardori
Non ſente mai, ſe 'l uer la fama dice:
Oue naſcon gl' incenſi, e gli altri odori,
Oue rinaſce l' immortal Fenice,
Che trà i fiori odoriferi, ch' aduna
Al' eſſequie, a i natali hà tomba, e cuna.

Sed, vt ea quæ de alite hoc traduntur, concludam recentiorum, qui orbem per luſtrarunt, teſtimonio (mitto enim Vincentium, Volaterranum, & Ananiam ex antiquorum doctrina illum aſſerentes.) Dari Phœnicem in rerum natura aliqui probant. Nicolaus enim de Comitibus in vlteriore India auem eſſe ſcribit, *Semenda* nomine, trifido roſtro, ſentireque moriturum: mortis igitur hora eam deferre ligna in nidum ſuum, cãtillaréque ſuauiter, atque alarum percuſſione incendere ligna, ipſamque illo igne conſumi, indéque vermiculum gigni, qui poſtea in auem creſcat. Hæc ſunt, quæ Phœnicis aſtruunt hiſtoriam. At quæ deſtruunt, iam dicam. In primis nanque autorum varietas, imò & quorundam nugaméta

Volater. Philolog. l. 25.
A. Fabrica del mundo.

circa Phœnicis vitam,ipſam videntur fabuloſam reddere.Si enim illi aſſignare velimus tempus vitæ iuxta Heſiodi, & Auſonij ſententiam ſuperiùs relatam, nimirum quòd pubentis hominis ætatem nouies vincat cornix, cornicis ætatem quater ceruus,cerui ter coruus,corui nouies Phœnix: poſito quòd pubentis viri ætas triginta annorum ſit (vt ex Heracliti ſententia refert Plutarchus) tunc Phœnicis vitam 29160.perdurare annos dicendum eſſet. Quòd ſi non pubentis, ſed grandæui legatur apud Heſiodum (vt ab aliquibus legi affirmat Plutarchus) neq; grādæuo centum & octo aſſignemus annos (vt idem vult autor) ſed ſeptuaginta duntaxat, quos ætati hominum ſacra tribuit Scriptura, cui etiam adſtipulatur Herodotus: tunc Phœnicis vitam ex 6840. annis conſtare dicendum eſſet, quod quàm ſit abſurdum,cùm mundi ætas paulò plus, minúſve 6000.annorum ſit,nemo non videt.Vnde meritò Plinius oculatiſſimus autor. *Heſiodus qui primus aliqua de hoc prodidit,fabuloſè (vt reor) multa de hominum æuo referens, cornici nouem noſtras attribuit ætates,quadruplum eius ceruis,id triplicatum coruis, & reliqua fabuloſius in Phœnice,ac Nymphis.* At dices. Ægyptiis,qui plura de Phœnicis ætate, ac natura tradidêre,menſtrui fuêre anni, triginta duntaxat dierum,vt multi prodidêre autores, nil ergo mirum circa Phœnicis vitam. Eſtò,fateamur Ægyptiis annum fuiſſe menſtruum, ita aſſerentibus Plinio, & Plutarcho, quem breuem annum dictum ab eis ad diſtinctionem anni ſolaris, conſtantis ex duodecim menſibus (cuius ipſi tradunt

De oraculorum defectu. — Vbi ſuprà. — Pſalm.89. — lib.1. — l.7.c.48. — Plinius vbi ſuprà. Plutarchus in Numa.

duntur primi inuentores) memoriæ prodidit Macrobius, & ex recentioribus Alexander ab Alexandro, ac Rodiginus; tunc præterquàm quòd ridiculum eſſet aſſerere vitam hominum ſeptuaginta menſium vnquam fuiſſe (vt neceſſe dicendum eſſet) fabuloſa etiam eſſet Phœnicis vita, quippe quæ ex 5670. conſtaret annis, quod ſi daremus, immortalem eſſe adhuc Phœnicem, neque apud Heliopolim vita functam cogeremur fateri. Et quid ſi nos annos Ægyptios quatuor ſolaribus annis conſtantes ex Pierio computationi vitæ huius alitis tribuamus? Quid ſi dicamus, maximam autorum partem ſequuti, Phœnicis vitam quingentis duntaxat annis terminari? Rurſum vel illi anni ſunt Lunares, aut menſtrui, vel Solares: ſi Lunares, & menſtrui, nugantur planè, qui longiſſimam omnium animantium vitam Phœnici tribuunt: vnus enim, & quadraginta anni noſtrates nullam præ ſe vitæ longitudinem ferunt. Si verò Solares eſſe dicantur: vellem ſcire, quomodo talem vitæ longitudinem deprehenderint, qui hæc ſcripſerunt? Ægyptij (reſpondet quis) ſacerdotes hæc ſcripto teſtati ſunt, quæ vel traditione, vel annalium fide didicerunt. At ſi annalium fide, quomodo quæſo dubitabant, contendebant, nec conuenire poterãt inter ſe ſacerdotes Ægyptij (vt ex Æliano ſuperiùs diximus) quo tempore aut vẽturus fuiſſet, aut veniſſet Phœnix, quãdoquidem ãnotatus in annalibus annus omnẽ tollere debuiſſet dubitationẽ? Si verò traditione, quis vnquã ſe vidiſſe teſtatus eſt, à quo principium ſumpſerit tradi-

Macrob. Saturnal. 1. c. 4.
Alex. Geniał. l. 3. c. 24.
Rodi. lect. Antiq. l. 18. c. 37.

l. Hierogly. 39.

tio? certè nullus. Phœnicẽ namque quẽ Claudius Imp. in Comitiis publicauit, falsũ fuiſſe in omniũ ſententia teſtati ſunt Plinius, ac Tacitus (vt vidi-
Vbi ſuprà. mus.) Demum quia ſi magni anni conuerſionem cum huius alitis vita fieri, ac magnum annum duodecim millibus nongentis quinquaginta quatuor annis conſtare cum Solino dicamus,
Vbi ſuprà. Ægyptiorum prodigioſa commenta in hiſce planè deprehendemus, quemadmodum in ſuæ antiquitatis annis, quorum tredecim millia in ſuis annalibus referre ipſos, ac quater curſus ſuos vertiſſe ſydera, Solémque bis occidiſſe, vnde nũc oritur, dum Ægyptij ſunt, ex ipſorum ſententia
l.1.cap 9. retulit Mela. Vnde non minùs deridenda videtur auis huius vita à Ioãne Tzetze ex Chæremone Ægyptio relata. Sed longè maior dubitatio exoritur circa Phœnicis ſingularitatem: vnicum enim eſſe in toto terrarum orbe aiunt, quod quam longè tam à Logicis, quàm à Phyſicis abſit rationibus, nemo non videt. Primò enim in confeſſo eſt apud omnes ſpeciem eam eſſe & dici, quæ prædicatur de pluribus differentibus numero, ſiue de pluribus indiuiduis, at plura indiuidua Phœnicis non ſunt ſimul in aliquo tempore, nec ſine magno temporis interuallo plura ſucceſſiuè exiſterent, vt prædicti aſſerunt autores, atque adeò ſufficienter cognoſci nõ poſſent, tanquam indiuidua vnius ſpeciei: enimuerò ad conſtituendam ſpeciem rationalis neceſſe fuit vt Petrum & Ioannem, & Cæſarem videremus ad hoc, vt intelligeremus eos in vna aliqua præcipua ratione formali conuenire, nimirum in rationa

tionalitate, quæ formam & ſpeciem hominis conſtituit. Et ratio eſt, quia ſi vnicum tantùm videremus indiuiduum, neque cum alio in aliqua ratione ſpecifica conueniens, nullas eius paſſiones agnoſceremus, & conſequenter neque naturam, qua ignorata, & ſecluſa, vel illud eſſe miraculoſum, & ſupra naturæ vires, vel eſſe monſtrum, & à natura non intentum, atque ſub ipſius ordinem non cadens, dicere deberemus. Deinde Phyſicis etiam rationibus improbatur, vnicũ dari duntaxat in rerum natura Phœnicẽ, vel enim hæc auis Dei miraculo, & peculiari tutela conſeruatur in mundo, vel non. Si Dei miraculo, ſub noſtram non cadit diſputationem; hîc enim, an detur naturaliter vnicus Phœnix, diſputamus. Si abſque miraculo, vel capi poteſt viuus, aut mortuus, vel non; non capi viuum, aut mortuum, miraculum eſſet, neque ad nos pertineret: ſi capi poteſt, aut occidi, aut non; ſi non occidi, miraculum; ſi occidi, ergo poteſt vnica ſpecies de mundo tolli, & ſic mundus integer non manebit quoad omnes ſuas partes, quod eſt abſurdiſſimum, vel cogemus Deum ad creandum de nouo alium Phœnicem, quod eſt longè abſurdius. Sed dici poſſet. Phœnix quidẽ occidi poteſt, at flamma duntaxat, qua de facto conſumi dictum eſt, vt ex eius cineribus alter renaſcatur Phœnix. Iam tunc quæro, cur non alio necis genere, niſi combuſtionis? tunc enim ad miraculum recurratur, ac Dei voluntatem neceſſe eſt; philoſopho res indigna, ac prorſus Empedoclica. Sed eſto, huic ſolùm mortis generi

obnoxius ſit Phœnix. Redigatur in cineres, ac miſceantur cineres illi: tunc quæro; cinis ille vel eſt cauſa, quam philoſophi principalem appellant, pulli generati, vel inſtrumentalis, vt ſemen in generationibus animalium: non poteſt eſſe principalis, quia hæc vt minimum debet eſſe æquè perfecta, ac eſt effectus, qui ab ea producitur, vt communis tenet philoſophorum ſententia in libro Phyſicorum ſecundo, at cinerem emortuum quis dubitet longè imperfectiorem eſſe pullo genito viuenti? ſed neque inſtrumentalis eſſe valet, quia inſtrumentalis cauſa ea eſt, quæ cum alia principali concurrit ad generationem, vt ſemen animalis cum matre ſimul agit ad generationem: quòd ſi interdum ſemina volucrum, videlicet oua fœtus animatos generant ſine matrum incubatu, ſupplente tunc Deo cum calore Solis, aut ignis vices, atque defectum matris, id concedere nefas non eſt, quia rarum, & ex accidenti datur ille defectus in rerum natura. Cæterùm defectus matris, atque adeò cauſæ principalis in generatione Phœnicis, tam frequens, & neceſſarius, quàm ipſa generatio eſſet, & ideo non poſſet non eſſe intentus ab autore naturæ. Quòd ſi Phœnix, animal adeò perfectũ, ac vulgò habetur, generari poſſet ſine ſemine fœcundo ex coitu, & interuentu parentum, ex ſolo cinere, ſicut animalcula imperfecta ex putri materia generantur à cœlis, quæſo cur homines, cur equos, cur aquilas generari ea ratione repugnat? Sed age iam, generetur ita ex putri cinere, rogo an quæuis particula cinerum mixtorũ

ſit

ſit potens ad producendum Phœnicem, vel aliqua determinata? ſi aliqua ſolùm determinata, cur illa potiùs, quàm altera, cùm eadem ſit ratio vnius, quàm alterius, mixtis præcipuè cineribus, in quibus impoſſibile eſt aliquam prædeterminatam partem integram aut manſiſſe, aut poſſe aſſignari? Si quæuis particula poteſt procreare Phœnicem, ergo plures ſimul Phœnices naſci poſſunt, eſſe, & viuere; non ergo vnicus Phœnix. Adde, quòd duos ſimul Phœnices aliquando viſos proditũ ab hiſtoriis (quas tamen mihi adhuc videre non contigit) Pierius aſſerit. Sed & recentiores qui de Indiæ aue Semenda eadem ferè (vt ſuperiùs retulimus) quæ de Phœnice affirmant, eam certè neque vnicam, neque tanto tempore viuentem dicunt, imò neque etiamſi dicerent, illorum narrationi in hac parte fides adhibenda eſſet, quippe cui plura eſſe immixta mendacia bene probat Scaliger pater. Alia in Phœnicis narratione taxant aliqui. Pierius cuius textoris manu obrotunda illa ciſtula contexatur, in qua paternos ferre cineres dicitur Phœnix, edoceri deſiderat: alij ex ſeipſo renaſci poſſe aliquod animal, & in conſequens Phœnicem inficiantur. Ego tamen & Pierium in hac parte (ſi fas eſt dicere) edocebo, & alios exemplo conuincam. Contexi poſſet abrotunda illa ciſtula artificis naturæ manu, cuius etiam beneficio ſuas telas adeò induſtriè perficit aranea, rotundas ſuas pilas ſcarabeus, ſuas ouali figura techas conficit bombix. Renaſci porrò ex ſe ipſis animalia quædam imperfecta, dubium non eſt. Diuus Epiphanius.

l. Hierogl. 20.

Exercitat. 233. in Cardanum.

phanius. *Verùm non perſuaſit hoc palumbes auicula, neque myoxus animal: moritur enim hoc ſemeſtre, & palumbes in diebus quadraginta, & rurſus poſt tempora ſua reuiuiſcunt. Scarabei morti vicini in pila ſtercoris ſeipſos occultant, talem pilam in terra ſepelientes, ac defodientes, atque ſic ex ſuo ipſorum humore rurſus reuiuiſcentes comperiuntur.* Hæc ille. Cæterùm quid mirabilius bombyce, in quo tot metamorphoſes quotidie oculis intuemur, cuiuſque naturam, licèt nondum ipſis, imò neque Europęis omnibus bene notam, iure optimo mirantur, & commendant Sancti Patres Baſilius, & Ambroſius, aliíque deinceps ſcriptores? Veruntamen adhuc edoceri deſiderarem à Phœnicis aſſertoribus, ſi Heliopolim venire definitum eſt (vt Ælianus ait) Phœnici, & in templo Solis funerari, & renaſci; non extantibus hodie templo Solis, & Heliopoli, quò ipſi definitum erit venire? quíſve nuncius, aut à quo ipſi remiſſus fuerit, vt illas amplius terras non quærat, alias verò determinatas petat? At dicet quiſpiam, negare dari Phœnicem, Scripturæ ſacræ teſtimoniis, & Sanctorum Patrum doctrinæ ſuperiùs adductæ refragari eſt. Eſſet quidem impietas maxima, ſi ſic ſe res haberet, attamen neque ſic ſacrę, neque ſanctis Patribus vim vllam me facere exiſtimo. Primò enim ſacra Scriptura hoc non docet; vulgatus enim noſter Bibliorum liber (quem ex Catholicæ Eccleſiæ præceptis, ac decreto ſequi debemus) in illo capite vigeſimo Iob, non *Phœnix*, ſed *palma*, habet. Deinde quia Septuaginta interpretes ex duabus ſignificationibus

[Margin notes: In Ancorato. — Baſilius Hexam. homil. 8. Ambroſ. l. Hexam. 5. c. 23. — Concilij Trid. ſeſſ. 4.]

bus huius æquiuoci nominis *Phœnix*, quod tam palmam, quàm auem ſignificat, propter communes quaſdam proprietates, colorem nimirum in aue, & arboris fructum, ac ex ſeipſis renaſcédi poteſtatem, ea vſi ſunt ſignificatione, quæ Græcis, in quorum gratiam ſacra ipſi vertebant volumina, mortuorum reſurrectionem, de qua ibi agebat Iob, ſecundùm vulgarem ipſorum de Phœnice aue ſententiam, magis aperiret. Porrò commune eſſe Phœnicis nomen palmæ & aliti, atque alitem à palma ſumpſiſſe Plinius planè affirmat de palmis agens. *Vna earum arbor in Chora eſſe traditur, vna & Syagrorum, mirúmque de ea accepimus cum Phœnice aue, quæ putatur ex huius palmæ argumento nomen accepiſſe, emori, & renaſci ex ſe ipſa.* D. Iſidorus. *Phœnix auis Arabiæ dicta, quòd coloré Phœniceum habeat.* Color porrò Phœniceus rubri, ſeu rubidi ſpecies ille eſt, quem nos *datilado* dicimus, in veſtibus, aut calceamétis, vt ex A. Gellio, cuius alibi retulimus verba, planè deducitur, dicitúrque hoc nomine apud nos, eo quòd nobis *datil*, fructus palmæ, qui tamé color in equis apud nos, & Italos; *baio* vocatur. Alciatus. *Nos vulgò baium dicimus: is enim color maximè in equis probatur, Græci ſpadicem, hoc eſt cum fructu ſuo palmæ ramuſculum, βαϊν vocant.* quod etiam ſenſit Antonius Teleſſinus. Ex quibus omnibus mirum non eſt Tertullianum ad oſtendendam Gentibus reſurrectionem recepta apud Gétes ipſas de Phœnice aue opinione vſum, illud Pſalmi 91. *Iuſtus vt palma florebit*, vertiſſe, *Florebis ſicut Phœnix*; quemadmodum ſuperiùs vidimus.

l. 10. cap. 4.

l. Origin. 12. c. 7.

l. Noct. Attic. 2. c. 26.

l. Parerg. 2. cap. 1.

In libello de Coloribus.

Gene

Generaliter ergo dicendum eſt ad omnes Sanctorum Patrum Phœnicis hiſtoriam referentiũ ſuperiùs allatas autoritates, omnes illos Sanctos Patres, non quòd hæc de Phœnice aue crederent, ſcriptis mandaſſe, neque curæ illis fuiſſe examinare, veráne eſſent, nécne: ſed ſolùm eis viſum vti argumento ad hominem, & quidem validiſſimo, nam cùm in vulgi, ac Gentium opinione, Phœnicis hiſtoria, ac reſurrectio recepta eſſet, nullo modo corporum noſtrorum reſurrectionem inficiari poterant, quandoquidem æquum non erat, nobis hominibus id negare, quod auiculæ (vt inquit Tertullianus) Arabicæ concederetur; quanuis certo certius ſit, non omnes Sanctos Patres Phœnicis hiſtoria, velut apud omnes Gentes æquè recepta, ad oſtendendam reſurrectionem vſos fuiſſe; Sanctus enim Epiphanius in Ancorato narrationem hanc ab aliis creditam, ab aliis verò non creditam dicit, quam tamen ipſe ſecundùm vulgi refert opinionem. Diuus Gregorius Nazianzenus. *Quòd ſi etiam cuiquam fidem facit hic ſermo*, &c. Diuus verò Auguſtinus, *Si tamen, vt creditur, de ſua morte renaſcitur*; aiunt, vt vidimus. Beatus autem Maximus Monachus, & Martyr, cuius locum ſuperiùs polliciti ſumus, non modò his, quæ de Phœnice traduntur, fidem non adhibuit, verùm ea logicis, ac Phyſicis rationibus, nec non & ſacræ etiam Scripturæ autoritate ſubuertere conatus eſt, neque infeliciter. ſic enim ille; *Quòd ſi auis eſt Phœnix, etiam animal ſit omnino neceſſe eſt; quòd ſi animal eſſe concedis primùm non omnino poteſt illud eſſe ſingulare, quantũ*

ſal-

ſaltem animal eſt, nullum enim ſolum animal. deinde ſi animal eſt, vtique corpus animatum ſimul, & ſenſu præditum. Iam ſi corpus eſt animatum, & ſenſu præditum, certè etiam generationi, & corruptioni obnoxium erit. Ipſos (ſi libet) ſapientes conſule, rerum, quæ exiſtunt, inſpectores, fierine poſſit, vt generationi quod obnoxium eſt, atque corruptioni corpus, animatum item, ac ſenſu præditum, ſingularis eſſe naturæ (ad exiſtentiam quod attinet) poſſit? cùm aliorum in his ex aliis ſucceſſio euidentiſſimum ſit exiſtendi iudicium, certiſſimúſque terminus, quemadmodum id Scriptura ſacra ipſa teſtatur, iuſto illi Noëmo huius rei certitudinem exhibens, vbi Geneſeos ſeptimo ait; Ingredere tu & omnis; &c. itémque ex omnibus volatilibus, &c. in quibus ſi Phœnix, quòd alatum ille ſit animal, numerandus eſt, ſanè ſingularis quoad exiſtentiam naturæ non eſt, vt Deus ipſe pronuntiauit. Hæc ille.

Iam verò, ſi ſanctos Patres non hæc pro veris tradidiſſe exiſtimamus, opus non erit prophanorum Scriptorum autoritatibus ſatisfacere, ſi quidem mendacia hæc Latinos à Græcis, Græcos ab Ægyptiis accepiſſe liquidò conſtat, quando fabulis hiſce fidem adhibuiſſe Antiquos concedamus: non enim adhuc liquet, cùm eorum aliqui, & quidem doctiſſimi in dubium hanc narrationem videantur reuocaſſe. Herodotus enim (vt vidimus) *ſibi non fieri veriſimile hoc excogitare,* affirmat; Horus Apollo nulla facta reſurrectionis mentione, quandoque contingere emori Phœnicem apud Heliopolim, ibi magna ſolemnitate à ſacerdotibus funerari. Ex hoc igitur autore falſum eſt, ſemper apud Ægyptios fato fungi,

gi, ſemper à ſe ipſo funerari Phœnicem. Tacitus incerta eſſe, ac fabuloſis aucta aſſerit ea, quæ de alite hoc narrantur. Plinius verò ſe neſcire an fabuloſè vnus in toto orbe dicatur Phœnix, ingenuè fatetur. Adde quòd ille, cui nihil naturalis ſcientiæ occultum fuit (ac ſi Auerroi credendum eſſet, neque poſſibilis) Ariſtoteles in illis, quos pro ſua eruditione compoſuit de animalium generatione, ac hiſtoria libris, nullam vnquam mentionem Phœnicis fecit, cùm tamen, ſi dari credidiſſet tale animal, feciſſet profectò: iam enim tunc temporis vulgata per orbem erat Phœnicis fabula, vt Herodoti, qui Ariſtotelem ætate præceſſit, ſcriptis comprobatur. Sed neque eruditiſſimus Diodorus Siculus, neque diligentiſſimus Strabo meminerunt alicubi Phœnicis, cùm tamen vterque de Arabia, Ægypto, & India, déque earum animalibus latè tractauerit. Ego certè ſuperioribus adductus rationibus nõ dari in rerum natura Phœnicem, vel ſi datur, non vnicum eſſe, ſed plures, & breuiori viuentes tempore, ſemper credam: degere tamen eos in aliquibus inacceſſis locis, vnde rariſſimè ad nos illorum aliquis perueniat: indéque initium fabulæ ſingularitatis harum auium: quemadmodum noſtris temporibus patefactum eſt immane quoddam mendacium circa naturam aliarũ auium, Bernectæ, ſeu Bernechæ dictarum, quæ in Hebridibus Inſulis, Orcadibus, & Hibernia deprehenduntur: quarum fœtura cùm nullibi eſſet reperta, creditum vulgò eſt illas ex fructibus aut foliis quarundam arborum in mare decidentibus

generari

generari, vſque ad annum 1596. in quo Hollandenſes quidam circa nouam Zemblam in auiculas has oua ſua fouentes inciderunt, vt ipſi ſcripto teſtati ſunt. Cautè itaque credenda hæc, quæ à communi naturæ vſu longè abhorrent. Si enim relinquere ſenſum propter fallaces rationes, impotentis eſſe iudicare, dixit Philoſophus: & ſenſum, & firmiſſimas rationes propter fallaces, aut non bene intellectas autoritates relinquere, longè impotentioris erit iudicij.

An verum ſit fuiſſe in rerum natura Centauros, ſiue Hippocentauros, aut Onocentauros.

CAPVT VIII.

Centaurorum ſatis meminêre Poëtarum ſcripta, Græcorum æquè ac Latinorum, vetuſtiſſimi Heſiodi, Homeri, Sophoclis, Orphei, ſed Pindari præcipuè, ſicut & ex Latinis Ouidij, quanuis & de his etiam alij, Lucretius non vno in loco, in pluribus Vergilius, Horatius, Propertius, Manilius, Germanicus Cæſar, Lucanus, Papinius, Silius, Claudianus; illorum originem docent ex ſuprà dictis non

Heſiod. in Aſpide, ſeu ſcuto Herculis. Home. Odyſſeæ l. 21. Sophocl. in Trachiniis. Orph. in Argonauticis. Pindar. in Pythiis Ode 2. Ouid. in Metamorph. & alib. Lucret. lib. 4. & 5. Vergil. Aeneid. 6. & 7. Horat. l. 1. Carm. Od. 13. Propert. l. 2. Manil. Aſtronom. 1. & 5. Germ. in Arat. Phænom. Lucan. l. 3. & 6. P. Stat. l. 6. & 9. Thebaid. Silius l. 13. Claud. l. 2. de Raptu.

Lucan. vbi ſuprà.

pauci, optimè Pindarus, breuiſſimè conciuis meus Lucanus.

Illic ſemiferos Ixionidas Centauros
Fœta Peletroniis nubes effudit in antris.

Pylad. Theogen. l. 5.

Clariùs autem aliquanto Burcardus Pylades in Theogonia.

At miſer Ixion cœlo pietate receptus,
Conſcius arcani cum Ioue factus erat.
Dúmque toros ſternit molles, dum cætera tractat,
Iunonem eſt auſus ſollicitare Deam:
Suppoſitáque ferox genuit de nube virorum
Corpora, Centauros, quadrupedúmque truces.

Seruius in Æneid. 6. Palephat. de non cre dend. fabul. narrationibus. Didym. Odyſſ. 2. Natal. Mytholog. l. 7. c. 4. In Georg. l. 3. Chiliad. 7. hiſt. 99.

Sed qui latiùs hanc narrationem videre velit, eiúſque allegoriam, Seruium legat, Palephatũ, Didymum, ac Natalem de Comitibus, & alios complures, qui omnes in hoc ferè à Pindaro diſſentiunt, quòd ille non à nube, & Ixione procreatos Centauros dicit, ſed ab eo, qui ex nube genitus, & Ixione ex equarum Magneſiarum iuxta Pelium montem concubitu. Cæteri verò ab Ixione, & Nephele, hoc eſt, nube. Nominis etymon ſumptum dicit Seruius ἀπὸ τοῦ κεντεῖν τοὺς ταύρους, id eſt à pungendis tauris: aliter verò Ioannes Tzetzes, nimirum à κέντρου, quod eſt ſtimulator, & αὔρα, id eſt, aura, quaſi ſtimulatores aërei, ſiue ſtimulantes auram. Quicquid tamen ſit de nomine, & origine Centaurorum ſecundùm fabulas, nunc operæpretium erit inueſtigare quid reuera de Centauris ſentiendum ſit, ſiue Onocentauris, aut Hippocentauris: pro eodem enim accipiuntur apud autores, atque ita variè legi aſſerit Eraſmus in Plinij, ac Hierony-

mi

mi codicibus variis, quãtumuis Hippos equum, Onos aſinum ſignificet, fortaſſe quia quẽadmodum Centauri ab excellentia pungendorũ equorum dicti (vt ex Sophoclis interprete non malè adnotauit Couarruuias) ita & ipſimet Centauri à pungendorum aſinorum dexteritate Onocẽtauri, niſi malis ab ὄνειον, quod eſt, potius, & melius, dictos Onocentauros, ſicut & Hippocentauros ab ἵππος, quod in compoſitione magnum, & eximium ſignificat. Et licèt hac de re liqui egerint recentiores, vt Alciatus, Corraius, Couarruuias, Delrius, Maiolus, & alij, tamen quia vel conciſè, vel confusè nimis illi, laùs aliquanto, & apertiùs hanc ventilabo quæionem. Lucretius igitur philoſophus potiùs, uàm poëta; quem huius opinionis anteſignaım facere placuit, negat fuiſſe, aut eſſe poſſe entauros. Variar. l. 4. c. 2. Alciat. l. Parerg. 9. c. 13. Corraſ. Miſcellan. 5. c. 2. Couarruuias vbi ſuprà. Delrius cõment. in Herc. Oeteum Senecæ. Maiol. Dier. canicular. 1. p. colloq. 2.

Nam certè ex viuo Centauri non fit imago,
Nulla fuit quoniam talis natura animai. lib. 4.

idem.

Sed neque Centauri fuerunt, nec tempore in vllo
Eſſe queat duplici natura, & corpore bino
Ex alienigenis membris compacta poteſtas. lib. 5.

od poſtquam aliquibus niſus eſt confirmare onibus, concludit demum.

Ne fortè ex homine, & veterino ſemine equorum
onfieri credas Centauros poſſe, nec eſſe. Eodem l. 5.

ero. *Is planè perſpiciet inter Hippocentaurum, unquam fuerit, & Regem Agamemnonem niintereſſe.* Idem. *Nam ſi tantummodò ad cogitam valent, nec habent vllam ſoliditatem, nec* Tuſculan. 1. De natura Deor. l. 1.

eminentiam, quid intereſt vtrùm de Hippocentauro, an de eo cogitemus? Et rurſus. *Etenim videmus cæteras opiniones fictas, atque vanas diuturnitate extabuiſſe, quis enim Hippocentaurum fuiſſe, aut Chimæram putat?* Seneca noſter. *Et hæc autem, quæ non ſunt, rerum natura complectitur, quæ animo ſuccurrunt, tanquam Centauri, Gigantes, & quicquid aliud falſa cogitatione formatum habere aliquam imaginem cœpit, quamuis non habeat ſubſtantiam.* Claudius Gallenus impoſſibile eſſe ait, naſci potuiſſe Hippocentauros ex hominibus, & equis Magneſiis, qua de cauſa in Pindarum, qui id finxerit, inuehitur. Plutarchus. *Nam ſi in neceſſariis ad vitam acquieſceremus, non eſſet fœneratorum natio, vt non eſt Centaurorum, neque Gorgonum.* Maximus Tyrius Platonicus latè deſcribens Centaurorum formam, ac Poëtarum inuentum fuiſſe affirmãs, hæc ſubdit. *Hæc ſunt Centaurorum fictiones. Hæc Gorgones, Geriones, Cecropes ſibi volunt.* Artemidorus Daldianus. *Quæcunque monſtroſa ſunt, & nequaquam poſſibilia, præter naturam intelliguntur, & rationem non habent, vt interdiu fiant, velut Hippocentauri, & Scylla, & ſimilia.* Et alibi. *Quæcunque monſtroſa ſunt, & nequaquam poſſibilia, vt exiſtant, velut Hippocentaurus, & Scylla*, &c. Solinus. *Ac ne in mõtes notos eamus, Pindum, & Othryn agitent, qui Laphitarum originem proſequuntur, Oſſam, quos Centaurorum fabulis immorari iuuat.* Vbi tamen aduertendum aliquot antiqua Solini exẽplaria pro *fabulis*, *ſtabulis* habere, vt alluſio ſit ad Vergilianum illud.

Centauri in foribus ſtabulant,

qui

De natura Deor. l. 2.

Epiſt. l. 8. epiſt. 59.

De vſu partium l. 3.

In tract. de non fœnerando.

Sermone 34.

l. 2. de Sõnior. interpr. c. 49. l. 4. ca. 49

Polyhiſt. ca. 13.

Æneid. 6.

qui Solini locus, ſi ita legatur, nihil faciet ad opinionem prædictam: illam tamen validè corroborat Iuriſconſultorum, & ſanctorum Patrũ autoritas; ſic enim Iuſtinianus Imperator. *At ſi quis rem, quæ in rerum natura non eſt, aut eſſe non poteſt; dari ſtipulatus fuerit: veluti Stichum, qui mortuus ſit, quem viuere credebat, aut Hippocentaurum, qui eſſe non poſſit, inutilis erit ſtipulatio.* Quod idem docuerat priùs I. C. Celſus, dum affirmarat reiiciendam eſſe ex ſtipulatione conditionem de dãdo Hippocentauro, quia videlicet (vt ibi Accurſius ait) Hippocentaurus animal fictum ſit. Ex ſanctis verò Patribus idem docuit Hiſpaniarum doctor Iſidorus, idem docuerat & Auguſtinus. *Iis temporibus* (inquit) *fabulæ fictæ ſunt de Triptolemo, &c. de Minotauro, &c. de Centauris, quòd equorum, hominúmque fuerit natura coniuncta.* In contrarium verò eſt aliorum opinio, affirmantium Hippocentauros eſſe vera, & non commentitia animalia, reueráque in rerum natura, & non in ratione duntaxat intellectus exiſtere. Grauiſſimus autor, quin & oculatus teſtis id aſſeruit Plinius. *Claudius Cæſar ſcribit Hippocentaurum in Theſſalia natum eodem die interiiſſe; & nos principatus eius allatum illi ex Ægypto in melle vidimus.* Meminit etiam huiusrei Phlegon Cæſaris libertus, meminit & Trallianus in libello de mirabilibus, & longæuis. Latiùs tamen de Onocentauris Ælianus, cuius integrum mihi liceat referre caput, non enim iniucunda fortaſſe lectio. *Onocentaurũ* (inquit) *quiſquis vidit, non incredibile ducit, quod eſt peruagatum eſt, Centauros fuiſſe, neque fictores,*

Inſtitut. de inutilibus ſtipulationibus. §. 1.

l. Si ita ſtipulatus 97. in prin. D. de verbor. oblig. & ibi Accurſius.

l. Originũ 11.
De ciuitate Dei l. 18. ca. 13.

l. nat. hiſt. 7. c. 3.

Apud Couarr. vbi ſuprà.

De hiſt. animalium li. 17. c. 9.

atque pictores in eorum deſcriptione erraſſe. Verùm ſiue reuera fuerint, ſiue omni cera flexibilior, & ad fingendum habilior fama illos finxerit, prætereo. De Onocentauro quidem mihi nunc eſt animus explicare, quæ auditione, & fama accepi. Eum ipſum homini ore, & promiſſa barba ſimilem eſſe, ſimul & collum, & pectus humanam ſpeciem, ſimilitudinémque gerere: mamas diſtantes ex pectore pendere: humeros, brachia humanam figuram habere: dorſum, ventrem, poſteriores pedes aſino perſimiles eſſe: & quemadmodum aſinum, ſic cinereo colore eſſe: imum ventrem leuiter exalbeſcere: duplicem vſum ei manus præſtare, nam celeritate, vbi ſit opus, eæ manus præcurrũt ante poſteriores pedes: ex quo fit, vt non cæterorum quadrupedum curſu ſuperetur: ac vbi rurſus habet neceſſe vel cibum capere, vel aliud quiddam tollere, qui antea pedes eſſent, manus efficiuntur: túmque non graditur, ſed inſeſſione quieſcit: animal eſt graui animi acerbitate, nam ſi capiatur, non ferens ſeruitutem, libertatis deſiderio ab omni cibo abhorret, & fame ſibi mortem conſciſcit. Hæc de Onocentauro Pythagoram narrare teſtatur Crates ex Myſio Pergamo profectus.

Adhuc Ælianus. Centauros etiam eſſe affirmare videtur Apuleius, qui quidem *ſemiferos* eos vocat. Sed & ſanctorum etiam Patrum teſtimonio fulcitur opinio iſthæc: Diuus enim Hieronymus ita in vita Pauli primi Eremitæ, Magni Antonij deſcribens iter. *Nec plura his, conſpicit hominem equo mixtum, cui opinio poëtarum Hippocentauro vocabulum indidit, quo viſo ſalutaris impreſſione ſigni armat frontem, & heus tu (inquit) quánam in parte hic ſeruus Dei habitat? at ille barbarum neſcio quid infrendens,*

Aſini aurei l. 4.

l. epiſt. 1.

infrendens, & frangens potiùs verba, quàm proloquens, inter horrentia ora ſenis blandum quæſiuit eloquium, & dexteræ protenſione manus cupitum indicat iter, & ſic patentes campos volucri tranſmittens fuga, ex oculis mirantis euanuit. Verùm hæc vtrùm Diabolus ad terrendum eum ſimulauerit, an (vt ſolet) eremus monſtruoſorum animalium ferax, iſtam quoque gignat beſtiam, incertum habemus. Hæc licèt dubitanter de Hippocentauro grauiſſimus autor Hieronymus ſcriptis mandauit: quemadmodum & ex vetuſtiſſimis ſcriptoribus Xenophon malè ab aliquibus pro contraria citatus ſententia; aliquando enim dubitat, aliquando verò potiùs videtur affirmare, eius verba hæc. *Quo fit vt maximè ex omnibus animalibus adamem Hippocentauros, ſi fuerunt; quippe qui tum hominis vterentur ante rem conſultandi prudentia, & manuū artificio, tum haberent equi & velocitatem, & vires.* De Pædia Cyril. 4. Et inferiùs. *Itaque hoc ſanè melius eſt, quàm Hippocentaurum eſſe natum, Hippocentauros enim arbitror multis carere bonis, quæ ab hominibus ſunt inuenta, vt ſcilicet eſt vtendum: multis item carere voluptatibus equis innatis, quonam pacto iis frui oportet. At ſi equitare didicero, cùm in equo fuero, agam ſcilicet quæ Hippocentauri ſunt: cùm ex equo deſcendero, cœnabo, & induar, & me quieti dabo, quemadmodum alij homines. Quare quid aliud ſim futurus, quàm diuiſus Hippocentaurus, ac rurſum compoſitus. Inſuper his etiam rebus Hippocentaurum antecellam; nam ille duobus proſpiciebat oculis, duabúſque auribus audiebat: at ego oculis quatuor coniectabo, & quatuor auribus præſentiam: aiunt enim equum*

manifeſtare hominibus multa, quæ oculis proſpicit; &
multa ſignificare auribus, quæ antè auditu percep,
&c. Ita Chryſantes apud Xenophontem. Sed
quid per emendicata (vt ita dicam) ſuffragia hu-
ius opinionis quæritem autores? ipſamet id tenet
capite 34. Scriptura ſacra apud Eſaiam. *Et orientur in domi-*
bus eius ſpinæ, & vrticæ, & paliurus in munitionibus
eius, & erit cubile draconum, & paſcua ſtruthio-
num: & occurrent dæmonia, Onocentaurus, & Pi-
loſus clamabit alter ad alterum. Ibi cubauit Lamia,
& inuenit ſibi requiem, &c. Vbi animaduerten-
dum, quòd antiquiſſimus quidam meus Biblio-
rum liber ante centum triginta quatuor annos
Venetiis excuſſus, aliter legit nimirum, *& oc-*
current dæmonia Onocentauris; ad modum ferè
verſionis Septuaginta virorum, quæ quidem ſæ-
pius in hoc loco Onocentaurorum fecit men-
tionem, nam ab eo, in quo noſtra habet; *&*
extendetur ſuper eam menſura; ita legunt Septua-
ginta; *Et immittetur ſuper eam funiculus Geometriæ*
deſerti, & Onocentauri habitabunt in ea, Principes
eius non erunt: Reges enim, & magnates eius erunt
in perditionem, & pullulabunt in ciuitatibus eorum
ſpinea ligna, & in munitionibus eius: & erit cubile
Sirenum, & atrium ſtruthionum, & occurrent dæ-
monia Onocentauris: & clamabunt alter ad alterũ:
illic requieſcent Onocentauri, inuenientes ſibi requiem:
ibi nidificauit Ericius, & ſaluauit terra filios eius cum
ſecuritate. Ecce tibi non vno in loco Septuaginta
viros Onocẽtauri facientes mentionẽ, quãuis ve-
In Eſaiæ ca. rũ ſit paraphraſtem Chaldæum pro *Onocentauris*,
prædictum. *Cattis* vertere, quam lectionem Benedictus Arias
Montanus

Montanus ſequutus, animalia dicit Hebræo ibi nomine ſignificari rapacia, & ferocia, veluti ſylueſtres Cattos, ſeu potiùs feles, nobis *Gatos monteſes*; Verumenimuerò Vulgatæ noſtræ irrefragabilis fides, & Septuaginta virorum maxima autoritas plus ſatis huic ſuffragantur opinioni. Quæ quidem perpenſa, & cum ſuperiori, quæ illi aduerſari videtur, collata, duo proculdubio ſtatuenda iudico. Primum, fabuloſum eſſe, dicere Centaurorum populos, qui ex parte homines, ex parte equi eſſent, aut aſini, rationéque & equina ſimul vterentur natura, vllibi gentium vnquam extitiſſe: idque vel Poëtarum fuiſſe inuentum, vel Theſſalorum certè ab effectu cognomen. Plinius de rerum agens inuentoribus, *Pugnare ex equo Theſſalos, qui Centauri appellati ſunt, habitantes ſecundum Pelium montem*; qua de re omnino videndi Seruius, & Palephatus. Secũdò, tenendum ... ico tam verum eſſe quàm quod veriſſimum, extitiſſe, & exiſtere poſſe hodie in rerum natura Hippocentauros, aut Onocentauros, id eſt monſtra quædam, & ferocia animalia rationis experta, quæ ex equina partim, partim ex humana cōſtent forma (formæ autem nomine figuram intelligo.) Quod ratione conuincitur, & exemploratione, quia nimirum nullam in ſe mõſtrum hoc inuoluit contradictionem: neque vel tantum vrgent Lucretij, & aliorum argumentationes in contrarium à duplicitate naturæ, ſeminis diuerſitate, diſparitate membrorum, ætatum, & ...us. Non enim duplicitatem admittimus naturæ; hoc enim impoſſibile eſſet, imò verò vni-

l. 7. cap. 16.

Seruius in Georg. 3. Palephat. vbi ſuprà.

cam naturam,& formam Hippocentauri ſcilicet, aut Onocentauri. Neque ſeminis diuerſitas, aut diſparitas membrorum obſtant, vt in exemplis mox dicetur.Sed neque ætatum,aut paſtus: Centauri enim cùm ex partialibus equi, & hominis conſtent formis,temperata ex vtriuſque animalis vita fruĕtur ætate, non enim tam citò ſeneſcent, vt equi, neque tam longo tempore, quanto homines viuent,veſcentúrque vel herbis, vel arborum fructibus, qui paſtus multis mortalium cum belluis communis eſt.Exemplo verò, quia quemadmodum ex equa, & aſino, vel è conuerſo mulos,ex cane, & vulpe vulpicanes, ex lupo, & cane Lyciſcos naſci videmus, ita monſtra hæc Onocẽtauros,ex hominis,& equæ,ſeu aſinę commixtione naſci poſſe,credere par eſt,quemadmodum

l.7.c.3 & in Inda accidere refert Plinius ex Duri. *Duris Indorum quoſdam cum feris coire, miſtoſq́, & ſemiferos eſſe partus*.Vnde bene Plutarchus in Gryllo, licèt aliter alibi,vt ſuprà dictum eſt. *Quando & capris tentauerunt viri, & ſcrophis, & equis illudere, mulieres quoque in beſtiarum mares inſanierunt, ex eiuſcemodi enim nuptiis Minotauri vobis & Ægypanes,etiam meo iudicio ſphinges ſuppullulant,& Centauri.* Maximè cùm ex Obſequente conſtet,Tiberio Graccho,M.Iuuentio Coſſ.Cere porcum humanis pedibus,& manibus natum, mulieré item

In libello de Prodigiis.

l.7.cap.3. ſerpentem peperiſſe viuum. L. Scipione.C.Norbano Coſſ.cuius & Plinius meminit, ſicut & Alcipæ partus, quæ quidem Elephantum peperit. Xerxi Regi vulpem ex equa natam,Alexandro ex muliere mõſtrum, quod ſuperioris corporis partes

tes

om inis,ſed mortuas habuerit,inferiores di-
rum beſtiarum, ſed viuentes, ex mulie-
uoque vitulum natum affirmat Iſido- l.Origin.11
Sed qui multa alia prodigioſorum partuum
exempla, Franciſcum de Bouiſtam Launai
inum conſulat. Verùm neceſſe non eſt ex
terina, & nefanda commixtione natos eſſe
pocentauros aſſeuerare, cùm monſtra hæc
aſu naſci, vel aliqua talium dari poſſit ſpe-
quemadmodum & Satyrorum, vt inferiùs
ur, Cynamolgorum in Æthiopia, & India,
na habentium capita, hominum cætera, ex
o, Solino, Iſidoro, Hippopodum, qui Sep- l.6.c.30. &
ionalium quarundam inſularum accolæ, de l.7.c.2.
us Mela. *In his eſſe Oonas, qui ouis auium pa-* Polyhiſt.c.
um, & auenis tantùm alantur. Eſſe equinis pe- 43.& 65.
Hippopodas. Quem conceptis verbis ſecuti Origin.l.11
us, Solinus, Iſidorus noſter, quorum etiam Mela.l.3.c.6.
init Dionyſij interpres, ſeu Priſcianus in Plin.l.4. c.
geſi. 13.
Solin.c.30.
Iſid.vbi ſup.
ſt Hippemolgi ſunt, Hippopodeſq, potentes.
concludendum dico ſanctos Patres, & I.C.
rè conciliari poſſe, vt qui priorem ſequuti
ntiam Hippocentaurum dari negent, de eo
igendi ſint loqui, qualem deſcribunt nobis
e, nimirum, & ratione, & equi etiam natura
to; hoc enim quis non videt maximam in-
re contradictionem? non verò contradicant
dæ dari poſſe affirmanti monſtra hæc, quæ
am ſimul equi ex parte, & humanam etiam
rte (rationem ſemper excipio) in ſe conti-
t. Sicut & ſecundæ opinionis autores nullo
modo

modo concedere voluiſſe credendum poſſibilem eſſe gentem illam, cùm tamen monſtra hæc conſtanter aſſeuerent. Quod ſenſiſſe dixerim Seruium Grammaticũ, dum ad illud ſexti Æneidos,

Centauri in foribus ſtabulant.

Bene in foribus (inquit) *quia ea, quæ contra naturam poſſunt creari, ſtatim pereunt.* Vbi *contra naturam*, id eſt prodigij loco, & præter aſſuetum naturæ ordinem intelligendum. Eſſe nanque monſtra hæc ambigendum minimè ex ſuprà allatis, ratione nimirum, exemplo, & autoritate oculatorum teſtium, Plinij, & Antonij Magni, cui ne ſpectrum aliquod ſub Centauri forma ſeſe vidẽdum obtuliſſe credamus, ſed verum potiùs Hippocentaurum, argumento id erit, quòd Hippocentaurus ille in vaſtiſſimis Ægypti ſolitudinibus viſus, vndè allatum fuiſſe Claudio Imperatori Hippocentaurum, quem ipſe vidit, teſtatus eſt Plinius. Deſerta enim, & inuia loca (ſed præcipuè eremus illa Ægyptia, vt & Aphricana) monſtruoſorum animalium feraciſſima ſunt (vt ait Hieronymus) quandoquidem in iis Onocentauri reperiuntur, ac Satyri, ex quorum numero alterum in illo itinere Antonius, alterum ſe vidiſſe ipſemet retulit Hieronymus. Atque ita Eſaias propheta loco ſuperiùs adducto, Onocentauros, & Piloſos (quo nomine Faunos, & Satyros intelligunt interpretes, ego verò pace illorum, Simias potiùs, aut Cynocephalos crediderim ſignificari) habitaturos eſſe Hieruſalem prædixit; non ex eo quòd reuera animalia iſthæc illa deberẽt incolere loca, quemadmodum neque ſtruthiones, ſed quòd ad eam

In vita Pauli

redigen

redigenda eſſet ciuitas quondam populoſa vaſtitatem ac ſolitudinem,vt deſertum potiùs,& Draconum cubile,ſtruthionũ paſcua,Onocentaurorum,& Piloſorum ſedes, quàm vrbis alicuius veſtigium videri deberet.Atque ita locum illum ex Diui Hieronymi doctrina bene interpretati ſunt Arias Montanus, Ribera,atque alij nonnulli recentiores.

Arias Montanus in Eſaiam. Ribera in Apocalyp.

An detur Monoceros in rerum natura, & an idem ſit cum Rhinocerote.

CAPVT. IX.

RARA quæque, & parum oculis obuia, credibilia parum, noſtris negata regionibus, aliis conceſſa vix credimus: vnde non immeritò Ludouicus Areoſtus egregius poëta Etruſcus ita cecinit.

Chi va lontan da la ſua patria vede
Coſe da quel che già credea lontane,
Che narrandole poi non ſe gli crede:
Eſtimato bugiardo ne rimane
Che 'l volgo ſciocco non gli vuol dar fede
Se non le vede, e tocca chiare, e piane.

Orlãdo furioſ cant. 7.

Audiit, & audit multis abhinc ſæculis Europa noſtra naſci in Aſia monocerotem vnicorne animal (& ideo ab Europæis ferè ita vocitatũ) cuius

cornu

cornu præſentem vim aduerſus omnia habeat venena.Cornu (ſimodò illud Monocerotis, nec ſuppoſititium) viſum ſæpe in his partibus eſt, animal tamen nunquam : qua de cauſa fabuloſum hodie creditum à multis, à multis idem cum Rhinocerote, ab aliis tamen nec commentitium, nec cum Rhinocerote vnum. Quapropter è literaria Republica fore exiſtimaui, quæ tam apud antiquos, quàm apud recentiores de Monocerote inuenerim,in medium proferre.Et quidem primus (quod ego ſciam) diligẽtiſſimus autor Strabo vnicornia proculdubio animalia, de quibus nunc ſermo, inter Indicas retulit feras; ſic enim
l.Geogra. 15. ille; *Equos ibi vnicornes reperiri ceruinis capitibus* ita enim ab omnibus ferè Monoceros deſcribitur.
l.8.cap.21. Plinius de Indicis etiam agens feris. *Aſperrimam autem* (inquit) *feram monocerotem reliquo corpore equo ſimilem, capite ceruo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu graui, vno cornu nigro media fronte cubitorum duum eminente : hanc feram viuam negant*
Polyhiſt. c.65. *capi.* Plinij aſſecla Solinus. *Sed atrociſſimum eſt Monoceros monſtrum mugitu horrido, equino corpore, elephãti pedibus, cauda ſuilla, capite ceruino. Cornu è media eius fronte protenditur ſplendore mirifico ad longitudinem pedum quatuor, ita acutum vt quicquid impetat, facili eius ictu perforetur. viuus non venit in hominum poteſtatem, & interimi quidem poteſt, capi non poteſt.* Ælianus etiam de quibuſdam inacceſſibilibus Indiæ montibus, deque in eis de-
De animal. hiſtoria l. 16.c.20. gentibus feris loquens , hæc ſubdit. *In iis Monocerotem, quem vocant Cartazonon, numerant, eumq́; magnitudine ad confirmata ætatis equum accedere*

dere dicunt, iubaq; & pilis fuluũ eſſe,pedũ bonitate,& totius & totius corporis celeritate excellere,atque ſimiliter vt elephantos pedum digitis indiuiſis eſſe,apri caudam habere,inter ſupercilia cornu vno eodemq; nigro, non leuis quidem, ſed verſuras quaſdam naturales habente atque in acutiſſimum mucronem deſinente ornatum exiſtere,omniumq; maximè animalium abſonã vocem & contentam emittere, ad alias quidem beſtias ad ſe accedentes manſueſcere, cum verò gregalibus ſuis pugnare, neque modò cum maribus naturali quadam contentione diſſidere,ſed contra etiam fœminas certare, pugnámque vſque ad mortem ingraueſcere, nam & maximo robore preditus, & inexpugnabili cornu armatus eſt.deſertiſſimas Regiones perſequitur ſimul, & ſolitarius errat, coitus tempore ad fœminam manſuetè aſſueſcit,& gregalis fit, cùm hoc tempus tranſierit, & ventrẽ fœmina ferre cœperit,rurſus efferatur, & ſolus vagatur.Praſiorũ Regi illius pullos etiam nunc teneros aiunt deportari, eoſdémque feſtis diebus ad pugnam committi ad robur oſtendendum, nam integræ ætatis, & perfectæ nullum vnquam quiſquam meminit captũ fuiſſe. Adhuc Ælianus.Recentiores,qui vel orbem luſtrarunt, vel variæ inſudarunt doctrinæ, varia etiam tradidêre de Monocerote: Vincentius enim in ſpeculo ita de illo; *Monoceros eſt monſtrum equino corpore,ceruino capite,cauda ſuilla,pedibus elephantis,mugitu horrido,cornu tamen vno,ſcilicet acutiſſimo in medio frontis armatum,captum quidem perimi poteſt,ſed nunquam domari,imò (vt dicit Iacobus) quod nunquam viuum in hominis poteſtatem venit, quia vinci ſe cernens,furore vitam exuit; Phyſiologus. Monoceros eſt animal puſillũ hœdo ſimile, acerrimum habens*

1.p.l.19.c.91.

habens vnum cornu in capite. Ita Vincentius, mirum quàm omnibus contraria ex Phyſiologo. Marcus
l.2.c.43.l.3. c.28.l.3.c.12 eodem l.3. cap.15. Paulus Venetus plurimis in locis reperiri vnicornu prodit apud Tartaros, ſcilicet in ſyluis Regni Mien; in Regno Indico Guzzerat, quod confine eſt Malabarico: præcipuè verò in Regno Baſma Iauæ Maioris: frequentiſſima autem eſſe animalia hæc in Regno Lambri eiuſdem Inſulæ, eorum formam in hunc diſcribit modum. *Primùm quidem Monocerotes elephantis minores ſunt,*
dicto c.12. l.tertij. *villo à bubalorum non diſſimili, elephantinis pedibus, vnico in frõte cornu armati, quo neminem vnquam lædunt: eſt illis apri caput, ſemperq́; in terram pronum in volutabro luti, ſuum more oblectatur, deformeq́; animal eſt, cornu neminen prorſus petit, lingua tantum exerta, quæ pinnis armata eſt, lædit, ac genibus obuia petit, & ſubſtrata premit; neque vti fabula credendum, quod ignarum vulgus putat, à ſolis virginibus capi, falſum enim id omnino eſt.* Ludouicus Barthema Bononienſis, qui plurimas Aſiæ, & Africæ regiones terreſtrĩ, ac maritimo perluſtrauit itinere, Petræ cognominis Arabiæ ciuitatis (vulgò *Meccha Belonio*) Mahumetis pſeudoprophetæ patriæ magnificentiſſimum deſcribens templum, in ſuo itinerario hæc de Monocerote ſubdit.
l.1.cap. 17. *Ex altera templi parte cors extat muro cincta, in qua duos vidimus Monocerotas, qui miraculi loco ibi oſtenduntur (ve admiratione verè digna) illorum forma hæc. Maior ad inſtar equini pulli menſium triginta eſt, cornu habens in frõte longitudinis trium ferme brachiorum. Alter minor ad equini pulli vnius anni modum, cornu habens quatuor palmis longum: prædicti animalis colur*

fuſcus, caput ceruinum, collum non admodum lon- , breuibus, ac perraris crinibus ex altera parte lentibus gracilibus, ac longis cruribus, veluti cer- s, vngula pedum caprina, paululùm in anteriori ſa parte, in poſteriori verò crurium piloſius adeò, vt cior vel ex hoc videatur; ea tamen ferocitas man- tudine, quam præ ſe fert, temperatur. Hæc duo ani- lia velut pretioſa, & rara, ac paucis conceſſa locis ltano Petræ à quodam Æthiopum Rege illius ex- tente amicitiam dono ſunt miſſa. Reperiri etiam in iadam Æthiopiæ regione Monocerotas in na- gatione Petri de Sintra Luſitani retulit Ludo- icus Cadamuſtius. Ioannes de Heſe presbyter raiectenſis in ſuo Itinerario (quod tamen totum nnumeris, ac portẽtoſis illis quidem ſcatet men- laciis fabulíſque) de quodam agens fluuio, qui Sinai monte quatuor dierum itinere diſtat, iſt- hæc inuitâ, & craſsâ (vt aiunt) Mineruâ refert. *Et adhuc hodiernis temporibus, vt dicitur, animalia venenoſa intoxicant illam aquam poſt occaſum Solis, ſic quòd bouina de ea bibere non poſſunt. De mane verò poſt ortum Solis venit vnicornus, ponens cornu ſuum ad prædictum fluuium, expellendo venenum ex illo, vt in die cætera animalia ſumant potum, quod idem ipſe vidi.* Volaterranus. *Alterum Monoceros à Plinio libro 8. ponitur, aſperrima fera, reliquo corpore equo ſimili, capite ceruo, pedibus elephanto, cauda apro, mugitu graui, vno cornu nigro in media fronte cubitorum duum eminente; naſcitur in Æthiopia, ac viuus minimè capitur.* Nicolaus de Comitibus Venetus, venenatis rebus remedio eſſe Monocerotis cornu affirmat, illudq; animal reperiri in Mangi Orié-

Apud Rhamu. tom. 1.

Philologiæ l. 25.

In ſuo Itinerario.

talis Indiæ Prouincia. Paulus verò Iouius elegantiſſimus ſcriptor, de Regno agens Gogiano, quod ſupra Nili ortum in extrema penè Africa iacet, excelſis montibus, ac denſiſſimis ſyluis immanium omnis generis belluarum plenis abundans,
Hiſtoriarū l. 18. ſic deinceps. *Idem affirmant de Monocerote, quod animal vnicorne à noſtris appellatum; pulli equini forma, colore cinereo, iubata ceruice, hircina barba, bicubitali cornu armatam frontem præfert, quod leuore candoreq́ue eburneo, & pallidis diſtinctum ſpiris ad obtundenda, hebetandaq́ue venena mirificam poteſtatem habere dicitur: cornu enim immiſſo, & per limphas circumducto fontes expiare perhibent, vt ſalubriter viuat, ſi inde viroſæ beſtiæ præpotarint, id viuo animali non detrahi, cùm vllis inſidiis intercipi nequeat: cornu tamen ſponte deciſum in deſertis reperiri, vt in ceruis accidere videmus, qui ex ſenectæ vitiis renouante natura, vetus cornu exuunt, venantibuſq́ue relinquunt. Hoc cornu Regiis impoſitum menſis, toxica ſiqua ſint epulis indita emiſſo ſtatim admirabili ſudore conuiuis prodere narrant. Ex his duos vidimus bicubitales brachiali ferè craſſitudine: primum Venetiis, quod poſtea Senatus Solymano Turcarū Imperatori dono miſit: alterum pari propè magnitudine, ſed præciſa cuſpide argenteæ baſi inſertum: quod Clemens Pontifex Maſſiliam profectus, pro inſigni munere ad Franciſcum Regem detulit. Cæterùm de vi tantæ dotis in hac animante nihil plus affirmauerim, quàm quod euulgata fama credentibus ſuadet, cùm antiquorum autorum nemo, quod legerim, præter vnum Ælianum Græcum, quicquam de hac Monocerotis admiranda poteſtate memoriæ prodiderit.* Hactenus Iouius. Tot ſcriptorum non

contem

contemnendæ autoritatis doctrina aſſeritur Monoceros. Vnde iure miror ſanctiſſimum æquè, atque eruditiſſimum virum Ambroſium ſcripſiſſe aliquando; *Cornua quomodo poſuit vnicornuum requirendum, cùm ipſe vnicornuus inter generationes ferarum (vt periti aiunt) non inueniatur.* Cùm tamen certo certius ſit non modò animal prædicta forma, peculiari nomine vnicorne dictũ, exiſtere in rerum natura: verùm pleraque etiam alia vnicornua animalia, veluti boues vnicornes Indici, de quibus Plinius. *In India & boues ſolidis vngulis vnicornes.* Solinus. *Sunt præterea boues vnicornes ſolidis vngulis, nec bifidis.* Sicut & in Aonia, quæ montana Bœotiæ pars. Oppianus de tauris agens. lib. 11. de benedictionibus. l.8.cap.20. cap. 53. aliàs 63.

Solipedes ſunt Aonij varium genus vnicornes,
Et ex media cornu exitioſum attollunt fronte. l.2. de Venatione.

Boues item in Hercinia Germaniæ ſylua, quos ita deſcripſit Cæſar. *Cerui figura, cuius à media fronte inter aures vnum cornu exiſtit celſius magiſq́ directũ his, quæ nobis nota ſunt, cornibus, ab eius ſummo ſicut palmæ, ramiq́ latè diffunduntur.* Sũt & Aſini Indici vnicornes, ſunt & Rhinocerotes, de quibus mox: non ergo poſſunt vnicornua animalia inter generationes ferarum non inueniri; ſed cur ſanctiſſimus iſthæc dixerit Doctor, ſi nos (fortè quia infirmioris ſumus iudicij) adhuc latet, aliis elatioris ingenij ſcriptoribus perſcrutandum relinquere ſatius erit. Monocerotem porrò eundem eſſe cum Rhinocerote hodie putant multi, neque abſque anteriorum exemplo; Diuus enim Gregorius ita videtur docuiſſe, ſic enim ille. *Rhinoceros iſte, qui etiam Monoceros in Græcis exemplaribus* De bell. Gallic. l.6. l. Moral. 31. cap. 13.

nominatur, tantæ eſſe fortitudinis dicitur, vt nulla venantiũ virtute capiatur, ſed ſicut hi aſſerunt qui deſcribendis naturis animalium laborioſa inueſtigatione ſudauerunt, virgo ei puella proponitur, quæ venienti ſinum aperit, in quo ille omni ferocitate poſtpoſita, caput deponit, ſicque ab eis, à quibus capi quæritur, repentè velut inermis inuenitur. Buxei quoque coloris eſſe deſcribitur, qui etiam cum elephantis quando certamen aggreditur, eo cornu quod in nare ſingulariter geſtat, ventrem aduerſantium ferire perhibetur, vt cum ea, quæ molliora ſunt, vulnerat, impugnantes ſe facilè ſternat. Iſidorus autẽ eiſdem ferme verbis ſic ex illo.

l. Origin. 12. c. 2. *Rhinoceros à Græcis vocatus, Latinè interpretatur in nare cornu, idem & Monoceros, ideò quòd vnum cornu in media fronte habeat pedum quatuor, ita acutum, & validum, vt quicquid impetierit, aut ventilet, aut perforet: nam & cum elephanto ſæpe certamen habet, & in ventre vulneratum proſternit. Tantæ autem eſt fortitudinis, vt nulla venantium virtute capiatur: ſed ſicut aſſerunt qui naturas animalium ſcripſerunt, virgo puella proponitur, quæ venienti ſinum aperit, in quo ille omni ferocitate depoſita, caput ponit: ſicque ſoporatus velut inermis capitur.* Idem in libris de animalibus tradit Albertus Magnus, addens Romę quoque à Pompeio ad ſpectacula exhibitum, eodémque cornu ad ſaxum limato etiam elephantem lædere. Hæc illi. Sed an verum ſit, nécne, eundem eſſe cum Monocerote Rhinocerotem, quando iam Monocerotis formam deſcripſimus, ex Rhinocerotis, quam nunc apponemus, deſcriptione conſtabit. Illum igitur ſic deſcribit Diodorus.

lib. 22.

l. 4. cap. 3. *Eſt animal, quod ab re Rhinocerotem vocant, par viribus*

bus elephanti, magnitudine inferior, pelle duriſſima, colore buxi. In ſummitate narium cornu gerit, ſimum forma, durumq́ instar ferri. hoc pabuli cauſa cum elephanto certat: acuit enim ad ſaxa cornu, deinde cum elephante congreſſus, ventrem grauiter ictum cornu tanquam gladio proſcindit: hoc pacto pugnans beſtiam exanguem reddit. Strabo. *Fert* (Troglodytica) *etiam pardales fortiſſimas, & Rhinocerotes, qui (vt Artemidorus ait) longitudine paulùm ab elephantis ſuperantur, quod ſe Alexandriæ vidiſſe affirmat, ferè etiam quantùm ad altitudinem. Eius autem quem nos vidimus, color, non buxo, ſed elephanti ſimilis erat: magnitudo tauri, forma apro proxima, præſertim quod ad roſtrum attinet, dempto naſo, qui cornu quoddam eſt recuruum, omni oſſe durius. Eo pro armis vtuntur, quemadmodum aper dentibus. Habet etiam duo cingula, tanquam draconum volumina à dorſo vſque ad vterum circumeuntia, alterum iubam verſus, alterum ad lumbum. Nos hæc de eo dicimus, quē ipſi vidimus. Artemidorus addit id animal de paſtu cum elephante pugnare, & roſtro ſubire, ac ventrem eius conſcindere, niſi ab elephantis proboſcide, vel dētibus præuertatur.* lib.16.

Adhuc ille. Plinius. *Iiſdem ludis* (ſcilicet Pompeij Magni) *& Rhinoceros vnius in nare cornu, qualis ſæpe viſus. Alter hic genitus hoſtis elephanto, cornu ad ſaxa limato præparat ſe pugnæ, in dimicatione aluum maximè petens, quā ſcit eſſe molliorem, lōgitudo ei par, crura multo breuiora, color buxeus.* Vbi ſuprà. Solinus. *Ante ludos C. Pōpei Rhinocerota Romana ſpectacula neſciebāt; cui beſtiæ color buxeus, in naribus cornu vnicum, & repandum, quod ſubinde attritum cautibus in mucronem excitat, eoq́ aduerſus elephantos præliatur. Par* Cap.33.

ipſis propè longitudine, breuior cruribus naturali telo aluum petens, quam ſolùm intelligit ictibus ſuis peruiam. Ælianus. *Rhinocerotis figuram nimis valde frigidum eſſet deſcribere, quũ permulti ex Græcis, & Romanis, qui illum viderunt, eius formam planè ſciant: at enim vim & illius naturam actionum non alienum eſt exponere; quod in ſumma nare cornu gerit, cuius mucro acutus exiſtit, ex eo nomen traxit, neque ipſum illud de robore concedit ferro: quod quidem ipſum cùm eſt contra elephantum pugnaturus, ſaxis exacuit, & limat: cætera non ei paria cum elephanto: nam hic & proceriſſimus eſt, & fortiſſimus. Cornu igitur cuſpidato elephanti crura ſubiens, aluum diſcerpit, & lacerat: iſque effuſo ſanguine decumbit. Pugna eorum eſt de paſtionibus, pro iiſque tuendis multi mori dicuntur: ac ſi aluum non præoccuparit Rhinoceros, ſed in aliam elephanti partem aberrarit, elephantinis dentibus diſtrahitur: ac tametſi eius pellis ea exiſtat firmitate, vt ægrè iaculo pentrari queat, tamen tam violentus eſt elephanti impetus, vt eam traiiciat.* Xiphilinus etiam ex Dione in Auguſto. *Eſt autem Rhinoceros ſimilis elephanto, cornu iuxta naſum habens, quamobrem hoc nomine appellatus eſt.* Sed & Oppianus Græcus poëta.

De hiſt. animal.

lib. 51.

Vbi ſuprà.

Rhinoceros autem Oryge quidem eſt corpore violento
Non multo maior, paulum autem ſuper ſummum naſum
Attollit cornu ſæuum, acutum, atrocem gladium:
Illo æs perforarit impetu facto
Feriens, durúmque diuiſerit ſaxum.
Ille tametſi validum inuadens elephantum,

Sæpe

Sæpenumero mortuum talemet tantum reddit.
Leuiter porrò in flaua pulchricoma fronte,
Et tergo guttæ crebrò purpuraſcunt.

Et hæc ferè ſunt quæ de Rhinocerote ſcripſère Antiqui, déque eius forma, quæ eadem omnino eſt cum ea Rhinocerotis illius, qui proximè præterito ſæculo Emanueli inclyto Luſitaniæ Regi viuus allatus eſt ex India, qui quidem Rex, vt erat magnificentiſſimus, inſigne dedit Olyſſipone ſpectaculum Rhinocerotis cum Elephanto certantis Anno Domini (vt Surius refert in ſui temporis commentariis) 1515. in quo certamine ſuccubuit Elephantus: cuius etiam rei meminit Ludouicus Granatenſis. Et eadem etiam forma viſus eſt paucis abhinc annis Rhinoceros alter Toleti, & Madriti noſtris diebus, cui tamen cornu illud, quod in nare gerit, erat reſecatum, excœcatique oculi. Ex quibus omnibus facilè poteſt intelligi quàm diuerſum animal ſit Monoceros dictum peculiari nomine, de quo iſthæc tractatio, ab eo quod Rhinoceros dicitur, licèt vtrumque vnico tantùm armatum ſit cornu. Quanuis malè (ni fallor) aliqui ex Martiale, & Pauſania geminum cornu habere Rhinocerotas contra omnem Antiquitatis autoritatem, imò & contra experientiam ipſam contendant, nam ex Martiale contrarium potiùs conuincitur, dum ait.

In intro. duct. ad ſymb. Fidei.

Quantus erat cornu, cui pila taurus erat?

In Amphitheatr. ep 9.

Verſus verò qui deinceps in alio de Rhinocerote Epigrammate legitur, mendoſus eſt; ſic enim circumferetur communiter.

Ibid.Epigr. 22. *Namque grauem gemino cornu ſic extulit vrſum,* Reponendum nanque eſt in eo vbi *vrſum* habet, *vrum*, vt ita dicat.

Namque grauem gemino cornu ſic extulit. Vrum,
Iactat vt impoſitas taurus ad aſtra pilas.

Et hoc modo grauem vrum gemino cornu,& nō Rhinocerotem intelligendum, vt optimè cum Iano Doëza ſenſit Hadrianus Iunius,valere iuſſis Calderini, Politiani, Bulengeri, & aliorum in hunc locum interpretationibus. Locus autem Pauſaniæ nil nobis negotij faciet; ibi enim non de Rhinocerotibus propriè dictis, ſed de tauris agit ille Æthiopicis, qui ex forma, & analogicè Rhinocerotes dicuntur,eo nimirum quòd cornu etiam in naſo habeant, quid enim Rhinoceros, niſi in nare cornu? vt non malè poſt alios ſuprà citatos declarauit Politianus: quod vel ex ipſomet Pauſaniæ loco facilè conuincitur, in hunc enim ſe habet modum. *Vidi & tauros Æthiopicos, quos ex euentu Rhinocerotas nominant: quia in narium extremitate vnum cuilibet cornu eſt enatum, & ſub eo aliud non magnum. In capite autem prorſus nullum cornu gerunt.* Vnicorne igitur animal eſt Rhinoceros; atque ita intelligendum eſſe puto Septimium Tertullianum, Diuos Gregorium,& Iſidorum, & omnes quotquot Rhinocerotem vnicornem appellant, non ſcilicet intellexiſſe, vnum atque idem animal eſſe illud,quod propriè vnicorne dicitur, & quod Rhinoceros, ſed eo quòd vnicum etiam cornu habeat Rhinoceros, generali, & aliis etiam animantibus communi nomine appellare illud voluiſſe: quòd enim detur

Miſcell. c.56. Buleng.de Venat. Circi,& Amph. cap.19.

Miſcellaneor.cap. 56.ſup. dict. In Bœoticis l.9.

Tertullianus aduerſ. Proximam. Greg.& Iſid.loc.ſupra citato.

tur vnicorne peculiari nomine ita appellatum,& quod diſtinctum ſit à Rhinocerote, ſatis(vt credo) ſuperiùs probatum remanet. Neque ſolùm prædictis prophanorum autoritatibus,verùm ſacræ etiam Scripturæ teſtimonio poterit hoc affirmari. Pſalmis enim 21.28.77.91.ac Eſaiæ 34. vnicornis expreſſa ſit mentio, nec non apud ſanctos Patres, Iuſtinum Martyrem, & Alexandrinum Clementem malè à plerique citatum in Pædagogi cap. 4. cùm in 5. potiùs, & non alibi; *Qui ſunt vnicornium cornuum amatores*; dicat. cuius etiam animalis meminit Diuus Damaſcenus. Rhinocerotis porrò in Vulgata noſtra mentio etiam ſit Numerorum 23. Deuteronomij 33. & Iob. 39. quanuis verum ſit Græcam tralationem Μονοκέρωτα vertiſſe, vbicunque Hebræum Reem, ſeu Rem legitur in originali :ſed Vulgatæ potiùs noſtræ credendum Eccleſiæ totius Catholicæ autoritate confirmatæ. Cæterùm quia ſuprà ex Iouio tetigimus id quod vulgo perſuaſum eſt de vi, quam dicitur aduerſus venena habere Monocerotis, ſiue Vnicornij cornu,non abs re erit, quid hac de re ſentiamus, exponere iam in huius tractatus calce. Et quidem à nullo antiquorum mentionem fuiſſe factam talis huius cornu poteſtatis iure affirmat, quem modò nominauimus, Iouius; in hoc tamen fallitur, quòd ab vnico Æliano redactam fuiſſe in hiſtoriam refert. Ælianus nanque cùm de Monocerote ageret, de huiuſmodi re (vt ſuprà vidimus) ne verbum quidem. Hanc tamen ille venenatis rebus medendi poteſtatem tribuit cornu Indici Aſini, quem

In colloq. cum Tryphone Iudæo.

In Balaami hiſtoria.

etiam vnicornem eſſe ſuperiùs diximus, & cuius meminère Ariſtoteles; *At ſolipes, idémque vnicorne eſt, quanquam rarum, vt Aſinus Indicus: ille enim, & vnicornis, & ſolipes eſt.* Et Plinius de iis animantibus agens, quibus cornua tribuit natura; *Nec Solipedum vlli, excepto Aſino Indico, qui vno armatus eſt cornu.* Et inferiùs. *Cornigera ferè biſulca, ſolida vngula, & bicorne nullum, vnicorne Aſinus tantùm Indicus.* De his porrò Aſinis ita Ælianus; *Syluestres Aſinos equis magnitudine non inferiores apud Indos naſci audio, eóſque reliquo corpore albos, capite verò purpureo, oculiſque nigris eſſe, cornúque in fronte gerere, cuius ſuperius puniceum, inferius autem album, medium verò nigrum ſit: atque hac varietate diſtinctis cornibus non omnes quidem Indos, ſed potentiores, tanquam armillis quibuſdam brachia ornantes, ſic ea ipſa auro diſtinguentes bibere: ex hoc cornu bibentem ab inſanabilibus morbis tutum fieri, neque eum ipſum conuulſionibus corripi, neque ſacro morbo tentari, neque venenis vllis ferunt; quin etiam ſi quid priùs peſtilens biberit, tum id euomere, túmque ad ſanitatem redire. Cùm autem cæteri Aſini quibuſcunque in terris ſint, tam domeſtici, quàm ſylueſtres, tum ſolipeda animalia non talos habeant, Aſinos Indicos cornigeros Cteſias inquit talis primùm, iiſque nigris præditos eſſe,* &c. Hactenus Ælianus. Nicolaus de Comitibus Venetus in ſuo Itinerario cuiuſdam meminit portentoſi animalis (fortè illud Aſinus hic Indicus, quale enim ſortitum ſit nomen non declarat hic autor, licèt Maiolus Rhinocerotem nominaſſe aliud agés dicat, cum quo tamen aliquam videtur habere ſimilitudinem.)

De hiſt. Animal. l. 2. c. 1.

l. 11. c. 37.

Eod. l. c. 46.

De hiſt. animal. l. 4. c. 51.

Dier. Canicul. 1. p. col. 7

nem.) Hic igitur ſcriptor Mangi Orientalis Indiæ deſcribens Prouinciam; *Eſt ibi etiam* (ait) *quoddam animal, caput habens porcino ſimile, caudã bouinæ, & vnicum in fronte cornu, velut vnicorni, ſed breuius, quanuis brachio longius, color illi, & proceritas velut elephanti, cum quo illi perpetuum bellum, cornu illud omni dicitur venenatæ rei remedio eſſe, qua de cauſa magno eſt in pretio.* Vulgò certè creditur ab omnibus cornu huic vnicornij dicti talẽ ineſſe naturalem vim, vt venena à cibo expellat, vel potu, & ideo in magna vbique gentium æſtimatione eſt. Vidimus nos Romæ duo, Clementis VIII. P. O. M. B. alterum; alterum verò ipſius nepotis Illuſtriſſimi Principis Petri Cardinalis Aldobrandini, quæ quidem inter pretioſam vtriuſque ſupellectilem non minimo habebantur in pretio: vtrumque bicubitali longitudine, brachiali craſſitudine; Videramus iam priùs aliud Toleti in Pharmacopolæ illius taberna, cui regio munere conceſſum, vt Theriaca ſolus conficiat: quod tamen multo erat breuius; vix enim palmum cum ſemiſſe implebat, & nigrius aliis, acutæ quidem cuſpidis, ſed adeò craſſum qua parte erat reſciſſum, vt vix tribus poſſet palmis orbis eius circumſcribi. Hoc verò cornu ingenuè faſſus mihi eſt Pharmacopola vnicornij non eſſe; talem tamen ei ineſſe naturalem virtutem experimento ſe comperiſſe affirmauit, vt præſentem contra venena omnia vim haberet, qua de cauſa illud ipſe ſibi ad conficiendum Theriaca comparauerat; cuius rei fides ſit penes autorem. Apponere tamen libuit Appollonij Thia-

nei

nei circa hoc ſententiam non quidem illepidam, quam ſic retulit Philoſtratus. *Aſinos præterea ſylueſtres in vicinis paludibus multos capi dicunt; eſſe autem huiuſmodi feris in fronte cornu, quo taurorum more generoſiſſimè pugnant. Conficere autem Indos ex illis cornibus pocula, aſſerúntque nullis morbis illo die affici, qui eiuſmodi poculo potauerint, neque ſi vulnerati ferint, dolere: & ex igne etiam incolumes egredi, neque vllis venenis lædi, quæcunque nocendi gratia in potu dantur, iccirco Regum eſſe eadem pocula, & Regi tantùm eiuſmodi feræ venationem permitti. Appollonium itaque feram aſpexiſſe, eiuſque naturam cum admiratione conſideraſſe ferunt. Interroganti autem Damidi, an ſermoni, qui de poculo iam dicto ferebatur, fidem adhiberet: Adhibeo (inquit Apollonius) ſi huius regionis immortalem eſſe Regem intellexero: qui enim mihi, aut alteri cuicunque poculum ita ſalubre dare poteſt, nónne veriſimilius eſt ipſum quotidie illo vti, & ex eo cornu frequenter ad extremam vſque plenitudinem bibere? nemo enim, vt puto, calumniabitur eum, qui tali poculo etiam inebrietur.* Hæc Philoſtratus. Sed quidquid ſit de medica cornu Aſini Indici virtute (Vnicornij enim propriè dicti cornu, haud puto talem ineſſe poteſtatem; non enim tot latuiſſet veritatis, & arcanorum naturæ diligentiſſimos indagatores antiquos) cornua certè, quæ ſub hoc nomine circumferuntur, neque Monocerotis, neque Indici Aſini, ſed neque Rhinocerotis etiam eſſe puto, ſed vt plurimùm piſcis potiùs cuiuſdam, qui in Septentrionali plaga reperitur, Monocerotis dicti, eo quòd vnicum in fronte maximum cornu

Vitæ Appollonij l. 3.

nu

nu habeat, de quo Olaus Magnus. *Monoceros eſt monſtrum marinum, habens in fronte cornu maximũ, quo naues obuias penetrare poſſit, ac deſtruere, & hominum multitudinem perdere, ſed in hoc pietas diuini numinis nauigantibus prouidit, cùm ferox ſit hæc bellua, tarditas ſua, quam habet maximam, præuiſa timentibus eius acceſſum, fugam concedit.* Cuius etiã piſcis meminit in Monocerote Albertus Magnus, & alij, qui de piſcibus copiosè tractarunt. Non itaque nos omnino circulatores cornua vẽditantes Monocerotis circumueniunt, ſi huius venditant piſcis cornua: ab illorum tamen emptione ſenſatus quiſque, ni ſuas in caſſum abire pecunias velit, abſtineat neceſſe eſt. Rerum Septentrion. L. 21. c. 10.

An pulmonem habeant piſces, & an reſpirent.

CAPVT X.

INTER omnes quidem conuenit, piſcibus etiam aliquibus & pulmonem ineſſe, & reſpirationem effectum pulmonis, quem Medici, ac Philoſophi flabellum cordis vocant, ij ſunt quotquot fiſtulam branchiarum loco habent, veluti Delphini, balenæ, vituli marini, & alia cete, ita docente Ariſtotele: ſic enim ille; *Spirant quæ fiſtulam habent omnia, & recipiunt aërem: haud enim carent pulmone.* l. 6. de Hiſt. animal. c. 1.

l. Natur. Hiſt. 9. c. 7. *pulmone*. Quod etiam ex ipſo,& aliis retulit Plinius,& apertiùs multo docuit experientia. Diſſidium tamen maximum eſt inter Ariſtotelem, ac Plinium, eorúmque aſſeclas circa reliquorum piſcium naturam,cùm alter carere piſces pulmone,& reſpiratione; alter verò vel non carere pulmone,vel aliquam in eis viſcerum partem vicem adimplere pulmonis aſſeuerarit, qua nimirum media illi reſpirent.Et vt Ariſtotelis priùs referamus placitum,carere piſces pulmone, & reſpiratione non vno in loco ſcripſit ille: in ipſius enim doctrina,quæcunque animalium habent pulmonem, reſpirant omnia, aliorum autem quæcunque non habent pulmonem, nullum reſpirat, vt in libello de vita & morte, & reſpiratione bene probauit, & in libris etiam de partibus animalium. ſic igitur de piſcibus Ariſtoteles. *At verò pulmo non omnibus datus eſt;piſces enim,& omnino,quæ branchias habent,carent pulmone*.& alibi.*Pulmonem atque arteriam* (habent ſcilicet) *omnia præter piſces*. Plinius autem mētione facta eorum piſcium, qui confeſſione omnium ſpirant (vt ſuprà retulimus) & eorum etiam, qui nec pulmonem habere putantur à multis,nec ſpirare,ſubdit ſtatim, *In qua ſententia fuiſſe Ariſtotelem video, & multis perſuaſiſſe doctrinæ indaginibus. Nec me protinus huic opinioni eorum accedere, haud diſſimulo: quoniam & pulmonum vice aliis poſſunt alia ſpirabilia ineſſe viſcera,ita volente natura: ſicut & pro ſanguine eſt multis alius humor*. Cuius opinionis quædam iacit ipſe fundamenta, quæ referre non alienum erit ab inſtituto,ſi priùs,quod paulo antè de pulmonis officio

cap. 4. l. 3. c. 6. Hiſt. anim. l. 2. c. 15. De part. anim. l. 4. c. 1. l. Nat. hiſt. 9. c. 7.

ficio tetigimus, nunc manifeſtiùs tam ex Plinij, quàm ex Ariſtotelis doctrina referamus. De eo ita Ariſtoteles; *Pulmo igitur ſpirandi officio delegatus eſt, qui originem quidem ſui motus accipit ex corde, ſed ſua tum amplitudine, tum inanitate aditum ſpiritui patefacit: cùm enim attollitur, influit ſpiritus, cùm contrahitur, effluit.* Plinius cùm de corde priùs egiſſet, hæc ſubdidit; *ſub eo pulmo eſt, ſpirandiq́; officina attrahens, ac reddens animam, idcirco ſpongioſus, ac fiſtulis inanibus cauus.* Quo poſito, ſuam aſtruere conatur ſententiam Plinius quibuſdam argumentis, atque congruentiis. Primò enim non impoſſibile eſſe ait penetrare in aquas vitalem hunc halitum, quandoquidem in terras, quæ ſunt ſpiſioris naturæ, penetrat argumento animalium, quæ ſemper defoſſa viuunt, vt talpæ. Secundò, quia piſces æſtiuo calore anhelare adnotati ſunt ſæpe, & tranquillo tempore velut oſcitare. Deinde, quia confeſſione omnium dormiunt; nullus autem ſine reſpiratione ſomno locus. Præterea bullantium aquarum ſufflatio, lunęque effectu Concharum quoque corpora augeſcentia. Denique, quia auditum, & odoratum piſcibus ineſſe non eſt dubium. Hæc omnia latiùs ille libri noni capite ſeptimo per totum. Quibus ſatis (vt puto) fiet, ſi Ariſtotelicæ fundaméta opinionis breuiter perſtringamus: his enim poſitis vnuſquiſque luce clariùs iudicare valebit vter eorum rectiùs circa hanc rem fuerit opinatus. Sic igitur Ariſtoteles; *Quæcunque autem branchias habent, omnia refrigerantur ſuſcipientia aquam; habet autem branchias genus eorum, quæ cartilaginea vocantur, & aliorum,* *quæ*

l. 3. De partib. ca. 6.

l. 11. ca. 37.

l. De vita & morte, & Reſpir. c. 21.

quæ ſine pedidus; ſine pedibus autem piſces omnes: etenim quæ habent, ſecundùm ſimilitudinem alarum habent; pedes autem habentium vnum, habet branchiam ſolùm eorum, quæ viſa ſunt, qui vocatur cordulus; ſimul autem pulmonem, & branchias nullum viſum eſt vnquam habens. Cauſa autem, quia pulmo quidem gratia refrigerationis à ſpiritu eſt (videtur enim & nomen accepiſſe pulmo propter ſuſceptionem ſpiritus) branchia autem ad refrigerationem ab aqua; vnum autem ad vnum opportunum inſtrumentum: & vna refrigeratio ſufficiens eſt omnibus. Quare quoniã fruſtrà nihil videmus facientem naturam: duobus autem exiſtentibus, alterum vtique eſſet fruſtrà, propter hoc hæc quidem habent branchias; illa autem pulmonem; ambo autem nullum. Et inferiùs; *Tendit autem ex extremitate cordis fiſtula veninervia ad medium, qua continguntur inuicem omnes branchiæ. maxima igitur iſta eſt; hinc autem & inde à corde protenduntur, & alteræ in extremitatem ſingularum brãchiarum, per quas refrigeratio fit ad cor, decurrente ſemper aqua per branchias. Eodem autem modo & reſpirantibus pectus ſurſum, & deorſum mouetur, frequenter ſuſcipientibus ſpiritum & emittentibus, vt branchiæ piſcibus.* Hæc ille, confutatis priùs & deinceps Democriti, Anaxagoræ, Diogenis, Platonis, & Empedoclis circa piſcium reſpirationem opinionibus, & hoc validiſſimis, & immortali laude dignis rationibus. Sed & in libris de partibus animalium idem autor, *Pulmo* (ait) *ideo habetur, quia genus animalium quoddam pedeſtre eſt: calorem enim refrigerari neceſſe eſt, quod extrinſecus ea, quæ habent ſanguinem, deſiderant: ſunt enim*

Eodem l. c. 13.

l. 3. cap. 6.

enim calidiora: at quæ ſanguine carent, vel ſuo natiuo ſpiritu ſatis refrigerari poſsũt: extrinſecus autẽ vel aëre, vel aqua refrigerari neceſſe eſt: quamobrem piſciũ nullus habet pulmonem, ſed pro eo branchias obtinent, vt cùm de ſpiratione ageremus, retulimus: aqua enim refrigerantur, vt aëre, quæ ſpirant. Hæc ſunt Ariſtotelicæ fundamenta doctrinæ, quæ adeò mihi arrident, vt in hanc ſententiam pedibus ire non dubitem: Plinianis enim argumentationibus maxima ex parte fit ſatis ex ſuprà dictis. Nec enim aut pulmo, aut aliqua pars viſcerum, quæ vicem pulmonis adimpleat, requiritur in piſcibus ad refrigerationem, cùm eam ipſi ex aqua ſumãt branchiarum ope: non itaque neceſſum erit admittere vitalem halitum in aquas penetrare ad hunc effectum, quemadmodum & in terras penetrare dicit Plinius, ſiquidem abſque eo ſola aquæ per branchias attractæ frigiditate piſcium corda refrigerantur. Videntur autem piſces æſtiuo tempore veluti anhelare, & oſcitare, branchias motitando ea de cauſa quòd æſtu calefacta aliquantulùm aqua, ipſis opus ſit, remoto calido ambiente branchiarum, frequenti motione frigidiorem, qua viuant, aquam quærere, quẽadmodũ & nos flabellis æſtiuo tẽpore facimus; nã ob defectũ huius refrigerationis, ſiue ab aëre, ſiue ab aqua tã reſpirantia, quàm aquatilia emoriuntur. Ariſtoteles; *Et reſpirantia quidem in pauco aëre, & eodem; aquatilia autem in pauca aqua, & eadem ſuffocantur: celeriter vtrumque ipſorum fit calidum: calefacit enim ſanguinis contactus vtrumque. calidus autem exiſtens ſanguis prohibet refrigerationem; &*

De vita, & morte, & reſpirat. c. 13.

non potentibus mouere, reſpirantibus quidem pulmonem, aquatilibus autem branchias propter paſſionem, aut propter ſenectutem, tunc accidit mors. Ex hac etiam motitatione branchiarum proueniũt aliquando bullæ in aqua: nam repercuſſa illis ſæpius aqua, & vna aliam impellente ſurſum, & ſubintrante aliquantulùm aëris, bullæ fiant neceſſe eſt. Dormire etiam piſces fatetur ipſemet non vno in loco Ariſtoteles, ſed ad ſomnum nõ requiritur (contrà quàm credidit Plinius) reſpiratio, cùm tamen refrigeratio caloris cordis requiratur, quæ quidem branchiarum motione in piſcibus ſit, etiam dum dormiunt: niſi quando ex toto quieſcũt tantiſper, vt ait Ariſtoteles neque parte alia, quàm cauda leuiter mouentur: ad pauxillum enim temporis frigiditas ambientis, refrigerationi cordis ſatis eſt. Sed neque concharum corpora lunæ effectu augeſcunt reſpirando, & ſuſcipiendo aërem in Plenilunio, niſi ob eam quã ex Ariſtotele referemus, cauſam. *Laborant enim* (inquit ille) *teſtata omnia per frigus, & æſtum, atque exuperantiam temporis pati nequeunt; Argumento eſt, quòd echinis euenit; habent enim id iam inde ab ortu naturæ, & pleniluniis vberius, & non quia per id tempus copioſius paſcantur, vt quidam putant, ſed quia noctes tepidiores ſint propter lucem pleniorem; calorem enim deſiderant, quoniam frigori patent, vtpote quæ ſanguine careant.* Odoratũ porrò, & auditum piſcibus eſſe, vt argumentatur Plinius, verum eſt, & pluribus id probat Ariſtoteles, licèt horum ſenſuum nullum in eis appareat membrum manifeſtum; quod enim tale videri poteſt per loca narium,

l. 4. c. 10. & l. 6. c. 12.

De hiſt. animal. l. 4. c. 10.

l. 4 de part. anim. c. 5.

De hiſt animal. l. 4. c. 8.

narium, id non ad cerebrum vſque tranſmeat, ſed partim obſeptum, & cœcum mox deſinit, partim ad branchias fertur: non tamen ideo dicendum reſpirare piſces; horum enim ſenſuum ſenſatio ex communi omnium conſenſu in capite duntaxat, vnde in illis piſcium occultis inſtrumentis fiet etiam, neque quicquam commune cum reſpiratione habebit, cùm ad cor, & viſcera ſenſatio illa non pertineat: niſi dicas, quòd delati ad branchias ſonus, & odor ab aqua indè ad cor deferantur, quod futile eſſe nemo non videt. Ex omnibus igitur iam dictis facilè elici poteſt Ariſtotelicæ aſſertionis veritas; vt enim optimè dixit ille, cùm natura nihil faciat fruſtrà, dicendum non eſt dediſſe piſcibus pulmonem, quandoquidem habentibus branchias, quibus refrigeretur cor, alterum redundaret inſtrumentum refrigerationis, quod non eſt admittendum, quando etiam in iure noſtro, quod præcepta ſequitur naturæ, fruſtrà fieri per plura, quod poteſt fieri per pauciora, dicatur: & hoc ipſum manifeſtiſſimis etiam probatur argumentis; Piſcibus enim ideò non ineſt guttur, quia non indigent reſpiratione. Ariſtoteles; *Guttur ſpiritus cauſa datum eſt; hoc enim ſpiritum animalia trahunt, & reddunt, & reſpirando, & expirando. Quamobrem quæ carent pulmone, collo etiam carent, vt genus piſciũ.* Itidem neque vocem habent, quia nec reſpirationem. Idem Ariſtoteles; *Multa autem animalium vocem non habent, vt & quæ ſunt ſine ſanguine, & ſanguinem habentium piſces, & hoc rationabiliter, ſiquidem ſonus aëris motus eſt: ſed qui dicuntur vocem*

De part. an. l.2.c.3.

l. 2. de Anima, text 87.

Eodem l. text. 91.

edere, vt qui in Acheloo ſunt piſces, ſonant branchiis, aut quodam alio huiuſmodi. Et inferiùs. *Manifeſtum autem & cur piſces ſine voce ſunt: non enim habent guttur. hanc autem partem non habent, quia non recipiunt aërem, neque reſpirant.* Duobus etiam aliis argumentis id probat Ariſtoteles, cuius verbis ea nos referemus. *Praterea omnibus reſpirantibus, & trahentibus ſpiritum, videmus quendam motum fieri particula trahentis; in piſcibus autem non accidit: nihil enim videntur mouere eorum, qua circa ventrem, niſi branchias ſolùm & in humido, & in ſiccum incidentes cùm palpitant. Praterea cùm moriuntur ſuffocata in humidis omnia reſpirantia, fiunt ampulla ſpiritu exeunte violenter, vt ſiquis cogat teſtudines, aut ranas, aut aliquid aliud talium generum: in piſcibus autem non accidit, experientibus omnem modum, tanquã non habentibus ſpiritum deforis vllum.* Adhuc ille.

De vita, & morte, & reſpirat. c. 5.

Antiq. lect. l. 4. c. 15.

Quibus, vt puto, motus rationibus Rhodiginus ſpretis aliorum, & Plinij etiam ſententiis, Ariſtoteli in hac parte iure optimo adhæſit, vt & nos nunc facimus lubentes.

An

An verum ſit piſces alicubi foſsiles dari.

CAPVT XI.

FOſſiles piſces in aliquibus reperiri terrarum tractibus, qui tale ideo ſortiti ſunt nomen, quòd effoſſa terra cuniculorum, aut talparum more, inde extrahantur, graues certè tradidêre autores, quod quia creditu difficile eſt, atque à naturæ ordine longè diſcretum, verũ ſit nécne, examinare nũc libuit, cũm præcipuè ad noſtram Hiſpaniam, quâ Pyrenea protendit iuga, etiam pertineat. Ariſtoteles igitur in libello de mirandis auditionibus (ſimodò Ariſtotelis liber ille eſt, & non Theophraſti, vt non leui coniectura Maiolus, & alij opinantur) hæc de his piſcibus. *Circa Babylonis rigua decedentibus fluuiis in cauernas aqueas hebetes piſces nonnullos remanere proditur, quos inde exire ad pabula pinnulis gradientes crebro caudæ motu, contráque venantes refugere in ſuas cauernas, & in his obuerſos ſtare, ac ſæpenumero viros aliquos eorum cauernas ingredi, ipſoſq; irritare aiunt. Illorum autem capita ranæ marinæ proxima extant, reliquæ partes, gobiis, branchiæ cæteris piſcibus.* Idem mox. *In Heraclea, quæ in Ponto eſt, & in Rhegio defoſſos piſces innaſci legitur, qui iuxta amnes aquatileſq; regiones incolunt; cùm verò certo tempore*

Dierũ Canicular. colloq. 9. Ariſt. l. dicto. c. 69.

Cap. 70.

hæc exſiccantur, exareſcuntq́; in terram iter contendũt; poſtea autem terra magis deſiccata, humorem inſectantes ad ſyluam confugiunt; poſtremo verò hac arefacta, adhuc in humore perſeuerant, quemadmodum animalia, quæ in latebris remorantur; cùm autem eos effodiunt, antequam aquarum ſucceſſio eueniat, motu demum corporum ipſos viuere approbant. Et deinde.

cap. 71. *Apud Paphlagoniàm effoſſos ex altis ſcrobibus piſces oriri aſſerunt, virtute quidem præſtantiſſimos in locis, vbi nullæ propè reſtagnant aquæ, ſola tellure vitam illis ſuppetente.* Demum ipſe; *Circa Liguriam in Maſſilienſium agro ſtagnum quoddam reperiri aſſerunt, quod ebullire, ac aquas ſupereffundere aiunt, tantámq́; piſcium copiam eiicere, vt nec credere dignum ſit. Cùm verò Eteſiæ efflant, terræ puluerem ſuper ſe obducit, eumq́; talem illic procreat, vt ſuperficiem eius ceu ſolum firmet. Ceterùm indigenæ tridente id interrumpunt, & quotquot piſces voluerint, promptè excipiunt.* Adhuc

c.87.

l.8.c.1. Ariſtoteles. Athenęus; *Opus eſt autẽ* (inquit ex perſona Democriti) *vt vos etiam piſces, effoſſos dictos in obſoniũ parũ capiatis, qui naſcuntur in Heraclea, & apud Tium Mileſiorum coloniam; de quo ſcribit Theophraſtus. Hic idem Philoſophus de piſcibus in glacie per hyemem compactis, qui non priùs ſentiunt, aut mouentur, quàm in ollas coniecti coquantur. Illud propriũ eſt, quòd præter hos, iis piſcibus accidit in Paphlagonia, qui effoſſi dicuntur: nam in profundum in iis locis excauari inquit, quæ neque fluuiorum, neque calidarum aquarum habeant fluxus, piſceſq́; ibi viuos inueniri.* Idem paulo inferiùs. *Polybius libro trigeſimo quarto hiſtoriarum planitiem eſſe inquit, poſt Pyrenem ad Narbonẽ vſque fluuium, per quã Illybernis, & Roſcynus*

nus fluuij ciuitates à Celtis conditas eiuſdem nominis alluentes defluunt, in qua piſces ſint effoſſi. habet autem hæc planicies terram exolutam, multúmque gramen innatum: ſubter terra eſt ſabuloſa ad duas vel tres vlnas, ſub qua aqua inuenitur, quæ à fluminibus aberrauit, in qua piſces ſub terra diſcurrunt per riuos ipſos cibi gratia, quia graminis radicibus mirùm in modum delectantur, totam planiciem idcirco piſces ſubterranei occuparunt, quos excauantes capiunt. Hæc ille. Strabo etiam. *E Pyrena fluunt Roſcyno, & Illybernis, vterque vrbem habens cognominem: Roſcynoni etiam lacus eſt propinquus, ac paulò ſuprà mare locus aquoſus, plenus ſalinarum, is etiam foſſiles habet mugiles; vbi enim duos, aut tres pedes foderis, immiſſo in aquam limoſam tridente configere licet piſcem eum iuſtæ magnitudinis, is alitur limo ſicut anguillæ.* & mox; *Retuli iam antè vnum huius litoris miraculum de foſſilibus piſcibus.* Plinius eadē prorſus verba Ariſtotelis retulit de ſubterraneis piſcibus, niſi quòd quemadmodum Athenæus, non Ariſtoteli, ſed Theophraſto id tribuit, & piſcium Narbonenſis agri nullam fecit mentionem, cuius locum vt aliqanto diffuſiorem hic apponere non placuit. Verùm, licèt tot habeat aſſertores hæc narratio (nam præter antiquos, id ex recentioribus Leonicenus Ioannes Camers, Caſaubonus, Maiolus, & alij pro vero retulêre) nulla inniti videtur veritate. Primò enim certo certius eſt, ac poinde vulgatiſſimum, nullum animal extra ſuum viuere poſſe elementum, atque ita quemadmodum pereat neceſſe eſt, quodcunque terreſtre, aut volatile, quod in aquas ad longiuſculum tempus immittatur,

l. Geog. 4.

l. nat. hiſt. 9. c. 57.

Leon. Variæ hiſt. l. 2. 15. & l. 3. c. 12. Camers in Solinum. c. 56. Caſaub. in Strabonē. Maiol. Can. colloq 9.

ita etiam & quodcunque aquatile, aqua carens, ac terra opertum animam exhalet neceſſe eſt, ni iam piſcium illud naturam exuiſſe, ac in vermem mutatum dicamus. Secundò, impoſſibile id eſſe probatur vel in doctrina eorum, qui reſpirare piſces credunt, vel in eorum, qui non reſpirare, quod certius eſſe nos demonſtrauimus: ſi enim piſces ij mugiles terræ ſunt veluti inſerti, quomodo aëre ad reſpirationem neceſſariò fruentur? Talpæ enim, quamuis defoſſæ viuant, viuunt tamen aëris ope, qui quidem per aliquas fiſtulas illas ſuas ſubingreditur cauernulas pro corporis ſui mole ſatis amplas; ſi verò branchiarum auxilio ſua humectant, & refrigerant corda piſces, aquam attrahentes, elementum nimirum frigidum, humidũ, fluidúmque, quomodo terræ elemento quantumuis frigido, ſicco tamen, & concreto viuere poterunt, quod quidẽ nec dimouere brãchiis valẽt? Vnde facetè quidẽ noſter Seneca hãc irridet fabellã; cũ enim ex Theophraſto piſces alicubi è terra erui retuliſſet, hęc ſubiũgit; *Multa hoc loco tibi in mentem venère, quæ vrbane in re incredibili fabuloſeq́; dicas: Non cum retibus aliquem, aut cum hamis, ſed cum dolabra ire piſcatum. Expecto vt aliquis in mari venetur. Quid eſt autem quare piſces in terram non tranſeant, ſi nos maria tranſimus? Permutabimus ſedes.* Vltimò, fabuloſum id eſſe in cæteris partibus, exemplo eius quod antiqui in noſtra finxêre Hiſpania, argumento à paritate rationis ducto manifeſtè deprehenditur. Dixêre vno ore Græci omnes (Ariſtotelem excipias, qui etiam in eo errauit, quòd in Maſſilienſium

Natural. quæſt. l. 3. c. 17.

ſiũm

ſium agro circa Liguriam hoc euenire ſcripſit) piſces hos è terra extrahi in Roſcynonenſi agro (vulgò *Condado de Ruyſellon.*) At quàm longè à vero aberrauerint Græci in huius noſtræ occidentalis Europæ rebus enarrandis (vt nos alibi diximus , & dicemus inferiùs) autoritate Pomponij Melæ noſtratis comprobabo. Is enim ſic; *Vltrà eſt Leucata litoris nōmē, & Salſulæ fons non dulcibus, ſed ſalſioribus, quàm marina ſint, aquis defluens; iuxtà campus minuta arundine, gracilíq́; peruiridis, cæterùm, ſtagno ſubeunte ſuſpenſus: id manifeſtat media pars eius, quæ abſciſſa proximis velut inſula natat, pelliq́; ſe, atque attrahi patitur. Quin & ex iis , quæ ad imum perfuſa ſunt , fuſfuſum mare oſtenditur: Vnde Graiis, noſtriſq́; etiam autoribus, verine ignorantia , an prudentibus etiam mendacij libidine viſum eſt tradere poſteris , in ea regione piſcem è terra penitus erui , qui vbi ex alto penetrauit huc vſque per ea foramina ictu captantium interfectus extrahitur.* Ita Mela. Ecce tibi indigenæ teſtimonium , Græcos, cæteróſque qui hac de re ſcripſerunt, aut ignorantiæ, aut mendacij conuincens. Sed & alterius recentioris, oculati teſtis autoritate antiquitas redarguitur, Gaſparis nimirum Barrerij Luſitani; is enim ſe hunc Salſularum (vulgò *Salſas*) fontem vidiſſe refert , haberéque illum circumferentiæ 160. altitudinis vero ad 70. aut 80. palmos, ſalſúmque eſſe, ac prope viam ſitum , qua Salſulis Narbonem itur, exoneraréque ſe in lacum quēdā dimidio leucæ , ſeu milliaribus duobus ab illo diſtantem, per meatus quoſdam, qui quandoque gramine, & cannis cooperiuntur, per quos etiam

l.2.cap.5.

In ſua Chorographia.

è lacu optimi piſces tam æſtate, quàm hyeme in fontem aſcendunt, inibíque à Perpinianenſibus piſcatoribus obſtructis meatibus capiuntur diuerſis retium generibus, & non fuſcina, aut tridente excauata terra, quemadmodum ſcripſerant antiqui, excepto Mela, cuius teſtimonium iure laudat Barrerius, ſicut & reprehendit Græcos, præcipuè verò Polybium, non ob ea duntaxat, quæ de foſſilibus piſcibus ſcripſerunt, ſed quòd campum illum fluuiis duobus Roſcyno, & Illyberni interſecari affirmarint, cùm tamen longè ab eo campo, vbi fons eſt, hæc diſtent flumina. Sed quid miretur ille Græcorum impoſturas, ſi Ariſtoteles illorum ſcientiſſimus (quem tamen aliàs nos, & laudamus, & ſuſpicimus) Danubium è Pyrenis oriri ſcripſit? ſi Tragicus Æſchylus Italum Eridanum hodie Pó, Hiſpaniæ fluuiũ fecit, eumdémque cum Gallico Rhodano? Si Euripides, & Appollonius Rhodanum in Adriaticũ defluere dixerunt? Si deniq; Ephorus Hiſtoricus
l.1.contra Appionem. apud Ioſephum Hiſpaniam vnicam tantùm ciuitatem eſſe teſtatus eſt? Iure igitur abroganda illis fides in rebus præcipuè ad has Europæ noſtræ occiduas partes pertinentibus, meritóque diligentiſſimus autor Plinius, qui aliquando Hiſpaniæ cum imperio præfuit, cùm cætera ex Theophraſto retuliſſet de foſſilibus piſcibus, totam hanc de Roſcynonenſis campi terreſtri piſcatione narrationem omnino tacuit, in honorem fortaſſe antiquitatis: ſed neque reliquis Theophraſti narrationibus plenam illũ adhibuiſſe fidem (vt erat iudicioſiſſimus) nullus non videbit; recenſitis

cenſitis enim Theophraſti opinionibus, demum concludit; *Quidquid eſt hoc, certè minùs admirabile facit talparum vita, ſubterranei animalis, niſi fortè vermium terrenorum & piſcibus natura eſt.* Dicendum igitur, fabuloſum eſſe id omne, quod de ſubterraneis piſcibus Græci ſcripſère, vt ex iam dictis patet, nec non ex Liuij immortalis memoriæ hiſtorici doctrina, noſtram confirmante ſententiam; ille enim maximi prodigij loco inter alia quædam: *In Gallico agro, qua induceretur aratrum ſubexiſtentibus glebis piſces emerſiſſe,* retulit; non itaque piſces concedemus effoſſiles, niſi fortè in aliqua aquarum vena, quæ terra latuerit operta; ex ea enim detecta, quemadmodum & ex puteis, aliquando piſces extrahi poterunt; cęterùm ingrati, ac noxij ſaporis, & non iucundi, ac ſalubris, vt de Paphlagonicis, ac Roſcynonenſibus piſcibus dixerant antiqui: id enim reperiri non poteſt in piſcibus luce carentibus, quemadmodum pro colophone, Senecæ noſtri probabo teſtimonio, qui ſic; *Sed vt ad propoſitum reuertar, accipe argumentum magnam vim aquarum in ſubterraneis locis fertilem fœdo ſitu piſcium: ſi quando erumpit, affert ſecum immenſam animalium turbam, horridam aſpici, ac turpem, ac noxiam guſtu. Certè cùm in Caria circa Myndum vrbem talis exiliſſet vnda, periêre quicũque illos ederant piſces, quos ignoto ante eum diem cœlo nouus amnis oſtendit. Nec id mirum; erant enim pinguia, & differta, vt ex longo otio corpora; caterùm inexercitata, & in tenebris ſaginata, & lucis expertia, ex qua ſalubritas ducitur.*

Vbi ſuprà.

l. hiſt. 42.

Natural. quæſtionũ l. 3. cap. 19.

An

An verum ſit viperas in Venerem furentes ſuos mares trucidare, ipſaſque deinde dirupto vtero à filiis naſci geſtientibus occidi.

CAPVT XII.

RIDEBIS fortaſſe in re adeò vulgari laborem impenſum, ac nihil æquè frequenter à concionatoribus pro ſuggeſto audiſſe te iurabis, credam. Scriptitatum hoc ab antiquiorum plurimis à nonnullis recentiorum, dices. Fatebor. Parum referre inquies, veráne ſint, nécne, quæ de viperæ conceptu, partúve vulgò creduntur. At ibo inficias. quid enim vel in re leuiſſima ſplendidius veritate? quid mendacio obſcurius? qui enim quouis mendacij genere delectatur, is & nihilo, & minimè bono; aliquid enim bonum, ac verum. Dicam ergo, quid hac de re ſcripſerint alij, dicam quid ſentiam: quòd ſi nihil aliud boni, at certè amicis ita iubentibus obſequium præſtiterim. Antiquiſſimus igitur Herodotus in ſua
ſiue l.3. Thalia ita hac de re; *Quare ſi viperæ, & alati Arabiæ ſerpentes ita gignerentur, vt ipſorum natura fert, non eſſet hominibus viuendi facultas. Nunc autem cùm libidine agitantur, & per paria coëunt, fœmina collum*

collum maris in emittenda genitura comprehendit, ſorbénſque non priùs dimittit, quàm deuorauerit: & mas quidem hoc modo perit. Fœmina verò talem luit maſculo pœnam: quia filij, dum adhuc intra vterum ſunt, patrem vlciſcentes, matricem ambedunt: eiuſq; aluo ambeſa, ita partum faciunt Horus Apollo Niliacus; *Liberos matri inſidiantes vt demonſtrent, viperam pingunt. nam hæc non iuxta cæterorum animantium naturam in lucem editur, ſed exeſo diruptoq; matris prodit vtero.* Plinius; *Viperæ mas caput inſerit in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terreſtrium eadem ſola intra ſe parit oua vnius coloris, & mollia, vt piſces. Tertia die intra vterum catulos excludit: deinde ſingulos diebus ſingulis parit, viginti ferè numero. Itaque cæteræ tarditatis impatientes perrumpunt latera, occiſa parente.* Plutarchus. *Acus memorant, & viperas cùm enituntur, dirumpi.* Ælianus. *Vipera ſua circumplicatus fœmina cum ea coit; hæc verò ſine moleſtia iniri ſe patitur, poſtquam ad coëundi finem peruenerunt, vxor pro coitus conſuetudine, mala ſignificatione amoris maritum excipit: nam ei ad collum inhærens, morſu abſcindit caput. Itaque ex viperino coitu hæc perit; illa verò prægnans efficitur; non autem oua parit, ſed animantes partus edit, iamiam idoneos natura ad perniciem inferendam. In ipſo enim partu matris aluum diſtrahunt, & lacerant, perq; diſruptum ventrem erumpunt, vlciſcentes patrem in hunc modum.* Hæc ille ex Herodoti ſententia; ex Theophraſti enim paulo diuerſa. *Viperæ catulos Theophraſtus ſcribit parentis vterum non exedere, atque conficere: neque ſanè, vt quiddam ludens dicam, foribus effractis obſtructum exitum perrumpere, ſed fœminam*

Hieroglyphic. 56.

l. 10. c. 62.

De Garrulitate.

De animal. hiſt. l. 1. c. 25.

Animal. hiſt. l. 15. c. 16.

nam vteri anguſtiis compulſam non parere, ſed diſrumpi. Cuius ſententia ita rem habere mihi ad veritatem planè perſuadet, ſi quidem marinæ Acus, quia tenues ſint, & haud quaquam ſinuoſam, & capacem aluum habeant: iccirco ſimiliter à ſuis fœtibus afficiuntur. Etſi iam antè fabuloſè viperarum partus deſcripſi, tamen ne mihi Herodotus ſuccenſeat, quales ipſe conſcripſit. Apuleius. *Vipera, vt audio, exeſo matris vtero in lucem proſerpit, atq; ita parricidio gignitur.* Cl. Galenus de Theriaca ad Piſonem. *Ferunt enim ipſam* (viperam) *ore adaperto maris ſemen excipere: quod cùm fecerit, inſertum illius caput præcidere húncque viperis eſſe congreſſus morem: ex eo ſemine poſtea natos fœtus naturâ tacitè vltionẽ procurãte, genitricis ventrem rodendo diuidere; atq; ita foras exilientes in patris vindictam matrem occidere. Hæc nobis Nicander ſuis in carminibus eleganter deſcribit; ſunt autem hæc.*

Apologia pro ſe ipſo 2. Cap. 9.

In Theriacis.

O triuium moneo fugias, & aperta viator,
Diſtinctis maculis quoties mas vipera nigris
Congreſſum vitat, denteſq; ſubire maritæ
Diffugit, exardens tunc illa Cupidinis ira
Inſequitur, ſaltuq; viri conatibus obſtat.
Donec ab occurſu, & Veneris dulcedine captus
Vxori demens caput inſerit, illa mariti
Ora fouet, lambitq; diu, compreſſaq; tandem
Colla ſecat: tali prægnans de ſemine geſtat
Progeniem, matris fraudes, cædemq; parentis
Vlturam, fracta cùm mox prorumpit ab aluo.

Quod ipſum Ænigmatũ ſcriptor Sympoſius antiquus, & non infacetus poëta carmine ita deſcripſit.

Non

Non poſſum naſci, ſi non occidero matrem. Ænigmat.5
Occidi matrem, ſed me manet exitus idem.
Id mea mors patitur, quod iam mea fecit origo.

Et huc pertinere aiunt quidam illud cóciuis mei Lucani, licèt aliter meo iudicio ſe res habeat.

Viperei coëunt abrupto corpore nodi. lib.6.

Ita enim legi in omnibus tam antiquis, quàm nouis exemplaribus inuenſo, neque pro *nodi, nati*, vt noſter legit Iſidorus inferiùs citandus. Hanc verò opinionem ſequuti etiam ſunt ex ſanctis Patribus complures. Diuus Athanaſius. *Quare Baptiſta vocat Iudæos progeniem viperarum? quia illa beſtia ſuæ matris ventrem exedit, & ſic demum egreditur. qualia etiam iſti patricidia patrauerunt, ſuos interficientes doctores, & prophetas*, &c. Sanctus Epiphanius. *Sic ſanè tradunt & doloris pariendi exortem viperam concupiſcentiæ affectu demulſam, tum fœminam ad maſculum, tum maſculum ad fœminam circumplicari, & ſimul per os hiante fœmina maſculum caput immittere, illam verò affectu detentam, huius caput abſcindere, & ſic ab ore diſtillans virus in ſe ipſam deglutire, & ipſam ex hoc gemellos maſculum, & fœminam concipere, qui in ventre maturi facti, & non habentes vnde gignantur, latus matris ſauciant, & ſic gignuntur, vt pater, & mater eorum pereat; Quapropter nomen inditum ex eo quòd dolores partus non experiatur. Grauis & horrida ſuper omnia reptilia eſt vipera, ipſa in ſe ipſam interitum operans, & per os turpitudinem concipiens.* Adhuc ille. Magnus Baſilius. *Et viperas vtero matris eroſo, fama eſt in lucem exire, decentes ſcilicet mercedes præmiaq́; parentibus reddentes.* Diuus Hieronymus in epiſtola ad Præſidium Diaconum

In Quæſtionibus ad Antiochum quæſt. 56.

Hæriſi 26.

Hexam. homil. 9.

Tomo 4. Diaconum (ſimodò Hieronymi eſt integra illa epiſtola.) *Viperæ per os coitum faciũt, maſculi mortem contemnunt, ſed fœmina in ipſo coitu, ſiue magna dulcedine exagitata, ſiue futuri præſcia periculi, dum abſorbet ſemen, caput maſculi abſcindit, & ſic eum occidit, ſed cùm conceperit, viſcera illius ab ipſis, quos concepit, comeduntur, & ſic matrem occidunt.* Sanctus Auguſtinus. *Et ſicut aiunt viperas dilacerato, & dirupto illo ipſo materno vtero, in quo conceptæ ſunt, naſci.* Sermone 83. de Tẽp. Iſidorus Peluſiota. *Viperarum progeniem Ioannes Iudæos appellauit, vt improborum parentum improbiores fœtus; aiunt enim hanc feram maternum ventrem cum in lucem editur, arrodere.* L1. epiſt. 105. Gregorius Magnus. *Viperæ cùm conceperint, filij earum in ventre ſæuiunt, qui ruptis lateribus matrum, ex earum ventribus procedunt, vnde & vipera, eo quòd vi pariat, nominatur. Vipera itaque ſic naſcitur, vt violenter exeat, & cum matris ſuæ extinctione producatur.* l. Moral. 15. cap. 7. Noſter Iſidorus. *Vipera dicta, quòd vi pariat, nam cùm venter eius ad partum intumuerit, catuli non expectantes naturæ maturam ſolutionem, ſed corroſis eius lateribus, vi erumpunt cum matris interitu. Lucanus; Viperei coëunt abrupto corpore nati. Fertur autem, quod maſculus ore inſerto viperæ ſemen expuat. Illa autem ex voluptate libidinis in rabiem verſa, caput maris ore receptum præcidit, ita fit vt parẽs vterque pereat, maſculus dum coit, fœmina dum parturit.* Originum l. 12. c. 4. Idem etiam ſenſit Euthymius in Matthæum. Ex recentioribus verò hanc ſequutus opinionem Rhodiginus, ſequutus Volateranus, ſed mordicùs illam tenent Soliuus paraphraſtes, Iulius Camers, Simon Maiolus, & nonnulli alij, cui certè & nominis etymologia Rhodig. l. 6. c 13. Volater. philolog. l. 25. Maiolus Canicul. 1. p. colloq. 8.

tam

tam Latina, quàm Græca videtur ſuffragari, neque parum fauere ratio ipſa. Vipera enim Latinè dicitur hoc animal, quòd vi pariat, teſtibus, vt vidimus, Gregorio, & Iſidoro. Ἔχιδναν, Echidnem Græcè appellari Rhodignus, & alij dicunt, eo quòd ad interitum vſque fœtum intus contineat. Ratione verò aſtruitur, quia (vt inquit Herodotus) ſi vt cætera generarent, ac parerent animantia adeò virulentæ, ac fœcundæ beſtiæ, iam non eſſet præ illarum multitudine hominibus viuendi facultas, quare ita prouiſum à natura, vt in generatione, ac partu interirent parentes. Vel, ſi moralem huius rei cauſam velis conſiderare; voluiſſe Deum vindicati exempla parricidij in hoc animalculo nobis ante oculos ponere, cum Sanctorum Patrum quibuſdam affirmabis. Oppoſitum huius ſententiæ tenuit Ariſtoteles malè intellectus, & peiùs citatus pro ſuperiori opinione à nonnullis recentiorum; Viperam enim animal in lucem edere, neque in partu occidi à filiis, non vno in loco ille teſtatur; in libris namque de hiſtoria animalium; *Vipera enim* (inquit) *animal edit, poſtquam intra ſe oua pepererit, cùm cætera ſerpentum omnia genera oua edant in lucem.* Et in libris de partibus. *Vipera inter ſerpentes eadem à cæteris ſui generis differentia diſcrepant, qua inter piſces cartilaginea à cæteris ſui generis: nam & cartilaginea, & vipera animal edunt in lucem, vbi primùm intra ſe oua pepererint.* In libris quoque de generatione animalium. *Cartilaginea verò, & vipera cùm intra ſe oua generent, mox animal foras pariunt.* Sed meliùs, & clariùs hac de re in iis, quos ſuperiùs citauimus,

Vbi ſuprà.

l.3.c.1.

l.4.c.1.

l.1.t.10.

l.5.cap.34. libris de animalium hiſtoria. *Vipera* (ait) *è ſerpentibus vna animal edit: cùm intra ſe oua primum pepererit. Ouum hoc vnius coloris, & molle, vt piſcium eſt, fœtus ſupernè conſiſtit: nec cortice continetur, ſicut nec piſcium quidem. Parit catulos obuolutos membranis, quæ tertia die rumpantur: euenit interdum, vt qui in vtero adhuc ſunt, abroſis membranis prorumpant. Singulos diebus ſingulis parit, plureſ quã viginti.* Hæc Philoſophus. Ex quibus verbis recentiores aliqui falsò opinati ſunt, in ea fuiſſe Ariſtotelem ſententia, vt exiſtimaret viperam in filiorum latera parientis corrodentium partu perire: tantùm enim abeſt, vt id ille voluerit, vt contrarium potiùs expreſsè doceat. Ait enim parere catulos ſuos membranis inuolutos; hos autem die tertia corroſis illis membranis, quæ iam ſunt extra vterum erumpere, ſicuti & pulli etiam cortice oui fracto emergunt, hoc tamen non inducit matri mortem. Dicit præterea, aliquando intra vterum catulos rumpere hàs membranas. & ſic ſingulos ſingulis diebus à ventre emitti, plures quàm vinginti numero, non autem dicit latera rumpi matris, at membranas illas, in quibus obuoluti naſci ſolent catuli illi. neque inde ſequitur matris interitus, ſicut neque in animantibus aliis, quæ in vtero geſtant membranis obuolutos fœtus, emittúntq; eos ruptis membranis in vtero, ipſáſque deinde membranas. Si enim vipera moritur lateribus apertis, quomodo poteſt ſingulis diebus ſingulos parere plures viginti? Neceſſe eſſet primo, aut ſecundo die mori, nec poſſet peruenire ad vigeſimum diem, vt vltimum pareret.

Si

Si ergo decem & nouem ſalua emiſit, cùr non & vigeſimum? Ariſtotelis igitur ſententia minimè fauet opinioni, quòd vipera in partu occidatur à fœtu, ſed contrarium pòtiùs omnino docet, vt bene hiſce rationibus oſtendit conciuis noſter Cardinalis Toletus in commentariis in Lucam. Appolonius Tianeus (referente Philoſtrato) fabulam putauit, quod vulgò creditur de lethali viperæ partu, his verbis. *Vipera viſa eſt ſerpentes, quos pepererit, lingua lambere, & quaſi expolire: neque enim aſſentior* (inquit) *imprudenti eorum ſermoni, qui dicunt viperarum filios abſque matre naſci; neque enim hoc natura patitur, neque comprobat experientia.* Albertus etiam Magnus vulgari ſermoni de conceptu, & partu viperæ, fidem adhibentis irridet, & ipſum imprimis Plinium, veluti mendacium, & impoſſibile aſſerentem (ita verò ille hanc vocat narrationem.) *Natura enim* (inquit) *nunquam dedit actum, cuius non daret naturalem potentiam, & facultatem, quia aliter deficeret in neceſſariis.* Alberti autem opinioni, imò & Ariſtotelis, Pierius Valerianus, Dioſcoridis paraphraſtes Laguna, Brodæus, Iulius Cæſar Capaccius, Cardinalis Toletus, aliíque eruditi recentiores ſubſcripsêre. Et quidem re, qua potuimus diligentia, pro virili examinata, hanc vt & nos veriorem fateamur, & tenendam opinionem, contrariámque improbemus multa nos mouent. Ratio primùm fundamentorum, deinde opinionis contrariæ deſtructio (autoritatibus enim vel vnico verbo fiet ſatis) ac demum rationum omnium potiſſima experientia. Et quidem hanc opinionem illa, quæ

cap. 3. annotat. 22.

l. 2. vitæ Appollonij.

l. hiſt. animalium 25.

Pier. Hieroglyphicor. l. 14

Lagu. l. 2. c. 16.

Brod. Miſcellan. l. 3. c. 11. & 28.

ab Alberto Magno adducta, atque à nobis ſuperiùs recitata eſt, ratio validè, meo iudicio confirmat, quanuis aliquibus parui facienda nullo iure videatur. Primùm autem contrariæ opinionis fundamentum ab etymologia nominis deſumptum, vt cætera eiuſmodi argumenta vel nullam, vel perexiguam habere vim in comperto eſt apud omnes, qua de re latè agit Alciatus, & I. C. alij in l. Tabernæ. 193. D. de verborum ſignificatione. Verùm neque illi fauere opinioni nominis viperæ Latinum etymon (quod pace ſanctiſſimorum virorum Gregorij, & Iſidori dixerim) facilè ex eo conuincetur, ſi viperam dictam, non, quaſi vi parientem. ſed quaſi viuiparam, affirmemus cum recentioribus nonnullis: hæc enim ſola ex ſerpentibus animal parit viuum, vt vidimus ex Ariſtotele, atque inde ſortita nomen. Quin & Græca etymologia nihilo plus dictam corroborat opinionem. Ἔχιδνα enim, ſiue Ἔχις, dicta vipera proculdubio contra Rhodigini ſententiam à verbo ἔχω. μ. ἕξω, quod inter alia, *prægnare, grauidam eſſe, vterum ferre* ſignificat, vel quia animal hoc verè & propriè inter ſui generis omnia vterum geſtet ſolum, ideóque antonomaſticè ita appellatum, vel quia maiorem prolis numerum in vtero ferat. Ratio verò Herodoti parum etiam vrget; alio namque modo huic malo natura prouidit, ne ob fœcunditatem prolis creſceret in immenſum, breue nimirum tempus vitæ iis animantibus tribuendo, vt inſectis cæteris, & venenatis, quemadmodum araneis, quos quater ſeptenis diebus conſummari aiunt Ariſtoteles, & Plinius,

Ariſt de hiſt. animal. l. 5. c. 27.
Plin. l. 11. c. 24.

nius, aut ob exiguas diſpoſitiones, quibus vt citiſſimè generantur, ita diutiùs nequeunt conſerſeruari, vel ob veneni in ſe ipſas agentis copiam. Neque credendum naturam adeò ipſimet naturæ contrarium gignendi, ac pariendi modum eis tribuiſſe, cùm ſatius fuiſſet vel exiguam illis concedere prolem, vel omnibus aliis orbis partibus peſtem hanc, præterquàm Lybicis negare deſertis, vt cum aliis factum ſcimus virulentis monſtris. Neque mouere nos debet, vt id credamus, moralis ratio, cùm quia non in vno quoque animalium genere quærendum nobis eſt vitæ exemplar, tum quia ſi parricidij vindictam expreſſam in animantibus adhuc velimus, eam in Hippopotamis, ſeu fluuialibus equis, in Phalangiis etiam araneis deprehendemus; de illis enim ita Ælianus. *Summe impius eſt, parentem enim ſuum exeſt, & conficit.* De his verò ita Ariſtoteles. *Cúmque ipſa proles increuerit, matrem amplexa conſumit, & eiicit: ſæpe etiam patrem, ſi ceperint.* Plinius etiam. *Phalangius tantùm in ipſo ſpecu incubat magno numero: qui vt emerſerit, matrem conſumit, ſæpe & patrem.* Verùm iam omni exceptione maiori teſtimonio, experientia nimirum agendum, non eorum modò, qui antiquitus id experti, velut Ariſtoteles, Appollonius, Albertus Magnus, quanuis id ſufficeret, ſed recentiorum, qui aut noſtra, aut patrum noſtrorum ætate huius rei fecêre periculum, qua de re verba hic apponam Pierij. *Cum etiam fuerint ætate noſtra, qui has, quas putamus viperas, vtriuſque ſexus electas vinariis incluſêre, eaſq; aliorum inſtar animalium coniungi, concipere, parere educareq; fœtus*

De hiſt. animal. l 5. c. 53.

Vbi ſuprà.

Vbi ſuprà.

Dicto l. 14

ſuos experimento compererint, nullo parentum deſiderato. Iulius Cæſar Capaccius huius noſtri ſæculi autor, à Ferdinando Imperatore grauidam viperam captam, ac vaſe fuiſſe incluſam refert, viſamque ab eo nunc vnum, nunc duos parturire catulos, neque tamen à partu occiſam. Andreas Laguna in commentariis in Dioſcoridem, ſæpiùs a ſe Romæ in domo Gilberti medici apprimè docti, & arcanorum naturæ ſcrutatoris diligentiſſimi, viſas refert viperas plures vtriuſque ſexus cæterorum ſerpentium more coire, parere fœminas abſque ventris laterúmve noxa, ſuperuiuere, lambere, educaréque catulos ſuos. Scio ego in celeberrimo, ac religioſiſſimo Societatis Ieſu Romano collegio aliquando experimenti gratia viperam vitreo in vaſe prægnantem incluſam, in eoque fœtum emiſiſſe abque ventris diruptione vlla, ibíque per aliquod tẽpus, quoad Patribus placuit, catulos fouiſſe. Certo igitur certius eſt hanc ſecundam veram eſſe, ac proinde credendam ſententiam, contrariamque vt fabuloſam explodendam, quippe quæ à Græcanicis impoſturis originem ſumpſerit; incrementum verò à credulis, & minimè experiri curantibus. Quòd ſi Doctores ſacri aliter ac nos ſenſêre, dicam cum Toleto; *Vulgarem illos ſequutos opinionem, vt verba eorum indicant, eam ſatis ſibi eſſe exiſtimantes ad ſimilitudines, quibus vtebantur, faciendas*: Neque in re (licèt fortaſſe etiam minùs ab ipſis credita) quæ ad ſacram Fidem minimè pertinebat, aut ſedulò laborare, aut terere tempus voluiſſe.

Vbi ſuprà.

Dicto loco in Lucam.

Quomodo

Quomodo fiat ſternutatio, & quare ſacra, & ominoſa Antiquis; morem ſalutandi ſternuentes ab eis emanaſſe.

CAPVT XIII.

STERNVTATIONEM effici ex ſubtili vapore incluſo in ventriculis cerebri conante natura vehementiùs expurgare, & expellere, docent Ariſtóteles in Problemat. Galenus, Alexãder Aphrodiſeus, nec non ex ſanctis Patribus, Gregorius in Moralibus in illa verba capitis 41. Iob. *ſternutatio eius ſplendor ignis*. Et quia per anguſtos nárium meatus ſpiritus ille excluditur, ideo fit ſtrepitus ille; ſicut & quia binæ ſunt nares, per quas exit, bis ferè ſemper ſternutare ſolemus, ex Ariſtotele vbi ſuprà. Sacram fuiſſe habitam ſternutationẽ docet etiam ibidem ipſe Ariſtoteles, elegantémque reddit rationem, quia nimirum de capite membrorum præcipuè omniũ diuino, vnde cogitatio eſt, ſuũ ducit principium, vel quia cæteri corporis affectus, ratione morbi proueniant, hic valetudinis. Ominoſam fuiſſe, & dextri quãdoque, quandoque ſiniſtri augurij docuerunt ex ipſiſmet antiquis complures. Theo-

Ariſt. Prob. ſect. 33. pluribus quęſt. Galen. l. 2. de Symptomat. cauſis c. 2. 3. 4. & 5. Alex. lib. 1. Probl. q. 144. Diu. Greg. Moral. l. 33. c. 34.

critus. *Simichidæ infauſtum læua de nare Cupido*
Sternuit.

Catullus.

Hoc vt dixit amans, Amor ſiniſtra
Dextram ſternuit ad probationem.

(Sic enim primum locum iuxta Ioſephi Scaligeri emendationem lego, & non vt habetur in vulgatis codicibus.

Hoc vt dixit, Amor ſiniſtra, vt antè
Dextram ſternuit ad probationem.

nullam enim mentionem Amoris ſternuentis priùs fecerat poëta, & præterea, quia nimium erat confuſus hic locus cum inferiori, in quo iterum eadem hæc vltima repetebantur verba; quod etiam ante Scaligerum adnotauerat Muretus.) Propertius.

In commẽt. in Catullũ.

l. Elegiar. 2.

Num tibi naſcenti primis mea vita diebus
Aridus argutum ſternuit omen Amor?

Meminit & ominoſę ſternutationis Philoſophus loco citato, qui illud etiam peculiare docet manè, & in vniuſcuiuſq; rei inchoatione minùs boni, veſperi verò, & in fine rei boni fuiſſe omnis ſternutamẽtum, cuius ibi rationem, licèt ſubobſcurè, reddit; & quidem ſternutationes obſeruatas fuiſſe in auguriis, eas reprehendens obſeruationes teſtatur Diuus Auguſtinus his verbis; *Illas verò non ſolùm ſacrilegas, ſed etiam ridiculoſas ſternutationes conſiderare, & obſeruare nolite.* Quid verò in ridicula augurum doctrina ſignificarent ſternutamenta docuit Niphus in tractatu de Auguriis. Solitos fuiſſe Antiquos ſternuentes ſalutem ſibi, & Deos imprecari propitios, & eandem à circun

libro 2.

V. de Pliniũ l. 28 c. 2.

circunſtantibus imprecationem audire ſatis cõſtat. Apuleius. *Atque vt primùm è regione mulieris pone tergum eius maritus acceperat ſonum ſternutationis, quod cùm putaret ab ea profectum, ſolito ſermone ſalutem ei fuerat imprecatus,& iterato rurſum, & frequentato ſæpiùs.* Extat & ad hoc comprobandum lepidiſſimum è Græco epigramma, cuius lemma; *In vehementer naſutum*; quod ſic Thomas Morus vertit. Aſini aurei l. 9.

Nunquam Procle manu nares emungere poſſis,
Nam tua nare manus, magna licèt, minor eſt.
Quando Ioue͂ inclamas ſternutás quippe nec audis,
Iam procul ab naſus prominet aure tuus.

Meminit huiuſmodi conſuetudinis,& illius cauſam explicauit ſimul Philoſophorum princeps loco toties repetito, cuius hæc ſunt verba; *Perinde igitur quaſi bona indiciũ valetudinis partis optimæ, atque ſacerrimæ ſternutamentum adorant, benéque augurantur.* Vnde luce clariùs meridiana patet nos ab Antiquis mutuatos eſſe morem ſalutandi noſmetipſos cùm ſternutamus, ſiue alios idem facientes: meritóque explodenda videtur illa vulgò adeò recepta fabella, nimirum morem hunc à Diui Gregorij temporibus emanaſſe: aiunt enim laborante tunc temporis mortifera peſte Romano populo homines inter oſcitandum, & ſternuendum repétè mortuos procubuiſſe, quod mortis genus vt effugerent cæteri, crucis ſe ſigno oſcitantes, diuini nominis inuocatione ſternuẽtes muniebant, & inde id in poſteros tranſmiſſum. Quod de oſcitantibus (ſi alicuius probati Scriptoris autoritate mihi confirmetur) credam,

quia veriſimile: de ſternuentibus quàm ſit credibile ex iam dictis nemo non videt. Præcipuè cùm morem illum ſternuentes ſalutandi, non Europæorum modò hominum, ſed barbarorum noui Orbis partem, quæ Florida vocatur, incolentium proprium fuiſſe, & eſſe Garcias Laſſus Inca nobilis & clarus vir in ſua Florida teſtetur.

Defenſus à multorum calumnia Iuſtinianus Imperator.

CAPVT XIV.

ANicium Iuſtinianum Magnum variè à plurimis reprehenſum ſcio: alius enim imperitiæ eũ accuſat: alius ingrati animi vitium in eo damnat: alius vt impium, & hæreticum deteſtatur: alius deniq;ei alia crimini dat. Neque me latet à plurimis etiam defenſum, quorum ſententiam iure tueri debemus omnes, quotquot ſacræ dedimus nomina Iuriſprudentiæ; quia tamen multi fortaſſe mortales Iuſtiniano noſtro addicti aduerſariorum circumueniri poſſent calũniis, eo quòd autores, qui Iuſtinani defẽdendas ſuſcepere partes, ad manus non haberẽt, ideo nunc obiectionibus pro virili facere ſatis non omnino ſuperuacaneum duxi. Franciſcus Floridus Sabinus in libro, quèm de Iuris interpretibus ſcripſit, Iuſtinianum

nianum imperitiæ arguit, & hoc pluribus verbis, & non ſine Suidæ teſtimonio: ſic enim de illo Suidas. *Iuſtinianus Romanorum Imperator imprimis orthodoxus, literarum omnino expers fuit, atque etiam, quod aiunt, analphabetus.* Cuius etiam teſtimonio vſus eſt in Iuſtinianum doctiſſimus æquè, ac piiſſimus Cardinalis Baronius, licèt nō ita exactè, vt Suidæ ſonant verba, intelligendū, ex aliquibus inferiùs dicendis fateatur, contrariū tamen docet Procopius grauis autor, qui Iuſtiniani prudentiam ſępe, ſæpe ingenium, & magnanimitatem laudat in omnibus ſuis operibus (illud excipias, quod *Anecdota* nuncupauit, conuitia in Beliſarium, ac Iuſtinianum, & Theodoram eius vxorem continens, teſte Suida; ſiue vt Nicephorus ait, retractationem earum orationum, quas apud Iuſtinianum habuit, laudibus eum vehens) ſed cùm opus illud non extet, circa quæ ſint conuitia, affirmare ex Procopio non poſſumus. Agathias etiam magnæ autoritatis ſcriptor mirè ſemper Iuſtinianum laudat, ſed alicubi ſic. *Imperatoris tamen ſententia alia quædam, & longè maiora conſpicabatur, vt non longè pòſt ex voto denique euaſura: ſiquidem qui prius ſe incuſaſſent, ſic ciuibus perſuaſit, vt ſui prudentiam ſimul, & ingenium mirarentur.* Marcellinus Comes in Chronico Iuſtinianum ſuum promulgaſſe Codicem Lampadio, & Oreſte Coſſ. aſſerit, quod eiuſdem Iuſtiniani confirmatur epiſtola, Digeſtorū initio præfixa, quæ aliàs lex eſt prima Cod. de veteri Iure enucleando. Hoc ipſum Paulus Diaconus in Iuſtiniano confirmat, Iuſtinianeos omnes

Tomo 7. Annal.

l. 5. in fine.

Roman. rerum l. 16.

legúm Codices peculiariter enarrans, quod
L.1.c.17. etiam in Longobardorum geſtis recenſet iterũ. Iſidorus noſter in libro de Scriptoribus Eccleſiaſticis hæc de Iuſtiniano, inter eos ipſum recẽſens. *Iuſtinianus Imperator quoſdam libros de incarnatione Domini edidit, quos etiam per diuerſas miſit prouincias, condidit quoque reſcriptum contra Synodum Illyricianam.* Ex recentioribus etiam non illiteratum prædicant Iuſtinianum, Platina, Volaterranus, Sabellicus, Ægnatius Baptiſta, Panuinus, & alij multi hiſtoriarum ſcriptores (Iuriſconſultos enim conſultò omittò.) Quòd ſi Etruſcorum Poëtarum in hac parte fidem facere poſſunt carmina, Ioannes Georgius Triſſinus in principio ſuæ liberatæ Italiæ.

Plati. in Bonifacio 2. Volaterr. Anthropol. l.22. Sabel. Ennead. 85. l.2. Ægnat. in Iuſtiniano. Pan. in Faſt. & Rom. Principibus, & alibi.

Como quel giuſto ch' ordinò le leggi,
Tolſe al Italia il graue, & aſpro giogo.

Verùm analphabetum ſaltem non fuiſſe, vt falsò teſtatus eſt Suidas, irrefragabili Vigilij Romani Pontificis teſtimonio conuincitur; is enim ita in quadam epiſtola; *His ita ſe habentibus per magnificum virum Petrum Referendarium die pride Kalẽdas Februarias quadam charta nobis allata eſt, quam à clementiſſimo Principe nullo modo credimus deſtinatam, quia nec fuerat pietatis eius manu ſcripta.* Sed & Vaticanus Codex, teſte Baronio, Quintæ Synodi acta continens. *Iuſtinianus Imperator per Theodorum Decurionem Palatij ad eundem Vigilium Rom. Pontificem à ſe ante conſcriptum volumen de tribus capitulis miſit.* Euſtachius etiam in vita Eutychij Conſtantinopolitani Patriarchæ. *Cúmque Imperator aſſumpta charta, in qua deteſtanda illa opinio*

Epiſtol. Vigilij 7. tom. 1. Epiſtol. Rom. Pont.

Vbi ſuprà.

pud. Sur. die 6. April. tomo 2

opinio, quòd Domini corpus ex diuina naturæ copulatione incorruptibile fuerit, continebatur, eam diuino, magnóque pugili Eutychio perlegiſſet. Viden' iã non omnino literarum expertem, & analphabetum Iuſtinianum fuiſſe? valeant ergo iam garrulorum columniæ Rhetorum, qui (vt Alciatus ait) inſanum, & illiteratum Chriſtianiſſimum vocant Imperatorem, infideles ipſi, & athei. At ingratiſſimus fuit erga Beliſarium ſummum Ducem Iuſtinianus, inſtant obtrectatores. Maximo certè laboraſſet vitio, & excuſatione indigno vir tantus, ſi Beliſarium tot rerum geſtarum, tot triumphorum gloria illuſtrem poſt Vandalorũ, & Gotthorum captos Reges, poſt debellatos Perſarũ exercitus, aut nulla, aut minima de cauſa honoribus, bonis, atque oculis priuatum, obolum à viatoribus petere coëgiſſet, vt Crinitus, Volaterranus, Pontanus, & nonnulli alij ſcripto teſtati ſunt. Quod quidem neque rationi, neque magnorum autoritati ſcriptorum vllo modo videtur conſentaneum: non enim veriſimile fit magnanimum Principem adeò ſe inhumanè geſſiſſe erga eum, qui tot illi victorias, tantum peperiſſet nomen, ac decus; quem denique ipſe tãto proſequutus fuiſſet amore, tantis cumulaſſet honoribus, vt Cedreno teſte, nummum percuſſerit, in cuius altera parte ſe, in altera verò Beliſarium armatum effinxerit cum hac inſcriptione, BELISARIVS ROMANORVM DECVS. Sed & in noſtro aſſeruatur Muſæo numiſma quoddam, in cuius facie Beliſarij cernitur imago cum inſcriptione hac. BILLISARIVS. ex aduerſo

Parergon l. 5. c. 2.

Crinit. de honeſt. diſciplin. l. 9. cap. 6.
Volaterr. Anthrop. l. 23.

aduerſo verò Victoriæ effigies cum hac; GOT DEVICTIS.quod poſt Gotthicam cuſſum victoriam facilè mihi perſuadeo, ita Iuſtiniano Principe Beliſarium honorare volente: quiduis itaque potiùs credet cordatus quiſque (vt opinor) quàm Beliſarium in tantum dignitatis gradum à Iuſtiniano euectum, luminibus deinde, bonis, & honoribus orbatum, liberum ab ipſo dimiſſum, atque à viatoribus obolum petere præ paupertate coactum; neque enim adeò induſtrio viro, cui oculos, famam, & facultates ademerat, ſi ſapuit Iuſtinianus, pedum, & linguæ facultatem reliquiſſet: Sed res iam teſtimoniis agatur.

l.Parerg.4. c.24. Procopius quidem (vt bene notauit Alciatus) nullibi fabellæ huius meminit, cùm tamen infenſum ipſum & Iuſtiniano, & Beliſario ad extremum fuiſſe, ex libro retractationum ſuperius relato ſatis conſtet: Agathias, ſiue Agathius, qui

l.5. illi in hiſtoria ſucceſſit, ætate grauem Beliſarium cum Hunnis manum conſeruiſſe ait, quamprimúmque Conſtantinopolim reuocatum aduerſa Procerum voluntate, qui eius inuidentes gloriæ, ne exanthlatis laboribus digna conſequeretur præmia, curarunt; nullum præterea aliud verbū. Conſtantinus Manaſſes in Annalibus, cecidiſſe Beliſarium in maximas calamitates ob inuidiam dicit; Zonaras, & Glicas, ſicut & Cedrenus bonis duntaxat, & honoribus priuatum dicunt; Vnus Ioannes Poëta nequaquam antiquus autor in Iambis, quos Græco exarauit ſermone, ex aliquorum ſententia, bonis, honoribus & oculis priuatum Beliſarium, à viatoribus obolum exegiſſe,

giſſe; ex aliorum verò nequaquam excœcatum, ſed bonis tantùm, atque honoribus exutum, poſtea reſtitutum in gradum priſtinum, aſſerit; At Suidas, cùm Beliſarij deſcripſiſſet geſta, ac vitã, nihil de tali ſcripſit obitu, vnde communi eum deceſſiſſe morte, ſatis ſupérque cõuincitur. Annalium Conſtantinopolitanorum incertus autor Græcus, ante Iuſtiniani obitum detectã quadam conſpiratione inſimulatum à Sergio Beliſarium retulit, & hoc nomine domi ſuæ cuſtoditum fuiſſe, deinde poſt paucos dies abſolutum, priſtinos honores recepiſſe. De hoc ita Paulus Diaconus in ipſo vitæ Iuſtiniani fine. *Interea quinta die menſis Decembris fecit Imperator ſilentium adducens Eutychium Patriarcham, & iubens eorum recitari confeſſiones. Quo audito Beliſarius ingenti eſt mœrore grauatus; & mittens Imperator, comprehendens omnes homines eius, & ipſum domi ſedere præcepit cuſtodiẽdum.* Et paulo poſt. *Nona decima verò die menſis Martij dimiſſus eſt Beliſarius Patricius receptis omnibus dignitatibus ſuis.* Hæc ille duntaxat. Ex quo planè apparet commentitiam omnino eſſe Criniti, Volaterrani, & ſectatorum narrationem: & quidem nullus ſanæ mentis (vt bene aduertit Alciatus) adeò malè habitum à Iuſtiniano Beliſarium credat, cùm ex Procopio conſtet Arthabanem, quoſdámque alios viri tanti meritis & gloriæ longè impares, qui in caput ipſius Principis coniurauerant, deprehenſos, nõ vltrà punitos fuiſſe, quàm vt in cuſtodia eſſent, nihil prætereà paſſos mali. At de Religione malè audiit ab omnibus Iuſtinianus. Fateor ſummos

Vbi ſuprà.

l. 3.

viros

viros hæreſis labe infectum Iuſtinianum dixiſſe: Euagrius ſæpe Iſidorus noſter Acephalorum hæreſim ſuſcepiſſe Iuſtinianum, omnéſque in Regno ſuo Epiſcopos tria Chalcedonenſis Concilij capita damnare compuliſſe, ſcriptum reliquit: Aphthartodocitarum hæreſim illum ſecutum affirmat Nicephorus, quæ quidem hæreſis carnē, quam Saluator noſter Chriſtus ex Diua aſſumpſit Virgine, ante paſſionem incorruptibilē fuiſſe prædicabat, ac proinde Eutychianæ quodāmodo ſimilis erat, quatenus videlicet hæc carnē Chriſti non fuiſſe noſtræ ſimilem aſſeuerabat, & hac proculdubio de cauſa Eutychianæ hæreſis labe infectum Iuſtinianum Ægnatius Baptiſta dixit: Verùm prædictam Aphthartodocitarum illi videtur obiicere Paulus Diaconus. *Triceſimo octauo* (inquit ille) *Imperij ſui anno Iuſtinianus de corruptibili, & incorruptibili dogmate commonens edicto vbique alieno à pietate trāſmiſſo, Deò praeoccupante defunctus eſt.* Cæterùm licèt aliquando hæreſim amplexus videatur Iuſtinianus, religionem eius mirè ab omnibus commendatam nullus eſt, qui ire poſſit inficias; nam ipſe Paulus Diaconus cùm alibi in fide Catholicum, in operibus, & in iudicij rectum dicit. Suidas (vt ſuprà vidimus) Orthodoxum imprimis appellat; Nicephorus tanto illum in Deum, ac Dominum flagraſſe amore affirmat, vt multa hac de cauſa violenter fecerit: non enim Chriſti carnem corruptibilem fuiſſe, audire poterat æquo animo: æmulationē itaque Dei habuit abſque dubio bonus Imperator, *ſed non ſecundum ſcientiam*, (vt ait Apoſtolus.)

Sed

In Chronic.

l. Eccleſiaſt. hiſt. 17. c. 29.

Vbi ſuprà.

De geſt. Lōgob. l. 1. c. 17.

Ad Rom. c. 10.

Sed pro eius excuſatione, aut encomio potiùs Nicephori audiamus verba: is enim cùm de Iuſtiniani morte egiſſet, atque illum Aphthartodocitarum opinionem non aboleuiſſe dixiſſet, eo quòd ſententiam huiuſmodi ad honorem Dominici corporis magis facere exiſtimauerit, hæc ſubdit. *Nonnulli certè veniam illi concedunt, neque eum ob talem opinionem itidem vt hæreſes alias ab Eccleſia proſcribendum eſſe dicunt. Id ex præfatione Sextæ Synodi magis liquet, quæ Iuſtinianum beata quiete dignatur verbis eiuſcemodi. Quandoquidem Sanctæ & Oecumenicæ duæ Synodi, quæ in Imperante hac, & religioſa vrbe coactæ ſunt, altera quidem Iuſtiniani diuinæ quietis temporibus, altera ſub piæ memoriæ Imperatoris noſtri Conſtantini clementiæ tuæ parentis*, &c. *Sed enim acta quoque eius Concilij, cùm mentio eius facienda eſt, ſemper eum, qui in ſanctis eſt, Iuſtinianum dicunt; in quibus & ſcholium ſiue breuē annotationem inueni, quòd Ioannes Chalcedonis filius cùm Conſtantinopolitanæ præeſſet Eccleſiæ Alexij Cōmeni ætate in ipſo Dei verbi Sapientiæ templo quotannis magnificè memoriam eius celebrarit, populi vniuerſi concione ad rem diuinam coacta. Memoria eius Epheſi quoque in delubro diſcipuli eius, qui ſupra pectus Saluatoris recubuit, culta: quod delubrum ipſe Iuſtinianus conſtruxerat. In quacunque verò ille apud Deum demum, & homines eſt exiſtimatione, tum quidem hanc etiam ob cauſam illum Sacrum Eutychium, atque alios plures throno expuliſſe aiunt. Cæterùm moriturus ſicuti Diuus Conſtantinus Athanaſij, ita & hic Eutychij reſtitutionem in teſtamento Iuſtino ſucceſſori ſuo mandauit. Equidem opinor, non autem decer-*

l.17. dicto c. 31.

no propter alia ipſius egregiè, & rectè facta, & præſtantem in diuinum numen æmulationem, piámque in omnibus religionem, interueniente quoque mirifico Dei verbi Sapientiæ templi opere, ſi quid tum in eo deſideratum, id infinita Dei miſericordia reſartum, & contectum iri. Hæc Nicephorus. Sed & alia de Iuſtiniani pietate, ac Religione clariſſima teſtimonia eadem nobis ſuggerit Sancta Synodus ſexta Cõſtantinopolitana; in Epiſtola enim ſanctiſſimi viri Agathonis Romani Pontificis ad Conſtantinum Heraclium, & Tiberium Augg. quæ recitata extat eius Synodi actione 4. poſt recitatos Sanctos Orthodoxos Epiſcopos, qui aduerſus hæreticos pro Fide Catholica certamen inierũt, ſtatim ſubditur *Et præ omnibus æmulator veræ, & Apoſtolicæ Fidei pia memoriæ Iuſtinianus Auguſtus, cuius fidei rectitudo, quantùm pro ſyncera confeſſione Deo placuit, tantùm Rempublicam Chriſtianam exaltauit. Et vtique ab omnibus gentibus eius religioſa memoria veneratione digna cenſetur, cuius Fidei rectitudo per auguſtiſſima eius edicta in toto orbe diffuſa laudatur: quorum vnum, quod ad Zoilum Alexandrinum præſulem aduerſus Acephalorum hæreſim miſſum eſt, pro Catholicæ Fidei rectitudine ſatisfacere ſufficiens cum hac noſtræ humilitatis ſuggeſtione veſtræ tranquilliſſimæ Chriſtianitati dirigentes per præſentiũ latores offerimus.* Ecce tibi luculentiſſimum Apoſtolicæ fidei Iuſtiniani teſtimonium, nec non dãnationis ab eodem factæ Acephalorum hæreſis, in quam lapſum ipſum, nullo iure aliqui aſſeuerarunt. & in alia etiam epiſtola ad eoſdem Augg. Roma ex Synodo centum vigintiquinque Epiſcoporum

ſcoporum ſub Agathone miſſa, vbi commemorata Magni Conſtantini, Theodoſij Magni, & Martiani Imperatorum Fidei Catholicæ præſtátia, hæc de Iuſtiniano deinde. *Et ſicut extremi quidem, præſtantiſſimi tamen omnium, magni illius Iuſtiniani, cuius vt virtus, ita & pietas omnia in meliorem ordinem reſtaurauit: cuius inſtar fortiſſima veſtra clementia Principatus, virtutis quidem conatibus Rempublicam Chriſtianam tuetur, & reſtaurat in melius, pietatiſque ſtudiis Catholicæ ſuccurrit Eccleſiæ, vt in vnitate vera, ac Apoſtolicæ confeſſionis perfectius copuletur,* &c. Sed & acta eius Synodi Iuſtinianum Piiſſimum Imperatorum vocant, in Actione 10.
cuius etiam fauſtis acclamationibus actionum 16. & 18. Imperatori Conſtantino quarto ſecũdùm aliquos, ſed veriùs quinto, Pogonato dicto factis, Orthodoxorum Imperatorum inditis ei nominibus Conſtantino, nouo Conſtantino Magno, nouo Theodoſio, nouo Martiano, nouoque Iuſtiniano multos annos imprecata eſt vniuerſa Synodus. Diuus quoque Gregorius Magnus omni exceptione maior teſtis, piæ memoriæ Iuſtinianum, quoties illius agit mentionem, conſtanter appellat. Piè itaque nos omnes ſentire debere exiſtimo de homine eo, qui tot vbique locorum delubra in honorem Dei ædificauit magnificentiſſima, vt Conſtantinopoli Sanctæ Sophiæ, cuius mirabilem ſtructuram latè Procopius, & ex ipſo deſcribit Nicephorus. Re- l.17. c.10.
ſtaurauit etiam in eadem vrbe ſanctorum Apoſtolorum templum, quod (prædictorum teſtimonio) nulli vult primas concedere, & in quo Im-

peratores ſepeliebãtur, & Antiſtites. Epheſi, ſan-
cti Ioannis Euangeliſtæ, & alia aliis in locis cõ-
plura, quorũ meminêre Procopius, & Euagrius,
& ex eis Nicephorus: vbique ferè demum pluri-
mas ſacras ædes, aliáſque pietatis domos ad affe-
ctæ, vel imperfectæ ætatis, & cum variis morbis
conflictantium virorum, & mulierum curam æ-
dificauit, ingentibus, vnde fouerentur, redditi-
bus eis attributis. Quòd ſi in hac templorum
materialium ædificatione, quæ quidem ex are-
na, calce, lapidibus, lateribus, lignis, plumbo,
ære, argento, auróve conflata, pietatem eluxiſſe
Iuſtiniani negandum non eſt; quid, quæſo, di-
cendum de Spiritualium, ac pretioſiorum ædi-
ficatione templorum Dei, quales nos Chriſtiani
1. Cor. 3. cap. ſumus, teſte Apoſtolo? cùm certo certius ſit à
nullo vnquam Imperatorum, ne dicam hominũ
(magno illo, ſi placet, Conſtantino excepto)
tot gentes in Catholicam euocatas Eccleſiam,
quot à piiſſimo noſtro Iuſtiniano. Primo enim
Miſcelle Imperij ipſius anno Hunnorum, qui ſunt iuxta
autor l. 16. Boſphorum, Rex Gorda nomine fidem recepit
Euagr. l. 4. c. Chriſtianam illius opera; Abſagi gens ad Cau-
2 caſum ſita eodem Imperatore ſecundùm Deum
Niceph. l. 17 c. 13. autore Chriſtianis initiata ſacris Imperij ipſius
Procop. de anno tertio: quo etiam anno Tzani Armeniis fi-
ædificiis nitimi abſque legibus, Regibúſve ferino viuen-
Iuſt. Imp. tes more, Imperatore curante fidem amplexi
Orat 3 & de Chriſtianam cum vicinis aliis barbaris gentibus,
bello Perſi- co. l. 1. quarum ipſe in l. vltima C. de officio magiſtri
Procop. de militum, mentionem fecit. Quarto deinde an-
bel. Perſico no Imperij Blemij, & Nabathæi ipſius diligen-
l. 1.

tia

tia Chriſtiani facti: nec non & Ægyllæ vrbes duæ Pentapoleos relicto Idolorum cultu fidem recepêre noſtram, ſicut & Boreum vrbs Mauruſiis vicina in Ægypto à Iudæis primùm habitata, quorum in ea celeberrimum templum in Eccleſiæ ſpeciem Iudaicis eliminatis ritibus transformari curauit Imperator. Mauri, qui Pacati deinde dicti, Africa ſuperata à Iuſtiniano ſuaſi Orthodoxam ſuſcepére Fidem Imperij eiuſdem anno octauo. Auximitæ Æthiopiæ populi Cedreno, Axomitæ Vopiſco, & Stephano (licèt Ptolemæo malè ab Ortelio citato Auximitæ Mauritaniæ Cæſarienſis, Aximatæ Perſidis incolæ) impetratis à Iuſtiniano ſacerdotibus, & Epiſcopis Romanæ Eccleſiæ dogmatibus imbuti anno Imperij eiuſdem decimoquinto. Rex Erulorum Gethes nomine cum populo ſuo baptiſmi ſuſcipiẽdi cauſa Conſtantinopolim adiens initio principatus Iuſtiniani ab ipſo eſt in ſacro fonte ſuſceptus. Quid referam Arrianam teterrimam hæreſim cum Vandalis in Africa, Gotthiſque in Italia ab ipſo Imperatore ducibus Beliſario, & Narſete penè extinctam? Quid innumeros Orthodoxos Epiſcopos, ſacerdotes, alióſque fideles ob Apoſtolicæ fidei confeſſionem cruciatos, ac iamdudum ſolum vertere iuſſos, ipſius ope in ſedes priſtinas, ac veræ Fidei liberum exercitium reſtitutos? Extat profectò hodie in omnibus Græcorum Eccleſiis pietatis eius egregium monumentum, canticum nimirum ab ipſemet Imperatore compoſitum, quod inter ſacros canitur Rhythmos, qua de re audiendus omnino

Procop de ædifi. Iuſt. Oratione 6.
Idem ibidẽ.
Procop. de ædificiis Iuſt. Orat. 3.
Vopiſc. in Aureliano.
Cedrenus.
Miſcell. auctor. l. 16.
Euagr. l. 4 c. 19.
Nicep. l. 17. c. 13.
Procop. de bello Perſ. l. 2.

l. 17. cap. 28. Nicephorus. *Poſt Synodum Imperator troparium, ſeu cantilenam, cuius initium eſt, Vnigenitus filius, & Verbum Dei, compoſuit, atque eam Eccleſiæ inter pſallendum vſurpandam tradidit. Ea porrò ad hoc vſque tempus lege inſolubili frequentatur.* Quo magis appareat eorum error, vel mendacium, qui omnino illiteratum, & analphabetum illum aſſeruêre. Conſtat igitur ex his audiendos non eſſe eos, qui hæreticum iniuſtè appellant eum, cuius egregiam pietatem ſacræ Synodi, ſummorum decreta Pontificum, optimæque ab ipſo latæ leges tam in Eccleſiarum fauorem, quàm aduerſus perfidiam hæreticorum ſatis,ſuperque atteſtantur. Neque enim tyranni more (vt falsò quidam putarunt) in alienam meſſem falcem immittere voluit Iuſtinianus, atque pro arbitrio Eccleſiæ Dei leges præſcribere, quas enim ille ad Eccleſiaſticam pertinentes diſciplinam leges promulgauit, in iis quidem ſanciendis ſeſe ſacras Regulas ſequutum profitetur pluribus in locis: in Authentico de Monachis. §. Sancimus. ibi. *Sancimus ergo ſacras ſequentes Regulas.* titulo 5. collatione 1. & in Authentico. Quomodo oporteat Epiſcopos, & cæteros clericos, &c. §. Sancimus.ibi. *Sancimus igitur ſacras per omnia ſequentes Regulas.* & in eodem Authent. §. quæ igitur. ibi. *Quæ igitur à nobis ſancita ſunt, & ſacrum ordinem ſtatumque cuſtodiunt ſecundùm ſacrarum regularum obſeruationem, & virtutem.* titulo 6. collatione 1. Quòd ſi minùs credendus in hoc videatur, at Ioanni ſanctiſſimo Papæ fidem adhibeamus

hibeamus neceſſe eſt; is enim in Epiſtola quadá ad Iuſtinianum, quæ aliàs lex eſt 4. C. de ſumma Trinitate, & Fide Catholica, hæc ait. *Quorum etiam relatione comperimus, quòd fidelibus populis propoſuiſtis edictum amore Fidei pro ſubmouenda hæreticorum intentione ſecundùm Apoſtolicam doctrinam fratrum, & Coëpiſcoporum noſtrorum interueniente conſenſu.* quod feciſſe credendus, vt imperiali poteſtate, autoritate, & vi impios, & Eccleſiaſticis legibus aduerſari præſumentes temporalis pœnæ metu reprimeret, ac coërceret. Non itidem audiendum eſſe Euagrium conſtat, qui vt auariſſimum Principem Iuſtinianum reprehendit, ſuo enim ipſe ſuperiùs allato conuincitur teſtimonio de tot ædificiis ſacris, totque, ac tantis eis attributis redditibus inter immenſos, ac perpetuos bellorum ſumptus. Non qui deceptum à Triboniano dicunt, ei ſuadente immortalem futurum Principem, atque in cœlum cum carne euaſurum, cuius rei autores fuêre Suidas, ac Heſychius Milleſius, quódque aliqui probant (ea eſt cauillationis vis) ex ipſiuſmet Iuſtiniani verbis, in lege finali. §. finali, ibi. *Hæc igitur omnia quæ pietatis intuitu noſtra ſanxit æternitas.* Codice de Epiſcop. & Clericis. commentitium enim hoc totum eſt, non enim Tribonianus maximus ingenio vir (ipſomet Suida teſte) quantumuis impius, has aniles fabulas Iuſtiniano perſuadere voluiſſet, vel ſi tentaſſet ille, cordatiſſimus æquè, ac Chriſtianiſſimus Princeps credidiſſet. Quòd ſi æternitatis ſe titulo condecorauit, id imperatorio fecit more, quemadmodum & in Au-

De Philoſophis.

thentico de litigioſis titulo octauo, collatione 8. vbi numinis ſeſe titulo inſigniuit, neque id ei vitio vertendum, cùm præcedentium Imperatorum in hoc ſectatus ſit veſtigia; Gratianus enim, Valentinianus, Theodoſius, & Archadius Perennitatis, quæ idem ferè atque æternitas ſignificat, titulum vſurparunt, vt patet in lege Nemo, quæ à prædictis Impp. lata eſt. C. de Epiſcopali audientia. *Nemo deinceps tardiores fortaſſis affatus noſtræ perennitatis expectet.* cuius ſuperbi tituli autor fortaſſe Conſtátius Imperator, de quo hæc
lib. 14. Ammianus Marcellinus. *Quo ille ſtudio blanditiarum exquiſito ſublatus, immunemq́; ſe deinde fore ab omni mortalitatis incommodo fidenter exiſtimans, confeſtim à iuſtitia declinauit ita intemperanter, vt æternitatem eam aliquoties aſſereret, & ipſe dictando ſcribendoq́; propria manu orbis totius ſe Dominum appellaret.* Porrò eo quòd diuortium permiſerit, & vſuras non aboleuerit, non minùs commodè audire debet Iuſtinianus noſter: illum nanque in hac parte optimè defendit Alciatus, ad quem, ne plus iuſto longiores ſimus, lectorem amãdamus.

Quid

Quid ſit ſeruitus; & vnde dicta; ipſius origo; & quare à iure gentium introducta, & iuri naturali dicatur contraria, cùm ab ipſomet emanarit.

CAPVT XV.

SERVITVTEM tam de hominibus, quàm de rebus dici in confeſſo eſt apud omnes: eam verò, quæ de rebus dicitur, duplicem eſſe, perſonalem alteram, veluti vſus fructus, vſus, habitationis: alteram realem vrbanorum ſcilicet, vel ruſticorum prædiorum, docent I.C. Martianus, & Pomponius. Sed quia de duplici hac, quæ de rebus dicitur, ſeruitute latè agunt conſulti, diſputántque Doctores noſtri in Rubricis de ſeruitutibus, & ſeruitutibus vrbanorum, & ruſticorum prædiorum, de ſeruitute legata, & aliis, ideo hac omiſſa, de ea, quæ de hominibus dicitur, à qua denominationẽ altera accepit, agam breuiter. Seruitus igitur ex Cicerone *Obedientia eſt fracti animi, & abiecti arbitrio carentis ſuo.* I. C. tamen eam dicunt Conſtitutionem Iuris gentium eſſe, qua quis dominio alieno contra naturam ſubicitur. ita Florentinus I.C. ita Iuſtinianus Imperator. Regia quoque noſtra Partitarum lex,

l.1.& l. Quoties.D. de ſeruitutibus.

Paradox. Penultim. l.libertas. §.1.de ſtatu hom. D. & in §.ſeruitus Inſtit.de iure perſonar.

Seruidumbre es poſtura, e eſtablecimiento, que fiçieron antiquamente las gentes, por la qual los omes que eran naturalmente libres ſe façen ſieruos e ſe meten a ſenorio de otro contra raçon de natura. Quòd ſi libertati opponitur ſeruitus, quid hæc ſit, optimè per negationem explicabitur, cùm contrariorum eadem ſit diſciplina; Dicendum igitur erit nihil aliud ſeruitutem eſſe, quàm priuationem naturalis facultatis eius, quod cuique facere libet, niſi quod vi, aut iure prohibetur: hanc enim facultatem, libertatem eſſe definiunt prædicti Florentinus & Iuſtinianus, licèt hæc (vt inferiùs dicemus) facultas ſeruitutem ſeruiẽti etiam competat, à qua etiam libertatis definitione non nimium diuerſus abiit Cicero. *Quid enim* (inquit) *eſt liberta? poteſtas viuẽdi vt velis*. & alibi. *Libertatis proprium eſt ſic viuere, vt velis*. quanuis hanc legibus ſubditam fatetur ille poteſtatem, his verbis. *Is viuit vt vult, qui recta ſequitur, qui gaudet officio: cui viuendi via conſiderata, atque prouiſa eſt: qui legibus quidem non propter metum paret, ſed eas ſequitur, atque colit, quia id ſalutare maximè eſſe iudicat.* Vnde optimè ipſemet alio in loco. *Iccirco omnes legum ſerui ſumus, vt liberi eſſe poſſimus*, quod ipſum ita expoſuit Perſius.

Vbi ſuprà.

Vbi ſuprà.

Officiorum 1.

Vbi ſuprà.

Pro Cluentio.

Satyra 5.

Vindicta poſtquam meus à Pratore receſſi,
Cur mihi non liceat iuſſit quodcunque voluntas,
Excepto ſiquid Maſuri Rubrica vetauit?

Seruitutem autem dictam fuiſſe à ſeruando volunt penè omnes I.C. Florentinus. *Serui ex eo appellati ſunt, quòd Imperatores captiuos vendere, ac per hoc ſeruare, nec occidere ſolent.* Idem repetunt Pomponius,

l 4.§. final. D. de ſtatu hominum.

ponius,& Iuſtinianus.D.Auguſtinus.*Origo autem vocabuli ſeruorum in Latina lingua ideo creditur ducta, quod hi, qui iure belli poſſent occidi, à victoribus cùm ſeruabantur, ſerui fiebant, à ſeruando appellati.* Iſidorus noſter. *Seruitus à ſeruando vocata: apud Antiquos enim, qui in bello à morte ſeruabantur, ſerui vocabantur* Regia quoque noſtra Partitarum lex. *E ſieruo tomo eſte nome de vna palabra, que llaman en Latin ſeruare, que quiere tanto deçir en Romance, como guardar, e eſta guarda fue eſtablecida por los Emperadores ca antiquamẽte todos quãtos * criauan, matauan, mas los Emperadores tuuieron por bien, e mandarõ, que los non mataſſen, mas que los guardaſſen, e ſe ſeruieſſen de ellos.* Cæterùm (ſimodò fas eſſet à tantorum autoritate ſcriptorum recedere, aſſeríque poſſet *Seruio* verbum non à nomine *ſeruus*; ſed ab alio quopiam originem duxiſſe) dicerem ego cũ eruditiſſimo Briſſonio à ſeruiendo potiùs, quàm à ſeruando ſeruitutis, ac ſerui fluxiſſe vocabula, & hoc duplici de cauſa. Primò, quia ſerui nomen ex iniuria natum eſt. Seneca. *Quid eſt eques Romanus, aut libertinus, aut ſeruus? nomina ex ambitione aut ex iniuria nata.* Quòd ſi à ſeruando, & non à ſeruiendo dicti fuiſſent ſerui, ex beneficentia natum fuiſſet eorum nomen & non ex iniuria, à qua certè emanaſſe ſeruitutem mox dicetur. Deinde, quia ſi Tabellarius, publicus dicitur ſeruus, à ſeruiendo, vt notat Gloſſa in §. ſeruitutem. 1. verbo, ſeruare; Inſtitutis de Iure perſonarum, potiori (ni fallor) iure eum, qui ſeruitutem coactus ſeruit, à ſeruiendo nomẽ fuiſſe adeptum deberemus affirmare. Sed huius rei iudicium penes doctiores eſto.

l. Pupillus. 239. § 1 D. de verbor. ſignif. & §. 3. Inſtit. de Iure perſon. De ciuit. Dei l. 19. c. 15 Orig nũ l 5. l. 1. tt. 21. partita 4.

* Criar, in antiqua Hiſpanorũ lingua idẽ quod capere in Latina, & in recentiori, tomar quod verbũ proprium eſt Luſitanæ.

Ioannes Barros l. 1. Decad. 2. Finalmente como criauan poſſe logo ſe intitulan por Xeques, ou Reyes de tal pouoaçam, ou cidade.

B. De verborum ſignificatione.

Ad Lucil. l. 4. epiſt 31.

eſto. Initium autem ſumpſiſſe à iure gentium ſeruitutem præter allegata ſuperiùs iura docent Vlpianus I.C. in lege *Manumiſſiones*. D. de iuſtitia, & iure. ibi. *Sed poſteaquam iure gentium ſeruitus inuaſit*. Iuſtinianus in §. *Manumiſſio*. Ibi. *Sed poſtquã iure gentium ſeruitus ingenuitatem inuaſit*. Inſtitutis de

l. Originũ 5. Libertinis. Diuus Iſidorus. *Ius gentium eſt ſedium occupatio, ædificatio, munitio, bella, captiuitates, ſeruitutes*, &c. quæ verba in ſacris iuris Pontificij Codi-

In c. Ius Gẽtium. diſt. 1. cibus ex eo ſumpta leguntur. Verumenimuerò ſeruitutem ipſo, quo nunc vtimur, iure gentium anteriorem eſſe, nullus (ita viuam) qui ſacra perlegerit volumina, inficias ibit: tunc enim primò ſeruitutis nomen legitur in Scriptura, cùm generis humani ſecundus Parens Noë in vindictam impudentiæ filij ſui Chami, eius filio Chanaano

Geneſis 9. maledixit his verbis; *Maledictus Chanaan, ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis; Benedictus Dominus Deus Sem, ſit Chanaan ſeruus eius. Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem, ſitq́; Chanaan ſeruus eius*. & hoc ſancti agnouêre Patres. Am-

De Helia, & Ieiunio. c. 5. tom. 4. quæ verba etiam habentur in cap. ſexto dic. 35. diſt. De ciuit. Dei l. 19. c. 15. broſius. *Manebat autem, antequam vinum inueniretur, omnibus inconcuſſa libertas, nemo ſciebat a conſorte naturæ ſuæ obſequia ſeruitutis exigere, non eſſet hodie ſeruitus, ſi ebrietas nõ fuiſſet*. Auguſtinus. *Conditio quippe ſeruitutis iure intelligitur impoſita peccatori: proinde nuſquã ſcripturarũ legimus ſeruum, antequã hoc vocabulo Noë iuſtus peccatũ filij vindicaret: nomen itaque iſtud culpa meruit, non natura*. Vnde apertè comprobatur id, quod ſuperius diximus, ex iniuria ſeruitutis natum nomen. Patet etiam omnia iura ſeruitutem à iure gẽtium introductam affir-

mantia,

mantia,ita eſſe intelligenda, vt,non quidem à iure gentium primò inuentam illam velint, ſed à iure quidem gentium propagatam, & vbique locorum approbatam, vbique conſtitutam dicant, & ita prædicta intelligi iura optima tenet Gloſſa in capite, *Ius gentium*, verbo *ſeruitus*, diſtinctione 1. Hinc vltimò deprehenditur falſum omnino eſſe id, quod Plinius aſſerit, ſeruitium nimirum à Lacædemonibus primò inuentum, quandoquidem tot antè inuentum ſæculis irrefragabilis Scripturæ ſacræ docet autoritas. Supereſt nunc explicare quomodo ſeruitus naturali dicatur iuri contraria, cùm ab ipſomet videatur emanaſſe. Et quidem omnibus credo notum eſſe liberum hominis arbitrium, nec ab ipſomet coactum Deo tam in ſeruis, quàm in liberis hominibus reperiri, ſicque (vt huius tractationis initio diximus) illa libertatis definitio, quam Florentinus, & Iuſtinianus afferunt, facultatem eſſe dicentes agendi quicquid velis, niſi quod vi, aut iure prohibetur, æquè certè ſeruo, ac ingenuo competit, vt etiam notauit Gloſſa in §. *& libertas*, verbo, *libertas*, Inſtitutis de iure perſonarum; neque enim dubium eſt eum, qui bellum aut ſuſtinet, aut mouet, ſe præcipitare in caſum, quo libertas eius periclitatur: nam ſi deinde capitur, vult ſeruus eſſe; neque enim cogi poteſt, ſi malit occidi. Vnde optimè ille alter apud Philonem; l. 7. cap. 56.

Quis ſeruus eſt, mortem qui poteſt temnere?

Idem dico de ſeruo pœnæ. Eodem igitur iure naturæ homo ſeruus fit, quo ipſe liber erat. At verò quia nihil æquè naturæ contrarium eſt (Auguſtino

In l. Quòd omnis probus liber ſit. Vide ſyluiũ l. ſingulari in leges.

ſtino teſte) quàm hominem homini, vt ſeruum, ac mancipium ſubdi (nam eſſe alteri ſubditum vt ab illo regaris, veluti Imperatori, Regi, ac Duci, ſecundùm ordinem naturæ eſt, atque ita præceptum à Doctore Gentium Paulo, & ſecundùm illum naturæ ordinem omnes ſerui ſumus, vt inquit Seneca, & poſt illum Calcagninus) ideo ſeruitus naturali dicitur iuri contraria. Diſtinguenda itaque ſunt meo iudicio in ſeruitute duo inſtantia. Primum, in quo liberè poteſt homo vel eam eligere, vel mortem. Secundum verò, in quo iam ſeruitutem elegit. Et quidem ſecundùm primum inſtans ſeruitus naturalis erit, vt pote quæ à libera hominis voluntate procedat. Si verò cõſideretur ſecundum inſtans, erit certè contra naturam ſeruitus, cùm hominem volentem, nolentem alterius imperata cogat facere; neque mirum videri debet cuipiam ex vna, & eadem cauſa contrarios oriri effectus non ſolùm in diuerſis ſubiectis:

Ad Epheſ. c. 6. ad Coloſſ. c. 3. ad Titũ 2. D. Petr. epiſtolæ 1. c. 2.

Limus vt hic dureſcit, & hæc vt cera liqueſcit
Vno eodemq; igni.

In Pharmaceutria.

Vergilianis vti liceat exemplis; verùm in eiſdem etiam ſubiectis, poſitis his, vel illis diſpoſitionibus, aut circumſtantiis: Vipera, & ſcorpius homini venenum, homini etiam medicina: Balnea ſanitatis quandoque, quandoque interitus cauſa, ſicut & pharmaca plura. Frigidus in Epiro fons, cuius meminêre Lucretius, Plinius, & Solinus, accenſas, ſi admoueantur illi, faces extinguit, extinctas accendit. Et ſic de ſexcentis aliis, quorum tractationem Phyſicis, ac medicis relinquemus.

Lucret. l. 6. Plin. l. 2. ca. 106. Solin. c. 11.

hoc dixiſſe ſufficiat, à nulla re alia magis contrarios, quàm ab vna voluntate effectus produci.

Quis fuerit I. C. Labeo, & cur Horatio inſanus dictus.

CAPVT XVI.

QVintus Antiſtius Labeo I. C. ex antiqua Labeonum familia fuit, ex qua multi prodiêre præclari viri, ac ſummis in Republica magiſtratibus functi. Sed ante omnes alios illuſtris Q. Fabij Labeonis memoria viget, non ex eo ſolùm quòd Prætor naualem de Creta inſula triumphum à Senatu impetrarit, autore Liuio: quòd Regem Antiochum, quem bello ſuperauerat, tota claſſe, celebri aſtu priuarit, nam cùm ex fœdere icto dimidiam partem nauium accipere deberet, medias ille omnes ſecuit, teſte Valerio Maximo: quòd conſulatum cum M. Claudio Marcello collega geſſerit anno ab Vrbe condita, iuxta Panuinum DLXX. iuxta Sigonium verò DLXVII. cui aſſentitur Genebrardus; iuxta autorem verò qui faſtos M. Verrij Flacci Capitolini tabulis accommodauit, DLXXI. Sed quòd illo conſule quædam accidere memoratu digniſſima. Inſula enim Vulcania iuxta Siciliam, quæ antè non fuerat, repentè emerſit, teſtibus Obſequente, & Oroſio:

l.37. in fine. l. 7. c.2. In Faſtis conſul. §. In Faſtis. Gen. in Chron. Obſeq. in libel. de Prodigiis.

Oroſ.l.4. hiſt. Oroſio: Hannibal apud Pruſiam in Bithynia veneno hauſto periit; vt volunt Probus ex Attico

Prob.in Hánibale. (ſeu quiſquis ille eſt autor libri de viris illuſtribus) nec non Obſequens, Oroſius,& Caſſiodorus:

Obſeq.vbi ſuprà. interiit etiam ex Oroſio Aphricanus Scipio; pacatique ex eiſdem Obſequente, & Oro-

Oroſ.vbi ſuprà. ſio, Celtiberi trecentis eorum oppidis exciſis.

Caſſiod. in Chronic. Poſterioribus deinde temporibus ex eadem floruiſſe gẽte Aterium Labeonem Prætorium virũ,

l.35.cap.4. & Narbonenſis Prouinciæ Proconſulem, autor eſt Plinius. Labeones porrò à labiis ſortitos fuiſ-

l.11.cap.37. ſe cognomen idem eſt autor Plinius: Chariſius

Inſtitut. Gram.l.1. verò ex Verrio Flacco à labiis Labiones dictos autumat. Ex hac igitur ortus familia noſter Antiſtius Labeo patrem habuit Labeonem Antiſtiũ,

In I C. deſcript. cui falsò Cinnæ cognomen adiecit Hotomanus (Cinna enim alius ex decem Iuriſconſultis Ser. Sulpicij auditoribus à Pomponio in lege ſecunda de origine iuris enumeratis.) Seruium audiuit Sulpicium referente his verbis Pomponio;

dicta l.2.D. de Origine Iuris. *Labeo Antiſtius Labeonis Antiſtij Pater.* Tribunus Pleb. fuit Coſſ. Sylla, & Pompeio, quo in magiſtratu mira Iuris prudentiæ,ac animi roboris patefecit ornamenta;de eo Cicero. *Rabula* (inquit)

In Bruto. *ſanè probabilis,qui multos cùm tacuiſſet annos, neque contemni ſolùm, ſed irrideri etiam ſolitus eſſet, in Tribunatu primùm contra Caij Iulij illam conſulatus petitionem extraordinariam veram cauſam agens eſt probatus. Itaque poſt Tribunatum primò multæ ad eum cauſæ, deinde omnes maximæ quæcunque erant, deferebantur.* Mortuus demum eſt M. Lepido Triumuiro Reip. Conſtituendæ, & L. Munatio Planco

Coſſ. Anno ab Vrbe condita 712. iuxta Panuinum,eodem nempe, & eadem in acie, in qua cecidére Brutus, & Caſſius, quorũ ipſe partes fuerat ſecutus, vt Bruti ſcilicet Legatus. Plutarchus. *Paulo poſt amicos, qui in pugna ipſum* (Brutum) *defendẽtes ciciderant,nominatim recenſens,Flauij maximè,& Labeonis recordatione ingemuit,quorum hic legatus eius, ille præfectus fabrorum fuerat.* eius mortem ſi enarrat Appianus. *Labeo item vir nota ſapiẽtia pater Labeonis eius,qui nũc quoque inter iuriſconſultos celebratur, effoſſa in tentorio ad ſui corporis modum fouea,vbi reliqua ſeruis mandauit,vxori quoque & liberis ſcripſit quæ voluit,& literas ſeruis commiſit, fidiſſimum autem ex eis dextra prehenſum circum egit,vt mos eſt Romanis libertos facientibus,moxque gladium ei dedit,& iugulum præbuit,& huic quidem tentorium pro ſepulchro fuit.* Atque hęc illi contigit mors; quare non poſſum non valde mirari adeò longè à vero aberraſſe Hotomanum, qui cùm hæc ignorare aut non poſſet, aut non debuiſſet, eundem facit Labeonem Antiſtium cum Publio Antiſtio ædilitio, qui à Damaſippo Prætore, eo quòd Pompeij ſocer eſſet, prioris nimirum vxoris illius Antiſtiæ pater, quaſi Syllanarum partium, in curia veluti ad conſultandum vocatus, crudeliter, & nefariè occiſus eſt Coſſ. Cn. Carbone tertiùm,& C.Mario iuuene,Anno ab Vrbe condita iuxta omnes ferè claſſicos autores 672.quantunuis Sigonius horum Conſulatum in Annum 668.referat.Sed exiguum fortaſſe diſcrimen putauit Hotomanus conſtituere potuiſſe inter vtrunque nomen, magiſtratum, lo-

In Bruto.

De bellis Ciuilib.l.4. in fine.

cum, modúmque mortis, & quadraginta annorum tempus. Huius itaque filius Quintus Antiſtius Labeo (tali enim prænomine ab A. Gellio quanuis falsò illi, Marci, tribuat Lambinus) citatur. Labeo noſter parternis inſiſtés veſtigiis, Iuris prudentiæ operam nauauit, auditórque Caſcelij, Ofilij, Tuberoníſque I. C. ſed Trebatij præcipuè diſcipulus fuit, cuius ingenium, iuris peritiam, autoritatem, & animi magnitudiné ſatis oſtendunt, extollúntque grauiſſimi, qui de illo meminerunt autores; Pōponius. I. C. *Poſt hunc* (inquit) *maximæ autoritatis fuerunt Atteius Capito, qui Ofilium ſecutus eſt, & Antiſtius Labeo, qui omnes hos audiuit, inſtitutus eſt autem à Trebatio*; *Ex his Atteius conſul fuit, Labeo noluit, cùm ei offerretur ab Auguſto conſulatus, quo ſuffectus fieret, & honorem ſuſciperet, ſed plurimam ſtudiis operam dedit, & totum annum ita diuiſerat, vt Romæ ſex menſibus cum ſtudioſis eſſet, & ſex menſibus ſecederet, & conſcribendis libris operam daret: itaque reliquit quadraginta volumina, et quibus plurima inter manus verſantur.* & inferius idem. *Labeo ingenij qualitate, & fiducia doctrinæ fretus, qui præ cæteris ſapientiæ operam dederat, plurima innouare inſtituit.* Tacitus de Atteio Capitone agens. *Conſulatum ei accelerauerat Auguſtus, vt Labeonem Antiſtium iiſdem artibus præcellentem dignitate eius magiſtratus anteiret, namque illa ætas duo pacis decora ſimul tulit, ſed Labeo incorrupta libertate, & ob id fama celebratior. Capitonis obſequium dominantibus magis probabatur. Illi quòd Præturam intra ſtetit commendatio ex iniuria, huic quòd conſulatum adeptus eſt, odium ex inuidia oriebatur.* Suetonius in Auguſto.

Noct. Attic. l. 20. c. 1.

d. l. 2. De Origine Iur.

l. Annal. 3. in fine.

Auguſto. *Antiſtius Labeo ſenatus lectione cum Triumuirum legeret Marcum Lepidum hoſtem olim eius* (Auguſti ſcilicet) *& tunc exulantẽ legit:interrogatuſq́; ab eo*(Auguſto) *annon eſſent alij digniores?ſuum quemque iudicium habere reſpondit.* Quod tamen Dio in Auguſto ita narrat. *Cùm Antiſtius Labeo* (*cuius arbitrio legendum ſenatum Auguſtus permiſerat*) *in ſenatorum numerum Lepidum retuliſſet, periurium ei Auguſtus obiecit,ſuppliciumq́; minatus eſt: at cùm is reſpondiſſet non videri ſibi rem indignam hanc à ſe factam,quòd eum virum in ſenatu retinuiſſet,quem ipſe Auguſtus adhuc pateretur eſſe Pontificem Maximum,iram omnem Auguſtus remiſit, qui ſanè cùm ſæpenumero, & priuatim, & publico iudicio hoc ſibi ſacerdotium expetiiſſet,non cenſuit tamen id viuo Lepido occupandum.Hoc itaque dictum Antiſtij haud importunè prolatum eſſe videbatur,ſicut ne illud quidem cùm in ſenatu mentione aliquando illata conuenire,vt Auguſtum ipſi per ordinem ſinguli cuſtodirent, neque contradicere auſus, neque aſſentiri, ſuſtinens ſomnolentum ſe,& excubiis pro eo agendis inhabilem eſſe dixit.*Hęc Dio. Tantum homini ingenij acumẽ,tanta in dicendo libertas,tanta inerat conſtantia; vnde mirum non eſt ſi ab Horatio Flacco Principibus blandiri cupiente inſanus vocetur. Cap.54. lib.54.

—Labeone inſanior inter Satyr.l.3.
Sanos dicatur. Satyr.3.

vt rectè ibi notauit Lambinus. Adderẽ ego aliam cauſam. Libertino nimirum, ac proinde infimæ penè conditionis homini iure quodammodo inſanum eum viſum, qui ſummum in Republica magiſtratum offerente etiam Principe reſpuerit,

ſed cur id fecerit dicetur inferiùs. Labeonis certè honorificam ab omnibus quantumuis maledicis, vel ipſius parum amicis factam fuiſſe mẽtionem, Attei Capitonis, qui cum eo de Iuris peritiæ contendit principatu, teſtimonio nobis erunt hæc ab A. Gellio relata verba. *In quadam epiſtola Attei Capitonis ſcriptum legimus, Labeonem Antiſtium legum atque morum Populi Romani, iuriſque ciuilis doctum apprimè fuiſſe; ſed agitabat, inquit, hominem libertas quædam nimia, atque vecors, vſque eò vt Diuo Auguſto iam Principe, & Rempublicam obtinente, ratum tamen, penſumq; nihil haberet, niſi quod iuſtum, ſanctúmq; in Romanis antiquitatibus legiſſet. Ac deinde narrat, quid idem Labeo per viatorem à Tribunis Plebis vocatus reſponderit: cùm à muliere, inquit, quadam Tribuni Plebis aduerſum eum aditi, Gellianum ad eum miſiſſent, vt veniret, & mulieri reſponderet: iuſſit eum, qui miſſus erat, redire, & Tribunis dicere: ius eos non habere neque ſe, neque alium quemquam vocandi, cùm moribus maiorũ Tribuni Plebis prehenſionẽ haberẽt, vocationem non haberent: poſſe igitur eos venire, & prehendi ſe iubere: ſed vocandi abſentem ius non habere.* Adhuc A. Gellius. Petronius Labeonem Seruio Sulpitio ſummo viro non dubitauit adæquare, ſic enim ille.

Noct. Attic. l. 13. c. 12.

In ſatyris.

Iuriſconſultus Paret, non Paret, habeto,
Atque eſto quicquid Seruius, & Labeo.

Cur autem oblatum ab Auguſto repudiarit ille conſulatum, quo ſuffectus fieret, duplicem ego aſſignarim cauſam. Primò enim ominoſum erat iuxta quorundam ſententiam, in demortui, vel abdicati locum vocari, id enim ſuffici eſt, licet

præcipuè id in Cenſoria obſeruaretur dignitate. Liuius. *C. Iulius Cenſor deceſſit, in eius locum M. Cornelius ſuffectus, quæ res poſtea religioni fuit: quia eo luſtro Roma capta eſt, nec deinde vnquam in demortui locum Cenſor ſufficitur.* Idem. *Niſi vniuerſam Rempublicam eo nefario obſtrinxeris: quod ominari etiam reformidat animus, vrbs eo luſtro capta eſt, quo demortuo collega C. Iulio Cenſore L. Papyrius Curſor, ne abiret magiſtratu, M. Cornelium Maluginenſem collegam ſubrogauit.* Secundò, quia minùs certè honorificum erat in alterius ſuffici locum, nam neque tãtæ autoritatis ſuffecti erant Conſules, quantæ Ordinarij, ſiue Maiores, neque ab illis anno dabatur nomen, ſicut ab Ordinariis. Panuinus. *Hi enim Conſules, qui Kal. Ianuarij magiſtratum inibant, appellabantur Conſules Ordinarij, ſiue Maiores, qui etſi toto anno Conſules non eſſent, quicquid tamen eo anno memoria dignum agebatur, ita ſub eorum conſulatu notatum erat, ac ſi anno integro Conſules fuiſſent; cùm ipſi anno nomen darent, annorumq́; ſeries ab eorum conſulatibus numeraretur, quamquam iam antea aliis ſuffectis Conſulatu abiiſſent. hi verò Conſules, qui Ordinariis abdicantibus in aliquot reliquos anni menſes ſubrogabantur, dicebantur Conſules ſuffecti, ſiue minores; hi plerunque non ita nobiles erant, ſicut Ordinarij, qui, vt dixi, in binos, ternóſue, aut plus, vel minùs anni menſes magiſtratum gerebãt, vt Imperatoribus libuiſſet.* Labeo itaque antiqui moris vir, qui ſe omnibus eius ætatis hominibus iuriſperitia, & animi magnitudine anteire (nec falsò credebat) is eſſe noluit Conſul, qui minor diceretur, qui minùs haberetur nobilis, qui nomen anno non daret, &

l.5.

l.9.

à quo annorum ſeries non numeraretur, vt ante oppreſſam fiebat Rempublicam, quando annales erant Conſules. quanuis C. Atteius Capito Principibus obſequentiſſimus huiuſmodi conſulatu contentus fuerit; hic nanque ex Kal. Iuliis cum C. Vibio Poſthumo collega Conſul fuit Anno ab Vrbe condita iuxta Panuinum 759. cui Conſules adnotantur Ordinarij M. Lepidus, & L. Aruntius. Quo autem obierit anno Q. Antiſtius Labeo adhhuc non liquet; liquet tamen ante annum Imperij Tiberij Cæſaris octauum vita functum eſſe, & habita ratione temporis, in quo illius deceſſit pater, & quia eo Tiberij anno
l.3.in fine. obiit (vt vult Tacitus) Capito, qui Labeonis (vt ſuprà ex A. Gellio retulimus) tanquam iam mortui mentionem fecit.

An Noe idem cum Iano fuerit.

CAPVT XVII.

l.3. NOA eundem fuiſſe cum Iano affirmat Ioannes Annius Viterbiẽſis in commentariis ad ſuppoſititium illum ſuum ipſius Beroſi librum, lateque probare contendit, quem tamen
Syntagma. l.4. planè irridet Lilius Gregorius Gyraldus, ridiculum eſſe dicens aſſeuerare Noa eundem eſſe cum Iano. Verùm hiſce valere iuſſis quid hac de re

re ſentiam, paucis diam. Noa inuentorem fuiſſe vini conſtat ex ſacris literis, eundemque generis reparatorem humani, vt pote qui vniuerſali terrarum inundationi ſuperſtes fuit,& à cuius filiis, ac nepotibus totus denuò cœperit habitari orbis. Manifeſtum etiam eſt gubernatorem,vel gubernationem, Ianoë dici apud Hebræos, ſicut & Iain, vinũ, quæ certè nomina nulli potiùs, quàm Noë conueniunt: quis enim potiori iure gubernator? quis à vino denominari aptiùs quàm inuentor potuit? à Iain autem proculdubio deſumptum Græcum verbum Ἰαίνω, Iæno, quod eſt exhilaro,lætifico; proprium enim vini lætificare, quod præter Horatium, & alios Regius teſtatus eſt vates.*& vinum lætificet cor hominis*.quare crediderim certè ego, Ἰαίνων priùs, deinde antiquata diphtongo Ἴανων Græcis, Ianum Latinis dictum Noa, quod ex Iani attributis planè deprehenditur: Gemina enim pingebatur facie Ianus, quarum vna ea, quæ ante, altera verò ea,quæ poſt ſe erant, apertè cernebat, teſte Macrobio, quod & videre eſt in aliquot noſtris vetuſtiſſimis æreis, & argenteis numiſmatibus; Noa ſcilicet innuere ſimili pictura voluit antiquitas, qui primam vidit,ac præteritam iam mundi ætatem, quæ diluuium præceſſit, & eam etiam, quæ ſubſecuta eſt diluuiũ. Pingebatur etiam baculum tenens dextra, ſiniſtra verò clauem.Ouidius.

Geneſ.9.& aliis.

Pſalm.103.

Satur.1.c.7.

Ille tenens baculum dextra,clauémque ſiniſtra. Faſtor.1.

cuius rei cauſam ipſemet Ianus reddit apud eundem.

Quicquid vbique vides,cœlum,mare,nubila,terras, Ibidem.

Omnia ſunt noſtra clauſa,patentq́; manu.
Me penes eſt vnum vaſti cuſtodia mundi,
Et ius vertendi cardinis omne meum eſt.

Satur.1.c.9. Cui etiam conſonat Macrobius. *Nam & cum claui* (ait) *ac virga figuratur, quaſi omnium & portarum cuſtos,ac rector viarum.* & clauibus certè cuſtodiam,virga verò gubernationem,& imperium deſignari,videre eſt apud Pierium,ſed & in ſacris literis, *tibi dabo claues regni cœlorum,* dixit Saluator Petro. Pſalm. 109. *Virgam virtutis tuæ emittat Dominus ex Sion.* Pſalm. 2. *Reges eos in virga ferrea.* Pſalm.124. *Non relinquet Dominus virgam peccatorum ſuper ſortem iuſtorum* Hierem. 1. *Virgam vigilantem ego video*;&ſexcentis aliis in locis.Quis autem Deo auſpice æquè generis humani cuſtos,quis rector, & gubernator, vt Noë,qui vniuerſum terrarum orbem in ſua progenie rexit, ac gubernauit?vnde optimè illi quadrat Hebraicum nomen Ianoë, quod Latinè gubernatorem ſignificat. Pingebatur in numiſmatibus antiquis ex aduerſo bifrontis Iani nauis quædam(vt in iis quæ in noſtro aſſeruantur muſæo apparet) cuius rei cauſam refert Naſo in aduentum Saturni in Fast. 1. Italiam regnante Iano,qui ob hoſpitis honorem, nauim, qua aduectus fuerat, depingi fecit. Plutarchus tamen veriorem attingere videtur inter alias. In Quæſt. Centur. Rom. *An hoc* (inquit) *accommodare eſt multis?etenim Ianus,Euander,Æneas mari ſunt aduecti.* veriſſima tamen cauſa eſt ob memoriam Noëticæ nauium De inuentorib.rerū l 3.c.15. inuentionis, quam iure illi Polydorus tribuit. Arcam enim, quā diuino præmonitus iuſſu Noë fecit,nauim appellauit grauiſſimus autor Beroſus l Antiquit. 1.c 4. teſte Ioſepho, ſicut è contrà arcā vocitauit Plutarchus

tarchus nauigiũ illud, in quo Deucalion diluuiũ dicitur vitaſſe Theſſalicũ. Poſteros ergo Noë credẽdũ eſt ſalutis Symbolũ nauim ſimulcũ Noëtica effigie geſtare voluiſſe. Adde quòd *Cõſuuius dictus fuit Ianus à cõſerẽdo*(vt Macrobius ait)*id eſt à propagine generis humani, quæ Iano autore conſeritur.* Quod quidem (Adamum excipias) nulli hominum, præter Noa, poteſt conuenire. Amplius agricolam dicit ſacra Scriptura fuiſſe Noa. *Cœpitque Noë vir agricola exercere terram, & plantauit vineam*, &c. De Iano autem ſic Plutarchus, agens de Numa rege. *Ianúmque ad ingentes honores prouexiſſe, vt eum qui politicus fuiſſet, agricolationíſque quàm bellandi potiùs ſtudioſus.* Ex quibus omnibus bene(vt credo) probatum eſt Iani nomine reuera parentem noſtrum Noa ſignificaſſe antiquos, licèt multa illos latuerint ex præcipuis Noë geſtis, plurima de illo finxerint. Neque eſt cur dicas Ianum hunc Italum, & indigenã fuiſſe, cum Macrobio Hyginium citante, qui Protarchum Trallianum ſecutus id tradit, nam (vt alibi diximus ex Lucretio, & aliis) ante Troianum, & Thebanum bellum nihil certi reperitur apud Antiquos, & quidem Plutarchus Græcum facit Ianum, ac gente Perrhæbum, vtrumque ergo erraſſe iure credetur. Dicendum ergo Noa eundẽ eſſe cum Iano, neque Iani nomine ſignificari Iauan Noë nepotem ex Iaphet (à quo nos etiam Hiſpani originem ducimus) filio Noë natu maiore (vt & Hebræorum autoritate, & validiſſima ratione bene probat Genebrardus aduerſus quoſdam ex noſtris) quod nullo argumento cre-

De animãtium cõparatione.

l. Saturn. 1. c. 9.

Geneſis 9.

In qu. Cent. Rom.

l. Saturn. 1. c. 7.

In Quæſt. Cent. Rom.

In Chron.

In libello de Numiſbatibus.n.1 didit Conſtantius Landus; falsò enim pro hac ſententia citat ille Ioſephum, nec non & ſacram paginam: Ioſephus enim, Hieronymus, & Iſido- 1. Antiq. 1. c. 7. In Geneſ. rus, cæterique nihil aliud de Iauan retulêre, niſi quòd ab ipſo Iones Græci originem trahãt, quod ipſum ſacra etiam cònfirmare videtur ſcriptura, dum ſub nomine Iauan Græciam intelligit apud Eſai. 66.c. Ioel.c.3. Dan.c.8.&9 Eſaiam, Ioelem, & Danielem. Quantumuis prophani ſcriptores Herodotus, Strabo, Vitruuius, Herod. l. 7. Strab. l. 8. Vitruu. l. 4. Pauſ. In Achaicis. ac Pauſanias Iones Græcos (nam ab iis deriuati ſunt Aſiatici) ita denominatos affirment ab Ione Xuthi filio, ac Deucalionis pronepote, qui certè Deucalion (vt ex Euſebio & aliis colligit Genebrardus) octingentis ad minimum annis Noa poſterior fuit.

Lucanus in enarrandis Maſſilienſium ſacris à Ioſephi Scaligeri calumnia vindicatus; humanis litandi hoſtiis Gentium aliquot ritus.

Capvt XVIII.

Ioſephus Scaliger hominum noſtræ tempeſtatis bonarum literarum cognitione poſtponendus nulli, ſed qui immeritam Hiſpanorum gentem hæreditario proſequutus videtur odio, conciuem

meum

meum Lucanum immortali laude dignum poëtam non poëtices dũtaxat, Aſtronomiæ, ac Geographiæ (nam & in hoc iudicio iampridẽ ipſius Pater Iulius Cæſar ineptierat) verùm hiſtoriæ etiam, &, quod peius eſt, ſuorum ferè temporũ hiſtoriæ ignarum, ac neſcium prædicat. Eius verba in commentariis ad librum Manilij 1. hæc ſunt. *Quid in hiſtoria rerum qualis eſt? vt cùm Maſſilienſes ait homines immolare, quia ſciebat eos eſſe in Gallia, & Gallos eas victimas immolare ſolitos apud Cæſarem legerat, ſed non meminerat Maſſiliotas, non Gallos, ſed Græcos eſſe.* Hæc ille. Verùm priùs quã calumniæ faciam ſatis, Scaligerum vel coram maximis Hiſpani nominis hoſtibus iudicio ſiſtam, atque hoc ab illis declaratum velim, vtri maior hac in re adhibenda fides, Scaligeróne, qui tot ſæculorum ſerie Lucanum ſubſequutus eſt, an Lucano ipſi, qui Maſſilienſium ritus non audiſſe, ſed vidiſſe, ſi paulo illi ſuperior contigiſſet ætas, & manibus, vt ita dicam, potuit cõtrectaſſe? cùm ante Diui Claudij tempora, qui ſeueriſſimo illas ſuſtulit edicto, humanæ mactari hoſtiæ non deſierint, quod tamen vſque ad Adriani tempora omnino abolitum non eſt: hic enim, teſte Euſebio, id fieri prohibuit penitus. Pronuntiabunt certè illi pro Lucano. At vnica ſe poterit exceptione defendere Scaliger, ſi nimirũ Maſſilienſium hunc mactandorum hominum morem à nullo præter Lucanum autore memoratum fuiſſe, probauerit. Sed vt ita factitatum credatur, id iam à Lucano dictum fuiſſe, omnibus (vt opinor) videbitur ſatis. Ad rem tamen

Euſeb. de Præp. Euãg. lib. 4. cap. 7. quod etiam habet Lact. l. 1. de falſ. Relig. c. 21.

propiùs

propiùs accedẽdo, Lucanum dico in tertio Pharſaliæ libro lucum, quem Cæſar in oppugnatione Maſſiliæ excidit, deſcribentem, ita hunc mactandorum hominum ritum tetigiſſe.

Hunc non ruricolæ Panes, nemorumque potentes
Syluani, Nymphæq; tenent, ſed barbara ritu
Sacra Deûm ſtructæ diris altaribus aræ,
Omnis & humanis luſtrata cruoribus arbos.

Primò ergo affirmare auſim Lucanum malè intellectum fuiſſe à Scaligero, dum ex hoc loco Maſſilienſes iuxta Lucani ſententiam homines immolare ſolitos colligit Scaliger: Poëta namque nullo modo (meo iudicio) hos tribuit Maſſilienſibus ritus, ſed Gallis. Druides enim Gallorum Sacerdotes, Philoſophi, & Magi in lucis ſemper, & habitare, & ſacra facere conſueuerant, vnde & ſortiti ſunt nomen teſte Plinio, l. 16. c. vlt. δρῦς namque quercus, robur, imò & omne arboris genus; cúmque ipſis nulla ferè alia in toto illo tractu relicta eſſet ſylua, priore enim Gallico bello exciſſæ penè omnes à Cæſare fuerant vt Lucanus ibidem docet;

Hanc iubet immiſſo ſyluam procumbere ferro,
Nam vicina operi, bellóque intacta priore
Inter nudatos ſtabat denſiſſima montes.

reliquum erat, vt ibi & degerent, & ſua peragerent deteſtanda ſacra Druides, & Equites Galli: & hoc voluiſſe Lucanum planè indicant ſubſequentes verſus.

———propulſaq; robore denſo
Suſtinuit ſe Sylua cadens, gemuère videntes
Gallorum populi, muris ſed clauſa iuuentus
Exultat.

Exultat.

Et hoc non Lucanum ſolum, ſed Ciceronem etiam ſenſiſſe, non dubitarem aſſeuerare, dum de Maſſilia Ciuitate in Oratione pro Flacco ait ille. *Cùm in vltimis terris cincta Gallorum gentibus barbariæ fructibus alluatur.* quibus enim barbariæ fructibus, niſi vicinis his nefariis ſacris allui potuit Maſſilia? nullis certè, quos legerim aliis: Propria enim Maſſilienſium inſtituta Valerio Maximo, Iuſtino, Straboni, & ipſi denique Ciceroni laudatiſſima ſemper fuiſſe paſſim apud omnes reperimus. Sed iniuriam faciamus Lucani verbis: demus hoc Scaligero, Maſſiliotas homines immolaſſe: quid tunc? hiſtoricæ ignorâtiæ reus erit celeberrimus poëta? minimè certè gentium. Si enim per Scaligerum alienum fuit à Maſſilienſium moribus homines immolare, quia Græci Maſſilienſes, & non Galli, cùm id à Græcorum ritibus non alienum oſtenderimus, nec à Maſſilienſibus etiam alienum fuiſſe, neceſſe erit fateri; & quidem apud interpretem Lycophronis relatum eſt, cùm vrbs Græcorum aliqua peſtilitate, aut fame, vel maiore vi, atque calamitate affligeretur, conſueuiſſe hominem in ea fœdiſſimum perquiri, quem caſeo cum placenta, & caricis allectum, ſepties virgultis quibuſdam circa pudenda verberatum, tandem facta ſcrobe comburebant, eiuſque cineres in mare proiiciebant, ſic expiari ciuitatem credentes, cuius rei & Hipponax in Iambis, & Lycophron in Locride meminêre. Ita Epheſiorum vrbem peſte laborantem ab Appollonio expiatam, obruto lapidibus

Val. Max. l. 2. Iuſt. l. 43. Strab. l. 4. Cic. vbi ſuprà, & alibi.

dibus

In vita Apollonij l. 4 dibus ſeniculo quodam autor eſt Philoſtratus. Sic Abderæ Theſſalicæ Ciuitatis incolas ſtatis diebus deuotum hominem lapidibus obruere ſolitos Ouidius illo in Ibim carmine cecinit.

Aut te deuoueat certis Abdera diebus,
Saxaque deuotum grandine plura petant.

Pelaſgos Græcam gentem, vt à grauibus liberarentur calamitatibus, & morbis omnium ſuæ gentis hominum decimas Diis quondam ſacrificaſſe Dionyſius Halicarnaſſeus retulit. (Roman. Antiq. l. 1.) Lacædemonas humano ſanguine feciſſe Dianæ Orthiæ, ſiue Tauricæ, ita teſtatur Pauſanias. (In Laconic.) *Edito propterea oraculo iuſſi ſunt aram humano ſanguine cruentare. Cùm autem immolaretur quemcunq; ſors tetigerat, Lycurgus rem in adoleſcentum flagra commutauit. Et ſic quoque humano ſanguine ara implebatur.* Idē præterea narrat ad bellum vſque Troianum ſingulis annis Achæos puellam ac puerum forma (InAchaicis.) præſtantiſſimos Dianæ Triclariæ ſacrificaſſe. Sed & aliarum Græciæ gentium hos diros ſeruantiū ritus meminit Alexandrinus Clemens. (In adhort. ad Gentes.) *Et Ariſtomenes quidem Meſſenius Ithomete Ioui trecentos* (ſcilicet homines) *mactauit, ſe tot, & tales hecatombas ritè ſacrificare exiſtimans, in quibus etiam Theopompus Rex Lacædemoniorum, erat præclara victima. Tauri autem populi, qui habitant circa Taurica Cherſoneſum, quoſcunque hoſpites apud ſe ceperint, ex iis qui mari aberrarunt, Dianæ Tauricæ eos ſtatim ſacrificant. Hæc tua ſacrificia Euripides in ſcena tragicè decantat. Monimus autem in collectione rerum mirabilium refert in Pella Theſſaliæ Achæum hominem ſacrificari Peleo, & Chironi. Lycios autem (ſunt hi ve-*

rò gens Cretenſium) pronuntiat itidem Anticlides in reditibus, Ioui mactare homines, & Lesbios Dionyſio ſimile offerre ſacrificium dicit Doſidas. Phocenſes autem (neque enim eos præteribo) eos ſcribit Pythocles in tertio de concordia, hominem holocauſtum offerre Dianæ Tauricæ: Erechtheus autem Atticus, & Marius Romanus ſacrificarum filias ſuas. Quorum ille quidẽ Perſephonæ, vt Demaratus in primo rerum Tragicarum: hic autem, nempe Marius Diis Auerruncanis, ſeu malorum depulſoribus, vt Dorotheus ſcribit in quarto rerum Italicarum. Adhuc Clemens. Simile quiddam ſcribit Plantiades Fulgentius in libello de ſermonum antiquorum expoſitione. *Diophãtus* (inquit) *Lacedemonius, qui de ſacris Deorum ſcripſit, ait apud Meſſenios Ioui ſolere ſacrificari ſacrum, quod ἑκατονφόνια appellatur: ſiquis enim centum hoſtes interfeciſſet, Ioui hominẽ ſacrificabat apud Ithomen: quod ſacrificatum eſt à duobus, Ariſtomene Gortynenſi, & Theoclo Elæo, ſicut Soſicrates ſcribit.* Meminêre etiam deteſtandi huius Græcorum ritus non vulgaris notæ poëtæ: Latinorum Princeps Vergilius in 2. diuini operis.

Sanguine placaſtis ventos, & virgine cæſa,
Cùm primùm Iliacas Danai veniſtis ad oras:
Sanguine quærendi reditus, animáque litandum
Argolica.

Meminerat & priùs Lucretius.

Relligio peperit ſceleroſa, atque impia facta, lib.1.
Aulide quo pacto Triuiai virginis aram
Iphianaſſæo turparent ſanguine fœdè.

Propertius.

Hoc iuuene amiſſo claſſem non ſoluit Atrides, lib.3

Pro

Pro qua mactata eſt Iphigenia mora.

Idem de Calchante agens augure.

lib. 4. *Idem Agamemnoniæ ferrum ceruice puellæ*
Tinxit, & Atrides vela cruenta dedit.

Horatius Agamemnonem alloquens.

Satyrar. l. 2. Saty. 3. *Tu cùm pro vitula ſtatuis dulcem Aulide natam*
Ante aras, ſpargiſque mola caput improbe ſalſa,
Rectum animi ſeruas?

Et paulo inferiùs Agamemnonis indutus perſonam.

Verùm ego vt hærenteis aduerſo littore naueis
Eriperem, prudens placaui ſanguine diuos.

lib. 12. Rem narrat Ouidius in Metamorphoſeon libris. Extat & huius argumenti elegans Euripidis Tragœdia, Iphigenia in Aulide, nomine; qua de re latè etiam agit Sophocles in Electra. Retulit & hunc Iphigeniæ caſum Cicero, cauſam tamen longè aliam illi tribuit. 1. Officiorũ 3. *Quid?* (inquit) *Agamemnon cùm deuouiſſet Dianæ quod in ſuo regno pulcherrimum natum eſſet illo anno, immolauit Iphigeniam, qua nihil erat eo quidem anno natum pulchrius. Promiſſum potiùs non faciendum, quàm tam tetrum facinus admittendum fuit.* Verùm non Diis duntaxat humanis litare hoſtiis conſueuêre Græci, quin & mortuorum etiam hominum manibus mactatis itidem hominibus parentare ſoliti. Vnde apud Homerum Achilles in Patrocli funere.

Iliad. l. 23. *Bis ſex nobilium Troum de ſanguine natos,*
His ego mactabo manibus, tibi amice, tuiſq;
Manibus inferias, cinerum hic ad buſta tuorum

Et inferiùs.

———Ter quattuor addit

Egregus

Egregios iuuenes præſtanti ex ſanguine Troum,.
Infeſto mactans animo.

quem imitatus ait Vergilius, Æneam Pallantis parantem exequias optimo ſuo more deſcribens.

——Sulmone creatos Æneid. l. 10.
Quattuor hic iuuenes totidem quos edidit Vfens,
Viuentes rapit, inferias, quos immolet vmbris,
Captiuoq; rogi perfundat ſanguine flammas.

& alibi de eiſdem agens inferiis.

Vinxerat, & poſt terga manus, quos mitteret vmbris l. 11. Æneid.
Inferias, cæſo ſparſurus ſanguine flammas.

Sed & manibus etiam Achillis à Neoptolemo filio mactatæ ad aras Polyxenæ ſanguine parentatum, primus, vt credo, Euripides autor fuit in Troadibus, & Hecuba, quem alij multi, tũ Græci, tum Latini ſequuti ſunt. Naſo.

Rapta ſinu matris, quam iam propè ſola fouebat, Meta. l. 13.
Fortis, & infelix, & pluſquàm fœmina, virgo
Ducitur ad tumulum, diróq; fit hoſtia buſto.

Quam quidem narrationem latè deinde proſequitur poëta; latè etiam Tragicus noſter Seneca in Troade, latiùs tamen quiſquis ille fuit, Quintus Calaber in libris Paralipomenon, ſeu lib. 14. prætermiſſorum ab Homero. Verũenimuerò ne Romanos quidem ipſos, nedum Grçcos (quò minùs Maſſilienſes miremur) ab huiuſmodi abſtinuiſſe execrandis ſacris, quoties aliqua ciuitati imminentia mala auertere curabant, autor eſt Ariſtophanis interpres, fortaſſis quia profectâ exiſtimabant mala à malis Diis, quos humanis

De Ciuit. Dei l. 2. c. 11. cædibus placari credebant. Diuus Auguſtinus. *Cùm præſertim Labeo, quem huiuſcemodi rerum peritiſſimum prædicant, numina bona à numinibus malis iſta etiam cultus diuerſitate diſtinguat, vt malos Deos propitiari cædibus, & triſtibus ſupplicationibus aſſerat: bonos autem obſequiis lætis, atque iucundis.* & quidem huiuſmodi ſacris vſos illos aſſerit his
lib. 22. verbis Liuius. *Interim ex fatalibus libris ſacrificia aliquot extraordinaria facta, inter quæ Gallus, & Galla, Græcus, & Græca in foro Boario ſub terra viui dimiſſi ſunt in locum ſaxo conſeptum, ibi antè hoſtiis humanis minimè Romano ſacro imbutum.* Pli-
lib. 30. c. 1. nius. DCLVII. *demum anno Vrbis conditæ Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Craſſo Coſſ. ſenatuſconſultum factum eſt, ne homo immolaretur: palámque in tempus illud ſacra prodigioſa celebrata.* Sed & ad ipſius Plinij tempora, & deinceps etiam perduraſſe dira hæc ſacra, ipſius Plinij, & aliorum te-
lib. 28. c. 2. ſtimonio comprobatur. ille igitur ſic; *Boario verò in foro Græcum, Græcámque defoſſos, aut aliarum gentium, cum quibus tum res eſſet, etiam noſtra ætas*
in M. Marcello. *vidit.* Plutarchus. *Præterea noui ſacrorum ritus: ſoliti enim antehac nihil barbaricum, aut inuſitatum facere, ſed quàm maximè Græcorum ceremonias imitari, eo tum bello* (ſcilicet Punico Annibalis) *incidente, coacti ſunt Sybillini oraculi iuſſu duos Græcos, virum, & mulierem, itémque duos Gallos in foro Boario viuos defodere: quomodo etiamnum menſe Nouembri*
In qu. Cent. Rom. *Græcis, & Gallis arcana ſacra fiunt.* Idem alibi. *Cùm ipſi non multis antè annis viros duos, & duas fœminas in foro Boario, alteros Græcos, alteros Gallos ſub terra viuos demiſiſſent.* Et Ioui quidem Latiari,

ſeu

ſeu Latiali humano fieri ſanguine multi prodidêre non ſpernendæ autoritatis ſcriptores. Tertullianus. *Latio ad hodiernum diem Ioui media in urbe humanus ſanguis inguſtatur.* Et alibi idem. *Roma Iupiter quidam, quem Ludis ſuis humano proluũt ſanguine.* Minutius Felix. *Iupiter cùm Latiaris dicitur, de cruore perfunditur.* Item. *Hodiéque à Romanis Latiaris Iupiter homicidio colitur, & quod Saturni filio dignum eſt, mali, & noxij hominis ſanguine ſaginatur.* Lactantius Firmianus.. *Nec Latini quidem huius immanitatis expertes fuerunt: ſiquidem Latialis Iupiter etiam nunc ſanguine colitur humano.* Aurelius Prudentius in Symmachum; In Gnoſtic. In Apolog. De falſa Relig. l. 1. c. 21.

In caſſum arguere iam Taurica ſacra ſolemus: lib. 1.
Funditur humanus Latiari in munere ſanguis,
Conſeſſuſq; ille ſpectantum ſoluit ad aram
Plutonis fera vota ſui, quid ſanctius ara,
Quæ bibit egeſtum per myſtica tela cruorem?

Et hæc ferme ſunt quæ de talibus referunt ſacris à Græcis, & Romanis factitatis claſſici autores prædicti: mitto enim huiuſmodi barbararũ gẽtium ritus, mitto Magorum, quales Ericthonis Theſſalæ apud Lucanum, impij Iuliani Auguſti apud Theodoricum in Caſſiodori tripartita hiſtoria. Si ergo Romani Liuio, Plinio, Plutarcho, Tertulliano, Minutio, Lactantio, Prudentio teſtibus, humanis vſi hoſtiis; ſi Epheſij, teſte Philoſtrato; ſi Abderitani, Ouidio; ſi Pelaſgi, Dionyſio Halicarnaſſeo; ſi Lacædemonij, & Achæi Pauſania; ſi Pellei Theſſali, Lycij Cretenſes, Lesbij, Phocenſes Clemente Alexandrino autoribus; ſi denique Rhodij Saturno, Chij Diony- lib. 6. l. 6. cap. 48.

Euſ. l. 4. de præpar. Euang. c. 7. & 8. Lactant. vbi ſupra. ſio ex Euſebio; Salaminíque Cyprij ex Lactantio Ioui hominem immolabant; cur Lucano credendum non erit de Maſſilienſibus id aſſeueranti? (ſimodò aſſeuerat) cùm & Romanorum ſocij, ipſíſque æquo fœdere coniuncti fuerint Maſſilienſes, vt autor eſt Trogus, ſeu ipſius abbreuiator Iuſtinus, & à Græcis Aſiaticis, Phocenſibus nempe (qui & Tauricæ Dianæ homines mactabant, vt ex Clemente retulimus) oriundi. Sed vt aliquid ad ſimilia pertinens ſacra de ipſiſmet Maſſilienſibus dicamus, tale illorum inſtitutum refert Seruius Grammaticus in illud ex tertio Æneidos. *Auri ſacra fames. Sacra* (inquit ille) *execrabilis, tractum ex more Gallorum: nam cùm Maſſilienſes peſte laborabant, vnus ſe ex pauperibus offerebat alendum anno integro publicis, & purioribus cibis: poſtea verbenis veſtibúſque ſacris ornatus circumducebatur per vrbem cum execrationibus, vt in eum inciderent omnia mala ciuitatis, & ſic proiiciebatur. hoc autem in Petronio lectum eſt.* Adhuc Seruius. Quòd ſi hac in re Petronio fides adhibetur, cur & in altera Lucano ipſius coætaneo (ſimodò is arbiter delitiarum Neronis fuit) fides abrogabitur? Verùm vt finem faciam, duo mihi creditu difficilia videri ingenuè fateor, alterum, Maſſilienſes, quanuis nec Romanorum ſocij, neque à Græcis eſſent oriundi, à finitimis Gallis diros ritus, prauúmque ſacrificandi morem non deſumpſiſſe: hoc enim ferè ſemper in gentium, & regnorum confiniis accidere videmus, vt vitia quibus vtraque gens laborat, vtraque participet, neque itidem virtutes, vt pronior eſt noſtra hæc

lib. 43.

in malum natura: alterum verò, Ioſephum Scaligerum virum literarum cognitione inſignem, ac ingenioſum (vtinam æquè pium) iſthæc, quæ retulimus nos, aut omnia, aut plura cognita iam dudum non habuiſſe: cæterùm præ liuore, aut odio in Lucanum, vel potiùs in omne Hiſpanum nomen, ſimilia ſcripſiſſe deliramenta.

Quis primus carmina fecerit. Ianus Parrhaſius, & Julius Cæſar Scaliger reprehenſi.

CAPVT XIX.

POëſim (quam nihil aliud, quàm imitationem eſſe rectè dixit Ariſtoteles) ſimul cum hominibus natam ex Democriti ſententia retulit Horatius, affirmauit Cicero, idque etiam ſenſiſſe Euripidem aſſeruit Plutarchus. Sed longè meliùs idem, quem modò nominauimus, Ariſtoteles. *Cùm verò* (inquit) *nobis natura inſita ſint imitatio, harmonia, numerus* (*metra enim numeri partes eſſe ſatis apparet*) *ab initio ad hæc maximè facti, ea paulatim promouentes ex ipſis quidem extemporariis Poëticam genuerunt: in diuerſa verò abiit pro vniuſcuiuſq; natura.* Quòd ſi mundum non ab æterno, ſed in tempore factum, primúmque parentem noſtrũ fuiſſe Adamum hic cognouiſſet Philoſophus, pri-

Poëtic. c. 1. De Arte Poëtica. Cicero Pro Archia. Plut. De Pythiæ orac. Ariſt. Poët. c. 2.

mum proculdubio in mundo Poëtam fuiſſe Adamum affirmaſſet: & iure quidem optimo, quandoquidem Hebræi Pſalmum 92. ab Adamo compoſitum aſſeuerant, Genebrardo teſte. Sed omiſſa Adami Poëſi, hunc enim omni ſcientia ſibi ab Opifice Deo reuelata imbutum, extra controuerſiam eſſe debet, quis naturali, & elaborata induſtria primus carmina fecerit, iam videamus. Diodorus certè ex Ægyptiorum ſententia hanc Mercurio Ægyptio tribuit adinuentionem, qui tamen alibi Muſis. *Muſis* (ait) *à Patre* (Ioue nimirum) *conceſſa eſt literarum inuentio, & carminum, quæ Poëſis appellatur, ratio.* Laërtius illam quodam modo ex Barbarorum ſententia Orpheo videtur tribuere, ex Græcorum verò Muſæo Eumolpi, & Lino, quem Mercurio Muſaque Vrania genitum dicit contra Vergilij placita, qui ſic.

Chron. l. 1. & in Pſ. 91.

l. Bibl. 1. c. 2.

lib. 6. c. 15.

In Proëmio.

In Pollione.

Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus, huic mater quamuis, atq; huic pater adſit,
Orpheo Calliopea, Lino formoſus Apollo.

Horatius carminis Heroici autorem videtur facere Homerum, Iambici Archilocum, Tragœdiæ Theſpim.

De Arte.

Res geſtæ Regúmque, ducúmque & grandia bella,
Quo ſcribi poſſent numero, monſtrauit Homerus.
Archilocum proprio rabies armauit Iambo.

&,

Ignotum Tragicæ genus inuexiſſe Camœnæ
Dicitur, & plauſtris vexiſſe poëmata Theſpis.

Tragœdiam tamen, & Comœdiam ſibi Dorien-

ſes

ſes vendicare, ac Megarenſium colonos tradit Ariſtoteles. Fabius Quintilianus Æſchylum primum in lucem ediaiſſe Tragœdiam putat. Bucolicum carmen adinueniſſe in Sicilia Daphnim Mercurij filium, Bucolon dictum à cura Boum, quibus nimium delectabatur, autor eſt Didorus. Elegorum Callinoum facit autorem Terentianus Maurus: alij Etheoclem Naxium, vt Parrhaſio placet. Sydo Neptuni ſoror ex Phœnicum Theologia apud Cæſarienſem Euſebium prima hymnos carminibus compoſuiſſe dicitur. Heroici carminis inuentionem oraculo tributam Pythio refert Plutarchus; Plinius certè varia vatiis. *Cithara ſine voce cecinit Thamyras primus, cum cantu Amphion, vt alij, Linus. Citharedica carmina compoſuit Terpander. Cum tibiis canere voce Trœzenius Dardanus inſtituit, ſaltationem armatam Curetes docuère, Pyrrhicem Pyrrhus, vtranque in Creta. verſum Heroicum Pythio oraculo debemus. De Poëmatum origine magna quæſtio eſt, ante bellum Troianum probatur fuiſſe.* Adhuc ille. Clemens Alexandrinus ex Græcorum opinione. *Modos autem Poëmatibus primus adiecit, & Lacedemoniorum leges numeroſis verſibus ſcripſit Terpander Antiſſæus. Dythyrambum autem excogitauit Laſſus Hermioneus. Hymnum Sterſichorus Imeræus. Choream Alcman Lacedæmonius. Amatorias Anacreon Teius. Yporcheſin, id eſt canticũ ad ſaltandum accommodatum Pindarus Thebanus, & Nomous, quos vocant, primos cecinit in choro, & cithara Timotheus Mileſius. Iam verò Iambum quidem excogitauit Archilocus Parius. Claudum autem Iãbum Hipponax Ephe-*

Ariſt. Poët. c. 1.
Quint. l. 10. c. 1.
l. Bibliot. 5. c. 14.
In Horatij Poëticam.
De præpar. Euang. l. 1. c. 7.
Plutar. De Pythiæ Oraculis.
Plin. l. 7. ca. 56.
l. Stromatum 1.

ſius, & Tragœdiam quidem Theſpis Athenienſis. Comœdiam autem Siſarion Icarieus. Hæc ille. Verum valere iuſſa Ethnicorum hallucinatione potius, quàm doctrina circa Poëſeos originem, & inuétionem, aliqui (vt Poſſeuinus) refert, filium Lamech Caini abnepotis Iubal primum fuiſſe autumant Poëſeos autorem, ea adducti coniectura, quòd ſacra Scriptura illum fuiſſe Patrem canentium Cithara, atque organo dicat, Ioſephuſque hunc Muſicæ operam dediſſe, pſalteriumque & Citharam inueniſſe tradat, à quo iubilãdi vocabulum in aliquot linguas fluxiſſe putat Genebrardus. Cæterùm licèt poſſibile ſit hunc Iubal verſus ceciniſſe ad citharæ ſonum, ſícque primus ille poſt Adamum credi poſſit Poëta: tamen ad certiora nobis progrediendum eſt, neque hac in re coniecturis, licèt non omni ex parte futilibus, & vanis, ſed certis autoritatibus, atque omni exceptione maioribus vtendum. Dico igitur rectè Polydorum Vergilium hanc Poëtices inuentionem ſecluſis gentium opinionibus Moyſi tribuiſſe: hunc enim & Poëtam, & antiquiſſimum omnium, quos prophani celebrant autores, ſatis liquet extitiſſe. Et quidem Poëtam fuiſſe Moyſem planè apparet ex ſacra pagina, in libro enim Exodi ſic legitur. *Tunc cecinit Moyſes, & filij Iſraël carmen hoc Domino, & dixerunt. Cantemus Domino: glorioſè enim magnificatus eſt, equum, & aſcenſorem proiecit in mare.* & in Deuteronomio. *Scripſit ergo Moyſes canticum, & docuit filios Iſraël.* Et paulo inferiùs. *Loquutus eſt ergo Moyſes audiente vniuerſo cœtu Iſraël verba carminis huius*

Bibliothecæ ſelectæ l. 18. c. 3.

Gen. c. 4.

Chron. l. 1.

De inuentoribus rerum. l. 1. c. 8.

cap. 18.

cap. 32.

&

& ad finem vſque compleuit. Audite cœli,quæ loquor, &c. & licèt Scripturæ ſacræ autoritas nulla indigeat corroboratione, Philonis tamen Iudæorum doctiſſimi verba circa Moyſis carmina non abs re viſum fuit hic apponere, ſicut & aliorum grauium ſcriptorum; ait ergo Philo præmiſſa narratione tranſitus maris rubri. *Quamobrem propheta mentis hymnis celebrauit autorem tanti beneficij, diſtributa enim tota gente in duos choros,alterum virorum,alterum mulierum, ipſe viris carmen præiuit, ſororem dedit præcentricem fœminis, vt hymnos in Parentem. conditoremq́; alternis canerēt verſibus non diſcrepante à moribus carmine:dum certatim canunt ſuis vicibus, & carmen miſcetur è ſonis acutis,atque grauibus:nam virorum voces graues ſunt, acutæ mulierum, vnde temperamentum fit commenſuratæ,ſuauiterq́; aptata melodia.* Ioſephus etiam enarrato eodem rubri maris miraculoſo tranſitu,hæc ſubdit. *Quapropter tum ſua ſalute, tum inimicorum ſupplicio læti magis,quàm nulli antehac homines in hymnis, & hilaritate totam noctem exegerunt: & Moyſes carmen laudes Dei, & ob præſentem fauorem gratiarum actiones continens hexametro verſu compoſuit.* Idem etiam de Moyſis vitæ exitu. *Deinde carmen hexametrum eis recitauit, quod ſcriptum reliquit in ſacro volumine, continens prædictionem futurorum, ſecundùm quam omnia facta ſunt, atque fiunt, euentis nunquam non congruentibus.* Vndecim etiam Pſalmos,videlicet è nonageſimo,cui titulus eſt, *Oratio Moyſis ſerui Dei*, vſque ad centeſimum, qui prænotatur, *In confeſſione*, Moyſem ſcripſiſſe teſtatur D.Hieronymus,ac ex Rabbinorum doctrina

De vita Moſis.

l.Antiquitatũ 2.c.7.

Antiquitat. l.4.c.vlt.

Hieron.to. 3.epiſt.ad Cypria.

Genebr.in Pſalm.90. Genebrardus. Librum autem Iob vel editum à Moyſe, vel certè ex Syriaca in Hebraicam verſum linguam, Polychronius Apameæ Epiſcopus, & qui ſub Origenis nomine commentaria in Iobum edidit, nec non Bedæ, quæ Hieronymi nomine circumferuntur ſcripta, planè affirmant. Porrò libros Pſalmorum, atque Iob opera quidem eſſe Poëtica, elegantiſſimiſque conſtare carminibus, aſſerit Euſebius Cæſarienſis de Hebræis agens. *Sunt etiam apud eos artificioſiſſima carmina, vt Moyſis cantus ille magnus, & cẽteſimus decimus octauus Pſalmus Dauid heroico metro, quod hexametrum dicitur, componuntur: ſunt alia quoque trimetra, & tetrametra: ſed quæ ad dictionem pertinent, elegantiſſimè, grauiſſimè, iucundiſſimeq́ compoſita ſunt.*

De Præparat.l.11.c.3.

Idem etiam non vno in loco docet Hieronymus, & aliquando his verbis. *Denique quid Pſalterio canorius? quod in morem noſtri Flacci, & Græci Pindari nunc Iambo currit, nunc Alcaico perſonat, nunc Sapphico tumet, nunc ſemipede ingreditur. Quid Deuteronomij, & Eſaiæ cantico pulchrius? Quid Salomone grauius? Quid perfectius Iob? quæ omnia hexametris & pentametris verſibus, vt Ioſephus, & Origenes ſcribunt, apud ſuos compoſita decurrunt.* & alibi. *Iob exemplar patientiæ, quæ non myſteria ſuo ſermone complectitur? proſa incipit, verſu labitur, pedeſtri ſermone finitur.* alibi denique. *A principio itaque voluminis vſque ad verba Iob, proſa oratio eſt. Porrò à verbis Iob, in quibus ait. Pereat dies, in qua natus ſum, & nox, in qua dictum eſt, conceptus eſt homo, vſque ad eum locum vbi ante finem voluminis ſcriptum eſt. Idcirco ipſe me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla, & cinere; hexametri verſus*

In Præfat. in Euſebij Chronic.

Tomo 3. ep. ad Paulinũ de ſtudio diuinæ ſcrip.

In præfat. in Iob tom.3.

verſus ſunt dactylo,ſpondæoq́; currentes,& propter linguæ idioma crebrò recipiētes,& alios pedes,non earundem ſyllabarum, ſed eorumdem temporum; interdum quoq; rhythmus ipſe dulcis,& tinnulus fertur numeris pedum ſolutis,quod metrici magis,quàm ſimplex lector intelligunt ; à ſupra dicto autem verſu vſque ad finem libri paruum comma,quod remanet,proſa oratione contexitur. Quòd ſi cui videtur incredulum, metra ſcilicet eſſe apud Hebræos, & in morem noſtri Flacci, Græciq́; Pindari,& Alcæi,& Sapphus vel Pſalterium, vel lamentationes Hieremiæ, vel omnia ferme ſcripturarum cantica comprehendi, legat Philonem, Ioſephum,Origenem, Cæſarienſem Euſebium, & eorum teſtimonio verum me dicere comprobabit. Hæc ſanctus Doctor. Moyſem verò fuiſſe antiquiorem omnibus gentium Theologis, & Poëtis, imò & multis, quos pro Diis cœca coluit antiquitas, iam oſtendam. Clemens Alexandrinus latè agens de Moyſis antiquitate. *Obſerua mihi* (inquit) *tempora ad comparationem ætatis Moyſis, & antiquiſſimæ, quæ eius tempore fuit philoſophiæ,non ſolius autem Philoſophiæ, ſed etiam omnium ferè artium fuêre inuentores barbari.* Ipſe deinde enumeratis, quos ſuprà retulimus, diuerſorum autoribus Poëmatum ex Græcorum ſententia, ſubiungit; *Tempora horum tradunt grammatici, longum autem fuerit ea accuratè dicere, cùm ipſe mox oſtendatur Dionyſius,nempe Bacchus,propter quem celebrantur & Dionyſia,& ſpectacula,eſſe Moſe poſterior.* Deinde poſtquam ex variorum opinione antiquorum Moyſem oſtendit floruiſſe temporibus Inachi primi Regis Argiuorum,quorum res cæteris Græcorum rebus antiquiores fuiſſe

Stromat. l. 1.

ex Dionyſio Halicarnaſſeo probat; enumeratis plurimis generationibus Moyſe poſterioribus, non hominum ſolùm, verùm Deorum etiam, Bacchi nimirum, Æſculapij, Caſtoris, Pollucis, Herculis, & Iſidis, addit. *Quare vel ante eam quæ ex Græcorum ſententia fuit, hominis generationem Moyſes videtur floruiſſe.* Dèmum, cùm nõ Orpheo, Muſæo, & Lino, verùm Apolline etiam antiquiorem probaſſet Moyſem, concludit. *Plurimis ergo, qui apud Græcos coluntur, Diis, non ſolùm iis, qui dicuntur Sapientes & Poëtæ, oſtenſum eſt nobis Moſem eſſe antiquiorem.* Lactantius Firmianus Moyſem Troianum bellum anteceſſiſſe ait, nongentis ferè annis, ſiue (vt alia habent exemplaria) ſeptingentis, quod propiùs videtur accedere temporum ſupputationi à Clemente Alexandrino factæ, nec non alicubi ab Euſebio Cæſarienſi, qui eadem ferè Clementis latè repetens verba, ſic tandem ait. *Quare omnibus Diis, ac heroibus Græcorum multo vetuſtior Moſes inuenitur, non enim Homero ſolummodò Moſes ſuperior, verùm etiam omnibus, qui aliquid apud Græcos ſcripsêre.* & inferiùs. *Non ergo ſolùm Poëtis, ac Sapientibus, verùm etiam Diis Græcorum multo vetuſtior Moſes inuenitur.* Hunc tamen ex Porphyrij ſententia Semiramidis fuiſſe coætaneum, & octingentis quinquaginta annis bellum Troianum antececiſſe in libris de Præparatione Euangelica aſſerit: ex aliorum verò doctiſſimorum ſcriptorum, Inachi Argiui temporibus, cuius rei palinodiam in præfatione in Chronicon penè recantat, multo enim poſteriorem facit, Cecropis videlicet Athenarum Regis

De vera Sapientia. l. 4. c. 5.

De Præparatione. l. 10 c. 3.

gis coæuum,qui 350.annis bellum Troianum anteceſſit. Idem ſenſit D.Auguſtinus, Cecropis nimirum tempore floruiſſe.Oroſius noſter Amphitrione tertio à Cecrope Athenis regnante Moyſem dicit extitiſſe, tempore nimirum Deucalionei diluuij,anno ante vrbem conditam 805. Ex Diuo verò Iſidoro Moyſem ante Troianum bellum 280. annis vixiſſe colligitur. Ex quibus omnibus ſatis liquet & Poëtam, & Poëtarum antiquiſſimum fuiſſe Moyſem, ſiquidē omnes ethnicorum Poëtas, imò & Græcorum Deos ætate præceſſit, bellaq́ue Thebanum, & Troianum, quibus nihil antiquius apud antiquos inueniri ſcriptum aſſeruit Lucretius.

De Ciuitate Dei.l.18 c.8.
Hiſtor.l.1.
In Chron.

Præterea ſi nulla fuit genitalis origo
Terrarum,& cœli,ſemperq́; æterna fuerunt.
Cur ſupra bellum Thebanum,& funera Troiæ
Non alias alij quoque res cecinēre poëtæ?

lib.5.

At poëmata dices ante bellum Troianum fuiſſe; affirmat (vt vidimus) Plinius;Linūq́ue,Orpheū, & Muſæum ante bellum floruiſſe Troianum, aſſerunt Clemens Alexandrinus,& Euſebius. Verùm quid inde? non certè ante Moyſem, aut Moyſis tempore: quanuis & id affirmanti Plinio,Lucretij negantis autoritatem opponere poſſemus, nec non & Ioſephi,is enim ſic dē Hebræorum literis agens. *Quandoquidem etiam de iis, qui ad Troiam tam multis poſt annis militarunt, magna dubitatio,& quæſtio eſt,num literis vſi fuerint, & veriſimilius habetur.eum, qui nunc eſt, literarum vſum illis ignotum fuiſſe: Iam verò apud Græcos nullum omnino,de quo conſtet,ſcriptum extat, quod ſit Homeri*

Clem.lib. Strom.1.
Euſeb.de Præparat. l.10.c.3.
l.1. Contra Appionem.

carmine

carmine antiquius. Homerũ autem poſt Troiana tempora vixiſſe patet: & aiunt, ne eum quidem in literas retuliſſe carmen ſuum, ſed memoria commendatum ex cantilenis poſtea compoſitum fuiſſe, eámque ob cauſam multis in locis diſcrepare. Hæc Ioſephus, licèt conſtet referente Æliano ex Trœzeniorum ſentẽtia (ſimodò vlla eis, vtpote Græcis habenda fides) Oræbantij Trœzenij poëmata ante Homerum extitiſſe: vixiſſéque etiam ante Homerum Daretem Phrygem, eiuſque Phrygiam Iliadem ad ſua tempora conſeruari idem retulit Ælianus, & hunc Gentilium primum hiſtorias ſcripſiſſe, idq; in foliis palmarum, noſter Iſidorus ſcribit. Quod verò attinet ad Linum, Orpheum, & Muſæum, nihil nobis negotij facit, hi enim circa Troiani belli tempora fuerunt. Euſebius Cæſarienſis. *Linum igitur Herculis magiſtrum fuiſſe conſtat, qui ante Troianũ bellum vna fuit generatione: Tlepolemus enim filius eius cum Agamemnone in Ilium militauit, Orpheus autem æqualis Herculi fuit, quem Muſæus audiuit.* At verò Moyſes viginti generationibus Troianum bellum præceſſit. Clemens Alexandrinus. *Ad tempus autem rerum Troianarum ab Inacho generationes quidem viginti, vel plures numerantur.* Euſebius, licèt aliter poſtea annos enumeret; *Fuerunt autem ab Inacho ad bellum Troianum generationes viginti, quare ante Iliacum bellum quadringentis ad minus annis ipſum fuiſſe concedendum eſt; ſi igitur poſt Inachũ omnia præclara facinora Græcorum fuerunt, neceſſariò etiam poſt Moſem fuerunt.* At Moſem dicet quis Muſæum à Græcis dictum, ex cuius doctrina multa Orpheus didicerit,

De varia hiſtoria l. 11. c. 2.

Originum l. 1. c. 26.

De præparat. l. 10. c. 3.

Stromat. 1.

ex Numenio,& Artapano habet Euſebius. Ergo iure primus poëta Græcis Muſæus.Iure equidem primus poëta Muſæus, ſi idem, qui apud nos Moyſes.Attamen Græcus poëtaMuſæus Troiani belli tempore vixit,Orpheiq́ue auditor, non magiſter fuit,Eumolpi itidem filius,non Amaramis, ita enim pater Moyſis vocabatur ex Ioſepho. Non igitur idem Muſæus poëta,ac Moſes.Neque etiam Moyſem Sydone Poëtria Neptuni ſorore, antiquiſſima licèt illa fuerit (ſimodò vnquam fuit) poſteriorem fuiſſe dicendum, longo enim tempore illam ætate præceſſit, quandoquidem Sydo,Euſebio teſte,longè extitit poſterior Mercurio Triſmegiſto ex Maia Atlantis filia & Ioue tertio procreato, quem quidem Mercurium aut poſteriorem Moyſe, aut illi coætaneum facit D. Auguſtinus,&ex ipſo Marſylius Ficinus.Inſurges vltimò.At Pythium oraculum,cui heroici carminis tribuitur inuentio, non poſterius Moyſe, non ergo illi bono iure poterit huius carminis inuentio denegari,Moyſi tribui.Fuiſſe autem antiquiſſimum Delphicum oraculum bene probat Strabo, & hoc Homeri teſtimonio, dicentis Agamemnonem ab illo reſponſum petiiſſe.

De Præparat.l.9.c.3. & 4.

Vbi ſuprà.

D.Aug.De Ciu.l.18.c.8. Marſyl. in comment. in Triſm.

lib. Geograph.9.

—Quo nomine maior Atrides Odyſſeę 8.l.
Gaudebat Graiûm aſpiciens contendere primos.
Sic enim in Pytho quondam reſponderat olli
Delius ingreſſo templum,ac reſponſa petenti.

ipſe etiam Homerus alibi.

—Non quanta feruntur Iliad.9.
Eſſe repoſta ſacra in templo donaria Pythi,
Spicula ab arato mittentis Apollinis arcu.

Quin

Quin & Delphicam platanum Agamemnonis manu ſatam ex aliquorum ſententia ſcribit Plinius. Neque mirum hoc ſi tempore ipſius Moyſis fuiſſe Delphis conſtructum templum D. affirmat Iſidorus, indéque primùm ſuperſtitioſam ſæuam euaſiſſe vocẽ autor eſt Cicero. Verum enimuerò licèt grauium autoritate ſcriptorum videatur comprobata hæc opinio, eam nihilominus Chriſtianis, & egregiè cordatis hominibus indignam iudico: fas enim non eſt ſpretis interpretibus ſacris, fabuloſis Gentium ſcriptoribus aures porrigere, ſicuti æquum non eſſet candida amandata veritate, caliginoſa euocare, ac fouere mendacia. Dico ergo primò, quòd licèt Homericę autoritati cócedamus ante Troiani excidij tempora oraculum Pythium extitiſſe: licèt demus Iſidoro noſtro, templum Moyſis tempore fuiſſe couſtructum, quod tamen difficillimum ſcitu eſt, cùm omnia fuiſſe confuſa tempora apud Græcos ante Olympiadas, fabuliſque immixta, neque certam rei alicuius rationem, aut enumerationem poſt Cenſorinum ex Varrone referat, ex Africano Cęſarienſis Euſebius his verbis. *Africanus igitur in tertio annalium his verbis vtitur. Vſque ad Olympiadas nihil exploratum in hiſtoria Græcorum inuenitur, ſed omnia confuſis conſcripta temporibus ſunt.* Quin & Thucydides. *Siquidem quæ ante eos natos queq; vetuſtiora adhuc ſunt, planè comperta eſſe propter longitudinem æui non quiuerunt.* Olympiades porrò, quæ ab Iphito Æleo Lycurgi coætaneo (vt volunt Paterculus, Plutarchus, & Pauſanias) inſtitutæ ſunt, enumerari cœperunt anno

poſt

L.16.c.44. In Chron. l.2.de Diuinatione. De die Natali.cap. 21. De Præparat.l.10. c.3. In pręfatione ſuæ hiſtoriæ. Patercul. in prin. Plutarch. in Lycurgo. Pauſan. in Eliaçis.

poſt Troiam captam iuxta Clementis Alexandrini ſententiam, quadringentis ſeptem, iuxta Euſebij verò alicubi, totidem; alicubi verò quadringentis quiquaginta Eſaiæ Prophetæ temporibus, cuius diſcrepantiæ cauſam imperitiæ librariorum, aut amanuenſium, quibus non facile fuit ſeruare collationes illas temporum, rectè tribuit Viues. Non igitur Moyſis tẽpore templum Delphis fuiſſe cõſtructum certò poterit affirmari, præcipuè cùm Diodorus, qui latè de Oraculi inuentione agit, à capríſque repertum ait, & à Caprario quodam (cui nomen fuiſſe Corata ex Plutarcho ſcimus) nihil de inuentionis tempore dicat; nihil Plutarchus ipſe; nihil Strabo, cùm tamen hi omnes multa de templo, multa de oraculo referant. At certè non ex eo quòd templum Delphis tunc temporis fuiſſe conſtructum demus, hexametri carminis inuentionem Pythio eſſe oraculo dandam concedemus; ex Pauſania enim didicimus, priſcis temporibus Oraculum Delphis, non Apollinis, ſed Telluris, & Neptuni fuiſſe, quod ille quibuſdam antiquiſſimi poëtæ Muſæi verſibus comprobat.

Cle. Stro. 1. l. de Præpa. rat. 1. c. 3. In Præfat. in Chronic. In lib. Aug. de Ciuit. Dei 18 c. 8. Bibliot l. 16. De Oraculorum defectu. De Pythiæ Oraculis. In Phocaicis.

Inclyta confeſtim tellus oracula dixit,
Neptuniq́; ſimul famulus, qui nomine Pyrcon.

Paulo autem pòſt à Tellure perhibent diuinationem Themidi datam, à Themide Apollinem dono accepiſſe. Oraculi porrò Themidis mentionem etiam fecit Naſo.

Fatidicamq́; Themim, quæ tunc oracla tenebat. Metam. l 1.

At neque Apollinis ipſius oraculum primò ſortes verſibus dediſſe, ſed ſoluta potiùs oratione,

teſtatur Plutarchus ; & Phemonoëm primam fuiſſe Pythiam vatem, primamque hexametrum carmen ceciniſſe referunt Strabo, & Pauſanias, quam viginti ſeptem duntaxat annis anteriorem Orpheo, Muſæo, & Lino Clemens Alexandrinus probat. Non ergo Pythio oraculo vlla carminum tribuenda inuentio. Vnde miror Ianum Parrhaſium magis videri approbare ethnicorum opinionem, quàm Iudæorum (vt ipſe dicit) qui excluſo Apolline putant Moſem carmine hoc primum ceciniſſe. Si enim recta ille mentis acie hoc inueſtigaſſet, non à Iudæorum Rabbinis, ſed à ſacris Scripturis, à ſacris ſcriptoribus exordiũ vidiſſet hanc ſumpſiſſe ſententiam. Sed qui Parrhaſium miratur, iure doctiorem ille deteſtabitur Scaligerum, qui in ſuis de poëtica libris nulla facta Moyſis mentione, Pierio Macedoni poſteriorum Muſarum (vt vult Cicero) Patri Poëſeos originem tribuit. Sed caligat ille in Sole, ſiquidem & prima poëmata facit paſtoralia, & Paſtores ex Thucydide, & Varrone antiquiores fuiſſe aratoribus dicit, paſtorémque in otio, aratorem verò in opere eſſe, ideóque aptiorem illum cantui & carminibus, minùs aptum hunc, illum priùs feciſſe carmina, hũc poſteriùs. Quòd ſi mentem reuocaſſet Iulius Scaliger ad ſacram Geneſim (vt bene ait Poſſeuinus) Abelem vtique paſtorem, & Caimum agricultorem eodem vixiſſe tempore meminiſſet : quin & ipſummet Adamum, non paſtorem, ſed agricolam fuiſſe legimus. *Emiſit eum Dominus de paradiſo voluptatis, vt operaretur terram, de qua ſumptus eſt.* Verùm ſi Scaliger,

Vbi ſuprà vterque. Vbi ſuprà. Super Horatij Poëticam. lib. 1. c. 2. l. 7. De natura Deorum. l. Bibliot. 1. c. 25. Geneſ. c. 3.

Scaliger, non vt Apollinei fiſci procurator duntaxat, ſed etiam vt diſciplinæ ſtudioſus, cultiſſimum poëtam verſaſſet Tibullum, neque id filio Ioſepho reliquiſſet, didiciſſet certè ab eo Paſtores agricultoribus, ſaltem in carminibus, priores non fuiſſe: ſic enim Tibullus traditione proculdubio ab Antiquis accepta.

Agricola aſſiduo primùm ſatiatus aratro, l.2.Elegia 1.
Cantauit certo ruſtica verba pede.
Et ſatur arenti primùm eſt modulatus auena
Carmen, vt ornatos diceret ante Deos.
Agricola & minio ſuffuſus, Bacche, rubenti
Primus inexperta duxit ab arte choros.

Cæterùm de Scaligeri effræni iudicio alibi; & nunc de Poëſis primordio ſatis.

Quis ſit Poëticæ finis, aliquot autorum conciliata loca.

CAPVT XX.

QVIS Poëtæ ſcopus, quem ad finem tendat Poëſis, multis abhinc non annis modò, verùm ſæculis dubitatum. Quidam enim ex veteribus delectationem duntaxat propoſitam eſſe Poëtæ ſenſerunt: alij iuuare ſolùm ab eodem eſſe intentum: alij verò vtrumque; locuples huius rei teſtis Horatius.

De Arte Poëtica. *Aut prodeſſe volunt, aut delectare Poëta,*
Aut ſimul & idonea, & iucunda dicere vita.

Nam & ante ipſum, & poſt ſuos opiniones hæ aſſertores habuerunt. Plato quidem in dialogis de Amore, ac Decimo de Republica, ſed in Gorgia præcipuè Poëticam aut ſolùm, aut maximè tendere ad voluptatem aſſeruit. hoc idem ſenſiſſe viſus Terentius in Andriæ Prologo, dum ait.

Poëta cùm primùm animum ad ſcribendum appulit,
Id ſibi negoti credidit ſolùm dari,
Populo vt placerent, quas feciſſet fabulas.

1. De finib. Cicero. *An ille tempus in Poëtis euoluendis, vt ego & Triarius te hortatore fecimus, conſumet, in quibus nulla ſolida vtilitas, omniſq́; puerilis delectatio?* Alibi Tuſcul. 4. ipſe ironicè. *O præclaram emendatricem vitæ Poëticam, quæ amorem flagitij, & leuitatis auctorem, in conſilio Deorum collocandum putet!* Denique idem. 1. De legibus. *Quippe cùm in illa* (hiſtoria ſcilicet) *ad veritatem Quinte, referatur, in hac* (Poëſi) *ad delectationem pleraq;.* Serm. 29. Maximus Tyrius Platonicus. *Poëta autem mollis habetur, & multitudinem oblectat, vt poſſe qui propter voluptatem à populo diligatur, propter virtutem nequaquam cognitus ſit.* Contrà verò iuuare ſolùm ſpectare Poëticam ſenſit Xenophon in Sympoſio, ſub Niceratis enim perſona ita ait. *Pater meus, inquit, cùm daret operam vt in bonum virum euaderem, omnia Homeri carmina ediſcere coëgit.* Senſiſſe etiam id viſi Ariſtoteles in Poëtica; Cap. 23. *An verò rectè, vel non rectè à quoquam ſiue dicatur, ſiue fiat, ſi quis inquirere velit, non modò id ipſum factum, aut dictúmve cōſiderare debet, vtrùm laudabile, an prauum ſit,*

ſit,verùm etiam ad agentem, dicentémve reſpicere, ad quem videlicet, vel quando, vel cui,vel gratia cuius: verbi cauſa: boni maioris gratia,vt fiat:mali maioris, ne fiat; Iſocrates oratione ſecunda,Antiquos inquiens Poëtas vitæ reliquiſſe documenta, quibus homines euaderent meliores;quod ſub Euripidis Perſona Ariſtophanes in Ranis dixit.Sed & idem Iſocrates in Panethenaico Poëticam nos à multis auocare delictis affirmauit. Plautus,in Aſinariæ Prologo.

Ridicula res eſt,date benignè operam mihi,
Vt vos item aliàs,pariter nunc me ars adiuuet.

Quin & Terẽtius ipſe in Heauton timorumenos prologo.

Et cùm eſſe quæſtum in animum induxi maxumũ,
Quàm maxumè ſeruire voſtris commodis.

quæ verba in prologo Hecyræ iterum repetit. Sextus Empiricus(quantumuis,vt diſciplinarum inſectator aliter poſtea ſentiat) ita in libro aduerſus Mathematicos (ſic enim vocat ille quarumlibet artium profeſſores.) *Quòd autem Poëtica ad fœlicitatem magna det adminicula, ex hoc eſt perſpicuum, quòd plane optima, quæ in formandis moribus verſatur, philoſophia, in Poëtarum ſententiis omnino radices egerit.* & inferiùs. *Ex quibus narratur quidem Pyrrho perpetuò legiſſe Poëſim Homericam,hoc nunquam facturus,niſi cognouiſſet vtilem eſſe Grammaticam* (ſic porrò Poëſim quandoque appellat) *& propterea neceſſariam. Epicurus autem deprehenditur ſuorum dogmatum potiſſima ſurripuiſſe à Poëtis.* Socratem autem virum integerrimum, virtutis potiùs, quàm voluptatum ſectatorem ex Cap. 17.

certis inſomniis dediſſe ſe Poëticæ refert Plutarchus. Verumenimuerò Poëticam circa vtrumque, vtile nimirum, ac delectabile verſari apertè colligitur ex Ariſtotelis doctrina, dum ille in ſuo de Poëtica tractatu, ex voluptate, quam parit imitatio, quæ eſt poëſis anima, ratiocinationem natam, ac honeſti imitationem, & laudationem ait; Sed apertè Horatius.

De audiendis Poëtis.

Cap. 2.

De Arte.

Omne tulit punctum, qui miſcuit vtile dulci
Lectorem delectando, pariterq́; monendo.

Vbi ſuprà.

Plutarchus. *Illud verò non ſemel iuuenti ſubiiciendum, demonſtrandumq́; Poëſim cùm argumentum habeat ſimulatum in rebus, quas tractat, & moribus quidem pigmenta adhibere, & ſplendorem, affinitatem tamen non abiicere veri, habereq́; æmulationem in probabili delectabile.* Idem. *Quo modo autem eſt Poëſis ſermonis condimentum, qua temperat in eo modos, metra, & numeros, atque acriorem reddit ad docendum.* Maximus Tyrius ſuprà nominatus *Quamobrem exiſtenti duplici cauſa, quare vel Homerus, vel Heſiodus, vel quilibet alius ob harmoniam Poëticam adepti ſunt laudem, quòd ſcilicet proſint, ac delectent.* Sextus etiam Empiricus. *Humani enim animi perturbationum ac motuum eſt veluti quoddam propugnaculum Poëtica. Et vt ſenex habet linguam ſuauiſſimam.* qua de re videndus omnino optimus Athenæi locus; hic enim, quia longior, non apponetur. Iſthæc ſunt antiquorum placita circa Poëticæ finem, quibus quidem pro ingeniorum varietate varij inhæsêre recentiores, qui & rationibus confirmare niſi opiniones, qui enim Poëticæ finem voluptatem, ac delectationem audientium tenent, quid

In Diſputatione amatoria.

Sermone 7.

Vbi ſuprà.

lib. 5 c 1.

quid aliud, inquiunt, Dithyrambica, quid aliud Lyrica Poëſis vel voce, & choris, inſtrumentis muſicis. ac voce, vel hiſce omnibus ſimul intendit, niſi delectationem? Quid Comica? iuuandóne an delectando natæ in ſcenam à Comœdia productæ perſonæ, Paraſiti pecuniis inhiantes, Meretrices non minùs amantium ſubſtantiæ, quàm Veneris auidæ, Lænæ mulieres, fraudulenti ſerui, perditæ prodigalitatis adoleſcentuli, fatui ſenes, milites glorioſi? Ipſa porrò Tragœdia quid aliud quàm delectationem curat? cùm ipſum videre Heroum calamitates, & miſerias; ipſum illorum audire eiulatus, & querelas; ipſa eorum commiſeratio animos hominum mirum in modum oblectet? iam verò Epica poëſi, quæ partim in narratione, partim in imitatione conſiſtit, nil dulcius, nil ſuauius, nil denique quod magis voluptate quadam aures æquè & animos quantumlibet ſeueriorum Catonum trahat, vnquam excogitatum. In iuuandis enim animis potiùs, quam delectandis, & iuriſperitia, & ea, quæ de moribus tractat, Philoſophiæ pars tota verſatur. Contrà verò illi, qui iuuare credunt à Poëtica intentum. Antiquos aſſerunt Poëtas, Maximo Tyrio, Clemente Alexandrino, & Euſebio Cæſarienſi teſtibus, eoſdem fuiſſe cum philoſophis, cum Theologis, ac proinde neque in re adeò ludicra, & futili, ac eſt delectatio, vnquam verſatos, Si enim Poëtæ finis nullus eſſet alius, quàm ſeſe, atque alios oblectare, & illiberalis, ac vulgaris res Poëſis ipſa, ſcurriliſque, & leuis quidam, ac ridiculus homo, & paraſiti perſimilis exiſte-

ret Poëta,extitiſſétque ſemper, qualem Ennium accepimus ab exteris nationibus habitum,cùm à P.Scipione carmina quędam recitare iuſſus eſſet, ac proinde perfectam omnem Poëſim, ni in his peccet Poëta, non delectabile, verùm quod iuuet, ſequi debere: quæ enim in choris, quæve ad Citharam,aut tibias canitur Poëſis, iuuandis per imitationem animis inuentam dicunt.Comicam porrò eo ipſo quòd paraſitos, meretrices, lænas, perditos adoleſcentes.ſenes fatuos, fraudolentos ſeruos, milites glorioſos inducat, nihil aptius ad hominum emendandos mores inuentum affirmant, in ea enim quod malum timere, quod fugere vitium debeas, quale detrectare ſodalitium, ac proinde quâ ſequi virtutem, ante oculos tibi propoſitum vides. Tragœdiam verò Principum virorum veluti ſpeculum exiſtere, in quo maxima ipſorum pericula, bella,ſeditiones,tumultus, inuidiam, Fortunæ libidinem, quibus domi ac foris exagitari ſolent, planè perſpiciant; quin & his animos hominum à perturbationibus purgari,atque fortiores reddi.Epicum verò carmen totum eſſe publicæ conſecratum vtilitati, vt pote in quo illuſtres magnorum ducum actiones,Terrarum,ac Marium ſitus, gentium mores, bellorum ſtratagemata,militare robur,facundię vires, Deorum ſacra ediſcantur. Qui autem & iuuare, & delectare ſcopum eſſe Poëtæ dicũt;& aurium, & animorum iudicium in teſtem proferunt, eo enim ipſo quòd carminibus, quòd fabula, quòd ſententiis, quòd agnitionibus,peripetiis, perturbationibus,epiſodiis, aures ad ſe omnium Poëta velu

voluptate maxima trahit, animos quoque exemplo mouet, moribus informat, quæque agere quæve ſugere debeant, optimè docet, & rem quidem ita ſeſe habere tam ſcriptorum autoritates, quàm pro vtraque parte adductæ,rationes eorum videlicet, qui iuuare finem conſtituêre Poëticæ, & eorum, qui delectare, tertiam hanc opinionem optimè confirmant: neque enim dubium erit perlegentibus, antiquos omnes à nobis ſuperius citatos pedibus (vt aiunt) in eam iuiſſe ſententiam (Platonem Ciceronémque excipias Poëticæ parum fauentes.) Illam itaque ex recentioribus ſecuti non pauci, Horatianæ artis interpretes Parrhaſius, Acron, Porphirio, Franciſcus Luiſinus, Ioannes Sambucus, Iacobus Falconius, Dionyſius Lambinus: Ex aliis verò Hieronymus Fracaſtorius, Antonius Minturnus, Franciſcus Nauſca, Iulius Cæſar Scaliger; ex Etruſcis autem ſcriptoribus Alexander Carrerius, & immortalis memoriæ Torquatus Taſſus. Neque eſt quòd cures recentiorum quorundam opinionem, officium Poëtæ, ac finem eſſe affirmantium, appoſitè dicere ad admirationem, in qua quidem Iouianus Pontanus fuit, vt ex eius Dialogo, qui *Actius* inſcribitur patet, relatus etiam à Fracaſtorio in ſuo Naugerio, ſiue de Poëtica. Falſum enim id eſſe conuincitur duplici ratione. Primò, quia admiratio non finis, ſed comes potiùs eſt grandiũ, & præter ſpẽ accidẽtium rerum, peripetiarum, agnitionum, & id generis aliorum: deinde quia per hoc nullo modo diſtingueretur ab oratore, nullo modo ab hiſtori-

Fracaſt. in Naugerio, ſiue de Poëtica.
Mint. l. 2. De Poëta.
Nauſ. Primord. in Poët. ſect. 2.
Scal. l. Poët. 1. c. 1.
Carrer. nel diſcurſo cõtra l'opera del Dante.
Taſſ. nel 1. l. de i diſcorſi intorno al Poema Heroico.

co; nam & illi appoſitè dicere ad admirationem curant. Quòd ſi finem etiam eſſe quis dicat Hiſtoriæ, & Rhetoricæ artis delectando iuuare, ac proinde neque differre per nos à Poëtica, dabimus hoc illi, quanuis non omni ex parte verum ſit, vt artes hæ delectent etiam, ac iuuent (neque enim inconueniens eſt, ſicut omnes artes vnum proſpiciunt generaliſſimum finem, vt inferius dicetur, ita & affines has ſubalternum quendam reſpicere, ſicuti Geometria, & Arithmetica circa quantitatem, tanquam commune obiectum, at verò vt particulare, illa circa continuam, hæc circa diſcretam verſatur: & Phyſica, ac Medicina quæ corpus quidem naturale conſiderant, illa tamen vt naturale, ſeu vt mobile; hæc vero vt curabile.) Cæterùm à Poëtica illas non differre facultates negauimus; Hiſtoria enim, & Rhetorica dicendo efficere id curabunt, hæc verò imitando, illæ quæ geſta ſunt, quomodo geſta dicendo: hæc verò nõ quæ geſta, quomodo geſta ſunt, ſed quomodo agi debuerint, aut debeant, ſi agatur, effingendo, qua de cauſa præſtantiorem illã
Poët.c.7. eſſe hiſtoria rectè dixit Ariſtoteles. Neque etiam eſt, quòd mouere pariter præter delectare, & iuuare, finem eſſe Poëticæ dicas cum Syncero a-
l. 2. de Poët. pud Minturnum; hoc enim eſſet (vt Logicorum verbis vtar) entia ſine neceſſitate multiplicare velle; quis namque ignorat, vt ſuperius diximus, animum noſtrum eo ipſo, quòd delectatur, quòd iuuatur, moueri vel in poſitiuè, vel ſaltem in priuatiuè contraria? Maior oriri poſſet ex dictis dubitatio, quis nimirùm præcipuus ſit finis

Poëticæ,

Poëticæ, delectaréne, an iuuare, quandoquidem diuerſa hæc? Et quidem præter communē ſcientiarum omnium atque artium finem, bonum,nimirum teſte Ariſtotele; proprium vnamquamque artem habere finem, neque vnicum duntaxat, ſed plures (nam & in ipſis actionibus, & operationibus quandoque finis: quandoque in operibus quibuſdam extra ipſas) ex eiuſdē philoſophi doctrina didicimus. Sed quia duplicem præcipuum finem nulli arti contingere patitur concors vniuerſi diſpoſitio; hinc eſt, quòd ſi duplicem finem vnica reſpiciat ars,alterum præcipuè, alterum verò minùs principaliter, & in ordine ad illum alium attingere curet, vt bene poſt alios immortalis memoriæ Taſſus filius aduertit. Dico igitur poſitis hiſce, Poëticam primò & principaliter iuuare tanquam ſuum architectonicum finem (ita enim eum vocat philoſophus) intendere: minùs verò principaliter, aut ſecundariò, delectare. Cæterum hoc veluti inſtrumento, & fine, vt ita dicam, inſtrumentali, ad conſecutionem finis architectonici ſemper vti. Quod & ratione, & autoritatibus probatur. Ratione, quia nimirum ille eſt præcipuus alicuius artis finis, qui licèt alterius ſuperioris, & generaliſſimi reſpectu dici poſſit ſubalternus, magis, ac magis accedit ad illum artium omnium ſupremum, atque optimum finem, quem eſſe conſtat ſummum morale bonum: at verò iuuare, quod cum vtili, & honeſto coniunctum eſt, magis accedit ad rationem boni huius, quàm voluptas, & delectatio, igitur iuuare, & non delectare,

Moralium Nicomach. l. 1. c. 1.

Vbi ſuprà.

Dicto l. 1. Moral. c. 1.

lectare, præcipuus Poëticæ finis debet credi: nam & experimento conſtat, aures, atque oculos primò, animum deinde velut ineſcari, & capi ea voluptate, quæ ex concinnitate carminum, fabulæ pulchritudine, peripetiis, atque agnitionibus oritur. Vtile poſtremò, quòd iuuet, rebus hiſce, veluti vehiculo, in animum ipſum vehi, ac ibi voluptatis amoto famulitio, reſidere, ac dominari: atque hoc, vt vltimum in exequutione, præcipuum finem: illud vero, vt in exequutione primum, non ita. Autoritate verò id probatur minimæ vulgaris notæ ſcriptorum. Maximus Tyrius, quid intendat Homerus explicare

Serm. 16. volens paulo poſt principium. *Commentitia hæc omnia fuerunt, ſed qui expedito animo vſus quaſi leui quodam vehiculo, magis quàm corpus ipſum ſit ad peregrinandum idoneo, in omnem partem vagabatur, naturámque conſiderauit vniuerſam, quos videlicet motus ſunt cœli, quales affectiones terræ, Deorum con-*

De audiendis Poët. *ſilia, hominum naturas,* &c. Sed meliùs Plutarchus. *Ne nos quidem Poëticam, quæ eſt Muſarum vitis, extirpemus, neque perimamus. Cæterùm ſicubi præ effuſa voluptate ad gloriam ferociens procaciter laſciuiat, luxuriet úrque fabuloſitas eius, ac faſtus, ibi manu iniecta frœnos ei imponamus, & reprimamus. At ſi quando feſtiuè attingat aliquid doctrinæ, omnisque mel, & illecebræ non infrugiferæ ſunt, vel otioſæ: hic philoſophiam inducamus, admiſceamúſque. Vt enim iuxta vites naſcens mandragora, atque vim ſuam in vinum transfundens, impreſſionem eius potantibus efficit leuiorem, ita doctrinam Poëſis ex philoſophia accipiens cum fabulis confuſam, leuem reddit*

támque

támque iuuentuti eam reddit ad diſcendum. Itaque non ſunt philoſophari intendentibus Poëmata defugienda, ſed in Poëmatibus nauiter philoſophandum aſſueſcentibus in delectabili venari fructum & amplecti. Quod Lucretius Poëta (ſimodò hoc nomine,& non philoſophus appellandus) perpulchro oſtendit ſimili in primo libro, ac deinde in quarti initio eiſdem ferme verſibus,vbi ſic.

Nam veluti pueris abſynthia tetra medentes
Cùm dare conantur, priùs oris pocula circum
Contingunt mellis dulci, flauóque liquore,
Vt puerorum ætas improuida ludificetur,
Labrorum tenus interea perpotet amarum
Abſynthi laticem, deceptáque non capiatur:
Sed potiùs tali facto recreata valeſcat.
Sic ego nunc quoniam hæc ratio plerunque videtur
Triſtior eſſe quibus non eſt tractata, retróque
Volgus abhorret ab hac: volui tibi ſuaue loquenti,
Et quaſi Muſæo dulci contingere melle,
Si tibi fortè animum tali ratione tenere
Verſibus in noſtris poſſem, dum percipis omnem
Naturam rerum, ac præſentis vtilitatem.

Et in hac opinione aliquando fuit nunquam ſatis laudatus Torquatus Taſſus; ſed expreſsè Alexander Carrerius ſuam ſententiam ſuperioribus Lucretij verſibus comprobans, quòd ſi aliquando ſecus fiat, & delectetur potiùs animus, quàm iuuetur Poëtica, non artis peccatum erit, ſed vel artificis, qui aut carminum vtitur genere,Poëticæ perfectam rationem vix participante,attingĕtéve; aut fabulam prauè texuit: vel audientis certè, cuius animus prauè diſpoſitus eam, quæ Vbi ſupra. Vbi ſupra.

ex

ex Poëtica prouenit, vtilitatem, ſeu non ſentiat, ſeu reiiciat, voluptati duntaxat addictus.

Comœdiæ, ac Tragœdiæ differentiam aliam eſſe ab ea, quæ vulgò creditur.

Capvt XXI.

MVlti non ſpernendæ autoritatis viri, quíque tam noſtra, quàm parentum, & auorum ætate noſtrorum non mediocrem in ſcribendo adepti ſunt laudem, aliud agentes, cùm tamen de Tragœdiæ, ac Comœdiæ agerent differentia, eam aut in hoc duntaxat, aut ſaltem præcipuè verſari dixerunt, quòd Comœdiæ finis lætus, ac hilaris, Tragœdiæ è contrà terribilis ſemper, ac funeſtus debeat eſſe. Ita cenſuit opinionis huius anteſignanus (vt credo) priſcus ille Grammaticus Diomedes, hæc enim de Tragœdiæ, ac Comœdiæ differentia inter alia. *Deinde* (inquit) *quod in illa* (Tragœdia nimirum) *frequenter & pene ſemper lætis rebus exitus triſtes, & liberorum, fortunarúmque priorum in peius agnitio: in hac* (Comœdia) *triſtibus lætiora ſuccedunt.* Hæc ille, quamuis non à neceſſariis, ſed à communiter accidentibus differentiam videatur ſumpſiſſe, abſolutè tamen deinceps id cenſuêre Cœlius Rhodiginus, Lilius Gregorius Gyraldus, Franciſcus

lib. 3.

Rhod. lect. Antiq. l. 7. c. 4. & l. 24. ca. 10.

Gyral. l. de Poët. tract. de Comœdia.

ciſcus Nauſea, Floridus Labinus, Alexander Carrerius: Cæſar Scaliger; Iaſon de Nores, licèt hic parum ſibi conſtans, contrarium deinde affirmarit; Sed quid enumerandis ſcriptoribus immoror? omnes ferè, qui de Poëtica ſcripſerunt, ſensêre ita, communis hæc vulgi opinio. Verumenimuerò quanuis certò ſciam maximè periculoſum ſcribenti eſſe communem contradicere ſententiam, atque eam niti eradicare opinionem, quæ in animis hominum altis inhæret infixa radicibus, tanto tamẽ veritatis detegendæ deſiderio flagro, vt non dubitem Statianus alter Hippomedon hinc intumeſcentis magiſtellorũ Gurgitis vndis, inde contra ſentientis vulgi telis pectus opponere meum: ſed diſpari exitu (vt ſpero) ille enim infenſum ſibi Deum expertus occubuit, me verò veritatis vindex numen victorem reddet. Dico ergo fere,

Nauſ. in l. Primord. in Poëſ. tract. de Comœd. Sabin. Succiſſiuor. l. 1. c. 15. Carrer. nel' diſcorſo cõtra l'opera del Dante. Scalig. Poët. l. 1. c. 4. Nores nel diſcorſo de la Tragicomedia. Et deinceps. nel Apologia contra l'autore del Verato.

Horatio ſol contra Toſcana tutta:

ſatis conſtare ex Ariſtotele aliam eſſe definitionem Comœdiæ, aliam Tragœdiæ, & quidem valde inter ſe differre. Comœdia nanque prætermiſſis aliorum definitionibus, de quibus Lilius Gyraldus, ex Ariſtotele hæc. *Comœdia autem eſt peiorum quidem imitatio, non tamen ſecundùm omne vitij genus: quanquam ridiculum à turpi proficiſcitur: ridiculum enim aliquo pacto peccatum eſt, & turpitudo ſine dolore, minimeq; noxia: perinde ac ridicula ſtatim appareat deformis facies diſtorta ſine dolore.* Tragœdiæ autem talis definitio ex Ariſtotele benè à Minturno explicata, quantumuis eam reiiciat Cæſar Scaliger. *Tragœdia eſt imitatio actionis illuſtris,*

Vbi ſuprà. Ariſt. de Poët. c. 2.

De Poët. l. 3. Vbi ſupra. Poët. c. 3.

illuſtris, abſoluta, magnitudinem habentis ſermone ſuaui ſeparatim ſingulis generibus in partibus agentibus, non per enarrationem; per miſericordiam verè atque terrorem perturbationes huiuſmodi purgans. Si ergo tam verũ eſt, quàm quod veriſſimũ, res primò, & principaliter per ſuas differre eſſentias (liceat nunc logico loqui ſermone) & rationes generis, aut ſpeciei conſtitutiuas, veluti animatum quod ab inanimato differt per animam animatum illud conſtituendum, & homo ab equo per rationem, quæ illum animal rationale reddens differre ſimul facit ab equo, leone, & aliis rationis expertibus. Differentia certè Tragœdiæ, & Comœdiæ in actione conſiſtet, quæ in altera eſt illuſtris, & illuſtrium perſonarum terrorem continens, ac miſericordiam: in altera verò humilis, humiliorum, & ridicula, ſeu turpis & non in exitu fœlici, aut infœlici, hilari, aut mœſto, cuius certè in definitionibus nullam fecit mentionem Ariſtoteles. At hilaris, dicet aliquis, in Comœdia exitus, & funeſtus in Tragœdia, ſunt minùs eſſentiæ, propria tamen ſunt quarto modo (vt Logici dicunt) id eſt abſque ſubiectorum corruptione inſeparabilia: vel certè conditiones, ſine quibus non: aut complementa, & aliquo ſaltem ex hiſce modis neceſſario in ſimilibus requiruntur poëmatibus. Sed nullo ex prædictis modis requiri iam probabo autoritate, ratione, & exemplo. Ariſtoteles humanorum omnium ſtudiorum princeps de Tragicæ fabulæ magni-

Poët. c. 5. tudine agens, hæc ſubdit. *Eum ſanè dicimus legitimum huic fore magnitudinis terminum cùm ſine*

commodum

commodam fortunam ex incommoda, ſiue ex commoda ad incommodam perpetua ſerie mutata fuerit. Hoc etiam ratione conuincitur, & exemplo. Nam ſi proprium quarto modo eſſet hilaris exitus Comœdiæ, funeſtus Tragœdiæ, cùm proprium ſic, ſeu propria paſſio conuenire debeat illi, cuius proprium eſt, omni, ſoli, & ſemper, non poſſet ab eis ſeparari abſque ſubiecti deſtructione; dãtur tamen Comœdiæ aliquot exitus nequaquam hilares, & Tragœdiæ læti euentus, non igitur illud proprium eſt Tragœdiarum, & Comœdiarum. Neque poteſt eſſe conditio, ſine qua non: ſi enim talis eſſet conditio, neque dici poſſet abſque illa Comœdia, Comœdia, neque Tragœdia, Tragœdia, neutraque ſuum aſſequerentur finem, non enim delectando iuuarent: at verò Comœdiæ abſque læto exitu, & Tragœdiæ etiam abſque triſti exitu, ſeu exodo (ita enim vocat Ariſtoteles eam Tragœdiæ partem extra quam nullus eſt chori cantus) & ſua retinent nomina, & ſuum aſſequuntur finem: in Tragœdia nanque à timore, miſericordiáve delectationem per imitationem Poëta parat, teſte Ariſtotele, non igitur eſt neceſſarius aſſignatus ab aliquibus hiſce Poëmatibus finis: retinere nomen patet: aſſequi finem per peripetias, agnitiones, & perturbationes, quæ in illuſtrium virorum actionibus reperiuntur, ſatis apparet, intentum ergo habemus. Rurſus neque tanquam complementum requiritur hilaris, aut lugubris finis, abſque illo enim Comœdia, & abſque hoc Tragœdia perfectæ ſunt, nullo igitur modo requiritur. Exemplis cõ-

Poët. ca. 11.

firmabitur hoc totum, ex ipſis nanque dependet ferè ſuperiùs dictorum comprobatio; In Comœdiis nãque Ariſtophanis Comœdia *Nebulæ* nũcupata, Strepſiadis vindicta, Socraticæ domus incendio, ipſius Socratis, ac diſcipulorum lacrymis terminatur. Plauti *Aſinaria*, & *Miles glorioſus* pœna, & luctu terminantur, ſenis illa, hæc militis; cùm tamen ambo eſſent præcipuæ actionis perſonæ. Inter Tragœdias prætermiſſa Sophoclis *Electra* (de qua iure poteſt diſputari, lætúſne dicendus illius finis ſit, in qua iniuſtam parentis necem, ſuáſque ipſius iniurias Tyranni, & matris nece Oreſtes vlciſcitur, regnóque potitur terno.) *Philoctetē* certè illius nullus negat, imò neque negare poterit, lætitia terminari, in illa enim intentum aſſequitur Vlyſſes, qui Philoctetem ſecum ad Troiam vehit ex Lemno, neque iam reluctantem. Quod ſi negent, teſtimonio nobis erit Chorus, ſic enim vltimam Tragœdiæ manum imponens canit.

Cho. *Eamus ecce omnes congregati,*
Nymphis marinis precati
Reditus ſaluatores venire.

Quòd ſi parum videatur hilaris Tragœdiæ huius Sophocleæ finis, Euripidis duæ Iphigeniæ, altera in Aulide, in Tauride altera, Iò, Alceſtiſque, nec non Oetæus Hercules cælitibus iam adſcriptus, glorioſuſque matri apparens, fidem nobis in hac parte ſatis, ſupérque facient. Neque eſt cur effrons ex aduerſariis quis erraſſe hos dicat Poëtarum proceres; Ariſtotelis enim teſtimonio, non minimam in hoc meruiſſe laudem affirmabimus:

mabimus: ſic nanque ille de Euripide. *Quamobrem illi quidem decipiuntur ob id ipſum, quo Euripidem damnant, vt qui in Tragœdiis ſuis illud obſeruet, earumq́; plures in fœlicitatem terminentur, id quod omnino, vt diximus, ex arte eſt, argumento verò illud ſit maximo, quòd in ſcenis, atque adeò in certaminibus hæ, ſi rectè recitentur, maximè quidem Tragicæ appareant; Euripidéſque ipſe tametſi aliqua parum rectè diſpenſet, omnium tamen Poëtarum maximè Tragicus videri poteſt.* Hæc Ariſtoteles, & hæc ex illo noſtra, ac veriſſima circa Tragœdiæ differentiam, & finem ſententia, cui nullus, quod ſciam, adſtipulatus eſt, exceptis duobus, Minturno videlicet in ſuo Poëta, qui licèt dubiè priùs loqui viſus ſit, demum de Tragœdiæ actione agens concludit ita. *Id porrò in Tragœdia ſeruandum omnino cenſemus, vt actio ſit luctuoſa, ancépſque fortuna, ſiue triſtem, ſiue iucundum exitum habeat, & quorum quidem res agitur in maximo illi diſcrimine verſentur*; atque illo qui ſub Altizzati nomine libellum contra Iaſonem de Nores vulgari ſermone, ſed non vulgari elegantia conſcripſit: & (ſi placet) excepto etiam ipſomet Iaſone de Nores vel parum ſibi conſtante, vel iam ſaniore facto in ſua Apologia. Cæterùm quoniã Iaſonis de Nores incidit mentio, æquum erit noſtras aduerſus ipſum tueri partes, nec non contra alios Hiſpanicarum Comœdiarum detractores. Prædictus nanque autor cùm non ſatis fortaſſe habuiſſet iure, vel iniuria, imò iniuria certè illud reprehendere immortali laude dignum, ac nunquam in memoria doctorum, æuorúmque om-

Poët.c.11.

lib.3.

Replica del Altizzato contra l'Apologia del Nores.

nium intermerituram opus ingenioſiſſimi equitis, ac Poëtæ Ioannis Baptiſtæ Guarini, *Il Paſtor fido Tragicomedia Paſtorale*, maximo cum iudicio nuncupatum, falcem etiam mittere voluit in alienam meſſem (Hiſpanum idioma intelligo) peregrè natus ille, ídque etiam damnare opus, quod omnes noſtri admirantur, prædicant quot quot linguam callent exteri, Tragicomœdiam videlicet *Caliſti, & Melibea, Cæleſtina* vulgò dicimus, & licèt eius patrocinium facilè poſſem ſuſcipere, nec caderem, vt puto, à cauſa, quantumuis alicuius Medeæ præſtigiis bonus noſter vteretur Iaſon; iis tamen commitere ſatius duxi, quibus Guarini Tragicomœdiæ curæ fuit, aut erit deinceps iuſtiſſima defenſio, quandoquidem apud Nores in eadem ſunt ambæ damnatione. Cæteras quidem Comœdias noſtras aliqui dicũt longè ab Ariſtotelicis aberrare præceptis, quippe quæ in ipſorum ſententia & temporis ab Ariſtotele Comœdiis præfixi ſpatium longè excedant, quæ Regum, & Illuſtrium virorum fabulis texantur; quæ denique ex præclaris partim, partim ex infimis conſtent perſonis. Fateor in Hiſpania, ſicut & in Prouinciis aliis, plurimos reperiri imperitos (eorum enim, vt vetus aſſerit prouerbium, infinitus eſt numerus) qui cùm in omnibus quid faciant, ignorent, omnia tamen facere aggrediuntur; ij dubio procul quantùm diſtat ortus ab Occidente, ab artis ſemper aberrabũt ſcopo, neque vitio dabunt actioni duabus, aut tribus horis duraturæ decem, aut viginti annorum tempus accommodare. Cordati verò homines

mines (vt ſunt multi in Hiſpania) quibus nec læua mens,nec leuis literatura vnius diei duntaxat ſpatiò ſuam concludunt actionem; quòd ſi duobus concluderent diebus, id in Heaut. fecit Terentius: Fabulam itidem ſententiarum grauitate, facetiarum dulcedine, argutiarum (quibus præ aliis noſtra ſcatet lingua) venuſtate ornant; qualem hiſce diebus Cordubæ vidimus cuiuſdã amici,& conciuis mei Comœdiam nihil non ſalis,leporis, ac venuſtatis,nihil non argutiarum, nihil non exactiſſimæ artis continentem. Verſari autem circa Illuſtres perſonas Comediæ actionem erratum certè Hiſpanorum non fuit; & hoc Ariſtophanes Græcus in Ranis, & Equitibus fecit,&Italus Plautus in Amphitruone Comœdiis; neque improbauit (vt mox dicam) Ariſtoteles, quemadmodum neque Comœdiam, quæ partim ex humilioribus, partim ex præſtantioribus conſtet perſonis: ſic enim ille. *Secundo loco ſequitur quæ à nonnullis in primo collocatur, illa ex duplici genere compoſitio, quo ex ordine Odyſſea eſt: vt quæ diuerſa ratione partim ex præſtãtioribus perſonis,partim ex humilioribus conſtet. huic ſanè primas tribuit theatralis imperitia, quippe vates hanc auram ſequuntur componentes quidem ad vota ſpectatorum. Cæterùm voluptas illa non Tragœdiæ,ſed Comœdiæ propria eſt, in hac enim ſiqui velut Oreſtes, & Ægyſthus ſecundùm fabulam inimici fuerint, reconciliata tandem inter ſe amicitia, neuterq; ab altero obtruncatus diſcedet.* Ecce tibi vtriuſque rei exemplum in Oreſte, & Ægyſtho illuſtrium in Comœdia; conſtantis verò ex illuſtribus, & humilibus, vt

Pridie Kal. Mai.

Poët. c. 11.

De Orato. in Odyſſea: quam Ariſtotelis opinionem ſecutus proculdubio Cicero dum ait. *Comœdum in Tragœdiis, & Tragœdum in Comœdiis placere vidimus.* Quod etiam lepidiſſimè ſuo more oſtendit Plautus mixtæ huic compoſitioni Tragico Comœdiæ imponens nomẽ in illa,quã modò nominauimus , Amphitruone , in cuius Prologo ita Mercurius.

Poſt argumentum huius eloquar Tragœdia,
Quid contraxiſtis frontem , quia Tragœdiam
Dixi futuram hanc ? Deus ſum , commutauero
Eandem hanc, ſi voltis: faciam ex Tragœdia
Comœdia vt ſit omnibus iiſdem verſibus.
Vtrum ſit annon vultis ? ſed ego ſtultior ,
Quaſi neſciam vos velle , qui Diuos ſiem.
Teneo quid animi voſtri ſuper hac re ſiet.
Faciam vt commiſta ſit Tragico Comœdia.
Nam me perpetuò facere, vt ſit Comœdia,
Reges, quò veniant, & Dij, non par arbitror.
Quid igitur ? quoniam hic ſeruos quoque partis habet ,
Faciam hanc proinde, vt dixi , Tragico Comœdiã.

Nihil ergo cùm hac in re peccent Hiſpani,obmuteſcant neceſſe eſt accuſatores cæteri.

Morem

Morem appendendi ad parietes ædium ſacrarum tabellas pictas, cereos, hominum ſimulachra, arma, veſtes, cæſariem, donariáque alia ab Antiquis deſumptum, & cur voti cauſâ capilli tondeantur.

CAPVT XXII.

SOlent nunc, qui maximum aliquod euasêre periculum vel mortis, vel valetudinis aduerſæ, vel naufragij, vel qui glorioſum aliquod facinus in bello patrarunt, tabellas rerum geſtarum ſeriem continentes, aut earum loco veſtes quibus ægrotantes fuerant induti, arma quibus vel ab hoſtibus ſe occiſum iri crediderant, vel quibus ipſi hoſtes deuicerunt, catenas & compedes, quibus detenti captiui, cæſariémque ex voto ad templorum parietes appendere: quod in omnibus ferè Chriſtiani orbis partibus factum viſitur. Hoc nos inter alia ab Antiquis accepiſſe paucis demonſtrabo. Et de Tabellis quidem Tibullus.

Nunc Dea, nunc ſuccurre mihi, nam poſſe mederi l. 1. Eleg. 3.
Picta docet templis multa tabella tuis.

& in Catalectis.

Non ego thure modò, aut picta tua templa tabella

Vide Strabonem l. 8. de Epidauro, Coo, & Tricea.

Ornabo, & puris ſerta feram manibus.

Et quia tabellarum picturis inſcriptio addi ſolet, quæ nomina dicantium, & cauſam vel carmine, vel ſoluta oratione aperiat, ideo (vt credo) Propertius.

lib. 2.

Pro quibus optatis ſacro me carmine damno,
Scribam ego; per magnum eſt ſalua puella Iouem.

Amor. l. 1. Eleg. 11.

Ouidius.

Non ego victrices lauro redimire tabellas,
Nec Veneris media ponere in Æde morer.
Subſcribam. Veneri fidas tibi Naſo tabellas
Dedicat: at nuper vile fuiſtis acer.

Ad quod etiam alluſiſſe videtur ipſemet Naſo.

Amor. 2. Eleg. 13.

Ipſe ego thura dabo fumoſis candidus aris,
Ipſe feram ante tuos munera vota pedes.
Adiiciam titulum. Seruata Naſo Corinna.

Saturn. 1. c. 11.

Cereos, & hominum ſimulachra Diis, ſed præcipuè Saturno dicaſſe Antiquos autor eſt Macrobius. *Cœpiſſe* (inquit) *Saturno cereos potiùs accendere, & in ſacellum Ditis aræ Saturni cohærens oſcilla quædam pro ſuis capitibus ferre, ex illo traditum, vt Cerei Saturnalibus miſſitarentur, & ſigilla arte fictili fingerentur, ac venalia pararentur, quæ homines pro ſe, atque ſuis piaculum pro Dite Saturno facerent.* Mitto nunc oſcilla alia, quæ (autore Paulo) Feſta quædam erant in honorem Bacchi, in quibus homines ſe, aut ſuas imagines per funes iactabant, vulgò nobis, *mezerſe, o, columpiarſe*, de illis enim intelligendus Vergilius, —*tibique*

Georgic. 2. Feſt. in verbo Oſcilla. Ser in prædict Verg. verſ.

Oſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.

Bacchum alloquens: cuius rei varias referunt cauſas Feſtus, ac Seruius. Dicationis armorum

ſacra

ſacra fecit mentionem pagina in Machabæorum libris; *Et audiuit eſſe ciuitatem Elymaidem in Perſide nobiliſſimam, & copioſam in argento, & auro, templúmque in ea locuples valde: & illic velamina aurea, loricæ, & ſcuta, quæ reliquit Alexander Philippi Rex Macedo.* Qua de re elegantiſſimè more ſuo diuinus Poëta. L.1.cap.6.

Ære cauo clypeum magni geſtamen Abantis
Poſtibus aduerſis figo, & rem carmine ſigno.
Æneas hæc de Danais victoribus arma.

Ouidius.

Dij precor à nobis omen remouete ſiniſtrum, In Heroidibus.
Et ſua det reduci vir meus arma Ioui.

Idem.

Miles vt emeritus non eſt ſatis vtilis armis, Triſt.4.
Ponit ad antiquos, quæ tulit arma, Lares. Eleg.7.

Romulum, & alios Ioui Pheretrio optima deuictis hoſtibus retuliſſe Liuius, & Florus non vno in loco teſtantur. de hoc Lucanus (nam & arboribus ſua ineſſe numina ſuperuacaneum probare.)

Qualis frugifero quercus ſublimis in agro l.Pharſ.1.
Exuuias veteres populi, ſacrataq́; geſtans
Dona ducum.

cuius etiam religionis meminit Claudianus libro de Raptu Proſerpinæ 3. dum furentem Cererem arboribus ſpoliaſſe ait lucum antiqua horrendum religione, ſpoliis Gigantum onuſtũ. Strabo de noſtra agens Hiſpania. *Is monumenta quædam de Vlyſſis errore in Mineruæ templo eſſe commemorat, parmas ſuſpenſas, paluſtria, roſtraq́; naualia.* lib.3. Hũc etiam morem Suetonius in Caligula refert

Cap.24. his verbis ; *Tres gladios in necem ſuam præparatos Marti vltori addito elogio conſecrauit.* Idem in Vitellio. Cap.10. *Pugionémque, quo ſe is occiderat* (Otho nimirum) *in Agrippinenſem coloniam miſit Marti dedicandum.* de qua armorum dedicatione qui plura velit, Pauſaniam plurimis in locis conſulat. Manumiſſos catenas, & compedes Deis dicaſſe autor eſt Horatius.

Satyr.1. Satyr.5.

—donaſſet iámne catenam
Ex voto laribus, quærebat.

Vbi Lambinus hoc fuiſſe in vſu veteribus refert. Martialis.

l.3.Epig.29.

Has cum gemina compede dedicat catenas
Saturne tibi Zoilus annulos priores.

Veſtem voti cauſa ad vitandum imminens aliquod periculum Deis dicari ſolitam teſtis eſt Silius,

lib.7.

Fœmineus matres graditur chorus ordine longo,
Iunonipallam, conceptáque vota dicabant.

Veſtium ex voto appenſarum ſimul cum tabellis naufragij periculum enarrantibus expreſsè meminit Lyricus.

Carm.1. Od.5.

—me tabula ſacer
Votiua paries indicat vuida
Suſpendiſſe potenti
Veſtimenta maris Deo.

Veſtium etiam, & comarum Deo dicatarum mentionem fecit Statius.

Thebaid.l.12.

Mœſtarumq́; ſuper libamina ſerta comarum
Pendent, & veſtes mutata ſorte relictæ.

Syluar.l.3. De coma idem Statius in Sylua, cui lemma, *Coma Farini*, quam puerum pro Imperatoris ſalute

Æſcu

Æſculapio dicaſſe ibi narrat Poëta: tondebantur autem capilli, vt ſignificaretur, eum qui cęſariem deponebat, vi maioris poteſtatis oppreſsũ in tutelam eius Dei, cui cæſos mandabat capillos, ſeſe recipere; vnde qui in mari tempeſtate iactabantur, capillis reciſſis, ac in medios fluctus eiectis, Neptuno ſe commendabant, vt refert Antonius Syluius. Petronius in Satyric. *Vnus fortè ex vectoribus, qui aclinatus lateri nauis exonerabat ſtomachum nauſea grauem, notauit ſibi ad Lunam tonſorem intempeſtiuo inhærentem miniſterio, execratuſq́ omen, quod imitaretur naufragorum vltimum votum.* & inferiùs. *Audio enim non licere cuiquam mortalium in naui neque vngues, neque capillos deponere, niſi cùm pelago ventus iraſcitur.* Iuuenalis. l.Singul.in ll.c.11.

Tunc ſtagnante ſinu gaudens ibi vertice raſo Satyr.12.
Garrula ſecuri narrare pericula nautæ.

Et de hoc nautarum more quidam (licèt minùs verè meo iudicio) interpretantur illa Diui Pauli verba ex Actuum 27. *quia nullius veſtrûm capillus de capite peribit.* quæ phraſim potiùs Scripturæ, quàm aliquid aliud planè redolent, quemadmodum id Regum ſecundi. *Viuit Dominus, quia non cadet de capillis filij tui ſuper terram,* & illud tertij. *Si fuerit vir bonus, non cadet ne vnus quidem capillus eius in terram.* & Lucæ 21. *& capillus de capite veſtro non peribit.* Qui è ſeruis fiebant liberi ad inſtar nautarum capillos etiam ſibi abſcindebant. Nonius. *Qui liberi fiebant, ea cauſa calui erant, quòd tempeſtatem ſeruitutis videbantur effugere, ſicut naufragio liberati ſolent.* quem tamen in manumiſſis morem potuerunt Ethnici ex Hebræis ſumere, ita Cap.14. Cap.1.

enim

enim eis præceptum Deuteronomij 21. *Si egreſſus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, & tradiderit eos Deus in manu tua, captiuoſq; duxeris, & videris in numero captiuorum mulierem pulchrã, & adamaueris eam, volueriſq; habere vxorem: introduces eam in domum tuam, quæ radet cæſariem, & circumcidet vngues, & deponet veſtem, in qua capta eſt.* quæ mulier libera poſtea remanebat; nec vendi poterat, ſi vir eam repudiare vellet. Similiter & capitalis criminis reus abſolutus tondebatur apud Romanos (fortè quia etiam maximam euaſiſſet tempeſtatem) ſicque in Capitolium gratias acturus aſcendebat. Martialis.

l. 2. Epig. 74. *Ad alta tonſum templa cùm reum miſit.*

Aliis etiam Diis, quos ſibi tutelares deligebant Antiqui, comam conſecrabant detonſam Apollini illuſtris familiæ adoleſcentes ex Plutarcho in Theſeo, cuius rei, & Martialis meminit, quamuis non de illuſtri, ſed de manumiſſo agat.

l. 1. Epig. 32. *Hos tibi Phœbe vouet totos à vertice crines*
Encolpus, domini centurionis amor.
Grata pudens meriti tulerit cùm præmia pili.

Cap. 12. Neronem Ioui Capitolino ſuam cõſecraſſe barbam ex Suetonio conſtat. Addamus & hoc pro colophone capitis; mulieres in lege Moyſis captiuas gratiam libertatis abſciſſa coma, hodie incolumitatis plerunque meruiſſe abciſſa, & diuis dicata; abſciſſione enim capillorum, quibus præcipuè condecoratur caput, maximum fœminæ, quæ pulchritudinem adeò curant ſuam, humilitatis, & abiectionis edunt ſpecimen, quod apertè colligo ex illis verbis capitis citati ex Deuteronomio.

ronomio. *Dimittes eam liberam, nec vendere poteris pecunia, nec opprimere per potentiam, quia humiliaſti eam.* abſciſſione nimirum capillorum, quos adeò diligunt illæ. Vbi ſuprà.

Petronij locus alter explicatus.

CAPVT XXIII.

ET quoniam Petronij in ſuperioribus incidit mentio, operæpretium duxi alium autoris eiuſdem explicare locum, adeò difficilem, deſperatum adeò, vt fruſtra illi medicinam facere adhuc (meo iudicio) recentiores curarint: neque id certè mirum, quando ille Satyricon liber mutilus, aſteryſcis plenus, ac totus ferme lacer in noſtras peruenit manus; vt vt tamen potero & ſuſtinere, & elucidare lectionem pro virili conabor. Eius igitur verba hæc. *Cùm Aſcyltos grauatus tot malis in ſomnum laberetur, illa, quæ iniuria depulſa fuerat ancilla, totam faciem eius fuligine longa perfricuit, & non ſentientis labra, humeroſq́; ſopitionibus pinxit.* Sciendum ergo antiquis (vt & nobis hodie) in vſu fuiſſe ludicrum quoddam, quo dormientium ora ſublinebantur, Alciato, & Budæo, qui illud ex Nonio didicerunt, aſſeuerantibus, quod etiam apertè Vergilius indicat in Sileno.

—*Iámque videnti*

Sangui

Sanguineis frontem moris,& tempora pingit.

Vnde ſublinire os, pro illudere frequenter Plauto in Aulul.

Act.4 ſcen.5 *Fidei cenſebam maximam multo fidem*
Eſſe,ea ſubleuit os mihi peniſſumè.

In Epidici Prologo.

— Mox compreſſa,ac militis
Cognoſcit opera ſibi ſenex os ſublitum.
Subleuit os ille lena,& matri mulieris.

In Milite gl.Act.2.ſc.1 & alibi ſæpe. Quæ quidem oris ſublitio vel vigilantibus maioris irriſionis cauſa fieri aliquando ſolebat,vnde intelligere licet illud Plauti in Pœnulo.

Act.5.ſcen.3. *Stulta ſoror es magis quàm volo, an verò pulchra videre obſecro,*
Si tibi illic non os oblitum eſt fuligine?

ac ſi diceret Hiſpano ſermone; *Necia eres hermana mas delo que yo quiſiera, por ventura pare ças hermoſa,por que alli* (in Veneris fano) *note tineron de hollin la cara,* vt planè ex anterioribus liquet verſibus.

Feſtus dies Venus,nec tuum fanum,tãtus ibi clientarum erat numerus,
Quæ ad Callydoniam venerãt Venerem, certo enim quod quidem ad nos duas
Altinuit præpotentes, pulchræ paciſq́; potentes ſoror fuimus,
Neque ab iuuentute ibi irridiculo habitæ, quod pol ſoror cæteris omnibus factum eſt.

Iam ergo hinc liquet,quam ob cauſam Petroniani Aſcylti facies fuligine fuerit ab ancilla deturpata, ſiue fuligo illa ex aliquo, qui illo eſſet in cubiculo,

cubiculo, deſumpta camino, ſiue ad vſum mundi muliebris priùs fuerit comparata, fuligine enim ſupercilia tingere pulchritudinis cauſa fœminis mos erat, quare illud in viris vt muliebre & indecorum reprehendit Iuuenalis.

Ille ſupercilium madida fuligine tactum
Obliqua producit acu, pingitq́; trementes
Attollens oculos.

Vbi notandum obiter me, *tactum*, non *tinctum*, legere cum Turnebo, & Pulmano; ex illis enim veteres tangere, pro tingere, imbuere, linire, aſpergere etiam dixerunt, atque ita legunt Plantiniana, nec non Lugdunenſia quędam exemplaria anno 1532. apud Trechſeles fratres excuſſa. Sed ad rem. *& non ſentientis labra humeroſq́; ſopitionibus pinxit.* Quid *ſopitionum* nomine intelligat Petronius difficillimum certè ſcitu eſt, ideoque variis anſam opinionibus, ne dicam hallucinationibus, præbuit. Alij enim *ſcriptionibus*, legendum putant, vt captiuis olim fieri ſolebat, quorum ora ſcrptionibus notabantur, Plinius. *Atque nunc eadem illa, vincti pedes, damnatæ manus, inſcripti vultus exercent.* Suetonius in Caligula. *Ex noxiis adnotauit multos honeſti ordinis deformatos priùs ſtigmatum notis.* Apuleius. *Frontes literati.* Alij *ſcipionibus* reponendum dicunt, illud Catulli ſequuti. lib. 18. Cap. 27. Aſini aurei l. 9.

——namque totius vobis
Frontem tabernæ ſcipionibus ſcribam.

Sed neutra mihi arridet emendatio, quia ſcilicet emendatio eſt, quam omni conatu effugere curaui ſemper, dum manifeſtiſſimum in ſcriptura mendum non appareat. Deinde quia prima futi-

lis

lis eſt, captiuorum enim notæ in frontibus, aut genis,non in labris, aut humeris viſebantur. Secunda verò, vtpote vana omnino, quæ videlicet adulterinæ Catulli innititur autoritati,ibi enim mendum latere,perperámque *ſcipionibus*.poſitum Scaliger filius, & alij veraciter tenent, reponendúmque *titionibus*, cum doctioribus plane crediderim.Alij,*ſublitionibus* reponendum, pro *ſopitionibus* in hoc Petronij loco aſſeuerant, quaſi velit autor ancillam rudibus quibuſdam coloribus Aſcylti os humeróſque pinxiſſe; ſublitio enim primum tabellæ tectorium eſt,fundamentúmque coloris eius,quem inducere volumus,à ſublinire, quod eſt leuiter perungere, deductum.Sed neque hæc lectio magis mihi probatur, quem enim ad finem in illa domo picturæ apparatus?inſtrumenta ingenuarum artium in illa luxuriæ taberna quorſum? præterquàm quòd nulla mihi (vt dixi) dum ſuſtineri lectio poteſt, placuit vnquã emendatio.Neque vllum facit nobis negotium mentio in præcedentibus de penicillo facta, ad hoc vt ſublitionibus aſſentiamur;penicillum enim illud, quod puella ſatyrio tinxerat, non ad picturæ,ſed ad luxuriæ vsũ ex textu deprehẽditur:ea enim vis ineſt ſatyrio,vt vel ſolo contactu comparatũ Venerẽ excitet autore Plinio;quare cõgruum eſt vt penicillũ illud non ex caudæ animalis extremitate compactum, quale requiritur ad pingendum, ſed ex linteo, vel ex goſipio, aut ſpongia factum credamus,cùm omne id, quo ad aliquid mũdandum,detergendum,illiniendúmve vtimur, peniculum vocitemus. Terentius.

l.26.cap.10.

Thraſ.

Thraſ. Quid ignaue peniculon pugnare, qui iſtum huc portes cogitas? Eunuch. act. 4. ſcen. 7

Sanga. Egóne? Imperatoris virtutem nouéram, & vim militum

Sine ſanguine hoc fieri non poſſe: qui abſtergerem vulnera?

Quin & peniculum pro ſpongia appoſuit Ammianus. *Centonem* (inquit) *quem ſub galea vnus ferebat è noſtris, vltimæ aptauimus ſummitati, qui per funem coniunctus, aquaſq; hauriēs ad peniculi modum facile ſitim, qua hauriebamur, extinxit.* Spongias autem ideo penicillos vocari quòd ad oculorum tumores; & ad extergendas lippitudines vtiles ſint, noſter Iſidorus affirmat. Quare alij priſtinam retinentes lectionem *ſopitionum* nomine penicillos medicamine aliquo imbutos, & ſoporatos intelligunt, Vergiliana freti autoritate: ille enim, *ramum vi ſoporatum ſtygia, & offam mêlle ſoporatam* dixit. Sed meo iudicio ridicula etiam hæc erit interpretatio, cùm enim Vergilium conſtet ſoporatum ramum, ſoporatam offam tanquam vim ſoporis inducentem dixiſſe, nihil à Petronij mente alienum magis excogitari poterit, quàm ſi dicamus penicillo medicamine ſoporem inducente delibuto Aſcylti os fuiſſe ab ancilla depictum, quandoquidem in pœnam intempeſtiui ſomni illius faciem fuligine perfricatam, & os patet ſopitionibus depictum, quia nimirum peruigilium, quod nefariorum ſacrorum cauſa Priapo debebatur, & Veneri, dormiens violarat Aſcyltos. Petronius immediatè antè. *excepti etiam pluribus ferculis cùm laberemur in ſomnū, itáne eſt, inquit Quar-*

lib. 19.

l. Origin. 12. c. 6.

Æneid. 5. & 6.

tilla,etiam dormire vobis in mēte eſt,cùm ſciatis Priapi genio peruigilium deberi? Quamobrem ex mea certè ſententia vulgata retinenda erit lectio, ibíque *ſopitionibus.* pro *ſopitis titionibus* vſum fuiſſe autorem ex duabus vnicam conflantem dictionem plane credendum,quemadmodum illicet,ſcilicet, videlicet vſurparunt frequēter veteres, eapſe pro
In Penulo. ea ipſa Plautus, & Feſtus, & legirupionem, pro
In Rudente. legis ruptionem,apud eundem Plautum, domui-
In Aſino aureo. tionem, pro domum itionem legimus apud Lucium Apuleium.Senſus ergo huiuſmodi erit; Ancilla quæ iniuria depulſa fuerat, vt Aſcylton pari afficeret iniuria, fuligine illius faciem perfricuit, & nihil ſentientis os,humeróſque ſopitis titionibus,carbonibus videlicet pinxit, vtpote quibus longè faciliùs quàm fuligine lineæ quæuis duci poſſint. Sopitis autem titionibus pro carbonibus vſum eſſe,quaſi ij contrarij ſint ardentibus,nemo (vt opinor) dubitabit,nam & Vergilius

—*Sopitos ſuſcitat ignes.*

1.Æneid. 5. & 8 quaſi extinctos non ſemel dixit.Cornelius autem
l.3.cap.12. Celſus ſimillima vſus loquutione,ſic ait; *Fomētiſq́; protinus totum corpus circumdare conuenit, maximeq́; inuolutis teſtis,& extinctis titonibus.* ita igitur locus hic meo iudicio intelligendus, ne emendationi ſubiaceat.

De

De Cothurni ſignificatione multiplici ad D. Bernardum Aldrete virum eruditiſſimum, amicum optimum.

CAPVT XXIV.

NONNVLLIS abhinc diebus (ſi meminiſti, & neminiſti Bernarde) incidit inter colloquẽdum Cothurni mentio, occaſionẽ corporis mei breuitas præbuit, arripuit, quæ tua eſt, eruditio, ac me, quo procerior fierẽ, cothurnis calceãdum dixiſti. Parum me cothurnis adiutum irí, humili, venatorio quippe calceamenti genere, Vergilio teſte, reſpondi; aliud te ex optimis didiciſſe autoribus, ſubdidiſti contrà, ac te docente ſilentium mihi indixiſti. Domum inde reuerſo meam aliquantulùm laboris hanc in rem impendere venit in mentem, feci, ac quid ex optimis quibuſque didicerim ſcriptoribus, iam percipe. Multiplex cothurni ſignificatio multùm quidem negotij faceſſit interpretibus, iam enim pro Tragœdorum calceis, iam per ſynecdochem pro Trogœdiis ipſis, ſeu ipſarum ſtylo; iam pro altiori, ac ſublimiori dicendi genere, iam denique pro venatorio ſumitur calceamento, quorum nobis exempla quàm plurima ſuppetunt. Pro Tragœ-

dorum calceamento ſumpſit Horatius.

Epiſtol ad Piſones de Arte Poëtica. *Poſt hunc perſonæ, pallæq; repertor honeſtæ*
Æſchylus, & modicis inſtrauit pulpita tignis,
Et docuit magnumq; loqui, nitiq; cothurno.

Philip.3. Quò ſpectat illud Marci Tullij. *At auus nobilis, Tuditanus nempe ille, qui cum palla, & cothurnis nummos populo de Roſtris ſpargere ſolebat.* Pro Tragœdiis, ſeu ipſarum ſtylo idem Horatius.

Ibidem. *Hunc ſocci cœpêre pedem, grandeſq; cothurni.*
l.2.Carm. Od.1. *—grande munus*
Cecropio repetes cothurno.

Naſo.

Amor.3. eleg. *Quantùm non poteris duro reſerare cothurno.*
Impia nec Tragicos tetigiſſet Scylla cothurnos.
Triſt 2. *Et dedimus Tragicis ſcriptum regale cothurnis,*
Ibidem. *Quæque grauis debet verba cothurnus habet.*

Martialis.

l.5 Epig.31. *Varro Sophoclæo non infitiande cothurno.*
l.8 Ep 3 *An iuuat ad Tragicos ſoccum transferre cothurnos?*
Eod l Ep.18. *Et Vario ceſſit Romani laude cothurni.*
L 11.Epig. 10. *Clarus fronde Iouis Romani laude cothurni.*
l.12.Ep.96. *Tranſtulit ad Tragicos ſe noſtra Thalia cothurnos.*

Iuuenalis.

Saty.7. *—poſcimus vt ſit*
Non minor antiquo Rubrenus Lappa cothurno.

l.Inſt.10.c.1 Quintilianus. *Quibus grauitas, & cothurnus, & ſonus Sophoclis videtur eſſe ſublimior.* Vnde pro ſublimi dicẽdi genere, quale Tragicum eſt. Vergilius.

In Pharmaceutr. *Sola Sophoclæo tua carmina digna cothurno?*

Martialis.

l.5.Epig.5. *Grande cothurnati pone Maronis opus.*
l.7.Epig.62. *Sacra cothurnati non attigit antè Maronis*

Iuuenalis.

Iuuenalis.

Fingimus hæc altum Satyra ſumente cothurnum. Satyr.6.

Apuleius. *Iam ergo lector ſcito te Tragœdiam, non fabulam legere, & à ſocco ad cothurnum aſcendere.* Pro venatorio denique calceamento ſumpſit Vergilius in Melibœo, vbi ſic Deliam alloquens. Aſini aur. l.10.

—leui de marmore tota

Puniceo ſtabis ſuras euincta cothurno. Siue Eclog. 7.

& in diuino opere.

Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram, Æneid. 1.

Purpureoq́; altè ſuras vincire cothurno.

Seruius Grammaticus in hos verſus. *Cothurno.* (inquit) *Calcei ſpecies eſt venatorij, quo etiam ſura vincitur, & aptus vtrique pedi, vnde ſingulari vſus eſt.* Hæc ille, adhuc nobis intactam de cothurnorum forma, ac diſcrimine quæſtionem relinquens, quod & recentior fecit Alexander ab Alexandro. *Cothurnum enim* (ait) *calceamenti genus eſſe quatuor angulorum fabrefactum ita, vt vtrique pedi, & viris ac mulieribus aptetur commodè, perſpicuè conſtat.* Cui dubitationi vt ſatisfiat, animaduertendum quidem eſt duo fuiſſe cothurnorum genera, craſſus alter, & ſuberis acceſſione eximiè procerus erat cothurnus, quales hodie crepidæ illæ, quibus noſtræ vtuntur fœminæ, *Chapines*, vulgò noſtris, *pianelle* Italis. Alter nullo erat fulcitus ſubere, planus & humilis: ille in vſu Tragœdis fuit; Diis hic, & venatoribus accommodatus, vt ex ſuprà dictis patet, quibus adde illud ex Georgicorum 2. Genia. Dier. l.5.c.5.

Huc Pater ô Lenæe veni, nudataq́; muſto

Tinge nouo mecum direptis crura cothurnis.

cuius forma, vt credo, perſimilis erat calceamẽti il-

lius apud nos *botillas*, hodie *ſtiualleti* apud Italos dicti, quod ex eo, quòd ſuras amplexaretur, apertè colligo; cur autẽ ipſas operiret, in promptu cauſa eſt, ne ſcilicet carduis, ſentibus, tribulis, & ſimilibus obnoxiæ forent aculeatis herbis: hunc humilem fuiſſe, quia venatorum, ex noſtri Poëtæ locis ſatis conſtat, illum procerum præter ſuperiùs allegata. optimus Naſonis locus demonſtrat.

Amor. 3. Eleg. 1. *Altera me ſcreptro decoras altoq́; cothurno.*

& Iuuenalis.

Satyr. 6. *—Si breue parui*

Sortitæ eſt lateris ſpatium, breuiorq́; videtur

Virgine Pygmæa nullis adiuta cothurnis.

l. Orig. 19. cap. 34. Clariùs tamen Iſidorus noſter. *Cothurni ſunt quibus calceabantur Tragœdi, qui in theatro dicturi erãt, & alta, intonantique voce carmina cantaturi; eſt enim calciamentum in modum crepidarum, quo Heroes vtebantur, ſed tale eſt, vt dextro, & læuo conueniat pedi.*

Ibidem. Idem. *Mulei ſunt ſimiles cothurnorum ſolo alto.* atque ita intelligendi Suetonius & Vopiſcus: ille in

Cap. 52. Caligula, dum ait. *Sæpe gemmatas depictaſq́; penulas indutus, manuleatus & armillatus in publicũ proceſſit: aliquando ſericatus, & cycladatus, ac modò in crepidis, & cothurnis, modò in ſpeculatoria caliga, nonnunquam ſocco muliebri.* Hic verò in Carino. *Memorabile maximè & Carini, & Numeriani hoc habuit imperium, quòd ludos Romanos nouis ornatos ſpectaculis dederunt, quos in Palatio circa porticum ſtabuli pictos videmus, nam & Neurobatem, qui velut inuentis cothurnatus ferretur, exhibuit.* quod proculdubio vo-

l. 7. cap. 20. luit Plinius. *Nos quoque vidimus Athanatum nomine prodigioſæ oſtentationis, quinquagenario thorace*

plumbeo

plumbeo indutum, cothurniſq; quingentorum pondo calciatum per ſcenam ingredi. Cothurni huius inuentionem Athenienſibus tribuunt plerique ex eo quòd iuxta Flaccum, & Clementem Alexandrinum Athenienſis Theſpis Tragœdias primus ediderit, quòd Æſchylus etiam Athenienſis, pallam eis, perſonam, & cothurnos dederit. Sed toto hi errant cœlo: Lydorum enim inuentum fuit; gentis Aſiaticæ mollitiei omni (vt ex Herodoto, & Plinio conſtat) voluptati, & luxui deditæ, quorum fœminæ (vt credere par eſt) tale calceamenti adinuenerunt genus, quò procerioris, & eximioris ſtaturæ, ornatioréſque viderentur, nam & pictum erat; Ouid. Stromat. 1.

Hactenus & monuit pictis innixa cothurnis. Amor. 3. Eleg. 1.

Quod inter alios luxuriæ apparatus deuictam Aſiam victrici dediſſe Græciæ, à qua Thragœdiis fuit applicatum non dubito; Lydios verò fuiſſe cothurnos teſtis vbi ſuprà Ouidius.

Venit & ingenti violenta Tragœdia paſſu, Amor. l. 3.
Fronte coma torua palla iacebat humi. Eleg. 1.
Læua manus ſceptrum latè regale tenebat,
Lydius alta pedum vincla cothurnus erat.

Neque eſt cur contendat quis Horatij ſecutus autoritatem Atticum fuiſſe cothurnum, ex eo quòd Cecropium ille dicat, vt ſuprà vidimus; Horatius enim ibi, non de calceamento, ſed de ſublimiori loquitur ſtylo, quòd nimirum Æſchylus, & Euripides Athenienſes fuerint, quorum primus, vel Tragœdiæ primus illuſtrator, vt Horatio placet, vel inuentor primus, vt Quintiliano, maximè grandiloquus, & ſublimis; alter verò De arte. l. 10. cap. 1.

ex eiuſdem ſententia, nec non ex Ariſtotelica

Poëtic.c. 11. optimus Tragicorum. Cur vero Tragœdis familiaris

Poëtic.l.1. c.13. fuerit cothurnus, cauſam reddit Cæſar Scaliger, vt ſcilicet Heroum magnitudinem æquarent Tragœdi. Heroes enim omnes mira traduntur fuiſſe proceritate, vnico excepto Tydeo. ſic ille. Licèt omnium ſuæ tempeſtatis hominum oculatiſſimus Scaliger, inter vtrunque cothurnum differentiam non videns anxius dubitet, quare venatricem eo calciet Vergilius quam decet eſſe expeditiſſimam? hanc etiam cauſam non obſcurè innuit Horatius Satyrarum primo, dum quendam ſcurram Sarmentum nomine inducit rogantem Meſſum, vt Cyclopa agat, & quia facie deformis, & procerus corpore eſſet Meſſus, ſubiungit.

Satyra 5. *Nil illi larua, aut Tragicis opus eſſe cothurnis.*

quia nimirum oris fœditate, & corporis mole Cyclopem adæquaret, vt ibi vetuſtiores interpretes, & poſt eos Lambinus exponunt. Quibus noſtra remanet abſoluta diſceptatio: ac ſi iuridicundo ex probatis, & allegatis idoneum me iudices (mi Bernarde) te iure quidem cothurni proceritatem commendaſſe, me humilitatem non iniuria defendiſſe, liberè pronunciabo

Dæmogor

Dæmogorgonis fictitium numen, & nomen, nullámque eius reperiri mentionem apud Antiquos aduerſus Boccacium, & alios.

Cap. XXV.

IOannes Boccacius Florentinus, alioqui nobilis ſcriptor, in libro illo quē de Theogonia ſermone conſcripſit patrio Dæmogorgonem neſcio quē effinxit Deorum omnium Protoparentem, in imis Tartarorum viſceribus latitantem, trucē, terribilem, quem inferi Dij, quem Parcæ, quem Furiæ metuant ipſæ, ad cuius denique nutum cōtremiſcant. Somniabat dubio procul dum iſthæc commentabatur Boccacius; qui enim vegeti ingenij vir, & literarum cognitione clarus, ni dormiens has contexuiſſet aniles fabulas? Verùm Boccacij autoritas tanta fuit apud non indoctos vtriuſque Heſperiæ viros, (ea eſt aliquorum parum indagatrix veritatis credulitas) vt pedibus in ipſius ſententiam ierint. Ex Italis, qui in eodē cœno hæſitarunt, Pylades (quiſquis ille fuit auorum noſtrorum memoria) genealogiæ ſcriptor ſic in principio.

Quem primum longæua Deum commenta Vetuſtas
Dicitur, huic nomen Gorgonis illa dedit.

Ludouicus Areoſtus in quinque Canticis Furio-
Cant. 1. ſo ſuperadditis, (ſimodò illa Areoſti ſunt,nec ſuppoſititia) ſic de illo;

Quiui Demogorgon che frena, e rege
Le fate, e dà lor forza, e ne le priua.

Ex noſtris verò conciuis meus Ioannes Menæ non inelegans illius tempeſtatis Poëta.

Copla 251. *Pues ven, y obedece, ſino llamaré*
A Demorgon, el qual inuocado
Treme la tierra, que tiene tal hado,
Que à las Eſtygias no mantiene fé.

& ibi Ferdinandus Nunez. Ex recentioribus verò Barahona de Soto in Poëmate, *Lagrimas de Angelica*, vulgò nuncupato. Nec defuêre ex Poëtarũ interpretibus, qui huic etiam ſubſcripſerint ſententiæ; Sulpicius certè Verulanus in illa Lucani verba.

Pharſal. l. 6. *——paretis? an ille*
Compellandus erit, quo nunquam terra vocato
Non concuſſa tremit?

ſic ait. *Ille*; *Dæmogorgon, qui eſt omnium Deorum pater, & iacet in imo Tartaro, interpretatúrque terræ Deus, ſiue terribilis Deus.* Omnibonus etiam ita in hæc eadem Lucani verba. *Dæmogorontem ſignificat; multi dicunt per hunc Dæmogorontem intelligi animã mundanam, quæ vegetat omnia, quæ omnibus naturis præpoſita eſt, de cuius ſemine Solem, & Lunam, & ſtellas natas eſſe dicebant, & hoc ſecundùm Seruium; ſed ſecundùm Theocletem Philoſophi dicunt Dæmogorontem eſſe rerum omnium, & Deorum principem, & genitorem terræ, Erebi, & Parcarum, quia intelligentiam maximam rerum omnium habeat.* Beroaldus in

eundem

eundem Lucani locum. *An ille compellandus erit. Dæmogorgonem intelligit Deum conſcium terræ.* Placidus Lactantius in illa Papinij verba.

Et triplicis mundi ſummum, quem ſcire nefaſtum, Thebaid. 4.
Illum ſed taceo; prohibet tranquilla ſenectus.

ita. *Et triplicis mundi. iuxta picturam illam veterem, in qua hæc tormenta deſcripta ſunt, & aſcenſio ad Deum. dicit Deum Dæmogorgona ſummum, cuius nomen ſcire non licet. Infiniti autem Philoſophorum, Magorum, Perſæ etiam confirmant reuera eſſe præter hos Deos cognitos, qui coluntur in templis, alium principem, & maximè Deum cæterorum numinum ordinatorem, de cuius genere ſint ſoli Sol atque Luna: cæteri verò, qui circumferuntur, aſtra nominantur, quæ eius clareſcunt ſpiritu, maximis in hoc autoribus Pythagora, & Platone, & ipſo Tagete conuenientibus.* Hæc ille, à quo Dæmogorgonis numen, & nomen parum oculatus deſumpſit Boccacius (vt refert Antonius Syluius) ſimodò Boccacium ætate præceſſit Lactantius, nondum enim mihi compertum. Sed vt verum ingenuè fatear, interpretes in re adeò graui lapſos fuiſſe vt credam nunquam adducar, Boccacium aſſeram: & vt ſingillatim ſingula expendamus, nunquam tale extitiſſe numen Orpheus vetuſtiſſimus Poëtarum, & æqualis ipſorum Deorum (vt Lactantius Firmianus ait) teſtimonio mihi ſit, qui Deum verum, & magnum, *Protogonon*, id eſt, primogenitum appellat, quòd ante ipſum nihil ſit genitum, ſed ab ipſo ſint cuncta generata; eundem etiam *Phaneta*, id eſt apparētem nominat, quòd cùm adhuc nihil eſſet, primus ex infinito apparuerit, neque

l. ſingulari in ll. c. 13.

l. 1. de Falſa relig. c. 5.

Dæmo

Dæmogorgonis meminit vſquam. Homerus nuſquam. Heſiodus Theogeniæ ſcriptor Chaos Deorum primum parentem fecit, & inter triginta Deorum gentium millia (tot enim ex ipſo Heſiodo retulit Clemens Alexandrinus hoc recenſito carmine.)

In hortatoria ad Gentes.

Dæmonium decies ter habet nam millia tellus.

nunquam abeo vlla fuit facta Dæmogorgonis mentio; nulla à cæteris antiquis Poëtis; à Philoſophis nulla, nam de Platone quid ſentiam, dicam inferiùs. Cicero in libris de Natura Deorũ de hoc nullum verbum. Latinorum Poëtarum quotquot clari fuerunt nominis nullus de Dæmogorgone loquitur. Eruditiſſimis Fulgentio, & Natali Comiti in Mythologicis, ac Lylio Giraldo in libris de Diis Gentium talem Deum ne in mentem quidem venit nominare. Cæcutiunt ergo illi omnes, & vnus eſt oculatus Boccacius? Sed quid ipſius errori anſã præbuerit, iam dicã. Græci Deos omnes illos ſuos *Dæmones* appellabant, & verè, cùm non ſolùm Poëtarum teſtimonio id pateat (vt ſuperiùs ex Heſiodo dictum eſt) verùm ipſorum Deorum oracula ſe eſſe Dæmonas fateantur, vt refert Lactantius Firmianus, & quod omni exceptione maius teſtimonium eſt Regius vates. *Omnes Dij Gentium Dæmonia.* Dæmonas autem (vt idem Lactantius ait) Grammatici dictos aiunt quaſi δαίμονας, id eſt peritos, ac rerum ſcios; Dæmonibus enim antiquitas humanarum artium inuentionem tribuebat, & ſuis quidem cohærenter principiis, cùm eos omnes, qui vnaquaque in re viuentes excelluiſſent,

l. cit. c. 7.

Pſalm. 95.

l. 2. de Orig. Erroris.

luiſſent, mortuos in Dæmonas mutari, & priſtinum ſuum retinere ſtudium ipſi putárent, vt ex Maximi Tyrij eximij Philoſophi Platonici ſcriptis conſtat. *Gorgos* autem terribilis interpretatur; vnde meritò coniectari licet Dæmonem Gorgona, id eſt Deum terribilem in veneficiis, & magicis carminibus inuocatum, non quidem ex eo, quòd aliquis ſit huius nominis peculiaris Deus, ſed pro effectibus Dei attributum, quemadmodum Iouem Optimum, Maximum ab effectis appellauit Antiquitas. Cicero. *Te* (inquit) *Capitoline, quem Populus Romanus propter beneficia Optimum, propter vim Maximum appellauit.* Eundem quia lucis auctorem, *Lucetium*; quia diei patrem; *Dieſpitrem* dictũ Macrobius affirmat. Quod mihi videntur voluiſſe interpretes, vnico excepto Boccacio, qui, Dæmogorgon, non compoſitum (vt par erat) nomen, ſed ſimplex ſimplicior ipſe credidit. Qua de re optimè Lambertus Hortenſius Lucani interpres in ſuprà dictos illius verſus ex Micyllo. *Adiicit Micyllus ex Boccacio, qui tum temporis mihi non erat ad manus, cùm iſta commentarer, qui eundem Dæmogorgonem terribile exponit, quod de ſolo Principe, ac ſummo Deo dicitur, vt Propheta Dauid in Pſalmo ſuo. Magnum, ſanctum, & terribile nomen eius. Sed alij, inquit idem Micyllus (cui inter interpretes primas tribuo) contrà Dæmogorgonis nomen, vt fictitium, ac vanum reiiciunt, & pro eo, Dæmogorgi vocem reſtituendam eſſe contendunt, quòd hoc potiſſimùm nomine ſummum, ac primum Deum, creatorem omnium, Plato, atque alij quidam appellarint. Quod quidem, inquit, vt ipſe in medio relinquo,* ita

Sermon. 17.

Pro Domo ſua.

1. Satur. c. 15

ita illud rurſum exiſtimo, vtrunque Poëtam Statium, & Lucanum ad conſuetudinem, & morem Magorum reſpexiſſe, vt qui inter cætera Deorum nomina, quibus exorciſmos ſuos conficiunt, arcanum atque ineffabile illud ſuum atque potentiſſimi Dei, quoties ad extremum ventum eſſet, & cùm iiſdem ſummam neceſſitatem ſpiritibus, atque vmbris eliciendis adhibere vellent, tum demum citare ſolerent: ſiue hoc aliud, atque diuerſum aliquod: ſiue idem cum tetragrammato illo cenſendum, Iehoua, quod ne hodie quidem Iudæi ſuis literis, ſuáque voce enunciant, in hoc enim nomine cùm Magi, tum alij multi ſummam vim, ſummámque potentiam ineſſe arbitrati ſunt. Hactenus ex Micyllo Hortenſius, & eruditè quidem: quando inter ſua nefaria ſacra arcanum Dei nomen habuiſſe Magos vel Romanorum exemplo deprehendi poteſt, quibus (teſte Cicerone) Bonæ Deæ ne nomen quidem ſcire fas erat, ſicut & propium Romæ, de quo ita Plinius; *Supérque Roma ipſa, cuius nomen alterum dicere arcanis ceremoniarum nefas habetur: optimáque, & ſalutari fide abolitum enũciauit Valerius Soranus, luitque mox pœnas.* cuius rei Plutarchus etiam, ac Solinus meminêre. Sed clariùs adhuc Placidus Lactantius hac de re in ſuprà dictos Papinij verſus, dum ait; *Hetruſci confirmant nympham, quæ dum non nupta fuerit, prædicaſſe maximi Dei nomen, exaudire hominem per naturæ fragilitatem, pollutionemque fas non eſſe: quod vt documentis aſſereret, in conſpectu cæterorum ad aurem tauri Dei nomen nominaſſe, quem illicò, vt dementia correptum, & nimio turbine coactum exanimaſſe.* Hæc ille. Quibus omnibus Micylli

De Aruſpic. Reſponſ.

lib. 3. c. 5.

Plutarc. in Quæſt. Cẽt. Rom.

Solin Polyhiſt. c. 2.

ſententia

ſententia corroboratur ſatis, niſi quòd pro Dæmogorgi, *Demiurgi* vocem reponendam putarim; *Demiurgos* enim Græcè (cuius nomine Comœdiam edidit Roſcius, vt eſt apud Ciceronem) idem quod artifex, opifex, creator, Princeps Latinè ſonat, quæ omnia ſoli ſummo Deo non dicam congrua, ſed neceſſariò debita affirmauit Plato, & dubitabit nemo. Vnde & magiſtratus nomen apud Achæos. Liuius. *Tum inter magiſtratus gentis (Demiurgos vocant, decem numero creantur) certamen nihilo ſegnius, quàm inter multitudinem eſſe.* Idem. *Et ſub aduentum conſulis, Demiurgis ciuitatum, qui ſummus eſt magiſtratus, Ægium euocantibus, Philopœmenes (Prætor tum erat) Argos conuentum edixit.* Verùm de Dæmogorgone nimis multa.

l. Fam. 9. Epiſt. Amo verecundiam.

lib. 32.

Ioui taurum immolari nefas fuiſſe; defenſus à recentiorum calumnia Seruius; Poëtarum loca aliquot explicata.

CAPVT XXVI.

SEruius Grammaticus ſupra illud ex 3. diuini operis,

Cœlicolûm regi mactabã in littore taurũ.

Ioui taurum mactari contra rationem ſacrorum fuiſſe affirmat; Vnde quia illi taurum immolauit Æneas, ſtatim ſubſecutum prodigium: Ser-

uij

uij verba hæc; *Contra rationem taurum mactat Ioui: vnde putãt ſubſecutum prodigium. Ioui enim iuuencus vbique mactatur, vt, ſtatuam ante aras aurata fronte iuuencum. item, cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam. & Iuuenalis. qui vexat naſcenti robora cornu, nam in victimis ætas eſt conſideranda.* Ita Seruius; illum ſecutus Natalis Comes eadem habet: reprehenditur vterque ab aliquibus recẽtioribus Criticis, ſed præcipuè à Martinantonio Delrio autoritate imprimis Vergilij omni exceptione maiori, nec non etiam aliorum non vulgaris notæ Poëtarum, qui Ioui taurum immolatum, ſeu immolandum dicunt. Ouidius.

Mythol. l. 1. c. 15.

In Comm. Hercul. Furentis Senecæ.

Metam. l. 4.

Diis tribus ille focos totidem de ceſpite ponit,
Læuum Mercurio, dextrum tibi bellica virgo,
Ara Iouis media eſt, mactatur vacca Mineruæ,
Alipedi vitulus, taurus tibi ſumme Deorum.

Faſtorum 1. Idem.

Immolat ex illis taurum tibi Iuppiter vnum.

Seneca noſter Tragicus.

In Hercul. Furent. act. 2.

Tibi Deorum ductor indomiti ferent
Centena tauri colla.

In Medea.

&, *Primus ſceptriferis colla tonantibus*
Taurus celſa ferat tergore candido.

In contrarium tamen Attei Capitonis, & Antiſtij Labeonis inſignium conſultorum facit autoritas (hi ſunt de quibus in l. 2. D. de Origine Iuris honoratiſſimam fecit mentionem C. Pomponius, quorum ita refert ſententiam Macrobius.

Saturnal. 3. cap. 10.

aut ſi didiciſſet quod Atteius Capito comprehendit; cuius verba ex libro 1. de iure ſacrificiorum hæc ſunt. Itaque Ioui tauro, verre, ariete immolari non licet. Labeo

verò 68. libro intulit; niſi Neptuno, Apollini, & Marti tauro non immolari. Et inferiùs. *Ateius quidem Capito, quem in acie contra Maronem locaſti, adiecit hæc verba. ſi quis Ioui tauro fecerit, piaculum dato.* Ita illi, quorum verbis ſtemus neceſſe eſt, nec ideo tamen Vergilium, Ouidium, & Senecam rituum ignorantiæ damnemus. Dicendum ergo in mactando Ioui tauro piaculum committi, ſicut & in verre, & ariete, niſi cum Triumphi nomine tauro fiebat, (vt Hercules apud Ouidium loco citato deuicto dicitur feciſſe Caco) tunc enim & Sue quoque fiebat. Homerus.

Mactandúmque ſuem Soli, Iouique ſupremo. Iliad. 7.

Theocritus etiam.

Atque marem mactare Ioui decet è grege porcum. In paruo Hercule.

Aliàs, quia contra ſacrorum ritus immolabatur, ſtatim prodigium, vel maximum aliquod ſequebatur malum. Suetonius in Caligula prodigia quæ eius præceſſerunt necem enarrans. *Superuenitque illicò quidam Caſſius quoque nomine iuſſum ſe ſomnio affirmans immolare taurum Ioui.* cap. 57. Vnde conſultò Vergilium Æneam induxiſſe Ioui taurum immolantem dubium non eſt, vt ſcilicet monſtro locum faceret ſecuturo, ita aſſeuerante Macrobio, ſimiliter & Ouidium & Senecam conſultò idem feciſſe credendum: Vbi ſuprà. ille enim Perſeum ante nuptias Ioui tauro facientem inducit, vt ingenti prælio, quod in nuptiis deinde commiſſum eſt, & Phinei, ac ſociorum Metamorphoſi anſam præberet: hic verò in Hercule furente poſt Alcidis è Tartaro redeuntis ſacrificium, ipſius ſtatim furorem: in Medea poſt Chori promiſſa ſacrifi-

Ita ibi ſenſère Aſcenſius, & Daniel Senecæ interpretes.

cia, Medeæ finxit parricidia; inauſpicatas enim fore nuptias non rite peragendum ſacrificium oſtendebat: minùs nanque ritè peracta ſacra immane aliquod malum portendebant, quod nó obſcurè innuit Lucanus, dum Aruntem Tuſcum Diis aliis à Ioue tauro ſacrificantem, ac viſo in extis maximo portento, ſic proclamantem inducit.

Pharſal. 1.

——vix fas ſuperi quæcunque mouetis
Prodere me populis, neque enim tibi ſumme litauu
Iuppiter hoc ſacrum, cæſiq́ in pectore tauri
Inferni venêre Dei.

Ac ſi Aruſpex dicat; quare talia portendunt fibræ, ſi nullum piaculum admiſſum, nec erratum in hoſtia eſt? ita nanque illum exponit locum egregius Lucani interpres Lãbertus Hortenſius; cur autem taurorum ſacrificia dedignetur Iupiter, cauſam reddit Natalis, quia nimirum furibundum animal rerum omnium gubernatori, quem cæteris Diis humaniorem, temperantiorem, ac prudentiorem eſſe decebat, minimè cóuenit. Triumphi verò nomine Ioui mactabatur (inquit Seruius) quia non tantùm Ioui, ſed aliis etiam Deis, qui bello præſunt, ſacrificabatur. Aliam ego rationem addo. Hoſtiæ Diis duplici de cauſa cenſebantur gratæ, vel quia ſimiles, vel quia diſſimiles ipſorum qualitatibus, & placitis, ita latè referente in Faſtis Naſone, nec non & Mureto; Ioui ergo triumphatores taurum immolabant, vel vt hoſtilis ferociæ, & furoris domitori, vel vt forti ſimul, ac temperato (qualem eſſe Iouem credidit antiquitas) talem enim per taurum

Vbi ſuprà.

Æneid 9.

Ouid. Faſt. 1
Muret. Var. l.3. c.7.

taurum deſignabant Ægyptij , vt Horus Apollo Niliacus in ſuis Hieroglyphicis teſtatur , cui ex parte quoque Pierius aſſentitur. l. 1. Hierog 44. Pier. l. Hierog. 3.

Qui ſint Machaonæ Martiali, & à calumnia Petri Victorij vindicatus Cicero. Lucani locus illuſtratus.

CAP. XXVII.

MArtialis noſter epigrammate quodam in Zoilum facetè (vt aſſolet) ſic ait. Epigr. 76. 2. libri.

Quid tibi cum medicis? dimitte Machaonas omnes.

Ex epigrammatis ſerie planè colligitur Machaonum nomine medicos intelligi debere: Vnde autem Machaonæ illi appellentur, in comperto eſt (vt credo) Machaonem medicum fuiſſe inſigné, Æſculapij nimirum (à quo medicinam edoctus) ex Epione vxore filium; notum ex Homero.

Talthybiades celerémque Machaona ducito nobis Iliad. Δ. ſeu l. 4.
Præſtantis medici natum, huius Æſclepius olim
Nam pater ipſe fuit.

Hunc cum reliquis Græciæ Proceribus Troiam adnauigaſſe ex eodem etiam Homero ſatis conſtat, nec non ex Marone, qui quidem illius Troianum equum ingreſſi mentionem fecit.

Demiſſum lapſi per funem Athamaſque , Thoaſque Æneid. 2.

Pelideſq; Neoptolemus, primúſque Machaon.
quem demum ab Euripilo aiunt occiſum. hic ergo adeò medicæ artis peritus perhibetur, vt Philoctetem Pæantis filium Herculearum dominũ ſagittarum deſperato iamdudum & immedicabili laborantem vulnere, vel caſu Herculeæ (vt Seruius Grammaticus, & aliqui voluére Græci) ſagittæ Lerneæ belluæ ſanie tinctæ, vel viperæ morſu (vt Sophocli placuit) effecto, priſtinæ red- diderit ſanitati. Propertius.

In 3. Æneid. In Philoct. Elegiar. l. 2.

Tarda Philoctetæ ſanauit crura Machaon.
qua de cauſa præſtantes medici Machaonæ dicuntur Martiali, quo in ſenſu à Naſone illud fuerat vſurpatum priùs.

De Remed. Amor. l. 2.

Ille Machaonia vix ope ſanus erit.
id eſt præſtantis medicinæ auxilio; hos ergo omnes Machaonas, id eſt medicos vitare Zoilum poëta noſter iubet. Sed quoniam Philoctetæ incidit mentio, non poſſum non ſuccenſere Victorio aliàs erudito viro, qui libro variarum ſecundo, capite decimo quinto Ciceronem in Philoctetæ hiſtoria narranda peccaſſe ait, eo quòd in ſecunda Tuſculana Philoctetem Herculem in Oeta morientem vidiſſe, ab eóque ſagittas dono accepiſſe, Cicero dicat. *Neque enim Philocteta* (inquit Petrus Victorius) *Herculem in Oeta acerrimis doloribus oppreſſum vidit, muliebremque fletum edentem, ſed pater ipſius Pæan, temporáque manifeſtè repugnant: Ad Troianum enim bellum, cuius dux Agamemnon fuit, profectus eſt Philocteta: Hercules verò multo antè inter Deos relatus erat: Pæantẽ autem ab eo ſagittas dono accepiſſe, quas poſtea filio reliquit,*

liquit, certũ eſt teſtimoniis multorum ſcriptorũ Quod ipſe deinde Apollodori duntaxat, nec non Sophoclis in Philoctete autoritate confirmat. Sed quidquid Apollodorus dicat, (Græcorum enim placita mirum quantùm diſſentiant inter ſe) Sophoclem certè pro ſua ſententia falsò citat Victorius: locus enim, quem ille adducit Sophoclęus Latinitati redditus, in hunc ſonat modum,

Ille ſum ego tibi ille, quem audis fortè
Herculeorum exiſtentem dominum armorum,
Ille Pæantis filius Philoctetes.

Quo in loco quis non videt nihil Ciceronianæ opinioni reperiri contrarium? iniuſtè ergo Oratorem noſtrum accuſat Victorius, præcipuè cùm Ciceronis ſententia omnibus fere Latinis Poëtis extiterit probatiſſima, de hoc enim ita Ouidius. Metam. l.9.

———At tu Iouis inclyta proles
Arboribus cæſis, quas arduus geſſerat Oete,
Inque pyram ſtructis, arcum, pharetramque capacem,
Regnaq; Troianas iterum viſura ſagittas
Ferre iubes Pæante ſatum, quo flamma miniſtro
Subdita.

Tragicus noſter in Hercule Oetęo.

Vt preſſit Oetem, ac ſuis oculis rogum Actu 5.
Luſtrauit, omnes fregit impoſitus trabes,
Arcumque poſcit: accipe hæc, inquit, ſate
Pæante dona, munus Alcidæ cape.

& latiùs inferiùs. Auſonius.

Herculis hæredi, quem Lemnia ſuaſit egeſtas. Epigr. 70.

cuius etiam opinionis fuit Vergilianus interpres Seruius Grãmaticus ſupra illud ex tertio Æneidos.

——hîc illa ducis Meliboei
Parua Philoctetæ ſubnixa pertlia muro.

Vnde intelligendus cenciuis mei Lucani ex 6. Pharſaliæ locus.

——pretióque nefandæ
Lampados Herculeis audax Melibœa ſagittis.

Veniſſe enim ait inter alias Græciæ vrbes, Melibœam Magneſiæ oppidum, teſte Plinio, ac Philoctetæ patriam Herculeis audacem ſagittis, quas nimirum ab Hercule Philoctetes acceperat in pretium lampadis (qua Herculeum ille accenderat rogum) nefandæ, eo quòd fari ei locum, vbi cineres iacerent Herculei, iureiurando aſtricto non licebat; atque ita verſus hos bene expoſuêre Sulpitius, Omnibonus, Beroaldus, & Hortenſius Lucani interpretes. Hanc denique Ciceronis ſententiam (licèt in contrarium ſtet Apollodorus) communiorem eſſe dicit Natalis de Comitibus. Et ne reſpondere poſſet Victorius Ciceronẽ in errorem traxiſſe cæteros ſcriptores, qui illum ſubſequuti ſunt: hæc eadem opinio antiquiori placuit Græco ſcriptori Diodoro Siculo, ita enim ille. *Hercules deſperata ſalute, in pyram cum aſcendiſſet, rogabat accedentes, vt ignem ſubiicerent: quod cùm nullus auderet, ſolus Philoctetes in gratiam ſagittarum, quas ei Hercules reliquit, pyram ſuccendit.* Imò & ipſiuſmet Sophoclis in Philoctete hæc fuit opinio (quo clarior Victorij error appareat, ipſum pro contraria citantis ſententia) ſic enim Sophocles.

Mytol. l. 7. c. 1.

Bibl. l. 5. c. 2.

Patre generoſo ſate adoleſcens Lemnio hoc
Mihi ſæpe fruſtrà hei inuocato, age igne nunc

Artus

Artus adure, nec mihi illud tu nega,
Quod præſtiti officium ego olim Ioue ſato Herculi,
Ac tela, quæ ſeruanda tradidi tibi,
Præmium habui.

& alibi idem Philoctetes de ſagittis agens Herculeis.

Bene faciens enim ipſe hæc acquiſiui.

Quomodo autem benefaciendo illas acquiſiuit, niſi Herculi morem gerendo? ſi enim hæreditario acquiſiuiſſet iure, nihil certè boni, aut mali in hoc diceretur feciſſe. Neque argumentum Victorij à temporum diſcrepantia quicquam valet: licèt enim Hercules ante Troiæ excidium, cui inſeruiuit Philocteta, inter Deos ſit relatus, Euſebius tamen Cæſarienſis, & Iſidorus noſter in Chronicis, Herculis mortem, & Troiani belli initia in Iephte Iudicis, qui ſex tantùm annis Iſraëliticum rexit populum, tempora conferunt: & quando certum eſt ſuperſtitem fuiſſe Priamũ Laomedontis filium primę Ilijvaſtationi ab Hercule factæ, vixiſſeque ad vltimam vſque, in qua ipſe demum cum regno occubuit patrio; ambigendum non erit, & morienti adſtitiſſe Herculi Philoctetem, & Troiæ excidio interfuiſſe. Ex quibus ſatis remanet aut calumniæ, aut inſcitiæ in hac parte conuictus Victorius, ac defenſus Cicero.

Quid ſint Sculponeæ, Plauti locus in Caſina declaratus.

Cap. XXVIII.

QVID Sculponearum nomine intellexerint veteres, non facilè diiudicare licet, ſingularium enim, & parum vſitatarum vocum comes hallucinatio. Fabius Plantiades Fulgentius in libello de ſermonum Antiquorum expoſitione, quem citat, & ſequitur Alciatus, Sculponeas dici ait, ceſtus plumbo ligatos. Contrà verò Robertus Stephanus, & Calepinus diligentes viri Sculponeas eſſe volunt calceos lana confectos, & quo magis mirer, pro ſua vtrique opinione eoſdem afferũt autores, Næuium imprimis, qui iuxta Fulgentium in Philemporo Comœdia ſic ait.

In Plautin. vocum Lexic. Steph. in ſuo Theſauro. Calep. in Dictionar.

Sculponeis batuenda ſunt huic latera probè.

Plautum deinde, qui ita in Caſina.

Act. 2. ſerm. 6.

— qui quæſo, potiùs quàm ſculponeas.
Quis batuatur tibi os ſenex nequiſſime?

quæ ferme verba Prouerbi loco vſurpauit Scaliger filius in commentariis ad librum Manilij primum. Sed, vt verum ingenuè fatear, neutra mihi videtur vero conſentanea opinio; non Fulgentij, tum ex inferiùs dicendis, tum quia cur quæſo laborioſum ceſtorum põdus deſideraret Chalinus, vt os, aut latus batueret ſenis, cùm longe faciliùs

id fuſtes, lora, flagra, quæ frequenter ad manus habentur, præſtare poſſent? Non Roberti, & Ambroſij, & quia nullo illi teſtimonio probant, ſculponeas fuiſſe ex lana confectos calceos, & quia nullo quempiam afficere poſſent dolere, ſi lanei eſſent calcei, contrà quàm ſuperiùs adducta Poëtarum loca intendunt. Quare ſculponeas ego calceos eſſe credo ruſticanos ex duriſſimo confectos bouino corio, illos nimirum, quos *Abarcas*, vel quos *Capatos bacunos*, vulgus noſtrum vocat. Et hoc Catonis teſtimonio, is enim in libris de Re ruſtica, de Veſtimentis ruſticanæ familiæ præſtandis agens. *Sculponeas* (inquit) *bonas alternis annis dare oportet.* Familiæ autem Ruſticanæ calceos non ex lana, ſed ex duriſſimo potiùs bouino corio conuenire, quis nõ videt? quod etiam Varronis confirmatur autoritate quam pro ſua opinione, imò contra ipſam adduxit Robertus Stephanus. Cap. 59.

Aſpicio ſculponeatam bigas ſequi cornutas.

non enim veriſimile eſt peditem aut ceſtorum onuſtam pondere, aut laneis calceis bigas alicubi ſequuturam. Iam verò ad Plautinum locum vt noſtram comprobet ſententiam, accedamus. Parat Stalino ſenex conuiuiũ, Olympio villico imperat, vt varia piſcium genera coëmat.

Emito ſepiolas, lepadas, lingulacas
Hordeias

Tunc Chalinus ſeruus herum ſenem illudens, quòd hordeias afferri iuſſiſſet.

—Immò triticeias ſi ſapis.

inquit. Iubet etiam ſenex villico vt emat

Soleas.

l.9.cap.15.& 16.&l.31. cap.vlt. Piſcium nempe genus aliud à Plinio inter non illaudata commemoratum. tunc ludens in ambiguo Chalinus, ac hero illudens, quia ſoleæ plura

l.8.cap.11. ſignificant, vt docet Quintilianus, ſolearum piſcium loco ſoleas calceos intelligit, hoc enim ex

Actu 2. Soleæ ſignificatis vnum. Idem Plautus in Moſtellaria.

Cedo ſoleas mihi, vt arma capiam, pol ego occidam patrem.

& in Truculento.

Date iam ſoleas, atque intrò me actutum ducite.

Propertius.

Elegiar. l.2. *Deſilit in laxa nixa pedem ſolea.*

cuius ſignificationis meminit & Iſidorus noſter. tunc inquam ſoleas intelligens calceos, non ſoleas, quin potiùs ſculponeas, vt pote duriores in eodem calceamenti genere, quibus ſeni os batuatur, importari deſiderat, quemadmodum hodie apud nos vulgò dicitur. *des haçerle la boca con vn çapato, o chinela,* & dixit Iuuenalis.

Et ſolea pulſare nates.

& hæc de ſculponeis, à quibus proculdubio originem traxit Italicum vulgare nomen, *Scarponi, Scarpe, Scarpinelli.* & noſtrum etiam emollito ſignificatu, *Scarpines.*

Saltationem variè audiuiſſe apud Antiquos, inter plurima tamen eius genera peſſimè Gaditanam, à qua hodie laſciuæ Hiſpanienſis vulgi ſaltationes originem ducunt.

CAPVT XXIX.

SALTATIONEM plurimi habitam, ac proinde laudatam ab antiquis teſtiſtimonio nobis erunt ſummorum virorum, Socratis, & Platonis ſentẽtię, illum enim laudibus cumulaſſe ſaltationem affirmat Plutarchus. *Tumet* (inquit) *laudationibus illis, quas Socrates de Saltatione peregit*, nam & ipſe Socrates in Poëmatibus apud Athenæum ita. Quæſtion. conuiual. l. 7. q. 8. l. 14. cap. 12.

Qui rectè ſciuère choros decorare Deos, hi
Optimi & in bello.

Plato autem in ſuis de legibus libris, Deos ait laborioſam hominum vitam miſeratos, remiſſiones laborum cõſtituiſſe, Muſas quoque & Apollinem Muſarum ducem, & Bacchum concelebratores adhibuiſſe, qui cum voluptate tripudia, & ſaltationes nobis ducunt. Rationem verò ob quam non indecora fuerit exiſtimata ſaltatio ex mente (vt credo) Socratis reddit Athenæus. *Erat enim per id tempus ſaltationis genus, & decorum, & magnificum in choris, atque id ferè, quod motiones,* lib. 2. Vbi ſuprà.

quæ

quæ fiunt in armis, imitaretur. Sed & aliam opinor poſſe reddi, illius nimirum cum Poëſi, quæ maximo olim in honore fuit, ſimilitudinem; nam, vt Ariſtoteles ait, & ſaltatio, & Poëſis in imitatione quidem conueniunt, ſolùm verò ex parte inſtrumentorum differunt; Poëtica enim (Epopeia præcipuè, quæ nullis adiuuatur muſicis inſtrumentis) voce duntaxat imitatur, nudis ſermonibus, & metris; at verò ſaltatio numero ipſo ſeorſum ab harmonia: ſaltantes enim geſticulationis numeroſa varietate mores, perturbationes, actionéſque imitantur. Vnde Ammonius apud Plutarchum. *Breui, ait Simonidis dictum, à pictura ad ſaltationem traducendum, tacitam eam Poëſim eſſe, contrà Poëſim loquentem ſaltationem, quare inquit, nihil habet cum Poëſi Pictura germanitatis, neque Poëſis cum Pictura, neque habent quicquam inter ſe commercij. At inter artem ſaltandi, & Poëticam omnis ſocietas, & communio intercedit.* Sed hæc de ſaltatione Græci, qui theatris præ reliquis gentibus dediti fuêre; nunc ad Romanos tranſeamus, quos quidem ſaltandi artem à Græcis mutuatos, eámque priſcis temporibus in honore habuiſſe, quippe quam nobiles ſuos illi edocerent, teſtis eſt Iſidorus noſter, ita enim ille ex Varrone, *Saltatores autem nominatos Varro dicit ab Arcade Salio, quem Æneas in Italiam ſecum adduxit, quique primò docuit Romanos adoleſcentes nobiles ſaltare.* Macrobius. *At inter illos ſaltatio certatim vel ab honeſtis appetebatur. ecce enim, vt ab illo ordiar tempore, quod fuit optimis moribus, inter duo bella Punica, ingenui, quid dicam ingenui? filij ſenatorum in ludum ſaltatorium commeabant,*

De Poët. cap. 1.

Quæſt. conuiual. l. 9. cap. 15.

l. Origin. 18. c. 47.

Saturn. l. 3. c. 14.

meabant,& illic crotala geſtantes ſaltare diſcebant. Taceo quod matronæ etiam ſaltationem non inhoneſtam putabant, ſed inter probas quoque earum erat ſaltandi cura, dummodò non curioſa vſque ad artis perfectionem. Ita Macrobius qui teſtimonium deinde citat Scipionis Aphricani Æmiliani ſeſe vidiſſe affirmantis in ludo ſaltatorio plus pueris, virginibúſque quingentis, & in his vnum puerum bullatum candidati filium annorum duodecim cum crotalis ſaltare, quia ſcilicet turpe non habebatur, ſi enim haberetur, ſe ſuóſque ab omni probro vindicare curaſſet pater, quo tempore magiſtratum adipiſci ſperabat. At contrà grauibus certè, ac honeſtis viris inhoneſtum, atque indecorum viſum eſt ſaltandi ſtudium. Idem Macrobius. *Teſtis eſt Scipio Aphricanus Æmilianus, qui in oratione contra legem iudiciariam Tiberij Gracchi ſic ait: docentur præſtigias inhoneſtas: cum cinædulis, & ſambuca pſalterioq́ eunt in ludum hiſtrionum, diſcũt cantare, quæ maiores noſtri ingenuis probro ducier voluerunt. Eunt inquam in ludum ſaltatorium inter cinædos virgines puerią́ ingenui.* & inferiùs ex eadem Oratione ea, quæ modò iiſdem ferè retulimus verbis. *In his vnum (quo me maximè Reipublicæ miſertum eſt) puerum bullatum petitoris filium nõ minorem annis duodecim cum crotalis ſaltare: quam ſaltationem impudicus ſeruulus honeſtè ſaltare non poſſet.* & mox. *Sic nimirum M. Cato ſenatorem non ignobilem Cæcilium Spaciatorem, & Feſcennium vocat: eumq́ ſtaticulos dare his verbis ait: deſcendit de Cantherio, inde ſtaticulos dare, ridicularia fundere. & alibi in eundem. præterea cantat vbi collibuit: interdum Græcos verſus*

Vbi ſuprà.

agit,

agit, iocos dicit, voces demutat, ſtaticulos dat. Hęc Cato. & hęc Macrobius; Cicero verò hac de re in hunc modum; *Saltatorem appellat Lucium Murenam Cato, maledictum eſt, ſi verè obicitur, vehementis accuſatoris.* Talia fermè de Saltatione Ethnici Antiqui (Sanctorum enim Patrum ſententiam hic apponere non libuit) quæ quidem ſicut neque omni ex parte probanda, ita neque improbanda eſſe iudico. Saltandi enim ars (dum modò ea quis debitè vtatur, neque vbique locorum, neque quocunque ſaltationis genere, aut tempore quocunque veluti hiſtriones, mimi faciunt, ac paraſiti) rationem potiùs boni, quàm mali ſortiri debet, vel ex eo quòd agilitatem, & robur bona corporis præſupponat, vel ex eo quòd animi curas relaxando, & corporis exercendo membra, ad ſanitatem non parum conferat, vnde etiam rationem ſumit boni iuxta Ariſtotelis placitum: atque ita in Dei honorem geſtientem præ lætitia Regem, ac Prophetam Deo dilectum Dauid coram arca fœderis ſaltaſſe legimus. Hodie verò ſaltationem exerceri in Regum, ac Principum virorum curiis, vel ab ipſis ſummis Principibus videmus in feſtiuis illis conuentibus, qui noctu in ipſorum palatiis fiunt, *Feſtines*, aut *Saraos*, vulgò dicimus, vbi non theatrales, aut vulgares, quales facere fidicinæ mulierculæ ſolent, ſed decoræ, atque honeſtæ exercentur ſaltationes; duo enim nobis diuerſa ſaltationis genera. Alterum quod pedum motu duntaxat ad tibiarum, vel fidium cantum fit: alterum verò quod pedum, ac digitorum pulſatione ad ſcabillorum, cymatúmque & fidium etiam ſonum:

Pro Murena

Magnor. Moral. l. 1. cap. 3.

Reg. 2. c. 7.

ſonum: illud, *Danzar*, hoc verò *Bailar* vulgus vocat Hiſpanorum: hoc parum honeſtum, ac Theatrale, & vulgare plane, decorum illud, ac nobilitati conueniens; Vtriuſque variæ ſpecies nobis, ſicut & antiquis, apud quos plurimi fuêre ſaltationis modi, quos, quia recenſere longum eſſet, qui ſcire velit, ex antiquis Athenæum legat, & Lucianum, præter Xenophontem, & Plutarchum; ex recentioribus verò Cæſarem Scaligerũ, hi enim hac de re ad ſatietatẽ vſque: tot enim ferme fuêre modi quot gentes, quot populi, nam & ſuos etiam noſtra habuit Hiſpania, militarem Luſitani, quem ſaltantes prælium inibant, Diodoro teſte, non militarem Gaditani, cuius Feſcenninorum, aut Lupercalium obſcœnitate non diſſimilem. Fiebat enim (pudet dicere, & nõn pudet proh dolor! hodie noſtros exercere, ad hodiernum namque diem, vt inferiùs dicetur, perdurat hæc ſaltatio) frequenti lumborum in vtrunque latus agitatione, ac motu, & corporis demiſſione. Martialis.

Nec de Gadibus improbis puellæ l.5. Epigra. 79.
Vibrabunt ſine fine prurientes
Laſciuos docili tremore lumbos.

Cantante choro. Iuuenalis.

Forſitan expectes vt Gaditana canoro l.4. Satyr. 11.
Incipiat prurire choro, plauſuq; probatæ
Ad terram tremulo deſcendant clune puellæ,
Irritamentum Veneris languentis.

Nam & proprium habebat cantum. Martialis.

Cantica qui Nili, qui Gaditana ſuſurrat. l.3 Epig. 62.

Fiebat etiam ad muſici cuiuſdam inſtrumenti ſonum

num noſtris peculiaris.Idem Martialis.

l.6.Epig.71. *Edere laſciuos ad Bœtica crumata geſtus,*
Et Gaditanis ludere docta modis.

Crumata verò (Græcum nomen) Κρȣ̃μα enim idem quod pulſatio, ſonus, à verbo Κρȣ́ω, id eſt, pulſo, vt Ioſepho Scaligero placet, teſtulæ ſunt, & oſſicula, vſúmque crotali præſtant, Hiſpanorum tunc temporis quin & hodie propria, *Tetoletas* dicimus, quod confirmat ille Iuuenalis autoritate, qui quidem ſuprà dictis verſibus ſubiungit paulo pòſt.

—audiat ille
Teſtarum crepitus cum verbis nudum olido ſtans
Fornice mancipium, quibus abſtinet.

Crumata putant alij inſtrumentum illud ſignificare quod æreis quibuſdam conſtat crepitaculis in orbem diſpoſitis, atque ſe inuicem contingentibus non iniucundum reddens ſonum, quod frequentiſſimum hodie apud nos, *Sonaias*, aut *Panderetes* vulgò dicitur; hoc videtur apertè confirmaſſe Papinius tinnulas tralatitiè vocans Gades.

l.Syluar. 1. *Illic cymbala, tinnulaq; Gades.*

tinnullum enim propriè dici de metallis nullus ignorat; ni mauis inſtrumentum eſſe aliud *Pandero*, aut *aduſe* Hiſpanis dictum, tympani inſtar corio vndequaque contectum, quadrata figura, æreis quibuſdã clauis globulis perforatis, ac minutis plenis lapillis, maximè ſonoris refertum, *Caſcabeles*, globulos illos noſtri vocant, *Scabella*, antiqui (quod à nemine adhuc notatum ſcio) Cicero pro Cœlio; *Mimi ergo etiã eſt exitus, non fabulæ:*

bulæ: in quo cùm clauſula non inuenitur, fugit aliquis e manibus, deinde ſcabella concrepant, aulæum tollitur. Suetonius in Caligula. *Deinde repente magno tibiarum, & ſcabellorum crepitu cum palla tunicaq́; talari proſiluit, ac deſaltato cantico abiit.* Cap. 54. Scabilla verò, ni mendum eſt in Codice, vocauit Arnobius, quod ab Scaligero filio animaduerſum iam eſt. *etiámne* l. 7 aduerſus Gentes. *æreis tinnitibus & quaſſationibus cymbalorum? etiámne tympaniis? etiámne ſymphoniis? quid efficiunt crepitus ſcabillorum?* Huic ergo muſico inſtrumento & tinnuli etiam conuenit nomen: Græcum enim cruma tribus hiſce generibus conuenire dubium non eſt, quin & aliis multis, pulſantur enim huiuſcemodi omnia; verùm crumatis peculiare nomen, de quo Martialis duobus his poſterioribus muſicis inſtrumentis quadrare potiùs quàm primo, parum dubito. ad horum enim ſonum vel hodie multi ſaltant ex noſtris, ad ſonitum verò teſtularum præter baiulos, & infimæ ſortis homines nullus. Meritò tamen vt obſcœnum malè audiuſſe Gaditanum hunc ſaltandi modum probatum iam eſt, quandoquidem & Gades ipſæ improbæ non alia de cauſa dictæ ſunt, vt vidimus ſuperiùs, & ſaltationis huius magiſter improbus etiam Martiali.

Quod de Gadibus improbus magiſter. l. 1. Epig. 42.

quanuis ipſemet Poëta iocoſas alibi Gades hac de cauſa honeſtiori vocet nomine.

Gaudent iocoſæ Canio ſuo Gades. l. 1. Epig. 62.

Verùm vt prona eſt in malum natura noſtra, ſaltationem hanc (quæ vel ipſis improbis, ac laſciuientibus Poëtis improba, & nimium viſa eſt laſ-

ciua) intermiſſam iamdiu hiſce diebus neſcio quo noſtro malo ab inferis euocauit, atque lubenti animo amplexum eſt noſtrum vulgus, eámque iam, *Zarabanda*, iam *Chacona*, quæ parum differunt inter ſe, niſi quòd inhoneſtior hæc, vocituit: Vnam certè, & eandem eſſe hanc cum antiqua Gaditana, motus ſaltantium, atque inſtrumenta demonſtrant, quam, licèt ſuo non prodiiſſet in lucem tempore, bene diuinauit Cæſar Scaliger cõſeruari adhuc apud Hiſpanos. Hanc certè à Chriſtiana Republica procul amandandam vel ex Ethnicorum mente affirmare non dubitabo, quandoquidem languentis Veneris incitamentum illam (vt vidimus) dixit Iuuenalis, & certè non alia de cauſa ſaltantem Venerem induxit, Satyros verò Diuinus Poëta.

Aſini aurei l.6.

Eclog.5.

Saltantes Satyros imitabitur Alpheſibœus.

Satyrorum enim genus petulantiſſimum. Ouidius.

Faſtor.1.

Venit & in Venerem Satyrorum prona iuuentus.

Germana

Germana Tibulli lectio tribus in locis à Ioſephi Scaligeri calumnia verius,quàm caſtigatione vindicata.

CAP. XXX.

IOSEPHI Scaligeri caſtigationes in Tibullum,ſi nunc eſſet animus cribare,plus fortaſſe lolij,& palearũ, quàm tritici ſecernerem,ſed quia nunc otiũ non ſuppetit, ea , quæ inter legendum adnotaui, referam breuiter. In Elegia ergo primi libri 7. ad Maſſalam ita cecinit Tibullus.

Carnuti & flaui cærula lympha Liger.

In verbo *Carnuti* , diſcrepant Codices, alij enim, *Carmoti* , alij , *Carnoti* , cùm tamen ex Cæſare, & Geographis omnibus,*Carnuti*, ſit legendum:Cætera verſus verba agnoſcunt omnes , vnicum excipias Ioſephum Scaligerum hic.

Carnuti & fluuij cærula lympha Liger.

legendum dicit , nullius membranæ , aut vetuſti exemplaris ope :id friuolis quibuſdam firmare nititur exemplis.Sed (bone Deus) quantam facit iniuriam Tibullo , cuius verſus trium præcipuè librorum , vtpote cultiſſimi Poëtæ, ſi vllius vnquam , auribus mulcendis maximè accommodati ſunt : at non ita hic caſtigatus Scaligeri , ſtagnat enim potiùs , quàm currit in verbo *Fluuij.*

Neque aurium timuit ille iudicium, quod ſuperbiſſimum, & commune ſtultis, ac ſapientibus ſciſſe debuerat Cicero. *Graues ſententiæ inconditis*
De Orat. *verbis elatæ offendunt aures, quarum eſt iudicium ſuperbiſſimum.*& alibi. *Vnum eſt enim & ſimplex au-*
Pro Fōteio. *rium iudicium, & promiſcuè, & communiter ſtultis, ac ſapientibus à natura datum*, Quorſum ergo ille rubiginoſum prætulit auro ferrum? Verùm excuſatione dignus eſt in media viuens Gallia, & humanioribus literis deditus homo: non enim meminerat vidiſſe ſe, aut legiſſe Gallos vt plurimùm Flauos eſſe; atque ita *Carnutis* (hodie illorum regio, Chartraine, quam Liger Fluuius, nunc Loire, præterfluit) optimè conuenire flauorum epitheton. Antiquis enim temporibus Galli & natura, & arte flaui fuerunt. De eis ita Diodorus.
Bibliot.l.6. c.9. *Comas quanuis habeant natura rufas, ſtudio tamen augent naturæ colorem.* Plinius. *Gallorum hoc inuen-*
l.28. cap.12. *tum rutilandis capillis ex ſevo, & cinere.* Ammianus.
lib.15. *Celſioris ſtaturæ, & candidi penè Galli ſunt omnes, & rutili, luminumq́; toruitate terribiles, auidi iurgiorum; & ſublatiùs inſoleſcentes*, Rutilus porrò, flauus, & rufus idem penè color. A. Gellius alibi à nobis
l.2.cap.26. citatus. *Non enim hæc ſunt ſola vocabula rufum colorem demonſtrantia, quæ tu modò dixiſti, rufus, & ruber, ſed alia quoque habemus plura, quàm quæ dictæ abs te Græca ſunt; fuluus enim, & flauus, & rubidus, & Phœniceus, & rutilus, & luteus, & ſpadix appellationes ſunt rufi coloris, aut acuentes eum, quaſi incendentes, aut cum colore viridi miſcentes, aut nigro infuſcantes, aut virenti ſenſim albo illuminantes.* Quin & flauos etiam dixit Gallos Claudianus.

—*tum*

— tum flaua repexo
Gallia crine ferox. De laud. Stilcon

Ecce ergo tibi flauos proculdubio dicendos, *Carnutos*, vt pote Gallos, quales ſunt omnes penè in Septentrionem vergentes populi, ac proinde ab Antiquis ita dicti. Manilius.

Flaua per ingentes ſurgit Germania partus, Aſtronomic.4.

Lucanus.

Fundat ab extremo flauos Aquilone Sueuos. lib.2.

Feſtus Auienus.

Flauaq́; cæſariem Germania porrigit ora. In deſcriptione orbis.

cuius rei rationem reddit Plinius, id cœlo tribuens. *Namque Æthiopas vicini ſyderis vapore torreri, aduſtiſq́; ſimiles gigni barba, & capillo vibrato non eſt dubium; & aduerſa plaga mundi atque glaciali candida cute eſſe gentes, flauis promiſſas crinibus, truces verò ex cœli rigore has & illas mobilitates habentes.* l.2.cap.78. Galliam porrò Septentrionalem cenſeri regionem, occaſum licèt ſpectet, qua Hiſpaniæ annectitur, in confeſſo eſt apud omnes. Diodorus. *Natio vt plurimùm ad Arctum ſita.* Cæſar. l.Bibliot.6. *Quòd Gallia ſub Septentrionibus, vt antè dictum eſt, poſita eſt.* Lucanus noſter de Gallis agens (ſimodò quicquam ille apud Scaligerum valet.)

—Certè populi quos deſpicit Arctos. l.Pharſal.1.

& alibi. Eod.l.

Tunc inter Rhenum populos Alpeſq́; iacentes.
Finibus Arctois.

De quo tamen latiùs Strabo. Sed quid huic defendendæ immoror lectioni, quam ipſe olim Scaliger, quando non ita læua illi mens, plane probauit in annotationibus nimirum in Catale- lib.4.

cta ? nihil enim ibi in hac Elegia præter Tarbella Pyrene, repondendum cenſuit. Rurſus in eadem Elegia ipſemet Tibullus.

Quantus & ætherio contingens vertice nubes
Frigidus intonſos Taurus alat Cilicas.

Arat, pro *Alat*, plurimi habent codices: hanc lectionem tueri contendit Scaliger, credo vt Paradoxos videatur, triplicémque hic figuram committi à Poëta, duas nimirum ſynecdoches, & vnã hypallagen. Gerionem dicas, ni Chimeram malis. Taurus (inquit) Synedochicos pro ipſis incolis, Cilicas altera Synedoche, pro Cilicia. (Metonymiam dicere debuiſſet, ita enim figuram hanc vocat Quintilianus, Hypallagẽ Cicero; Synecdochem præter Scaligerum nullus.) Hypallagen demum eſſe ait, *Taurus arat Cilicas*, pro Cilices arant Taurum; nónne grandis error legi velle, & vt intonſi Cilices quantum ætherio contingentem vertice nubes frigidum arant Taurum ? Sed ecce tibi nouiſſimus error peior priore, exemplo id confirmat Vergiliano.

l.8. cap.6. In Bruto.

Talem diues arat Capua.

Georgic 3. Rem profectò acu tetigit iam. Sed quis, quęſo bone vir, dubitabit Capuam ibi pro Capuanis metonymicè ſumi? quemadmodum.

Æneid.2. *Vltrò Aſiam magno Pelopea ad mœnia bello*
Venturam.

Id eſt gentes Aſiaticas, & non regionem ipſam. & in illo.

Æneid.6. *—illa inclyta Roma*
Imperium terris, animos æquabit Olympo.

Id eſt Romani, quod hodie etiam frequentiſſimum.

mum. Cæterùm non hyſteron proteron in exemplis, non ordinis inuerſio: exemplum igitur extra calcem. Neque obſtat Scaligeri, vt Grammatiſtæ obiectio, non conuenire dicentis ſubiunctiuum, *alat*, nullú enim ego inconueniens reperio, ac ſi fortè in Grammatica foret aliquis error, nnllius eſſet momenti, nam (vt multis probat A. Gellius) maior habita eſt ab elegantiſſimis ſcriptoribus cura ſoni vocum, atque verborum iucundioris, quàm regularum Grammaticæ diſciplinæ. at prætermiſſis aliis ſuauior eſt vox *alat*, quàm *arat*; Martiano enim autore *L.* lingua, palatóque dulceſcit; *R.* verò ſpiritum lingua criſpante corraditur. Iure igitur miratur Muretus inuentos fuiſſe, qui ſcripturam defenderent, in qua *arat* legeretur, hypallagénque dicerent eſſe. Vlteriùs. l. 13. cap. 19. lib 3.

Alba Palæſtino ſancta columba Syro.

Omnes agnoſcunt Codices in hac eadem Elegia, Scaliger neſcio cuius ope, *ſuo*, pro *Syro*, legendum dicit; quemadmodum enim nec Celta Gallus, neque Romanus Latius, ita nec Syrus (inquit) Palæſtinus dicendus. Solus cucurrit Scaliger, ſua omnis lis erit: Palæſtinum Syrum eſſe fatendum eſt (Palæſtina enim Syriæ, quæ latiſſima olim, plurimíſque diſtincta nominibus, pars proculdubio, teſtibus Ptolemæo, Mela, Plinio, Martiano, Sexto Victore, & aliis) Syríſque ſacras & inuiolatas columbas, vt Xenophon, Diodorus, & Lucianus tradidêre, ex eo nimirum quòd Semiramim in hanc mutatam auem fabulosè crediderint, ita referente Diodoro, quod & ſignificare voluit Ouidius. Pt. Tabula Aſiæ 4. Mel. l. 1. c. 11. Plin l. 5. c. 12 Matt. l. 6. Vict. in Veſpaſiano. Xenoph. l. 1. de Cyri minoris expeditione. Dio. l. 3. c. 2. Lucian. in Ioue Tragœdo. Diod. vbi ſuprà.

Metam.l.4. *An magis vt ſumptis illius filia pennis,*
Extremos altis in turribus egerit annos?

Verùm (ſi bene memini bone Scaliger) iniuriarum tecum iure agere poterit prædictus Tibulli verſus, cùm illam in eo exprobres loquendi formulam, quam in aliis autoribus vel laudes, vel non improbes neceſſe eſt. l.hiſt.40. Liuius. *Cum hoc exercitu Apuanis Liguribus vt bellum inferrent.* & inferiùs. *In eum cum traducere Ligures Apuanos vellent.* Ouidius.

Triſt.5. *Dardana quot Graio Troia ſub hoſte tulit.*

l.Geog 13. De geſtis Rom.l 1.c. 18. Idem l.2.c. 3.& 4. De viris Illuſtribus.

Dardania verò, & Dardanus Troadis prouincia, & ciuitas Straboni. Florus. *Galli Senones gens natura ferox*; Idem. *Quippe iam Ligures, iam Inſubres Galli.* & idē. *Gallis Inſubribus, & his accolis Alpium.* Feſtus Pompeius. *Senonas Gallos Verrius ait exiſtimari appellari.* Plinius Iunior. *Mox cùm Galli Senones relictis ob ſterilitatem agris ſuis Cluſium Hetruriæ obſiderent.* Quòd ſi modicæ in Latina lingua autoritatis prædicti videántur autores, ecce ſummus in omnibus vir Cæſar. De bello Gallico.l.6. *Ea quæ ſecuta eſt hyeme, qui fuit annus Cn. Pompeio, M. Craſſo Coſ. Vſipetes Germani, & item Tenchtheri magna cum multitudine hominum flumen Rhenum tranſierunt.* Videbere ergo iam ex his ô Scaliger Pattæcione calumnioſior. Sed cyatho mare metietur, qui tuas enumerabit calumnias.

De

De Choaſpis fluminis aqua. Feſtus Auienus & Dionyſius Afer reprehenſi. Tibullus duobus in locis, in vnico Auſonius explicati.

Capvt XXXI.

De laudatiſſima Choaſpis fluminis aqua multa quidem autores, ex quibus viſum eſt referre aliqua: licèt an priùs, aut potiùs delicatiſſimas illius aquas laudem, an Medorum, Perſarum, ac Parthorum Regum nimias vituperem delicias dubius ſim. Sed tamen hæc de Choaſpe. Oritur fluuius hic (teſte Ariſtotele) ex Paropamiſſo maximo Aſiæ monte, qui iuxta Plinium, & Arrianũ idem cum Caucaſo eſt, (quanuis perperam in aliquibus Ariſtotelis Codicibus pro *Paropamiſſo, Parnaſſus* legatur, ni fortè legendum *Parachoatro*, huius enim nominis mons in Parthia Mediæ proximus Straboni, & Ptolemæo: in Aſia enim nihil minus, quàm Parnaſſus mons) ſiue ab Vxiis, qui (vt Strabo) Mediæ ſunt populi; Mediam præterlabitur, ac Suſianam, quæ in ſacris literis Arphaſſad Ariæ Montano, nec non & Perſiam, in Tigrímque demum influit, vbi nomen perdit: ita Herodotus, Strabo, Plinius, Solinus, Ammianus, & Iſidorus. Meminiſſe etiam Choaſpis

l. 1. Meteorol. ſum. 4. c. 1.
l. 6. c. 20.
De geſtis Alex. l. 5.
Strab. lib. Geog. 11.
Ptol. Tabula Aſiæ 5.
Strab. l. 15.
Herod. l. 1.
Strab. l. 15.
Pli. l. 6. c. 27.
Solin. c. 50.
Amm. l. 23.
Iſid. l. Orig. 14. c. 21.

Prolemæũ in Mediæ deſcriptione ſub Eulæi nomine putat Ortelius in ſuo Theſauro, ſed fallitur; ille enim Eulæum in Tabula Aſiæ quinta nõ in Tigrim quemadmodum Choaſpes, ſed in ſinũ Perſicum defluere ſatis oſtendit, non longè à paruulo Sino, quem ille ſenoſum vocat; Quòd ſi Choaſpis fluminis quod in Cophem influat, aliquando meminit Strabo, aliud eſſe ab hoc noſtro intelligendum eſt prope Indiam, ac Nyſſam vrbem, cuius etiam Curtius mentionem fecit: Vnde miror certè Feſtum Auienum, ac Dionyſium Afrum longè diuerſa à prædictis de Choaſpe protuliſſe, ille eum in Indicum pelagus defluere dicens, hic verò ex Indo fonte oriri, cùm procul ab India oriri Choaſpem hunc, & Tigridis aquis immixtum ab Euphrate in ſinum Perſicũ deferri certò conſtet. Sed tamen ſic Auienus.

l. etiam 15.

De geſtis Alex. l. 9.

In Orbis terræ deſcr.

Plurima præterea percurrunt flumina terram
Perſidis, & rigidas curuant lambentia ripas,
Arua ſecat Cyrus, perrumpit rura Choaſpes,
Indica prouoluens procul æquora.

In ſua Periegeſi.

Sic verò Dionyſius à Priſciano Latinus factus.

Quique tenent populi diuiſos Perſidis agros,
Amnibus hæc multis recreatur, & vbere pingui,
Hinc Coros immenſus profunditur, inde Choaſpes
Fonte cadens Indo, qui ſtringit gurgite Suſas.

niſi forte ex fonte aliquo, Indo nuncupato, oriri ſomniarint hi autores, de quo ne per ſomnium quidẽ Antiqui. Huius igitur Choaſpis aqua adeò erat ſuauis, dulcis, leuis, ac potui accommodata, vt Medorum, Perſarum, ac Parthorum Reges ex ea duntaxat bibere, ſecúmque quocunque

irent, in eum vſum ferre ſolerent, optimas diuerſorum fontium aquas aſpernari. Herodotus de Cyro exercitum in Babylonem ducente. *Portatur item aqua ex flumine Choaſpe Suſa præterfluente, quo vno ex omnibus fluminibus Rex potat. Cuius Choaſpis aquam decoctam, & in argentea vaſa diffuſam ferentes permultæ carrucæ quatuor rotarum mulis trahentibus aſſiduè comitantur quocunque ille proficiſcatur.* Athenæus. *Inducitur ab Herodoto libro primo Perſarum Rex ex Choaſpe apud Suſam fluente aquam bibens: ex quo etiam ſolus bibit, quem plurimi currus quatuor rotarum à mulis tracti huiuſmodi aquam ferentes in vaſis argenteis ſequuntur. Declarat Cteſias Cnidius quomodo aqua hæc Regia ſequebatur, & quomodo in vaſis poſita afferebatur, eam & leuiſſimam eſſe inquiens & ſuauiſſimam.* Ex Latinis Plinius. *Parthorum Reges ex Choaſpe, & Eulæo tantùm bibunt, & eæ quamuis in longinqua comitantur illos.* Plinij aſſecla Solinus de Cydno agẽs. *Hunc Cydnũ alij præcipitari Tauro, alij deriuari ex alueo Choaſpis tradiderunt. Qui Choaſpes ita dulcis eſt, vt Perſici Reges quandiu intra ripas Perſidis fluit, ſoli ſibi ex eo pocula vendicarint. & cùm eundum foret peregrè, aquas eius ſecum vectitent; ex illo igitur parente Cydnus miram trahit ſuauitatem.* Iſidorus noſter. *Choaſpis fluuius Perſarum vocatus eorum lingua, quòd miram aquæ dulcidinem habeat: adeò vt Perſici reges quamdiu inter ripas Perſidis fuerunt, ſibi ex eo pocula vendicarint.* Hæc ille. ex quibus intelligendus apertè venit Tibulli locus, dum cultiſſimus ait Poëta.

Nec qua vel Nilus, vel Regia lympha Choaſpes

Pro

[Margin notes: l. 1. ſiue in Clio. — l. 2. cap. 2. — l. 31. cap. 3. — cap. 51. — Adde Clementem Alexandrinũ Pædagogi. l. 2. — l. Orig 13. c. 21. — lib. 4]

Profluit.

nimirum quia Regum duntaxat potui erat deſtinata,(quamuis malè in aliquibus Tibulli codicibus etiam à doctiſſimo viro Mureto recognitis pro *Choaſpe*, *Diaſpes* legatur, neſcio quo iure, ſicut & in aliis *Hidaſpes)* cuius etiam rei mentioné fecit Auſonius de Burdigalenſis vrbis amne agens.

In claris vrbibus.

Hunc cuperes Rex Mede tuis coniungere caſtris,
Flumina conſumpto cùm defecère meatu.
Huius fontis aquas peregrinas ferre per vrbes,
Vnum per cunctas ſolitus portare Choaſpem.

Vbi animaduertendum obiter eſt Medi Regis nomine Cyrum intelligi debere, & non Xerxem Perſam, flumina licèt Græciæ dicatur conſumpſiſſe, Cyrus nanque ex Mandane Meda Aſtyagis Medorum Regis filia, & Cambyſe Perſa natus, vnde ſemiaſinus, aut mulus dictus eſt. Hic verò flumina conſumpſit, cùm enim Babylonem peteret, Gyndem rapidiſſimum amnem, eo quòd quendam Soli ſacrum equum vorticibus abſorpſiſſet ſuis, ab exercitu per totam æſtatem laborare iuſſo, in trecentos & ſexaginta riuulos diuidi fecit, ſícque eius penè conſumpſit aquas. Rem narrat Herodotus; Et hinc etiam intelligitur alter Tibulli locus ſuperiori connexus.

in Clio, ſeu l. 1.

Eodem. l. 4. ———*aut rapidus Cyri dementia Gyndes.*

Bonitatis porrò huius aquæ Choaſpis eã eſſe cauſam puto, quòd per Acharis lapidis venas fluat, cuius quidem gemmę maxima eſſe miracula, maximamque contra venena vim, latè oſtendit Plinius. Dionyſius Afer de Choaſpe agens.

lib. 37. c. 10.

In

In cuius ripis præclarus fulget Achates. In Periegeſi.
Feſtus Auienus etiam de Choaſpe.

——cuius ad vndam In deſcript.
Incola flauentem ſtudio ſectatur Achatem. Orbis.
Nam cùm brumali ceciderunt ſydere nimbi,
Imbribus & cœlo fuſis furit auctior amnis,
Hos lapides latè flumen trahit.

Achatem porrò eandem eſſe exiſtimo cũ Choaſpite viridi, & fulgoris aurei gemma, à flumine (vt Plinius vult) ita dicta. Vbi ſuprà. Nam (eodem teſte) Vbi ſuprà. Achatem viridem plurimis in locis reperiri certò ſcimus.

Quid ſit Lunæ ſilentium. Vergilij locus explicatus.

CAPVT XXXII.

QVid ſit luna ſilens, ſeu lunę ſilentium, multis quidem ſatis conſtare apud antiquos, mihi verò (bona illorum pace dixerim) vix, aut ne vix quidem videtur. Et certè Marcus Cato grauiſſimus æquè ac vetuſtiſſimus autor ſic de ſtercore agens. *Euehito* (inquit) *luna ſilenti.* & mox, *Ficos, oleas, mala, pyra, vites inſeri oportet luna ſilenti poſt meridiẽ.* Denique. *Prata primo vere ſtercorato luna ſilenti.* Quibus in locis., licèt quid lunæ ſilentis nomine intelligatur, ipſe non explicet, certum tamẽ eſt hoc nomine

l. de Re Ruſtica.c.29.c. 40.& 50.

nomine ſignificare ipſum voluiſſe lunæ coitum (coniunctionem vulgò dicimus) ex iis, quæ tali tempore fieri debere certò ſcimus: quemadmo-
lib. 2. de Re ruſt. c. 10. dum & Columella, *Silente (ait) luna fabam vellito ante lucem.* Apertiùs affirmauit hoc Plinius, dum de roboribus cædendis agens hæc ſubdit; *Inter*
l. 16. ca. 30. *omnes verò conuenit vtiliſſimè in coitu eius ſterni, quẽ diem alij interlunium, alij ſilentis lunæ appellant.* &
l. 18. c. 31. idem. *Silente luna noctu, aut ſi interdiu plena.* Itaque recentiores communiter ferè lunæ ſilentium idem eſſe quod interlunium, aut lunæ coitum ex
lect. Antiq. l. 20. c. 5. Cal. Epiſt. quæſt. l. 1. R. St. In ſuo Theſaur. prædictis locis aſſeuerant. Sic Rhodiginus, ſic Calcagninus, ſic Robertus Stephanus, ante omnes verò politiſſimæ literaturæ vir Politianus, qui illud Vergilij.

——*Tacitæ per amica ſilentia lunæ.*

Pol. Miſcel. c. 00. Æneid. 2. hoc interpretatur modo. Verùm contrarium videtur docere Plutarchus in quæſtionibus Centuriatis Romanis (ſaltem ſecundùm Cruſerij trãſlationem, Xilander enim omnino hoc tacuit, neque quis rectiùs verterit ob Græcorum Codicũ inopiam potui iudicare.) Is enim de lunæ varietatibus agens hæc inter alia. *Primam, cùm occultatur coitu cum Sole: Secundam, quando effugit Solis radios, ac primùm ad Occidentem niteſcit. Tertiam, pleno orbe eius in plenilunio, nominant ſilentem lunã, & interlunium.* Hæc ille, niſi Gruſerius & vim, & verba intulit textui; & hoc etiam fortè voluit Horatianus interpres Acron, ſatis à Politiano deriſus, dum ad enucleandum illum Horatij locũ,

l. Carm. 2. ——*Dum Capitolium*
Scandet cum tacita Virgine Pontifex.

Vergiliana vtitur autoritate, tacitámque ac ſilentem lunam pro clara, ac ſplendente accipiendam putat. Sed quicquid ſit de Acrone, noſtrum hoc in certamine interponere iudicium, non ingratum fore humaniorum literarũ ſtudioſis confidimus: itaque primum de luna ſilenti in communi, peculiari deinde examine de Vergiliano agemus loco. Et ſignificari ſilentis Lunæ vocabulo lunæ coitum, nulli dubium eſſe debet in doctrina eorum, qui tractationem de re ruſtica ſunt aggreſſi: id enim ſatis perſpicuè oſtendũt prædictæ Catonis, Columellæ, ac Plinij autoritates, & hoc eleganti quadam tralatione ab auribus ad oculos, (vt bene in hac parte ait Politianus) vt nimirum tunc dicatur ſilere, cùm nullum oculis offerat lumen. Quod verò attinet ad Vergiliani interpretationem loci, valere iuſſa Seruij Philologia, vt parum ad rem de qua agimus, pertinẽte, Vergilium dico ſilentis lunæ, ſeu ſilentij lunæ nomine, contrà quàm alij, plenam lunam intelligere voluiſſe: & hoc duplici de cauſa, & vtraque meo iudicio validiſſima. Primò, quia dici nequit ſaltem in Vergilij doctrina accidiſſe Troiæ caſum in lunæ coitu; qua enim nocte Troia capta eſt, lucebat luna, ex ipſo Vergilio,

—*Oblati per lunam Hypaniſq́, Dymáſque.*

ergo luna non erat in coitu, dum enim in coitu eſt, nullum emittere poteſt lumen. Neque eſt quòd dicas cum Politiano, fuiſſe tunc proximam coitui, ſícque cùm à Tenedo profecti ſunt Danai, nullum emiſiſſe lumen, deinde verò emiſiſſe. Quod priùs tetigerat Donatus, non enim hoc admit Eodem l. 2.

admittendum, cùm quia duabus, aut tribus noctibus circa coitum nullo modo ipſa lucet luna: tum quia aliud eſt, lunam eſſe decreſcentem, aliud eſſe in coitu, quemadmodum & aliud eſt eſſe creſcentem, aliud plenam: non igitur dicendum fuiſſe in coitu. Fuiſſe verò in plenilunio validè hac probatur ratione, qua ſecundò, & vltimò noſtra corroboratur ſententia. Capta Troia eſt iuxta communem Græcorum, & Latinorum ſententiam in plenilunio: ergo iuxta illam Vergilius ſilentij lunaris nomine plenilunium intellexit. Et vt Græcos primùm audiamus, ita

l.1.Stromatum.

Clemens Alexandrinus hac de re. *Octauodecimo autem anno regni Agamemnonis captum eſt Ilium regnantis Demophontis Theſei filij anno primo, duodecimo menſis Thargelionis, vt ait Dionyſius Argiuus. Ægias autem, & Dercylus in tertio, octauo menſis Panemi deſinentis. Helanicus enim dicit duodecimo menſe Thargelionis. & nonnulli eorum, qui Attica ſcripſerunt, octauo deſinentis poſtremo anno regnante Meneſtheo in plenilunio. Noctis quidem erat mediũ, inquit is, qui paruam fecit Iliadem, & ſplendebat lucida luna. Alij autem eodem die Scirrophorionis.* Hæc ille ex plurimis autoribus, quorum omnium opiniones in eo conueniunt, vt in plenilunio capta Troia ſit, licèt in menſibus diſcrepent. cùm alij

Antiq. lect. l.17.c.30.

menſe Thargelione (qui ex Rhodigino, Februario ſecundùm aliquos, ſecundùm alios verò Aprili reſpondet) captam dicant. Alij verò menſe Panemo (qui iuxta Alexandrum ab Alexan-

Dier. Gen.l. 3.c.24.

dro Iulius nobis eſt.) Alij demum Scirrophorione, qui Latinis Martius. Quam quidem Græcorum

rum ſententiam de Ilij caſu, & ruina in plenilunio amplexi etiam ſunt (vt diximus) Latini Scriptores. Petronius Arbiter Troianum deſcribens excidium ſic ait;

Iam plena Phœbe candidum extulerat iubar, In Satyric.
Minora ducens aſtra radianti face:
Cùm inter ſepultos Priamidas nocte, & mero
Danai relaxant clauſtra, & effundunt viros, &c.

Nemini itaque dubium eſſe poteſt, quin eandem communem opinionem ſequutus fuerit Vergilius. Quare autem plenam lunam ſilentem ille appellauerit, ac ſi qui alij ipſum imitati ſunt, ea mihi videtur cauſa, quòd cum pleno orbe refulget luna, ſilentes, ac velut ſtupefactos præ admiratione homines reddat, quippe quorum oculos, atque ora ſua pulchritudine ad ſe alliciat.

Somni parentes qui fuerint; Senecæ in Hercule Furente locus aduerſus aliorum ſententiam congruè declaratus.

Cap. XXXIII.

SOmnum Nocte, & Erebo natum Cicero in libris de Natura Deorum autor eſt. *Quòd ſi* (inquit) *ita eſt, Cœli quoque parentes Dij habendi ſunt Æther, & Dies, eorumque fratres, & ſorores, qui à genealogiis antiquis ſic nominãtur, Amor, Dolus, Metus, Labor, Inuidentia, Fatũ,* lib. 3.

Senectus, Mors, Tenebræ, Miſeria, Querela, Gratia, Fraus, Pertinacia, Parcæ, Heſperides, Somnia, quos omnes Erebo, & Nocte natos ferunt. Ioannes Boccacius eoſdem ſomno parẽtes tribuit; idem fecit & Burcardus Pylades; Heſiodus verò in Theogonia Nocte procreatum abſque parente Somnum dixit.

In Deorum Genealog. In ſua Theogonia.

lib. 15.

Nox præterea peperit odioſum Fatum, & Parcam atram,
Et Mortem, peperit etiam Somnum, peperit verò agmen ſomniorum.
Non vlli condormiens Dea peperit Nox obſcura.

Heſiodum forſitan ſecuti plures Noctis filium duntaxat Somnum dixêre: Silius.

Nox Somni genitrix mortalia pectora curis
Purgarat.

In Lyricis. Ex recentioribus Pontanus.

Nox parit Somnos, hominum quietem.

Ioannes de la Caſa Etruſco Idiomate & celebris, & celebrandus ſemper Poëta.

O ſonno, o de la queta, humida, ombroſa
Notte placido figlio.

Iliad. l. 14. Quod etiam planè voluerunt quotquot Mortis fratrem Somnum appellarunt. Homerus.

Tum mortis fratrem Somnum conuenit & ipſa.

In hymno in Somnũ. Orpheus.

Qui mortis formam inducens animalia ſeruas;
Non germana tibi cum lethe pallida mors eſt.

lib. 6. Atque huc ſpectant Cynici Diogenis, & Gorgiæ Leontini dicta; *Ille enim* (teſte Laërtio,) *lethali Somno experrectus cùm eſſet, ac Medicus interrogaret quidnam ageret? rectè, inquit, habeo, nam frater*

ter fratrem amplectitur. Gorgias verò (referente Stobæo) *iam vicinus morti viribus deficiens cùm ſenſim in Somnum delapſus iaceret, à familiaribus quid ageret,* interrogatus. *Iam Somnus incipit me fratri ſuo tradere,* reſpondit. Vnde Diuinus noſter vates.

Tum conſanguineus Lethi ſopor.

Elegantiſſimus etiam Poëta Franciſcus Petrarcha.

Il Sonno è veramente qual huom dice
Parente de la morte.

Et demum hanc Somni progeniem vno ore fatentur omnes, vnico excepto Varrone, qui iuxta Feſti traditionem, non Erebo, & Nocte Sõnum natum, ſed noctem ipſam Erebo natam dixit.

Erebo creata fuſcis crinibus Nox te inuoco.

Euripides certè in Oreſte ipſam duntaxat deprecatur, vt ex Erebo veniat.

Verenda, Verenda Nox,
Quæ das Somnia miſeris mortalibus,
Ex Erebo veni, cede, cede, volucris.

Naſo etiam.

Et Noctem, noctiſq; Deos Ereboque Chaoque Metam. 14.
Conuocat.

Quod ideo illos dixiſſe certum eſt, quia in tenebricoſis locis Noctem degere opus erat, qualia finxerunt ij, qui Noctis domum deſcripſere Ouidius, & Statius; Vnde & Vergilius Charótem ſic loquentem inducit. Æneid. 6.

Vmbrarum hic locus eſt, Somni, Noctiſque ſoporæ.

Seneca tamen noſter in Hercule ferente Somnũ

Aſtrææ matris genus vocat.

——Tuq; ô domitor
Somne malorum, requies animi,
Pars humanæ melior vitæ,
A. C. Volucer. *Volucre matris genus Aſtrææ.*

Quæ quidem verba omnibus ipſius interpretibus magnum faceſſunt negotium, magnamque hallucinandi, ne dicam cœcutiendi præbent occaſionem, dum neſcio quæ de Iuſtitiæ, quã Aſtrææ nomine intelligunt, Somníque effectis, comminiſcuntur; Ego tamen nihil aliud voluiſſe Poëtã intelligere Aſtrææ nomine, niſi Noctem ipſam, ſatis mihi perſuaſum habeo, & quia nullo modo Aſtræam, cùm pro Iuſtitia ſumitur, habuiſſe filios ex Heſiodo conſtat, & Ouidio, qui ſic;

Metam. 1. *——& virgo cæde madentes*
Vltima cœleſtum terras Aſtræa reliquit.

In Arat. Phænom. Germanicus Cæſar;

Deſeruit properè terras iuſtiſſima virgo.

& quia Seneca ipſe Somnum Mortis fratrem ibi facit,

Frater duræ languide Mortis.

Certum autem eſt ex matre Somnum Mortis fratrem fuiſſe, vt ex plurimis autoribus ſuperiùs diximus. Sed iam cauſam cur Aſtræam Noctem cognominarit, inquiramus. Ex pluribus certè capitibus tale cognomen oriri potuit, vel enim ab Aſtræis fratribus, quo nomine Aſtræi filij venti ipſius Noctis ex ſorore abnepotes cognominati

Metam. 14. ſunt. Ouidius.

Aëraque & tumidum ſubitis concurſibus æquor
Aſtræi turbant, & eunt in prælia fratres,

quia

quia nimirum Noctis tempore maximè vigeant venti; vel quia Aſtris ſit Nox ornata. Claudianus. 2.de raptu. Proſerp.

Stellanteis Nox picta ſinus.

Fulgentius in Mythologicis. lib. 1.

Tum Nox ſtellato mundum circumlita peplo,
Cœrula rorigenis pigreſcere iuſſerat alis.

Vel quia ipſarum ſit moderatrix. Ouidius;

———Nox cœlum ſparſerat aſtris. Metam.11.

Seneca in Agamemnone.

Nox prima cœlum ſparſerat ſtellis.

Vel quia Aſtrorum alumna habita ſit Nox à Poëtis; Apud Euripidem certè ſic Electra loquitur. Actu 1.

Nox aureorum furua alumna ſyderum.

Vel demum quia Aſtrorum exiſtimata fuerit mater. Tibullus. 1. Eleg. 2.

Ludite: iam Nox iungit equos, currúmque ſequuntur
Matris laſciuo ſydera fulua choro.

Quò reſpexiſſe videtur Theocritus, dum ait. Eidyll. 2.

Salue luna, aliæ ſaluete & vos mihi ſtellæ,
Poſt axem tacitæ ſubeuntia ſydera nocti.

Quin & Sophocles in Trachiniis ſyderum regis, id eſt Solis ipſam parentem facit.

Quem velox Nox deſtructa
Parit, ſopítque ardentem
Solem precor.

Nec mirum, cùm ab Orpheo in Deorum hymnis omnium parens dicatur.

Te canimus Nox alma parẽs hominúmque Deúmque

Cunctorum Alma parens, quam Cyprida dicimus eſſe.

Noſter igitur Seneca vel vnius ex his rationibus, vel omnium ſimul intuitu Noctem proculdubio Aſtræam nominauit.

Lapſum fuiſſe Donatum in expoſitione illius Terentiani loci ex Eunucho. Accede ad ignem hunc.

Cap. XXXIV.

Terentianus interpres Donatus verba illa Eunuchi.

Accede ad ignem hunc.

Act.1.Scen.2 ita interpretatur, vt ignis nomine muliebris auaritia denotetur à Poëta. *Vel quia auida* (inquit) *& auara eſt, vt ignis alimentorum*; Et hoc fortaſſe ea de cauſa, quòd ignem auarum, auidum, rapidúmque viderat à Poëtis dici. Propertius.

l.2.Eleg.19. *Et quæcunque erat in numero Romana puella*
Occidit: has omnes ignis auarus habet.

Vergilius, ſeu potiùs Cornelius Seuerus, is enim Ætnæ autor.

Et circa geminos auidus ſibi temperat ignis.

Ouidius.

In Heroid. *Adſit, & vt noſtras auido fouet igne medullas.*

l.3.De Pōto. Idem.

Sic nunquam rapido lampades igne vacent.

Sed

Sed tamen fallitur Donatus: ignis enim nomine fœmina deſignatur amans, aut amata, quod ex contextu patet apertiſſimè, cum enim Phædria dixiſſet Parmenoni.

——totus Parmeno

Tremo, horreoque poſtquam adſpexi hanc.

Phædriam Parmeno bono eſſe animo iubet, atque ipſam Thaidem accedere, ſperaréque poſſe, vt poſtquam ad eam acceſſerit, ſi præ timore nũc tremit, ac horret, quæ frigoris ſunt effecta, deinceps plus ſatis, aut plus æquo caleat, ſubiungit enim.

——bono animo es,

Accede ad ignem hunc, iam caleſces plus ſatis.

quo in ſenſu dixit Horatius.

Nec tenerũ lycidam mirabere, quo calet iuuentus l. Carm. 1. Od. 4.

Nunc omnis, & mox virgines tepebunt.

Ignis verò nomine tam fœminam, quàm virum amantem denotari familiare ſemper fuit tam priſcis, quàm recentioribus Poëtis Græcis, ac Latinis. Vnde eſt illud incerti Poëtæ Græci tetraſticon, quod ſic vertebat Bergius.

Huc properate omnes, qui ardentem quæritis ignem, Ex l. 1. Epig Græc.

Quos iuuat accenſam corde fouere facem.

Flammiger eſt animus, mea ſunt præcordia flãma,

Hinc lucem à noſtra ſumere mente licet.

Quod imitati eſſe videntur Valerius Æditũus, ac Portius Licinius veteres Poëtæ, referente A. Gellio. ita Æditũus.

Quid faculam præfers Phileros, qua nihil opus nobis?

Ibimus; hic lucet pectore flamma ſatis.
Iſtam non potis eſt vis ſæua extinguere venti,
Aut imber cœlo candidus præcipitans.
At contra hunc ignem Veneris, ſi non Venus ipſa,
Nulla eſt quæ poſſit vis alia opprimere.

Portius verò Licinius.

Cuſtodes ouium, teneræq; propaginis agnûm
Quæritis ignem? ite huc, quæritis? ignis homo eſt.
Si digito attigero, incendam ſyluam ſimul omnem
Omne pecus, flamma eſt omnia, quæ video.

Meritò itaque diuinus Poëta.

Æneid. 4. *Carpit enim vires paulatim, vritque videndo*
Fœmina.

quia ſcilicet vel ipſa amans eſt, vel ſpectatores amore capit, nam & Amor ipſe ignis. Idem Vergilius.

Eclog. 3 ſiue in Pal. *At mihi ſeſe offert vltrò meus ignis Amyntas.*
&,

Georgic. 3. *Omne adeò genus in terris hominúmque ferarumq;*
In furias, ignémque ruunt.

Naſo.

In Heroid. ——*quis enim celauerit ignem,*
Lumine qui ſemper proditur ipſe ſuo?

Aurelius Nemeſianus.

Nam Mopſo Meroe, Lycidæ crinitus Iolas
Ignis erat.

Igneſcat ergo, atque ardeat neceſſe eſt quiſquis amore captus; ſic Dido apud Poëtarum Principem.

Æneid. 4. ——*& cæco carpitur igni.*

Sic Phædra apud Ouidium.

In Heroid. *Vrit Amor grauiùs, quo ſeriùs, vrimur intus,*

Vrimur

Vrimur, & cæcum pectora vulnus habent.
Sic apud eundem Sappho.

Conſtitit, & dixit, quæ nunc non ignibus æquis Ibidem.
Vreris.

Quod etiam decantatum ſæpe eſt à noſtræ ætatis Hiſpanis, Etruſcis, Gallis, Anglis, Germanis, & Arabibus Poëtis. Iure igitur ſi ad ignem hunc acceſſerit Phædria, caleſcet plus ſatis, quando ignis hic amatorius elementari adeò potentior eſt, vt in procul intuentes, ac longo terrarum tractu diſſitos ardentes immittat radios, contrà quàm elementaris, qui ſolo lædit contactu, vt bene adnotauit Xenophon.

Qui eſſent Faſti Dies, qui Nefaſti, illorum origo. Ouidij locus explicatus.

CAPVT XXXV.

NOn omnibus notum eſſe puto, quid Faſtorum Dierum nomine, quid Nefaſtorum, apud antiquos intelligeretur, licèt ſæpiſſime nomen hoc in veterum monumentis legatur. Et quidem in elegantiſſimis Ouidianorum Faſtorum libris multi ſe huius nominis ſignificationem deprehendiſſe fortaſſe arbitrabuntur. ſic enim ibi Poëta.

Ne tamen ignores variorum iura dierum, libr. 1.

Non habet officium lucifer omnis idem.
Ille Nefactus erit per quem tria verba ſilentur,
Faſtus erit,per quem lege licebit agi.

Ecce tibi,ſed ignotum per ignotius (vt credo) declaratum: quæ enim tria verba prolata Faſtum declararent diem , quæve ſilentio prætermiſſa Nefaſtum , hinc non liquet. Dicam itaque, qua maxima potuero breuitate , loci huius, & rei explanationem.Feſtus Pompeius.*Faſtis diebus* (inquit) *iucunda (* ſiue vt alij Codices habent, *iura,* aut *Iuridica) fari licebat : Nefaſtis, quibus quadam non fari licebat.* in quibus verbis vitioſam credo ſcripturam , legendúmque *Nefaſtis , quibus quædam fari non licebat.* Verùm hæc Faſti explicatio

l.5.de lingua Latina. Ouidianæ perſimilis.Varro tamen ſic. *Dies Faſti per quos Pretoribus omnia verba ſine piaculo licet fari, comitiales dicti, quòd tum eſſet populus conſtitutus ad ſuffragium ferēdum,niſi ſiquæ feriæ conceptæ eſſent, propter quas non liceret,vt compitalia,& Latinæ.Contrarij horum vocantur dies nefaſti, per quos dies nefas fari Pretorem.Do,Dico,Addico.itaque non poteſt agi: neceſſe eſt enim aliquo eorum uti verbo , cùm lege quid*

Saturnal. 1. c.16. *peragitur.*Macrobius.*Faſti ſunt quibus licet fari prætori tria verba ſolemnia,Do,Dico,Addico. his contrarij ſunt nefaſti.*Ex recentioribus Alexander ab Alexandro. *Faſti dies, in quibus ius fatur,id eſt dicitur, Nefaſti in quibus non dicitur ius,nec fari licet.*Quod idem alij.Ecce tibi qui Faſti dies,qui Nefaſti,quę tria verba aut ſilerētur,aut proferrentur.Illorum

lib.1. autem origo à Numa Rege.Liuius.*Idem* (ſcilicet Numa) *Nefaſtos dies, Faſtoſq́, fecit, quia aliquando nihil cum populo agi,vtile futurum erat.* Additi deinde

inde faſtis ſunt Dies comitiales,& Faſti,ſolemnia Deorum ſacra, ludíque & feriæ in eorumdem honorem conſtitutæ,aliquot victoriæ,reſque inſignes,item atri aliquot,vitioſique dies,quæ omnia vno corpore clauſa Faſti appellati ſunt, quæ nos hodie Kalendarium dicimus. Feſtus Pompeius. *Faſtorum libri appellantur,in quibus totius anni ſit deſcriptio,Faſti enim dies Faſti,* aut (vt alij Codices habent) *Fandi*, ſiue (vt Panuinus legit) *Feſti* (vt verò ego coniicio) *Fauſti ſunt.* Hi Faſti dies in quadam Scripti tabula (vt ex Cicerone collegit idem Panuinus) à Decemuirorum tempore reliquis aliis propoſitis à Pontificibus occultabantur,donec centum & quinquaginta circiter exactis annis poſt Decemuiros Cn. Flauius M.Filius,ſiue (vt Plinius ait) Annij libertino patre genitus Ap. Cæci Scriba, qui tum Pontifex fortè erat, Faſtóſque dies apud ſe habebat, Dies ipſos Faſtos ex diu occultatis tabulis excepit, & ſagaci ingenio conſultando aſſiduè eos ediſcendos ſingulis diebus populo propoſuit,&publicauit,qua de cauſa adeò Populi Romani promeruit gratiam,ac fauorem, vt libertinus ipſe clariſſimis viris C. Pætilio, & L. Domitio, quorum Patres conſules fuerant,repulſam paſſis,cum Q. Aurelio Præneſtino Ædilis Curulis creatus ſit, ac ſimul Tribunus Pleb.(vt Plinio placet)factus cuius rei autores ſunt Liuius Val.Max. Plinius, A.Gellius. Horum Faſtorum exemplo dicti etiam ſunt Faſti libri hi,in quibus nomina Magiſtratuū prçſertim Conſulū ſcripta erant,vt ex Ouidio,Lucano,Statio,Martiale; Claudiano, & Auſon.ſatis apparet.

Liu.l.3.& 9. Vale.l.2.c.1. Plin l.34. c.1. A.Gell.l.6. c.9.

Mortem

Mortem ſibi conſciſcentes malè audiſſe ab Antiquorum ſapientiſſimis. Rem ad reſtim redire, quid Terentio; Martialis locus reſtitutus: quid Reſtio Plauto.

Cap. XXXVI.

Antiquorum complures, quibus vt ethnicis hominibus maior cura erat honoris, aut vitæ, quàm nimæ aiacturæ, quoties vel duram ſeruitutem, vel turpem, aut laborioſum vitæ exitum ab hoſtibus capti, aut morbis conflictati effugere volebant, de iniiciendis ſibi manibus in vltimam deſperationem redacti, ſtatim cogitabant, glorioſum id eſſe ſuadente (vt opinor) Cacodæmone credẽtes. Rem profectò non piis modò viris, ſed verè viris (pace Themiſtoclis, Annibalis, Catonis, Bruti, & aliorum dixerim) prorſus indignam. Meritò itaque tale facinus, vt non à pietate duntaxat Christiana, ſed ab animi magnitudine, imò & ab ipſamet natura propriam appetente conſeruationem omnino alienum damnarunt Sancti Patres, Auguſtinus latè, & argutè in libris de Ciuitate Dei, & alibi, Hieronymus. & Concilium Bracharẽſe primum, quorum ſententiæ xxiii. q. 5. continentur, nec non complures alij Sacri Doctores. Sed vt ipſos

l. 1. à. c. 22. ad 27. Aug. contra Petiliani literas. Hieron. in Ioan. Concil. Brach. can. 34.

Anti

Antiquos Antiquorum etiam teſtimonio conuincamus, ſapientiſſimum virum audiamus Platonem, qui cùm in Phædone ſub Socratis iamiam venenum bibituri perſona, nefas eſſe dixiſſet, hominem ſibi ipſi manus inferre, rationem deinde reddens hæc ſubdit. *Profectò ſermo ille, qui de his arcanis habetur, in quadã cuſtodia eſſe homines, neque decere quenquam ex hac ſe ipſum ſoluere, neque aufugere, magnus quidem mihi videtur, neque cognitu facilis. Veruntamen id mihi, ô Cebes, rectè apparet dictum, Deos quidem curam habere noſtri, nos verò homines vnam quandam ex poſſeſſionibus eſſe Deorum, annon ita tibi videtur? mihi quidem, inquit Cebes. Non igitur, inquit, & tu ſi quod ex mancipiis tuis ſeipſum perimeret, cùm tu nullo modo id permiſiſſes, iraſcereris vtique illi? & ſi poteſtatem haberes, pœna quadam afficeres? Omnino, inquit. Fortè igitur hac ratione aut præter rationem eſt, non priùs decere ſeipſum interficere, quàm Deus neceſſitatem aliquam impoſuerit, qualem nobis impoſuit in præſentia.* Hæc ille, qui in ſuis de legibus Dialogis talem ii, qui ſe interfecerũt pœnam imponit. *Sepultura igitur iſtis ſolitaria fiat, vbi alius nemo condatur: deinde in his locis ſepeliantur quæ de duodecim regionis partibus vltima, deſerta, innominataq́ ſunt: ſic obſcuri, vt nec ſtatua, nec inſcripto nomine ſepulchra notentur.* Summus etiam Philoſophorum Ariſtoteles. *Mori autem, vt vel paupertatem, vel amorem, vel moleſti quippiam fugiamus, fortis viri minimè eſt, ſed potiùs timidi: quippe cùm laborioſa fugere mollicies ſit, neque hanc mortem ſuſtinet quiſpiam, quia honeſtum ſit, ſed vt malum euitet, ac fugiat.* Idem. *At qui ob iram ſe ipſum iugulat, ſponte præter legem*

l.34. Dialog. de leg. 9.

Moral. Nicomach. l. 3, cap. 7.

Eorundem Moral. l. 5. cap. 11.

legem rectam id agit, quod lex non permittit: iniuriam igitur facit. Sed cui? ciuitati nimirum non ſibi: quippe cùm ſponte patiatur: nemo verò ſponte iniuria afficiatur. vnde etiã ipſum ciuitas mulctat, eique qui ſe ipſum necauit, quaſi ciuitatem iniuria affecerit, ignominia quædam irrogatur. Denique idem. *Verùm nec niſi ob eiuſmodi, nec ob alias voluptates maloxúmve grauiorum fugam mortem obeat, verè fortis quiſpiam propterea meritò dicatur.* Cicero. *Vetat ille dominans in nobis Deus iniuſſu hinc nos ſuo demigrare: cùm verò cauſam iuſtam Deus ipſe dederit, ne ille medius fidius vir ſapiens lætus ex his tenebris in lucem illam exceſſerit, nec tamen illa vincula carceris ruperit, leges enim vetant: ſed tanquam à magiſtratu, aut ab aliqua poteſtate legitima, ſic à Deo euocatus, atque emiſſus exierit.* Idem. *Non eſt iniuſſu Imperatoris, id eſt Dei, de præſidio, & ſtatione vitæ decedendum.* & de ſomnio Scipionis. *Quare & tibi Publi, & piis omnibus retinendus animus eſt in cuſtodia corporis, nec iniuſſu eius, à quo ille eſt vobis datus, ex hominum vita migrandum eſt, ne munus humanum aſſignatum à Deo defugiſſe videamini.* Quæ quidem verba latè explicat Macrobius, refutatis contrariis, Platonis etiam pro hac ſententia, quam nos ſuprà retulimus, opinionem adducens, nec non quandam Plotini Philoſophi Platonici non inelegantem rationem, quæ talis eſt. *Oportet, inquit, animam poſt hominem liberam corporeis paſſionibus inueniri, quam qui de corpore violenter extrudit, liberam eſſe, non patitur. qui enim ſibi ſua ſponte necem comparat, aut pertæſus neceſſitatis, aut metu cuiuſquam ad hoc deſcendit, aut odio, quæ omnia inter paſſiones habentur. Ergo etſi antè fuit his ſordibus*

Moral. Eudemior. l. 3. c. 3.

Tuſcul. 1.

De ſenectute.

L. 1. in ſõniũ Scip. c. 13.

ſordibus pura, hoc ipſo tamen, quo exit extorta, ſordeſcit. Seneca noſter quanuis aliàs mortem propriis adſcitam manibus probaſſe videatur, vi tamen veritatis coactus aliquando ſic. *Aliquando etiam ſi certa mors inſtabit, & deſtinatum ſibi ſupplicium ſciet, non cõmodabit pœnæ ſuæ manum, ſtultitia eſt timore mortis mori. Venit qui occidat. expecta, quare id occupas? quare ſuſcipis alienæ crudelitatis procurationem? Vtrùm inuides carnifici tuo, an parcis?* Quò pertinet illud Martialis in Fannium. l. Epiſt. 10. epiſt. 71.

Hoſtes cùm fugeret, ſe Fannius ipſe peremit,
Dic mihi, non furor eſt, ne moriare, mori?

Rectè igitur Curtius; *Fortium* (inquit) *virorum magis, eſt mortem contemnere, quàm odiſſe vitam: ſæpe tædio laboris ad vtilitatem ſui compelluntur ignaui.* Vnde Critognatius apud Cæſarem. *Animi eſt iſta mollities, non virtus, inopiam pauliſper ferre non poſſe, qui ſe vltrò morti offerant, faciliùs reperiuntur, quàm qui doloren patienter ferant.* Ad quod etiam elegans extat Cleomenis reſponſum apud Plutarchum, cùm enim poſt acceptam in bello contra Antigonum cladem Cleomenes deſperatis rebus omnibus admoneretur à Theryclone vt ſe interficeret. *Tu verò (reſpondit) improbè fortis videris mortem appetens, qua nihil omnium humanarum rerum omnibus magis in promptu eſt ſitum: turpior hæc tua priori eſt fuga. hoſtibus quidem etiam alij nobis præſtantiores coceſſerunt aut fortuna aduerſante, aut multitudine oppreſſi: qui verò ob labores & miſerias, aut opinionem, reprehenſioneſq́ hominũ animum deſpondet, is à ſua ipſius vincitur mollitie.* Qua de cauſa benè, & ſecundùm rectum virtutis, ac rationis dictamen

De bello Gall. l. 7.

In vita Cleomenis.

dictamē laſciuus aliàs Poëta, quem ſuprà nominauimus, Martialis.

l.1.Epig.9. *Nolo virum, facili redimit qui ſanguine famam:*
Hunc volo laudari, qui ſine morte poteſt.

Sed qui hac de re plura velit, elegantiſſimum videat Ioſephi locum de bello Iudaico libro tertio, Cap.14. nec non alium Hegeſippi de eodem bello eodem libro, Lactantiique alia libro tertio capite decimo octauo, & vigeſimo tertio. Cap.17. Quæ quidem licèt reuera ita ſe habeant, inuenti tamen ſunt amentes plurimi, qui aut metu, aut inanis gloriæ ſpe anteactam præclarè vitam voluntaria fœdauerint morte, ferro quidam, veneno alij, alij aquis, igne nonnulli, nonnulli præcipitio, inedia aliqui, ſuſpendio multi, de quo quidem cogitaſſe iampridem Antoninum Heliogabalum Romanorum impuriſſimum Imperatorum apud Lampridium reperio. *Parauerat igitur funes* (ait Lampridius in vita) *blata, & ſerico, & croco intortos, quibus ſi neceſſe eſſet, vitam finiret.* Atque huiuſmodi morte Achitophelem Abſalonis conſiliarium deſperatis illius rebus periiſſe legimus in ſacris literis. Quod tamen mortis genus adeò apud Antiquos turpe habebatur, vt nulla nominum eorum, qui tali occubuiſſent morte, à cognatis mentio fieret. Artemidorus. *Et fugitiuus factus ſe ipſum ſuſpendens vitam finiuit, vt neque mortuus nomen haberet, hos enim ſolos in mortuorum cœnis cognati, & affines non nominant.* Quia tamen frequens deſperatis hoc mortis genus, ideo prouerbij loco, rem ad reſtim redire, vſurpauit Terentius in Phormione: ſic enim apud ipſum Antipho, perditas Getæ opera

l.1.De interpret. ſomn. cap.5. Adde Vlpianum I.C. In l.liberorum 11.§. Non ſolēt. & ibi Accurſium D. de iis qui notantur infamia quicquid dicat Petrus Faber l.Semeſtr. 2.c.9.

opera res ſuas credens,

—Opera tua Actu 4.

Ad reſtim mihi quidem res rediit planiſſumè, Scen.4.

Ac ſi diceret, nihil iam ſupereſt.niſi vt laqueum collo meo iniiciam: aui non abſimile illud Apuleij. *& cum dicto reſtim, qua erat intextus* (grabatulus ſcilicet) *aggredior expedire, ac tigillo quod feneſtræ ſubdi-um altrinſecus prominebat, iniecta, atque obdita parte funiculi, & altera firmiter in nodum coacta, aſcenſo grabatulo ad exitium ſublimatus, & miſſo capite laqueum induo.* Ex quibus intelligendus Iuuenalis. Aſini aurei l. 1.

Ferre potes dominam ſaluis tot reſtibus vllam? Satyr.6.

Optimè itaque emendauit illud Martialis de Ammiano, quod vulgò ſic legitur,

Nihil Ammiano præter aridam veſtem l.4.Epig.70.

Moriens reliquit vltimis pater ceris.

ille, cui omnem ſuum hiſce temporibus ſplendorem humaniora debent ſtudia, quem magna totius literariæ reipublicæ iactura cœlo nuper receptum ingemiſcens perdidit terrarum orbis, Lipſius, ita vt non *veſtem*, ſed *reſtem* legatur, ac ſi dicat nihil Ammiano præter aridam reſtem, qua ſe ſuſpenderet, moriens reliquit teſtamenti tabulis pater. Et quia reſte pendebant, qui ſimili morte agebant animam, ideo Reſtiones dicti Plauto in Moſtellaria. Actu 4.

Illi buccædæ erunt multo potiùs quàm ego Scena. 4.

Sim Reſtio.

Id eſt, illi potiùs cædentur bubulis loris, quàm ego me reſte ſuſpendam, vt optimè expoſuêre Beroaldus, & Lambinus, quibus ego lubens aſ-

ſentior potiùs (ignoſcat Antiquitas) quam Cornelio Frontoni veteri Grammatico, *Reſtiarium eum eſſe, qui Reſtim facit, Reſtionem, qui vendit,* aſſeueranti; quale enim quæſo ſupplicij genus eſſet reſtes vendere? facere aliquod tandem, vendere certè nullum.

Antiquis, vt & nobis digitus medius contractis cæteris in alterius contemptum erigi ſolitus; Martialis, Perſius, Iuuenalis illuſtrati.

CAPVT XXXVII.

FAmiliare Antiquis fuit quoties aliquem contemnere videri volebant, digitum illi medium protentum, reliquis contractis oſtendere: hoc nanque ſummæ apud ipſos deſpicientiæ loco habebatur, quod ad hanc vſque diem inter ſordidæ conditionis homines apud nos perdurat. Meminêre huius rei Antiqui complures, apertiùs tamen Martialis, qui ſic;

Rideto multùm qui te Sextille cinædum
l. 2. Epig. 8. *Dixerit, & digitum porrigito medium.*

Et non obſcurè Iuuenalis, qui ſic de Democrito.

—cum Fortunæ ipſe minaci
Mandaret laqueum, mediumq; oſtenderet vnguem.

Sed

Sed quare in ſignum contemptus porrigeretur iam dicam. Digitus hic medius Verpus appellatus eſt antiquitùs, vt quidam putant, à verrendo podice, vt ego tamen arbitror, & veriùs fortaſſe, non à verrendo podice, ſed à verpa, quo nomine membrum virile appellabant veteres, cuius quandam ille, vt inferiùs dicetur, ſimilitudinem refert, vtralibet autem de cauſa impudicus etiam appellatus. Martialis.

Oſtendi digitum. ſed impudicum l.7.Epig.70.
Alconti, Daſioq́, Simachoq́.

Nec non & infamis. Perſius. Satyr.2.

— Frontem atque vda labella
Infami digito, & luſtralibus antè ſaliuis
Expiat.

Quia ergo digitus hic porrectus contractis cæteris verendorum imaginem præ ſe fert, eum, cui ſic oſtenditur, mollem, effœminatum, ac patichum procudubio deſignat. Suetonius in Caligula. *Primas ſibi partes Caſſius Chærea tribunus cohortis prætoriæ depopoſcit, quem Caius ſeniorem iam, vt mollem, & effœminatum denotare omni probro conſueuerat: modò ſignum petenti, Priapum, aut Venerem dare, modò ex aliqua cauſa agenti gratias, oſculandam manum offerre formatam, commotamq́ in obſcœnum modum.* Cap 56. Lampridius in Heliogabalo. *Neque enim vnquam verbis pepercit infamibus, cùm & digitis impudicitiam oſtentaret.* Quod voluiſſe puto Iſidorum noſtrum, qui ſic de digitis. *Tertius impudicus, quia plerunq́ per eum probra inſectatio exprimitur.* Origen.l.11. Et huc pertinet illud Cynici Diogenis à Laertio relatum, qui hoſpitibus quibuſdam Demoſthenem

videre cupientibus, non indice digito, vt moris eſt, ſed medio porrecto demonſtrauit, parum virum, & effœminatum innuens. Hac ergo de cauſa maximi contemptus ſignum & erat, & eſt digitum in hunc modum efformatum oſtendere, vt etiam doctiſſimus retulit Nebriſſenſis in commentariis in Perſium, nec non in Chiliadibus Eraſmus.

Chiliad. 1. Cent. 4. adag. 68.

Quot nominum generibus vſi fuerint Romani tum viri, tum fœminæ: quot Græci; Trium literarum homo quid apud Antiquos, quid apud Plautum.

CAP. XXXVIII.

Conſueuêre Romani quatuor vti generibus nominum, Prænomine videlicet, Nomine, Cognomine, & Agnomine, ita teſtantur veterum monumenta ſcriptorum, ita antiqui lapides, qui Romæ, aliiſque in locis adhuc extant, ita Prudẽtum reſponſa, Imperatorum reſcripta: Gordianus Imperator l. 4. Cod. de teſtamentis. *Si in nomine, vel prænomine, ſeu cognomine, ſeu agnomine teſtator errauerit.* Iuſtinianus in §. *ſi quis*, Inſt. de legat. *Si quis in nomine, cognomine, prænomine, agnomine legatarij teſtator errauerit.* In quo autem quatuor hæ nomi

nominum ſpecies differant ex Chariſij Soſipatri verbis patebit. *Propria* (inquit) *nomina in quatuor ſpecies diuiduntur, Prænomen, Nomen, Cognomen, Agnomen, vt Publius Cornelius Scipio Aphricanus. Prænomen eſt quod nomini præponitur, vt Publius: Nomen, quod familiæ originem declarat, vt Cornelius: Cognomen, quod nomini ſubiungitur, vt Scipio: Agnomen, quod extrinſecus adiici ſolet, vt Aphricanus.* Idem ferè habent Iſidorus noſter, Diomedes Grammaticus, & ex ipſis Alciatus: quod licèt ſic ſe habeat, frequentiùs tamen tribus duntaxat vſi ſunt ex his nominum ſpeciebus antiqui, nomine videlicet, prænomine, & cognomine: agnomina enim niſi vel præclari aliquot duces ante Imperij tempora, vel Imperatores deinceps à deuictis vel à ſe ipſis, vel à ſuis exercitibus Prouinciis vſurpabant. & hæc tot, quot deuictæ fuerant Prouinciæ, vt videre eſt in Triumphalibus Seueri, & Conſtantini arcubus Romæ, & alibi, nec non in Inſtitutionum Procemio. Vſos autem prædictis nominum ſpeciebus antiquos præterquàm quòd librorum ab ipſis exaratorum tituli hoc præ ſe ferunt, docet Vlpianus I. C. in l. *Hæredes* 21. §. *ſi quid poſt factum*. D. de teſtamentis. & in l. 1. D. de liberis, & poſthumis, nec non Iulianus in l. *Si ita ſcriptum*. §. *ſed & cùm in Prænomine, nomine, & cognomine*. D. de bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas. Præclarus Philoſophus & conciuis meus Seneca. *Si quod à Seneca accepiſſes, Annæo te diceres debere, vel Lucio, non creditorem mutares, ſed nomen: ſiue cognomen, idem tamen ille eſſet.* Plutarchus in Quæſtionibus Centuriatis Romanis, quod opuſ-

Grammat. Inſt. l. 2.

Iſ. Origin. l. 1. cap. 6. Diom. l. 1. Alc. l. 4. diſpunct. c. 1.

De beneficiis l. 4.

culum Problemata vocant nonnulli. *Viuntur autem nominibus fœminæ duobus, tribus viri.* Ex cuius verbis illud declaratione indiget, quibus nimirum nominibus vterentur Romanæ fœminæ: Alexander ab Alexandro vſas fuiſſe nomine ac prænomine aſſerit, cuius etiam opinionis fuit Carolus Sigonius. Verius tamen eſt caruiſſe prænominibus fœminas, nominibúſque duntaxat, ac cognominibus, quibus diſtinguebantur, vſas, vt eruditiſſimè diſſeruêre Antonius Auguſtinus, Ioſephus Caſtilioneus, & ante illum ſenſiſſe viſus eſt Onuphrius Panuinus. Quod probatur optimè negatiua tum veterum autoritate ſcriptorum Liuij, Dionyſij, Pliniorum, Suetonij, Taciti, & aliorum, qui nunquam muliebriū prænominum meminerunt: tum lapidum, in quibus nullum mulierum Prænomen reperitur inſcriptum, vt videre eſt in Iacobi Mazochij, Petri Appiani, Cyriaci Anconitani, Aldi Manutij, Iani Grutteri, Iuſti Lipſij antiquis marmoreis inſcriptionibus, nec non apud Caſtilioneum, qui quàm plurimis inſcriptionibus, quæ Romæ adhuc extant, ſuam confirmat ſententiam, inter quas illa quidem meo iudicio celeberrima, quæ extra Portam Capenam via Appia ad S. Sebaſtiani viſitur hodie in monumento, quod vulgò *Capo di boue* appellatur.

Genial. l. 5. cap. 4. l. Emendat. 2.

Ant Aug. Dialog 10. de las medallas. Caſtil. in libell aduerſ. Aſſert. Prænom. fœmi. Panuin de Antiquis Rom. nominibus.

CÆCILIÆ
Q. CRETICI. F.
METELLÆ CRASSI.

Neque obſtat Valerij Maximi nomine, qui circumfertur libellus, decimúſque operum illius, &

in Epitomem per Caium Titum Probum dicitur redactus, in cuius calce varia mulierum prænomina connumerátur, cùm quia liber ille ſuppoſititius eſt, ideóque inter Valerij opera iure ab Aldo Manutio, & pleriſque eruditis viris non eſt agnitus, licet Alexandro ab Alexandro, Alciato, & aliis recenſioribus impoſuerit, diſſimilitudinem Valeriani ſtyli in eo parum aduertentibus, & reuera ſemper mihi ſuſpecti fuere iſti Titi Probi, Septimij Romani, Cornelij Nepotes, ſicut & Beroſi, Xenophontes, Sempronij, & cæteri Viterbienſis Annij pſeudoſcriptores; tum quia nulla ex his, quæ ibi referuntur, prænomina, vel in ſcriptoribus claſſicis, vel in lapidibus quis deprehendet, *Caiam* ſemper excipio, quod commune mulieribus pręnomen fuit, in lapidibúſque ad diſtinctionem virilis prænominis Ↄ. inuerſa fere ſemper reperitur ſcriptum. Sed iam ad virorum nomina. Græcos etiam aliquos tribus vſos fuiſſe nominibus, vno ſcilicet proprio, duobus ex cauſa aliqua quæſitis, ex Aruntio Claudio tenet Alciatus, vt in hoc exemplo Alexander Dardanus Paris, Achilles Æacides πόδας ὠκύς. id eſt, pedibus celer. vtriuſque teſtimonia apud autores notiora, quàm vt opus ſit adducere: frequentiùs tamen duobus ſolitos eſſe denominari Græcos, altero proprio, altero Patronimico, inuenio apud ſcriptores: Homerus enim Atridas Menelaum, & Agamemnonem, Æacidam Achillem, Tydidem Diomedem frequenter appellat. Nec non Vergilius. Vbi ſuprà.

Et gemini Atridæ Danaûmq; exercitus omnis,

libr.1. *Sæuus vbi Æacidæ telo iacet Hector.*
lib.1. *— Danaûm fortiſſime gentis*
Tydide.
lib.8. *Æneas Anchiſiades,& fidus Achates*

& ſexcenta eiuſmodi apud eundem,& alios Poëtas Latinos à Græcis ſumpta, à quibus puto mutuatos fuiſſe maiores noſtros Hiſpanos Patronimica,quibus nunc etiam vtimur, ſiquidem Perez à Petro,Sanchez à Sancho,Rodriguez à Roderico,Fernandez à Fernando, &c.conſtat eſſe deducta.& hæc de Græcis & Hiſpanis. Quod attinet ad Romanos, certum eſt apud eos nullum tribus inſignitum nominibus.niſi qui aut ingenuus, aut liber eſſet. Quintilianus. *Propria liberi,quæ nemo habet niſi liber, prænomen, nomen, cognomen,tribum.* (l.8.cap.3.) dum enim quis ſeruitutem ſeruiebat, vnicum tātùm habebat nomen, poſtquam verò manumiſſus erat, & ciuis fiebat Romanus, vt ex §. finali Inſtit.de libertin. conſtat, & tribus condecorabatur nominibus,duobus manumiſſoris,priſtino ipſius nomini ſuperadditis, vt ex Cicerone refert Alciatus,nec non ex antiquioribus Artemidorus, (loc.cit.) qui ſic; *Et cùm eſſet ſeruus liber factus eſt, & pro vno nomine tria accepit duobus nominibus à manumittēte aſſumptis.* (l.1.de Somn. interpret. c.47.) Hinc effectum eſt, vt (quia nota erat ingenuitatis trinum nomen, quod tribus literis dictionum primariis notari ſolitum, nimirum pro Quinto Valerio Maximo.Q. V.M.) trium literarum homo prouerbij loco diceretur in eum, qui generoſus, & ingenuus videri cuperet teſtibus Eraſmo, & Manutio in adagiis, quam tamen loquutionem facetiſſimè Plautus aliò detorſit,

ita

ita enim ille in Aulularia. Act.2.Sce.1.

———tu trium literarum homo
Me vituperas?

quibus illum verbis furem appellat:fur enim tribus ſcribitur literis, quod, ne vllam pateretur dubitationem, ipſemet declarat Poëta, ſubdit namque.

— etiam fur, trifurcifer?

Quæ quidem locutio ſimillima eſt illi: quam antiqui prouerbij, aut ænigmatis loco vſurparunt, nimirum duplex K K, quo malum aliquod ſignificabant, gemino ſi quidem K K, κακά, id eſt mala ſcribuntur.

Nubere, pro meretricari, veteribus quãdoque dictum. Dicterij cuiuſdam Hiſpani origo. Vxor pro meretrice. Martialis illuſtratus.

Capvt XXXIX.

Plautus in Ciſtellaria ita lenam cum Silenio meretrice de Gymnaſio etiam meretrice, quam ipſa educarat, ſic loquentem inducit.

Hæc quidem Ecaſtor quotidie viro nubit, nupſitque hodie, Act.1. Scen. 1.
Nubet mox noctu, nunquam ego hanc viduam cubare ſiui.

Nam ſi hac non nubat, lugubri mihi fame familia pereat.

Idem in Caſina in fine.

Qui faxit clàm vxorem ducat ſcortum ſemper, quod volet.

Viden' quàm pulchrè, & lepidè *nubere*, pro meretriciam facere, apponat poëta? Hinc proculdubio mihi videtur emanaſſe dicterium illud, quod hodie apud nos in puerorum, aut infimæ plebis hominum ore verſatur, quando nimirum fœminam aliquam palliato (vt cum Apuleio loquar) ſermone meretricem appellare volunt, vt ſemper nuptam dicant. Similiter & *Vxoris* nomine meretricem intelligebant aliquando veteres. Plautus in Milite.

Actu 4. Scen. 2.

Nihil tu amaſſis, mihi hac deſponſata 'ſt, tibi ſi illa hodie nupſerit,

Ego hanc continuè vxorem ducam.

Vbi & *Nubere*, & *Vxorem ducere*, in malam ſumuntur partem. Idem fecit Martialis.

lib. 3. Epigr. 80.

Conuiua quiſquis Zoili poteſt eſſe,

Sumenianas cœnet inter vxores.

Sed quia locus hic ſubobſcurus altiori indiget indagatione, paululum in eo demoremur, vt quas dicat ſumenianas mulieres, aperiamus. Sumeniani igitur loci nomine nihil aliud ſignificari poſſe arbitror, niſi locum, qui ſub mœnibus ſit, vt & ſuburbiorum nomine domus, & viæ quæ ſub vrbe ſunt, ſignificantur, quo poſito ſumenianarũ mulierum nomine illas, quæ in lupanariis ſub mœnibus conſtitutis turpem exercebant quæſtum, intelligi debere ſuſpicor, idque

pro

pro certo habuit Robertus Stephanus. Lupenaria autem fuiſſe ſub mœnibus, vt in remotiori, & ſecretiori vrbis parte, facilè deprehendi poteſt, Petronius de lupanari loquens. *At ſubinde vt in locum ſecretiorem venimus.* Et inferiùs. *Per anfractus deinde obſcuriſſimos egreſſus in hunc locum me perduxit.* Iuſtinianus in Authẽtico de lenonibus, collatione 2. de lupanariis agens. *ita vt primùm quidem in vltimis partibus ciuitatis eſſent.* Quòd ſi aliquatenus valet hoc ex more noſtro confirmari, apud nos certè ſub ipſis oppidorum mœnibus ſolere ferè ſemper huiuſmodi turpitudinis domicilia collocari, omnes norunt. Ac demum ſumenianarũ nomine, nihil aliud niſi proſtibulas intellexiſſe Martialem ex alio ipſius loco ſatis liquet, in eo enim ſumeni nomine publicum turpitudinis locum deſignat.

In ſuo Theſauro.

In Satyric.

At meretrix abigit teſtem velóque ſeráque,
Raráque ſumeni fornice rima patet.

l. 1. Epigr. 35.

Ait ergo poëta in ſuperiori in Zoilum epigrammate, illum, qui poſſet conuiua eſſe Zoili ſpurciſſimi, ac libidinoſiſſimi hominis, ſumenianas, id eſt lupanaris cænaturum inter mulieres, quæ libidinoſæ adeò, adeò ſunt ſpurcæ.

Quid

Quid ſit Soricina Nænia Plauto in Bacchidibus. Næniæ ſignificatio quotuplex; diuerſorum poëtarum, nec non prædicti loci aliquot declarati, vnicus in Milite reſtitutus.

CAPVT XL.

SIt licèt quorundam eruditorum iudicio perpenſus iamdudum Plautinianus hic locus, meam tamen nunc poſt illorum ſententias opinionem adducere non inutile ſum arbitratus, vel quia noui aliquid fortaſſis, vel quia ab aliis dicta magis explicatè in medium proferam. Plautus ergo in Bacchidibus ſic.

Act.4. Scen. 6.

Si tibi eſt machæra, & nobis veruina eſt domi,
Qua quidem te faciam, ſi tu me irritaueris,
Confoſſiorem ſoricina nænia.

l.8.cap.2. Næniæ nomine plura ſignificari autor eſt Quintilianus, ſed propriè næniam dici funebre carmen idem affirmat: quod & aſſerit Feſtus. *Nænia* (inquit) *eſt carmen, quod in funere laudandi gratia cantatur ad tibiam; ſunt qui eo verbo finem ſignificari putant. Quidam volunt næniam ideo dici, quòd voci ſimilior querimonia flentium ſit. Quidam aiunt næniæ ductum nomen ab extremi inteſtini vocabulo;*

bulo; *Græci enim* νήτου, *extremum dicunt, ſiue quòd chordarum vltima* νήτη *dicitur, extremam cantionis vocem næniam appellarunt.* Nonius etiam. *Nænia ineptum, & inconditum carmen quod adducta pretio mulier, quæ præfica diceretur iis, quibus propinqui nõ eſſent, mortuis exhiberet. Varro de vita Populi Romani libro quarto. Ibi à muliere, quæ obtutum à voce eſſet* (ſiue vt alij legunt, *optima voce eſſet*) *per quam laudari, deinde næniam cantari ſolitam ad tibias, & fides.* Næniam etiam carmen eſſe extremum, atque vltimum, quod cum lamentatione mortuo accinitur, aſſerit Diomedes Grammaticus, quod antea ex veteribus docuerunt complures. Plautus in Truculento. lib. 3.

Huic homini amanti mea hera apud nos dixit næniam de bonis, Act.2.Sce.1.
Nam fundi, & ædes obligatæ ſunt ob amoris prandium.

Subobſcurus certè locus, ſed cuius ſenſus, quicquid dicat Lambinus, hic meo iudicio eſt. *Huic homini iam cecinit hera carmen funebre de bonis, ia les hizo à ſus bienes las obſequias, y les canto el vltimo reſponſo, nam quæ illi ſupererant duntaxat bona fũdi nimirum, & ædes, obligata ſunt huic prandio, quod illi hera parat.*

Horatius. Carmin. li. 2. Od.1.

Sed ne relictis Muſa procax iocis
Ceæ retractes munera næniæ.

Idem. Eod. l.Od. vlt.

Abſint inani funere næniæ.

Naſo.

Quæritur in ſcena caua tibia, quæritur æris: Faſtor. 6.

Ducit

Ducit ſupremos nænia nulla choros.

Ante illos Orator noſter 2. de legibus. *Hæc* (inquit) *habemus in duodecim, ſanè ſecundùm naturã, quæ norma legis eſt: reliqua ſunt in more, funus vt indicatur, ſi quid ludorum, domúſque funeris vtatur accenſo, atque lictoribus honoratorum virorum laudes in concione memorentur, eáſque cantus etiam ad tibicinem proſequatur, cui nomen næniæ, quo vocabulo etiam Græco* (ſiue vt Turnebus ibi legendum putat, *Graccho*) *cantus lugubres nominantur:* Sed legendum *Græco,* & non *Graccho*, aliter licèt ſentiat vetuſtorum codicum ope eruditiſſimus vir Turnebus, haud dubium eſt, quandoquidẽ barbarum certè fuiſſe huiuſmodi carmen origine, Phrygiorum nimirum inuentum, à Græcis tamẽ poſtea, vt proprium vindicatum indito næniæ nomine (quod illius demonſtrat origo, & nos deinceps oſtendemus) autor eſt, qui ea vtitur voce Hipponax in Iambis, Polluce teſte Onomaſticon 4. Ex quibus Hipponactis, & Ciceronis locis planè colligitur, voluiſſe Papinium ſignificare carmine hoc vſos fuiſſe in Archemori funere Argiuos, dum ait.

Thebaid. 6. *Dum ſignum luctus cornu graue mugit adunco*
Tibia, cui teneros ſuetum producere manes
Lege Phrygum mœſta: Pelopem monſtraſſe ferebãt
Exequiale ſacrum, carménque minoribus vmbris
Vtile.

Et, vt erat vanis ſuperſtitionibus addicta immẽſum Antiquitas, huic etiam funebri cantui, ſicut & febri, & pallori Deam præfecerunt, quam cantus nomine Næniam appellabant. Diuus Auguſtinus.

guſtinus. *Denique & ipſe Varro connumerare, & enumerare Deos cœpit à conceptione hominis, quorum numeros exorſus eſt à Iano, eámque ſeriem perduxit vſque ad decrepiti hominis mortem, & Deos ad ipſum hominem pertinentes clauſit ad Næniam Deam, quæ in funeribus ſenum cantatur.* Auguſtinum eius ſequitur interpres Ludouicus Viues, illud addens, extra Viminalem Portam huius Deæ fuiſſe ſacellum; Idem docet Alexander ab Alexandro, qui cur extra Viminalem ſacellum haberet Nænia, rationem reddit; Cœlius etiam Rodiginus ex Varrone idem refert. Sed quia ineptum erat carmen nænia, & inconditum, quódque à muliere decantaretur in funeribus, vt ex Nonio vidimus, hinc fuit, vt næniæ nomen pro inepto, & incōdito carmine fuerit vſurpatum. Horatius.

De ciuit. l. 6. c. 8.

Dier. Geni. l. 2. c. 4.

Antiq. lect. l. 22. c. 3.

Dicetur merita nox quoque nænia.

Carmin. l. 3. Od. 28.

Qua de cauſa (vt bene notat Scaliger pater) nomen hoc ad nutricias cantilenas traduxit elegantiſſimus poëta Iouianus Pontanus: nutrices enim à cantiunculis fortaſſe ineptis, & præficarum cātui ſimilibus plurimum Italiæ locorum vulgus Nenas appellat; quin & nutrices apud nos voce hac ſæpius decātata, *nina, nina*, quieſcere, ac dormire infantulos faciunt. Hinc etiā effectum eſt, vt *nænia* pro ridiculo ſumpta fuerit. Plautus.

In Pſeud. act. 5. Scen. 1.

—vbi circumuortor, cado, id fuit nænia ludo.

id eſt, id fuit ridiculum ludo; quanuis Lambinus dubitanter tamen, næniam ibi pro cantu, & carmine poſitam dicat; noſter enim ſenſus genuinus magis eſt, vt ex ſequentibus liquet eiuſdem loci verſibus.

Itaque dum enitor, proh, iam penè inquinaui pallium, nimiæ tum
Voluptati Ædepol fui ob caſum.

Eandem etiam ob cauſam pro ineptis ſumitur anilibus fabulis, & cantiunculis. Horatius.

l. 1. epiſt. 1. *——an puerorum eſt*
Nænia, quæ regnum rectè facientibus offert,
Et maribus Curiis, & decantata Camillis?

Apolog. 1. l. 2. Hieronymus aduerſus Ruffinum. *Et Hiberas nænias libris authenticis præferunt.* Et inferiùs. *Qui iſtiuſmodi nænias conſectatur, & ſcripturæ Hebraicæ veritatem non vult recipere.* Idem aduerſus eundẽ. Apolog. 2. *Niſi fortè non fuit in præſentiarum, qui tuas emendaret nænias.* Sumitur etiam pro magico carmine ab aniculis ſolito recitari veneficis. Ouidius.

Faſtorum 6. *Siue igitur naſcuntur aues, ſeu carmine fiunt,*
Næniáque in volucres falſa figurat anus.

Eſt vltimò nænia inteſtini porrectio, per quam proluuies editur ſuccis perexiccata vitalibus. Arnobius. l. 7. aduerſus Gentes. *Quid tu ceta? quid næniæ? quid offa? non vulgi, ſed quibus eſt nomen, appellatióque penitæ: ex quibus quod primum eſt, in exiguas aruina eſt micculas, & ilia minutim inſecta de more: quod in ſecundo ſitum eſt, inteſtini eſt porrectio, per quam proluuies editur ſuccis perexiccata vitalibus: offa autem penita eſt cum particula viſceris cauda pecoris amputata.* Hęc ille. Vnde manifeſtè patet huius nominis etymõ; deducitur enim à Græco νήτη, quod eſt chordarum vltima, vel (quod verius puto) à νίατον, id eſt extremum, autore Feſto ſuprà relato; quare per diphtongum æ, non rectè ſcribi hanc vocẽ, rectè ſenſit meo iudicio Cæſar Scaliger: nam & apud

apud Arnobium (ſaltem in meo codice) abſque diphtongo legitur. Alij volunt nomen hoc fictitium eſſe à ſimilitudine vocis eorum, qui querũtur, & dolent. Ita Horatianus interpres Acron, nec non Ludouicus Viues; ſed prior etymologia conuenire potiùs nomini huic mihi videtur, nam & cantui funebri, & Deæ, quæ funeri præeſt, & inteſtinorum vltimo optimè quadrat. Sed his ita præmiſſis ad præcipuum reuertamur inſtitutum. Donatus ad illum Terentiani Eunuchi locum,

Ego meo indicio miſer quaſi ſorex perij.

hæc notat. *Proprium ſoricum eſt vel ſtridere clarius, quàm mures, vel ſtrepere magis cùm obrodunt friuola, ad quam vocem multi ſe intendentes, quamuis per tenebras noctis transfigunt eos. Plautus. Confoſſiorem te faciam ſoricina nænia.* Sic Donatus. Ex cuius verbis videtur colligi, ipſum ita locum intellexiſſe, vt ſoricina nænia confoſſa idem Plauto ſit, quod inepta, & importuna ſoricis vox, quæ cauſa eſt, vt ipſe confodiatur. Sed hæc interpretatio (bona ipſius venia) vel parum intelligibilis, vel parum textui congrua eſt, iuréque illam, palinodiam decantans, improbat Lambinus. Turnebus non multùm diuerſus à Donato, ſoricinam næniam eſſe ait, cantionem celebrem de confoſſo ſorice, qui dum quippiam rodit, & ſtridorem mittit, plerunque ſuo perit indicio, & cõfoditur. Sed hæc interpretatio quàm ad rem ſit; nemo non videt. Alia fuit Petri Danielis expoſitio, exiſtimantis idem valere, confoſſiorem te faciã ſoricina nænia, quod, te cõcidam in fruſtilla.

Aduerſar. l. 24 c. 11.

minutiſſima: quæ quidem expoſitio ex parte non improbatur Lambino; næniam enim ex Arnobio eſſe ait edulij genus in minutiſſimas partes profecti, & conciſi; vnde ſignificare hic fortaſſe Plautum putat Lambinus, quod alio loquendi modo expreſſit in Milite glorioſo, fartum ex te faciam, ibi enim ita Plautus.

Nam ego hanc macharam mihi conſolari volo,
Ne lamentetur, néve animum deſpondeat,
Quia ſe iam pridem feriatam geſtitem,
Quæ miſera geſtit fartum facere ex hoſtibus.

Variar. l. 3. c. 9. Ita hunc locum legit ille, nec non Muretus aduerſus Ioachimum Camerarium Plauti interpretem, qui *fratrem* legendum cenſuerat. Sed (vt hoc obiter dicamus) nulla harum lectionum placet; non Camerarij, quia (vt bene notauit Muretus) fratres potiùs dixiſſet Plautus; neque Lābini, aut Mureti, quia, vt diſertè cenſuit Theodorus Canterus, quanuis hi ad autoris ſenſum propiùs acceſſerint, ab antiqua tamen lectione longiùs illo aberrarunt. Ego itaque Cantero aſſentiens, *frattem* ibi reponendum credo, in eadē fermè ſignificatione, qua *fartum* Lambinus, & Muretus accipiunt, quandoquidem & huius vocis in illa eadem ſignificatione meminit Arnobius. *In hoc enim* (inquit) *diutiùs loco, huic cauſæ vel maximè neceſſario immoramur, inſiſtimus, inhæremus cupientes addiſcere, quid cum pultibus Deo ſit? quid cum libis? quid cum diuerſis frattibus confectionis iure multiplici, atque impenſarum varietate conditis?* Hæc ille; quamuis in meo codice perperam *fratribus* legatur; Sed ad næniæ reuertamur interpretationem à Daniele excogitatam: eam nullo

(Marginal notes: l. Variar. 1. c. 9. — l. 7. aduerſus gentes.)

modo veram vel ipſe poſtea fatetur Lambinus, aliud enim (vt ipſe ait) eſt concidere, aliud confodere, deinde, quia vnde colligatur næniam idem quod fartum ſignificare, velim mihi vt dicatur. Arnobij enim locus, qui pro iſtius opinionis fundamine poſſet adduci, parum illi fauet; Tuceta nanque idem quod farta eſſe oſtendit ſanè: nænias verò, & offas penitas, non itidem. Quid plura; Ioſephus Scaliger in hoc Arnobij loco non *Nænia*, ſed *Tenia*, legendum putat. Reuera tamen fallitur, cùm quia ita nænias deſcribit hic autor, vt optimè illis nominis etymon conueniat, nempe inteſtinorum vltimo: tum quia iterum repetit inferiùs. *Neque priùs iras atque animos ponunt, niſi ſibi adoleri paratas conſpexerint nænias, offáſque penitas.* Potiùs itaque Scaligeri emendatio Plautino huic conueniret loco, *Confoſſiorem enim te faciam ſoricina nænia*; idem eſſet quod Hiſpanè diceremus. *Te hare con mas agujeros que vna benda ratonada.* Poſterior igitur tempore, & loco Lambini interpretatio, ſed dignitate meo iudicio prior, quæque & ipſi, & nobis magis probatur, ea eſt, vt ſcilicet idem ſit dicere, *Confoſſiorem te faciam ſoricina nænia*, ac ſi diceretur, *confoſſum te magis reddam, quàm ſoricis inteſtinum, quando ille in muſcipula ferreis ſtilis dentatim formata deprehenſus confoditur.* Rationem verò, ob quam ſoricina nænia, & non quauis alia re confoſſiorem ſe facturum militem Cleomachum minitatus fuerit Chryſalus, nuſquam apud quemquam legi: ea tamen ſeſe mihi nunc offert: ſtylo vſus, vt par erat, propriè

comico facetiſſimus autor, Chryſalum inducit adeò militem parui pendentem, vt tanquam ſibi deſpectiſſimum deſpectiſſimæ, & infimæ rei, ſoricis nempe vltimo inteſtino, quo nihil in viliſſimo ſorice reperitur vilius, aptè comparet. Hoc duntaxat interpretationem claudam. Fulgentius Plantiades in libello expoſitionis ſermonum antiquorum in voce *Veruina*, hunc affert Plauti locum, quem eo, quo nos modo, ipſe legit: in quibuſdam tamen illius Fulgentiani libelli caſtigationibus aliter locus iſte Plauti ex vetere codice legitur, ita nimirum;

Si tibi machæra eſt foris, at nobis veruina eſt domi,
Qua te ego, & illos conficiam ſoricina nænia.

Quæ lectio (niſi in contrarium ſtaret Donati autoritas, vt vulgò leguntur, citantis hos verſus) facilè omnes huius loci difficiles ſolueret nexus: is enim eſſet ſenſus, ego te veruina conficiam ſoricina nænia, id eſt inepta, & importuna ſoricis vox, quæ, vt ſua ſorici ſolet eſſe, ita & tibi, vt à me conficiaris, cauſa erit.

Puerilis

Puerilis iuriſiurandi Hiſpanici formulam Edios, ab antiquis emanaſſe: ac de iureiurando quædam non vulgaria.

Cap. XLI.

A Maioribus ſemper audiui, antiqui proprietatem ſermonis in fœminis, pueris, ac ruſticanis hominibus incorruptam magis reperiri, ac conſeruari diutiùs: qua de cauſa Cæſarem aiunt adeò Latinè, adeóque purè locutum, vt pote cuius ſermo domeſtica conſuetudine ab Aurelia matre, aliiſque nobilibus matronis fuerit excultus. Id ipſum ego experimento comperi, compererunt omnes aliqua obſoleta, & antiquata vocabula vix ex mulierculārum, puerorum, ruſticorúmque ore excidere. Inter quæ ſæpe à me cũ riſu excepta, puerile illud iurandi verbum, *Edios* meas aliquando detinuit aures, atque ad illius indagandum etymon, & ſignificatum, mentem pariter atque animum impulit. Memini demum Antiquos Romanos tum aliis multis, tum aliquibus huic ſimilibus iurandi verbis, ſeu aduerbiis vſos fuiſſe. Ædepol enim illis iurandi aduerbium, quo vſi ſunt omnes fermè Antiqui. Næuius Comicus poëta in Agricola.

Ædepol paternam qui comeſt pecuniam.

Idem in Gymnaſtico.

Ædepol Cupido cùm puſillus ſis, nimis multùm vales.

Turpilius etiam Comicus in Demiurgo.

Ego Ædepol docta dico.

Idem in Epiclero.

Quæſo Ædepol quò ante lucem te ſubitò rapis?

Et hoc etiam iureiurando vſi ſunt paſſim Plautus, ac Terentius, quin & Cicero. *Non Ædepol quantam egeris rem.* quod quidem ab æde, Deóque Polluce compoſitum: A. Gellius. *Ædepol autem quod iuſiurandum per Pollucem eſt, & viro, & fœminæ commune eſt. Sed M. Varro aſſeuerat Antiquiſſimos viros neque per Caſtorem, neque per Pollucem deierare ſolitos, ſed id iuſiurandum fuiſſe tantùm fœminarum ex initiis Eleuſinis acceptum: paulatim tamen inſcitia antiquitatis viros dicere Ædepol cœpiſſe, factúmque eſſe ita dicendi morem.* Æcaſtor etiam iuriſiurandi aduerbium, ſicut & Æcere. Laberius Mimographus in ſororibus.

l.fam.2 ad Cæcilium.

l.11.c.6.

Æcaſtor multùm ſoniculoſum.

Plautus in Amphitruone.

Æcaſtor te experior quanti facias vxorem.

& alibi;

In Pſeudol. Act.1. ſce. 2.

Heu Æcaſtor cùm ornatum aſpicio, noſtrûm ambarum pœnitet.

&,

Nam Æcaſtor ſolus benefactis tuis me florentem facis.

In Menæchem. Act. 1. ſce. 3.

Terentius in Andria.

Per Æcaſtor ſcitus puer natus eſt Pamphilo.

Plautus

Plautus in Menæchemis.

——te conuent Æcere.

Idem in Amphitruone.

Eccere iam tu autem facis, vt tuis nulla apud te ſit fides.

Terentius in Phormione. Actu 2. ſce. 1.

——Æcere.

Quid ſi reddet?

Quæ iurandi aduerbia idem valent, ac ſi per ædẽ Caſtoris, per ædem Cereris diceretur, ſiue ac ſi ecce Cererem, ecce Caſtorem, nam per æ, diphtongum, & per ſimplicem e, ſcriptum vtrumque apud claſſicos reperi autores. Feſtus Pompeius. *Eccere iuſiurandum eſt, ac ſi dicatur per Cererem, vt Æcaſtor, Ædepol: alij eccere pro ecce poſitum accipiunt.* Quòd ſi hoc vltimo iſthæc iurandi verba accipiantur modo, id eſt abſque diphtõgo, tunc ſenſus erit, *Eccere*, aut, *Ecaſtor, ecce Deum, aut Deam, qui, aut quæ præſens eſt, & teſtis, Caſtorem, aut Cererem.* Qui etiam nobis communis loquendi modus eſt, *Dios es teſtigo*; quin & ipſiſmet antiquis *Edi*, aduerbium iurandi fuit. Soſiparer Chariſius. *Medio fidio per Iouem, aut fidem, filiúmve Iouis Herculem, quæ iuratio propria virorum eſt, vt fœminarum Ædepol, Æcaſtor, Eiuno. Denique Titinnius in Setina, molliculum adoleſcentulum effœminatè loquentem cùm reprehẽdere magis vellet, An, inquit, quia pol Ædepol fabulare, edi medi. Edi Titinnius in barathro. Id neceſſe reſpondet edi, pro edius fidius.* Hæc Chariſius. Ex cuius verbis planè conuincitur deductum fuiſſe puerile Hiſpanicum *Edios*, ſiue illud iuriiurando Inſt. Grammat. l. 2.

per Ædem Dei, ſiue ecce Deum reſpondeat,cùm præcipuè *Edios*, ab *Edius* Chariſij in vnica duntaxat litera differat, quam certum eſt in plurimis nominibus à noſtris immutatam, vt in Buxus, nobis Box,Curuus,Coruo, Muſtum, Moſto, & aliis bene notatis ab Aldrete noſtro miræ eruditionis viro, quin & Italis Mundus, Mondo, & alia huiuſmodi. Nemini itaque (vt ſuſpicor) dubium eſſe debet *Edios*, idem quod *Edius* Antiquis, quandoquidem huiuſmodi iuriſiurandi genus in eius gentis inuenitur ore, quam antiqui ſermonis, Latini videlicet,qui Hiſpanis olim vulgaris fuit (vt poſt multos alios aſſeruit, & ante omnes bene probauit ille, quem modò diximus Aldrete) tenaciſſimam ſemper extitiſſe diximus ſuprà. Vtinam hodie non aliis iuramentorum generibus longè impudentioribus noſtri vterentur Hiſpani, adeóque frequenter,vt peierare illos paſſim timendum, imò dolendum potiùs ſit; Non certè tot, ac tantis cladibus affligaretur Hiſpania: affligatur tamen hac de cauſa ex veracis oraculo ſpiritus. *Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non diſcedet à domo illius plaga.* Sufficere debuiſſet ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti præceptum, ita apud Matthęum dicentis. *Sit ſermo autem veſter, eſt, eſt; non, non: quod autem his abundantius eſt, à malo eſt.* Quòd ſi Ethnicorum nos mouent exempla, Iſocratem audiamus; Is enim apud Stobæum Sacramentum oblatum duabus de cauſis fide firmandum ſuadebat, vel vt te ipſum tupi ſuſpicione liberes, vel vt amicos ex magnis periculis eripias.

l.2.c.10. del orig.de la lengua Caſtillana.

cap.5.

Sermon. 25.

Pecu

Pecuniarum verò gratia, etſi iuſtam cauſam haberet, non per Deos iurandum dicebat. Quod ſecutus proculdubio eſt Pythagoricus ille philoſophus, de quo iſthæc Baſilius. *Illud Cliniæ Pythagorici creditu difficile eſt, quod caſu non dedita opera noſtros imitatur: nam ille dum per iuramentum mulctã trium talentorum vitare liceret, iniuriam pati maluit, quàm iurare.* Quàm præclarè idem Baſilius. *Citra implicationem ad aliud ipſam per ſe ipſam veritatem proferre conare nudis affimationibus vtens; qui non credit, detrimentum incredulitatis habeat: turpe eſt enim, ac ſtolidum, ſe ipſum velut indignum fide accuſare, & iuramentorum ſecuritatem inferre.* Iure ergo ille alter iurandi damnans morem, hoc vſus lemmate: honeſtis, ac probis viris etiam iniuratis neceſſariò credendum: Improbis verò, ac leuibus, ne iuratis quidem. Sed ignorari prorſus (pro dolor) hodie Ariſtotelicam puto definitionem Iuriſiurandi, quod ille eſſet ait *cum diuina veneratione dictionem probationis expertem.* Illam potùs credo in animis perditorum Laberij Mimographi plus iuſto inhærere; talem fuiſſe dicit A. Gellius.

In libello quomodo ex libris gẽtilium proficere poſſimus.

Hexam. homil. 3. in Pſalm.

l. 1. Rhet. ad Alexandrũ. Vide Clementem Alexand. l. Strom. 7.

l. 16. cap. 7.

Quid eſt iuſiurandum? emplaſtrum æris alieni.

Verùm ſurdis canimus nunc, faxit Deus, vt aures tandem accipiant, ac reſipiſcant noſtri.

Fabulam Scyllarum, fabulam itidem Prognes, & Philomelæ, ac fabulam Heliadum variè, & confusè prodi ab autoribus; defenſus tribus in locis Vergilius, in vnico Garcias Laſſus.

Cap. XLII.

Metamorphoſis Scyllarum, Prognes & Philomelæ, nec non ſororum Phaëthontis Heliadum adeò variè proditur à Poëtis, vt vix, aut ne vix quidem quid certi ſtatuendum ſit, cuſve ſtandum opinioni, deprehendere poſſimus. Et vt ordinatè ſingula proſequamur, Scyllas duas fuiſſe, alteram Niſi, alteram Phorci filiam, & hãc in maris mõſtrum, illam in auem fuiſſe mutatas Ouidius in Metamorphoſeon libris latè docet; breuiùs de arte.

lib. 1.

Filia purpureos patri furata capillos,
Puppe cadens celſa facta refertur auis.
Altera Scylla maris monſtrum medicamine Circes,
Pube premit rabidos, inguinibuſq; canes.

Quæ cùm ita ſe habeant, multos earum confuſudiſſe fabulam, alteram pro altera ſumentes; indicat in Cyri Vergilius de Scylla Niſi loquens.

Complures illam, & magni Meſſala poëta,
(Nam verum fateamur, amat Polyhymnia verũ)

Longè

Longè alia perhibent mutatam membra figura,
Scyllæum monſtra in ſaxum conuerſa vocari.

Quin & Ouidius ipſe apertè confundit.

Per nos Scylla patri canos furata capillos,
Pube premit rabidos, inguinibuſq́; canes. Amor.l.3. Eleg.2.

Sunt qui velint diuinum etiam Poëtam confudiſſe in Sileno hanc fabulam, quæ fuit Seruij Grammatici opinio in Commentariis in Silenũ, Vergilium hæc more Poëtico confudiſſe dicentis. Idem aſſerit Martin Antonius Delrius in aduerſariis in Senecæ Medeam. Alciatus verò conſultò id feciſſe Vergilium, vt famæ inſeruiret, ſenſit, qui omnes ita illos Vergilij in Sileno verſus legunt. Parerg.l.1. cap.6.

Quid loquar aut Scyllam Niſi, quam fama ſequuta eſt,
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris?

Abſit tamen vt incontaminatiſſimo, & irreprehenſibili poëtæ aliquam, quantunuis exiguam, confuſionis maculam inuri patiar. Dico itaque nullo modo hanc confudiſſe fabulam Vergilium, ſed clarè fuiſſe, & diſtinctè locutum, perperam potiùs illum locum legiſſe, & citaſſe prædictos autores, alitérque legendum eſſe; ita nimirum.

Quid loquar aut Scyllam Niſi? aut quam fama ſequuta eſt,
Candida ſuccinctam latratibus inguina monſtris.

ſic nanque ex vi diſiunctiuæ, *aut*, omnis tollitur difficultas, cùm alteram ab altera diſiungat & diuidat; & ne me hæc ſomniaſſe dicat quiſpiam, meæ proculdubio opinioni veterum adſtipulátur codicum complurium fides, exemplarium

etiam Colonienſium Ioannis Stelſij, nec non Plantinianorum; Ita iſti citantur verſus à Natali in Mythologicis, à Mino in Cõmentariis Emblematum Alciati, ita legi, & interpretari debere hunc locum ſenſit Nannius, qui aliàs etiam ſe vidiſſe in veteribus codicibus lectiones illius ait, videlicet.

Miſcellan. lib. 6.

Quid loquar an Scyllam Niſi? an quam fama ſequuta eſt.

&, *Quid loquar vt Scyllam Niſi? aut quam fama ſequuta eſt.*

quæ lectio ipſi quidem magis placet, mihi verò minùs arridet præ ſuperiori, quam præter veterum Codicum fidem ipſemet agnouit Seruius. In Prognes autem, & Philomelæ, ſeu Philomenæ, vtroque enim modo legitur, mutatione longè maior eſt inter autores diſcrepantia: aliqui enim Prognem in Hirundinem, Philomelam in auem ſui nominis, ſiue quod idem eſt, in luſciniam mutatas dicunt, Prognem Ityos matrem affirmantes. alij contrà, Prognem in Philomelam, Philomelam in Hirundinem; Philomelam alij Ityos matrem affirmant: alia alij. Prioris opinionis videntur fuiſſe, Horatius dum ait,

Vbi ſuprà.

Carmin. 4. Od. 12.

Nidum ponit Itym flebiliter gemens
Infelix auis, & Cecropiæ domus
Æternum opprobrium, quòd malè Barbaras
Regum eſt vlta libidines.

Statius.

Sylu. l. 2.

Hunc nec ſæua viro potuiſſet carpere Progne.

Syluar. 5.

&, *Quod gemit, & dura queritur Philomela ſorori.*

Martialis in Epigrammate, cui lemma *de hirundine,*

dine,in fine.

Serò dedit pœnas diſcerpti noxia mater, l.5.Epig.68.
Debuerat ſed tunc,cùm lacerauit Itym.

Idem.

Et ſublata volantis vngue Prognes, l.11.Epig.19.
In nido ſeges eſt hirundinino.

& in Apophoretis Epigrammate, cui lemma 75.
Luſcinia.

Flet Philomela nefas inceſti Tereos,& quæ
Muta puella fuit,garrula fertur auis.

Fuit quoque huius opinionis Seruius Grammaticus,fuit & Hyginius in fabulis,in hoc vno à ceteris diuerſus,quòd Itym in accipitrem mutatum dixit; ex recentioribus elegantiſſimus poëta Petrus Angelius Bargeus in pulcherrimo Epigrammate de hirundine, quæ pullos ſtrangulauit ſuos. (In commẽt. in Silenum. Fabula 45. l.Carmin.2.)

Proh ſcelus infandum! quis iam te barbara Progne
Credat Itym manibus non laceraſſe tuis?

Ac denique hanc ſecuta eſt opinionem omnis fere recentiorum ſchola. Prognem in Philomelam,& Philomelam in hirundinem mutatas exiſtimauit M.Varro,cuius in quarto de Originibus hæc ſunt verba.*Luſciola, quòd luctuosè canere exiſtimetur,atque eſſe ex Attica Progne facta auis.* Huic videtur ſententiæ acceſſiſſe Ouidius in Heroidibus,dum ſub Sapphus perſona ait,

Sola virum non vlta piè,mœſtiſſima mater
Concinit Iſmarium Daulias ales Itym.

& in Amorum libris,

Quid ſcelus Iſmarij quereris Philomela tyranni? l.2.Eleg.6.

Magna,

Magna, ſed antiqua eſt cauſa doloris Itys.
&c, *Concinit Odryſium Cecropis ales Itym.*
Pedo etiam Albinouanus in conſolatione ad Liuiam Auguſtam, quæ ſub Naſonis nomine falsò circumfertur.

Talis in vmbroſis mitis nunc denique ſyluis
Deſlet Threicium Daulias ales Itym.

Propertius.

lib. 3.

Alcionum poſitis requieſcant ora querelis,
Increpet abſumptum nec ſua mater Itym.

Cornelius Seuerus in Ætna.

—en Philomela canoris
Euocat in ſyluis, & tu ſoror hoſpita tectis
Acciperis, ſolis Tereus ferus exulat agris.

Pentadius.

Iam Philomela gemit modulis Ityn impia mater,
Oblatum menſis iam Philomela gemit.

Seneca noſter Tragicus.

In Hercule Oetæo.

—qualis natum
Daulias ales ſolet Iſmaria
Flere ſub vmbra.

&c, *—fugit vultus*
Philomela ſuos, natumq́; ſonat
Flebilis Itym.

In Satyric.

Petronius

Dignus amore locus, teſtis ſylueſter Iaſdon,
Atque vrbana Progne, quæ circum gramina fuſa,
Et molles violas cantu ſua rura colebant.

Huic opinioni adde Aurel. Nemeſianũ in Cynegetico.

qui omnes illud videntur mutuati à Catullo.

Qualia ſub denſis ramorum concini vmbris
Daulias abſumpſit fata gemens Ityli.

Quod tamen à Græcis ſumpſiſſe Latinos, dubium

bium non eſt.Homerus certè ſic.

Pandaris vt quondam florens Philomela puella
Vere canit primo,ac trunco ſuper arboris aſtans
Ingeminat mœſtum vario modulamine carmen,
Flens Itylum puerum,ferro quem perculit ipſa,
Mentis inops,Zeto ſuſceptum coniuge dudum.

Retulit id Ariſtophanes, retulit & Gorgias apud Ariſtotelem, qui Rhetoricorum tertio ſic.; *Illud autem Gorgiæ in hirundinem, cùm ſuper eum volans ſtercus emiſerit, optimè,ac tragicè dictũ eſt; dixit enim aui quidem Philomelæ, ſi id fecerit, turpe non eſt, virgini autem turpiſſimum.* Tenuit hoc & Anacreon Ode in Chelidona, quam & latinitate,& numeris appoſitè donauit in hunc modum Henricus Stephanus. Cap.3.

Quibus loquax,quibúſnam
Te plectam hirundo pœnis?
Virúmne vis volucres
Alas tibi recidam?
Imam ſecémve linguam,
Tibi quod ille Tereus
Feciſſe fertur olim?
Nam tu quid ante lucem
Meas ſtrepens ad aures
E ſomnis beatis
Mihi rapis Bathillum?

Senſit idem Ariſtophanis ſcholiaſtes, ſenſit & Tzetzes,quibus cõſentit Gabrias in fabulis, nec non Probus, & ipſemet Seruius ſibi contrarius, aut ſe corrigens ad decimum quintum quarti Georgicorum verſum, quos ex recentioribus ſequutus eſt in Acone Pontanus. Chiliad.7. hiſt.142.

Ingeminat memorem nati Philomela dolorem.

Alij denique Philomelam Terei vxorem, Ityos matrem, Prognem violatam affirmarunt, cuius opinionis, aut autor, aut ſectator certè fuit Euſtatius in commentariis in Odyſſeam, cuique ex recentioribus eruditus vir adhæſit Andreas Al-
7. ciatus in Emblemate, cui lemma *Garrulitas.*

Quid matutinos Progne mihi garrula ſomnos
Rumpis; & obſtrepero Daulias ore canis?
Dignus epops Tereus, qui maluit enſe putare,
Quàm linguam immodicam ſtirpitus eruere.

Talis quidem, niſi fortè prioris videtur fuiſſe opinionis immortalis memoriȩ Luſitanus Poëta Ludouicus Camoës.

Cançon.7. *No touro entraua Phebo, e Progne vigna.*

Hæ ſunt circa hanc fabulam Græcorum ferè omnium, ac Latinorum opiniones, quibus recenſitis iam de diuini poëtæ noſtri ſententia agamus neceſſe eſt. Is igitur in Sileno ſic;

Aut vt mutatos Terei narrauerit artus,
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit,
Quo curſu deſerta petiuerit, & quibus antè
Infœlix ſua tecta ſuperuolitauerit ales.

Seruius abuſum nomine Vergilium ait, confun-
Miſcellan.6 di ab illo fabulam affirmat Nannius. Ego ex ſuprà dictis Vergilium neque abuſum nomine, neque miſcuiſſe fabulam audacter aſſeram aduerſus omnes: ſed in ea fuiſſe potiùs opinione, vt Philomelam Itys matrem putarit, illámque Itym patri epulandum dediſſe, conuerſam deinde eandem fuiſſe in luſciniam, & antequam deſerta peteret, ſua tecta ſuperuolitaſſe. Quibus ita intellectis

omnis

omnis ceſſat difficultas. Tetigit & hanc fabulam (vt hoc etiam obiter dicamus) Garcias Laſſus Hiſpanorum poëtarum princeps

La blanca Philomela Eclog. 1.
Caſi como dolida,
Ia compoſition mouida
Dulcemente reſponde al ſon Moroſo.

In cuius verſibus illud mirum videtur, quòd Philomelam candidam, id enim eſt *blanca*, appellet, cùm tamen experientia conſtet contrarium, nec non Naſonis teſtimonio, qui enarrata ſororum in aues tranſmuratiòne, hæc ſubiungit

———*Neque adhuc de pectore cædis*
Exceſsère notæ, ſignataq; ſanguine pluma eſt.

Plinius certè miraculi penè loco Agrippinę Claudij Principis vxori Luſciniam albam dono datã refert; qua de cauſa doctiſſimus Magiſter Franciſcus Sanctius in annotationibus in Garciam Laſſum reponit *blanda*, pro *blanca*. Retinet lectionem priſtinam Fernandus de Herrera bono iure diuinus nuncupatus, & *blanca* dicendum putat, quaſi ſinceram, puram, piam, ego (vt verum ingenuè fatear) ſi auiculam auis nomine Hiſpano Garcias Laſſus nuncupaſſet, *Ruiſeñor*, quiduis admitterem, vel enim priſtinam, quod maiori laude dignum duco, retinerem lectionem cum Herrera, vel emmendarem cum Sanctio, & Albinonano, *blanda*, ſed quando poëtico nomine poëticè fabulam attigit poëta, blandæ, puræ, ſinceræ, piæ epitheton longè abhorrere à Philomela, quæ licèt vim perpeſſa, innocentis ex ſorore nepotis particeps fuerit cædis, nemo non videt: quare l.10. c.29.

blanca,dixiſſe Garciam Laſſum dico non ex eo, quod nunc eſt, ſed ex eo, quod fuit nimirum ex puellæ attributo, ſicut & illud Gorgiæ laudatum ab Ariſtotele,quod ſuprà retulimus, cùm hirundinem fœdè, vt puellam Philomelam feciſſe dixit,& hæc de Prognes,ac Philomelæ fabula. Supereſt de Heliadum metamorphoſi pro noſtræ propoſitionis meta nunc agere. Sororum Phaëthôtis Heliadum ſic à Sole patre dictarum nota eſt omnibus transformatio in arbores ex Ouidij Metamorphoſeon ſecundo libro; de nomine earum aliqua eſt inter interpretes diſſenſio, Ouidius trium ibi mentionem fecit, verùm duarum duntaxat expoſuit nomina,Phaëtuſæ, ſcilicet, & Lampetiæ, harum tantùm meminit Seruius, niſi quòd pro Lampetia Lampetuſam poſuit; Arethuſam, & Lampetuſam eas nominauit Fulgentius; Burcardus. Pylades in Theogonia Lampetuſæ, Phaëtuſæ,Lampetiæque mentionem fecit; Nicolaus Eritreus Phœbem, Phaëtuſam Lampetiem nominatas dicit. Plures eas fuiſſe,& aliis nominibus dictas, Meropem nimirum, Æglem, Heliem,Petrem,Phœbem,Chærem, Dioſippem autor eſt Lambertus Hortenſius; Sed hac miſſa vt nullius momenti quæſtione, in quas fuerint illæ mutatæ arbores non minima eſt difficultas. Naſo nanque loco prædicto quas in arbores certè non declarat, in libris tamen de Ponto in populos mutatas dicit.

Mytholog. l.1.

In 1. Lucani libr.

lib. 1.

Vos quoque felices,quarum clamantia fratrem
Cortice velauit populus ora nouo.

Vide Diod. l.6 c.8.

Lucanus idem ſenſit,de Eridano agens.

—hunc

——*hunc fabula primum*

Populea fluuium ripas vmbraſſe corona.

Ex recentioribus clariſſimus vtroque idiomate poëta Sanazarus in ſua Arcadia. *& euui con più breue fronda l'al bero diche Hercole coronare ſi ſoleua, nel cui pe dale le miſere figliuole di Climene furono transformate*, Anguillara. Proſa 1. l.2. Metam.

Eſſe hor ſon pioppi, ambra i dis fatti lumi
Queſte adornan le donne, e quelle i fiumi.

Mutationis quoque huius mentionem fecêre Catullus, Statius, & Aurelius Nemeſianus, licèt quas in arbores illa fuerit facta, ex ipſis non liquet. Catullus.

——*lentaq; ſorore* In nuptiis Pelei.
Flammati Phaëthontis.

Vbi tamen Muretus populos exponit, & reponendum *fleta*, pro *lenta*, aſſerit Ioſephus Scaliger, nullius exemplaris ope: ſi *flente*, dixiſſet legẽdum, annuiſſem forſitã, atque appoſitè dictum ſecundùm fabulam faterer. Cæterùm à quibus fletæ Heliades? à Clymene duntaxat matre; infirmum reuera emendationis fundamentum. Diſperéam ſi meminit Scaliger, dum illa commentaretur, lentam dici frequenter à Poëtis arborem, ac ſi flebilem, ac ſi teneram dicant: *lentas vlmeas virgas*, dixit Plautus: *lenta viburna*, Vergilius, *lentas vites, lentam ſalicem, lentos ramos, lentas haſtas, lenta haſtilia, lenta ſpicula: hederam lentis brachiis*, Horatius: *haſtile lentum* dixit in Heroidibus Ouidius. *radicem lentam* alibi: *lentam vitem*, Tibullus: quid plura? *lentam vitem* ipſemet dixit etiam Catullus. Sed ad rem. Statius. In Aſinaria. Ecl.1. Ecl.3. Georg.4. Eclog.5. Æneid.10. Æneid.7. Horat. Epo. Od.15. Ouid. Metam.11. Tibull. l.4. In Epital. Iuliæ & Mallij.

Syluar.5. *——Clymeneaq; deeſſe*
Germina,nec virides ſatis illacrymare ſorores.
Nemeſianus verò.

In Cynegetic. *Et flentes ſemper germani funere ſyluas.*

Diuerſæ fuit autor ſententiæ, quem omnis Græcorum ſequuta eſt claſſis, Appollonius Rhodius, qui quidem Argonauticorum quarto, Phaëthontis ſorores, non in populos, ſed in alnos mutatas retulit: cuius opinionis videtur fuiſſe Claudianus, dum ait.

In Nuptiis Honor.& Mariæ. *Et Padus electriferis*
Admoduletur alnis.

Electum nanque ſudare arbores, in quas ad Padi ripam conuerſæ ſunt Heliades, poëtę ferè omnes fabulati, atque ad Padi ripam illud inueniri teſtatus eſt Pauſanias; quod tamen falſum eſſe apertè probat Dioſcoridis ſcholiaſtes Laguna. Huius quoque opinionis fuit ex iunioribus Pontanus, qui Eridanorum primo pluridus in locis id refert. Sed iam de diuino poëta: Certè ille in Sileno Græcorum accedens opinioni ſic ait;

In Eliacis.

L.1.c.90.

Tum Phaëthontiades muſco circumdat amaræ
Corticis atque ſolò proceras erigit alnos.

Huic ſententiæ, nec non ſibi ipſi contrarius videtur Seruius, & interpretibus aliis, dum ait Æneidos decimo;

Populeas inter frondes, vmbramq; ſororum.

quaſi tunc in populos dixerit conuerſas, cùm *vmbram* ibi appoſitiuè legant omnes. Hiſpaniarum magiſter Nebriſſenſis Vergilij autoritate motus, vel vt hanc in eo tolleret, aut ſaltem minorem redderet apparentem contrarietatem, Populum

pulum nigram, & Alnum eandem eſſe arborem dixit. Quod ſi ita eſſet, ceſſaret maxima ex parte difficultas, cùm vox hæc *Populus*, nigræ, & albæ ſit communis, licèt frequentiùs pro alba ſupponat populo; ſícque conciliari facilè poſſent autores, qui in alnos, & qui in populos mutatas dicunt ſorores; Sed fallitur doctiſſimus alioqui vir, tres nanque eſſe arborum diuerſas ſpecies, Alnũ, populum albam, & populum nigram, autor eſt Theophraſtus de plantis. Palladius de iis ſic. *Populus vtraque, & ſalix, & tilia in ſculpturis neceſſaria, alnus fabricæ inutilis.* Hæc ille: eandem memorat diuerſitatem Plinius libro decimo ſexto cap. 18. 24. 44. & aliis. Vitruuius. *Populus alba, & nigra, item ſalix, tilia vitex ignis, & aëris ſatiata, atque humoris temperata, parum terreni habentes, leuiori temperatura comparata, egregiam habere videntur in vſu rigiditatem. Ergo cùm non ſint duræ, terreni mixtione propter raritatem ſunt candidæ, & in ſculpturis commodam præſtant tractabilitatem. Alnus autem, quæ proxima fluminum ripis procreatur, & minimè materies vtilis videtur, habet in ſe egregias rationes, etenim aëre eſt, & igni plurimo temperata, humore paulo,* &c. Diuerſæ ergo ſunt arbores populus alba & nigra ab alno; ac ſi ſtrictè ſumatur (vt dictum eſt) populus pro alba duntaxat accipienda erit teſtibus Thomaſo Porcaccio, Nicolao Eritreo, ac Hieronymo Ruſcelli, qui id etiam addit hanc arborem pro *pioppo*, corruptè à Neapolitanis hodie *Chiuppo* appellari, vnde apertè colligo illam nobis eſſe plantæ ſpeciem, quæ vulgò *Chopo* dicitur, aut *piouo*, vt vult in Garciæ Laſſi commentariis Herrera

De re ruſtica l. 12. tit. 15.

l. 2. cap. 9.

(ni tamen, *piouo*, & *Chopo* diuerſæ ſint arbores) ſicut & ab alno, quanuis ſpeciei diuerſæ, alamos noſtras arbores dictas, ex vocum ſimilitudine patet, niſi fortè nomen ſit Arabicum, cuius Idiomatis quàm plurima ſunt apud nos, id enim *al*, articulus Arabum videtur oſtendere. Sed ad Vergilium redeamus, aliam nanque excuſationis tutiorem viam inueniamus neceſſe eſt. Dico ergo ibi *vmbramq́, ſororum*; non appoſitiuè poſitam à Vergilio, ita vt ſenſus ſit, dum canit inter frondes populeas vmbram ſororum, quod elici poteſt vel ex illa coniunctione *que*, cuius vis, ac natura eſt diuerſa coniungere; ſed ſenſum eſſe, dum canit inter populeas frondes, & inter vmbram, ſeu in vmbra ſororum, cùm omnes Padi ripæ populis, & alnis, aliiſque arboribus conſitæ ſint, vt ex Plinij libro tertio capite decimo quinto, Pontanóque in Eridanis conſtat, nec non de alnorum frequentia illo in loco ipſemet fecit mentionem Vergilius.

Georgic. 2. *——leuis innatat alnus*
Miſſa Pado.

quem imitatus Claudianus,

2. de raptu. *—miſſamq́, Pado qui remigat alnum.*

Verùm de his hactenus, patrono enim non indiget inculpatiſſimus poëta.

Quid

Quid ſit Nobilitas, & vnde dicta; nobilem pro noto, ignobilem pro ignoto Antiquos vſurpaſſe.

CAPVT XLIII.

HAnc diſputationem vel attingere ſuperuacaneū eſſet, cùm de illa tot ſcripſerint eruditi viri, Philo Iudæorum doctiſſimus, S. Thomas pluribus in locis, Bartolus, & alij iuris interpretes, Caſſaneus, & integros tactatus Tiraquellus & Otalora. ſed quia ſeſe neceſſaria mihi obtulit occaſio, tangam tamen breuiſſimè. Ex Ariſtotele igitur; *Nobilitas eſt quadam maiorum claritas*; alibi etiam ipſe de ea. *Inſuper conſentaneum eſt ex melioribus ortos eſſe meliores, eſt enim generis virtus nobilitas.* hoc etiam ſenſiſſe viſus eſt Cicero. *Omnes boni* (inquit) *ſemper nobilitati fauemus, & quia vtile eſt Reipublicæ nobiles eſſe homines dignos maioribus ſuis, & quia valet apud nos clarorum hominum, & bene de Republica meritorum memoria.* Plutarchus. *Nobilitas res eſt honeſta quidem, at maiorum bonum.* Quam etiam definitionem ex Iunioribus ſequutus eſt immortalis memoriæ vir Torquatus Taſſus, ita enim ille. *Nobilta è virtù di ſchiatta, & honoreuolezza de maggiori.* Multo aliter eam definiuit Bartolus in tractatu de nobilitate

Tom. 2.
Caſſan. in Catalogo gloriæ mūdi.
l. Rhetoric.
2. cap. 15.
3. Politicor.
Pro Sextio.
In libell. de inſtituendis liberis.
In Dialogo Forno de la nobilta.

ad legem, *Si vt proponitis.* C. de dignitat. l. 12. quæ talis eſt *Nobilitas eſt qualitas illa per principatum tenentem, qua quis vltra honeſtos plebeios acceptus oſtenditur.* Alij nobilitatem ſolam eſſe virtutem affirmarunt. Iuuenalis.

Tota licet veteres exornent vndique ceræ
Atria, nobilitas ſola eſt, atque vnica virtus.

Ad quod pertinet Ouidianum illud.

Metam. l. 13. *Nam genus, & proauos, & quæ non fecimus ipſi,*
Vix ea noſtra voco.

Vnde Diuus Ambroſius & primam, & vltimam amplexus opinionem diuiniſſimè ait. *Probati enim viri genus virtutis proſapia eſt; quia ſicut hominum genus homines, ita animarum genus virtutes ſunt. Etenim familiæ hominum ſplendore generis nobilitantur, animarum autem clarificatur gratia ſplendore virtutis.* Sed & vltimam hanc & Bartoli opinionem procedere duntaxat puto in ea nobilitate, quam vnuſquiſque ſibi vel apud Principes gratia, vel armorum laude, vel literarum præſtantia, vel inſigni aliqua operatione acquiſiuit, non verò in illa, quam communiter nos Nobilitatis nomine intelligimus, quæ nimirum in generis claritate conſiſtit. Cùm enim nobilitas ex Ariſtotele inter ea recenſeatur bona, quæ dicuntur Fortunæ, nullo modo poteſt in inſigni operatione conſiſtere, iam enim tunc non ex Fortunæ, ſed ex animi potiùs bonis eſſet; Quod Herodiani confirmatur autoritate. *Nam quò,* (ait ille) *obſecro, nobilitas ipſa niſi morum benignitas adſit, & humanitas? ſiquidem Fortunæ munera etiam parum dignos exornant, animi virtus propriam cuique*

gloriam

[Margin notes: De Noë & arca cap. 4. — Rhetor. loc. cit. — lib 5.]

gloriam conciliat, & claritas quidem generis, diuitieq́, atque id genus reliqua, etſi beatorum propria putentur, minimè in ipſis, vt pote ab aliis tradita, laudantur. Adhuc Herodianus. Illud quidem tam verum eſt quàm quod veriſſimum, inſignibus operationibus gloriam, & nobilitatem hæreditariam & conſeruari meliùs, & augeri illuſtriùs, vt quotidie videmus. Dicta eſt autem Nobilitas, vt noſter vult Iſidorus, quaſi non vilitas: ſed communior eſt ſententia, quam ex omnibus ferè refert, ac tenet Andreas Tiraquellus, Nobilitatem dictam eſſe quaſi noſcibilitatẽ, & nobilem, quaſi noſcibilem, quod vel ipſe Diuus Iſidorus fatetur, dum ait. *Nobilis non vilis, cuius & nomen, & genus ſcitur.* Certè apud Romanos ij duntaxat Nobiles dicebantur, quorum patres, aut maiores magiſtratum geſſiſſent curulem, ita affirmante Hotomano. Vnde & nobilis pro noto ſæpe vſurpabatur ab antiquis. Vergilius. 1.Origin.10. De nobil. c. 20. Vbi ſuprà. In commẽtariis verborum Iuris, verbo Nobiles.

Eſt locus Italiæ medio ſub montibus altis
Nobilis. Æneid.7.

Et eadem de cauſa quicquid vel virtute, vel ſcelere notum erat, nobile dicebatur. Plautus. In Rudẽte.

Qui ſcelere nobiles fieri volunt.

Hinc etiam fit vt ignobilis pro ignoto ſumatur. Actius. In Diomede.

Ego me Argos referam: nam hic ſum ignobilis.

Plautus.

Peregrina facies videtur hominis, atque ignobilis. In Pſeudolo.

Apuleius.

Iámque aderat ignobilis maritus, & thorum inſcenderat. Illud adnotatum velim, ſicut & igno-

bilis per g, ſcribitur, ita & nobilis antiquis per g, ſcribi ſolere. Liuius Andronicus.

Ornatu incedunt gnobili ignobiles.

Verùm de re adeò trita iam nimis multa.

Quid ſit Leuca, & unde dicta; Iſidori locus reſtitutus; Regia lex Partitarum declarata.

CAPVT XLIIII.

QVoniam à multis tam Italis, quàm Hiſpanis dubitari ſæpe vidi, quid vulgò *Leucæ* nomine intelligi deberet, ideo nunc exponam breuiter. Leuca ergo menſuræ viarum genus (nã de Leuca morbo, de qua Rhodiginus, medicis tractationem relinquemus) Gallicum quidem nomen eſt teſte Ammiano. *qui locus (*inquit ille*) exordiũ eſt Galliarum: exinde non millenis paſſibus, ſed Leucis itinera metiuntur.* Cui adſtipulatur Iſidorus; ex quibus alij affirmauêre recentiores. Quo poſito planè ſuſpicor à Leucis illam Galliæ populis & nomen, & originem ſumpſiſſe. Leuci porrò inter Belgas antiquis, Cæſari, Ptolemæo, Plinio, Tacito, quin & Cordubenſi noſtro Lucano;

Antiq. lect. l. 5. c. 8.

Hiſt. l. 15.

Origin. l. 15. c. 16.

Cæſ. l. 1. de bell. Gall.

Ptole. Tab. Europ. 3.

Plin. l. 4. ca. 17.

Tacit. Ann. l. 17.

Lucan. l. 1.

Optimus excuſſo Leucus, Rhemúſque Lacerto.

Ij nimirum, qui hodie Lotharingi, vulgò *Lorene-*

ſes

ꝭs Marliano, Hortenſio, & Ortelio, nec non Ioanni Caluete de Stella: eorum quippe ciuitates Tullum, quæ hodie nomen retinet Epiſcopalis *Tull*, Naſium, quæ *Nanſy* Lotharingi Ducis curia. Finitimi Lingonibus, qui nunc *Langres*; Sequanis, qui Burgundi, Metenſibus, qui *Metz de Lorena*, & Prouinciæ Treuerenſi. At verò (vt alij apud Hortenſium credunt) iidem cum his, qui Luxemburgenſes hodie dicuntur. Quod tamen parum quidem mihi probatur, nihil enim eorum, quæ apud Leucos fuêre, reperio apud Luxemburgenſes, quos Ptolemæo Romanduos, & ciuitatem eorum Auguſtam Romanduorum dictam aſſerit Maginus, atque ante ipſum (vt opinor) Aldus: licèt hi Lotharingis, qua Luxemburgenſis Ducatus ad Meridiem ſpectat, contermini ſint. Leucam porrò apud Gallos mille & quingentis paſſibus terminari ex Ammiano didicimus. *Ad vſque vallum* (ait) *Barbaricum quarta ſignabatur leuca, & decima, id eſt vnum & viginti millia paſſuum.* A quo deinde ſumpſère recentiores, Rhodiginus, Alciatus, Ambroſius de Morales: Vnde manifeſtè deprehenditur aliquibus Etymologiarum Iſidori Codicibus mendũ ineſſe, dum habent; *Leuca finitur paſſibus quingentis:* non enim ab eo, qui hanc dimenſionem Gallicam eſſe dixit, numerus paſſuum, Gallicæ leucæ paſſibus adeò impar computandus eſſet. Mille itaque addas neceſſe eſt, ita vt legatur; *Leuca finitur paſſibus mille quingentis.* A Gallis deinde mutuum accepêre leucæ nomen nationes aliæ, vt Itali, Hiſpani; Italis certè familiarius eſt

Marl. In Cæſarem. Hort. in Lucanum. Ort. in ſuo Theſauro. Caluete en el viaje del Principe.

In annot. in Ptolem.

Rhodig. vbi ſuprà. Alciat. in l. mille paſſus, D. de verb. ſignificat. Moral. Hiſt. Hiſp. tom. 2. f. 32.

leucæ nomen, quando tamen, licèt rarò, nomine vtuntur leucæ, tria illi tribuunt milliaria. Hiſpani è contrà, omnia leucis metiuntur itinera, quin & quartis leucæ partibus, quæ quidem milliario planè reſpondent, ſiquidem Hiſpanica leuca quatuor milliaribus conſtat, vt bene probant ex noſtris Hiſpaniarum Magiſter Antonius Nebriſſenſis, qui primus exactam milliariorum inuenit menſuram, Gaſpar Barreyrus Luſitanus, Florianus de Ocampo, nec non clariſſimus Cordubenſis Ambroſius de Morales, aliíque complures; ex alienigenis verò Petrus Martyr, Maffeius, nobilis Mathematicarum profeſſor Maginus, Simon Maiolus, & nonnulli alij. Quæ quidem menſuræ ratio magis reſpondet dimenſioni Raſis Mauri, ſeu Sarraceni hiſtorici, qui ſic de Eliberra, (quæ Illiberis Latinè, ſeu Eliberia, vulgò *Granada la vieja*, tribus leucis à ciuitate Granatenſi diſtante, à Cordubenſi verò vndeviginti. *e de Cordua à Eliberra à ſetenta miieros.* nam licèt ad numerum leucarum ex quatuor milliaribus cõſtantium adimplendum ſex deſint paſſuũ millia, ſi vnicuique leucæ tria duntaxat tribuerentur, tredecim ſupereſſent milliaria, quod eſſet longè abſurdius. Hoc tamen animaduertendum, milliaria noſtra licèt mille paſſuum ſint, vt & Romana, & paſſus etiam ſicut antiqui ex quinque conficiantur pedibus, pedem tamen Hiſpanum aliquanto minorem eſſe pede antiquo Romano, qui vt ex Politiano, Nebriſſenſi, Alciato, Budæo, Leonardo Portio (is ex marmore antiquo Romani pedis effigiatam apponit menſuram)

Nebriſ. Repet. 6. de menſuris.
Barrey. in ſua Chorograph.
Flor. Hiſp. hiſt. l. 1. c. 2.
Moral. vbi ſuprà.
Martyr. l. 1. Decad. 1. Ocean.
Maff. hiſt. Ind. l. 1.
Mag. in Hiſp. deſcr.
Maiol. Dier. canic. coll.
Polit. l. epi. 10.
Nebriſſ. vbi ſuprà.
Alciat. vbi ſuprà.
Bud. de Aſſ. l. 1.
Port. de Pond. & Menſuris.

ſuram) & ex aliis multis conſtat, cùm ſexdecim eſſet digitorum, cuius dimidium ſemis appellabatur, illud nimirum ſpatiũ, quod digiti vtriuſque manus ſuppreſſis pollicibus occupant, vnde in nos emananit illius menſuræ nomen, quam (licèt exacta octo digitorum menſura non ſit) *xeme*, ſeu *geme* vulgò dicimus, mutata S, in X, aut G, (vt in multis accidiſſe dictionibus, ex libris Partitarum, & aliis bene probat in omni bonarum literarum genere verſatiſſimus, ac nunquam ſatis laudandus Bernardus Aldrete) cùm inquam ſexdecim eſſet digitorum pes, maior erat tertia parte menſuræ illius noſtræ, qua pannos, & alia huiuſcemodi metimur, vulgò *vara*, dicimus, paulo plus dimidio digito, vt Ambroſius de Morales oſtendit, cùm tamen pes Hiſpanus tertiam partem mẽſuræ huius *vara*, exactiſſimè adæquet: & ſic peræqua proportione ſetuata, maius eſſe milliarium Romanum, quàm ſit Hiſpanum, erit proculdubio dicendum. Quibus ita examinatis leucam noſtram quatuor mille paſſibus; *6666* menſuris, *vara* dictis; viginti noſtrorum pedum millibus conſtare tenendum eſt. At obſtare certè videtur ſuprà dictis Regia lex Partitarum, quæ tria milliaria cuilibet tribuit leucæ. *Otro, ſi mandaron, que ſi vn ome honrrado mataſſe à otro à tres migeros de derredor del lugar do el Rey fueſſe, que es vna legua, que murieſſe por ello.* & alibi. *Quanto faſta vna legua, que ſon tres mil paſſos.* Sed hoc ea, quæ ſuprà ſtatuimus non deſtruit; aliud enim eſt ſecundùm Geometricæ artis præcepta, aliud ſecundùm legum placita loqui, & nos quidẽ Geometricè

Del origen de la lẽgua Caſtellana. l. 2. c. 12.

Vbi ſuprà.

leg. 3. titulo 16. part. 2.

leg. 24. tit. 26. part. 1.

metricè loquuti ſumus adhuc; Alphonſus verò Rex leges pro regia poteſtate, imò pro prædeceſſorum Regum tempore anguſti regni Caſtellę terminis ſtatuere voluit: Fortaſſis etiam ſecundùm Italorum conſuetudinem, vt erat multiſcius Alphonſus: aut (vt ego ſuſpicor) quod ad primã legem attinet, ne pœnalia ampliatis curiæ limitibus vllo modo & ipſa, cùm odioſa ſint, ampliarentur, quandoquidem odia reſtringi, fauores verò conuenit ampliari. Quod verò attinet ad ſecundam legem, id certè ſtatutum eſt in fauorẽ eorum, qui ſociis opem, hoſtibus verò bellum, & perniciem attuliſſent, & hoc etiam iuxta ſuperiorem iuris totius regulam. Quòd ſi per leges Ordinamenti dilatati ſunt Regiæ Curiæ termini, ita vt leucæ vnius loco, quinque iam numerentur, ſecundùm quod Iuriſdictionum lites, nocẽtum exilia, aliáque huiuſmodi in ſupremis Caſtellæ ſenatibus hodie iudicantur: id pro Auguſtiore potentiſſimorum Hiſpaniæ Regum maieſtate effectum quidem, ſed ob immortalem Sereniſſimi Regis Alphonſi ſapientis meritò nuncupati memoriam, & venerandam Antiquitatis dignitatem obtentum eſt, vt leucæ illæ quinque, & cæteræ omnes ad iuriſdictionem pertinentes, trium milliariorum duntaxat iuxta Regis Alphõſi placita, eſſe intelligantur.

Cap. Odia, cum ſimilibus. De regul. iuris in 6. l. 21. tt. 9. part. 7. & l. 17. tt. 9. part. 1. ac l. 8. tt. 31. part. 7. leg. 2. titulo. 11. lib. 1. Ordinamẽti.

Plures

Plures fuiſſe fluuios Lethes nomine, vnicum in Hiſpania noſtra, neque illum, vt vulgò creditur, qui hodie Guadalete.

Cap. XLV.

PLures fuiſſe Lethes nomine fluuios (fabuloſo illo Inferorum prætermiſſo, de quo Vergilius, eiúſque interpres Seruius, nec non & Macrobius in Somnium Scipionis) teſtatur nobilis autor Strabo (inquit ille) *ab Epheſo eſt Magneſia Æolica vrbs, quæ ad Mæandrum cognomento dicitur, vicina eſt enim Mæandro: ſed vicinior vrbi lethæus fluuius, qui à Pactya Epheſiorum monte ortus in Mæãdrum influit. Alius eſt Lethæus amnis apud Gortynem, alius apud Triccam, ad quem Æſculapius dicitur natus, & alius apud Heſperitas, ſeu occiduos Afros.* Cretenſis meminerat idem priùs. ſed & alij autores, quorundam ex his meminêre. Ptolemæus Cretenſis, nec non & Afri Berenicem, ſeu Heſperides vrbem abluentis, quem tamẽ ille Lathon vocat, ſicut & Plinius, & eius aſſecla Solinus Lethon; eundem autem eſſe cum Lethæo Strabonis apud Heſperitas Afros planè indicant ipſorum verba, eundem illi ſitum tribuentia. Plinius in Cyrenaica. *Berenice in Syrtis extremo cornu eſt,*

Æneid. 6.
Macrob. l. 1. c. 10. & 12.
Strabo l. 14.

Strabo l. 10
Ptolem. Tabul. Europæ 10.
Idem Tab. Africæ 3.

l. 5. cap. 5

eſt, quondam vocata Heſperidum ſuprà dictarum vagantibus Græciæ fabulis. Nec procul ante oppidum Fluuius Lethon, lucus ſacer, vbi Heſperidum horti memorantur. Solinus, qui etiam mentionem fecerat alterius Cretenſis Lethæi, ita de hoc. *Circa extremum Syrtium cornu Berenicem ciuitatem alluit Lethō amnis, inferna, vt putant, exundatione prorumpens, & apud priſtinos vates latice memoratus obliuionis.* Sed clariùs id oſtendit conciuis meus Lucanus de Syrtibus, ac Tritonide agens palude.

cap.16.c.40.

Quam iuxta Lethes tacitus prælabitur amnis,
Infernis, vt fama, trahens obliuia venis:
Atque inſopiti quondam tutela Draconis,
Heſperidum pauper ſpoliatis frondibus hortus.

Qui poëtę locus abſque dubio præteriit eruditiſſimum Caſaubonum, neque enim, ſi illius meminiſſet, malè Strabonem Heſperitas Afros, maléque apud eos Lethen poſuiſſe fluuium aſſeruiſſet: rectiùs verò in hoc interpres Ptolemæi Maginus. Fuit & præter hos alius in Hiſpania noſtra Lethes amnis in Luſitania, vt quibuſdam, in Tarraconenſi, vt aliis placet, apud Callaicos, ſiue Gallæcos, qui & Limæa dictus antiquitùs Straboni, & Plinio, Limium Ptolemæo, Limia Pomponio. necnon & ipſi Plinio, hodiéque nomen retinet, Limia dictus. Strabo ipſe enumeratis aliis tractûs illius fluuiis. *Alia porrò flumina, poſt quæ & Lethes, quod à pleriſque Limæa vocitatur, ab aliis Belion, & hoc ex Celtiberis, & Vaccæis labitur.* Hæc ille; deceptus autem in eo, quòd ait Limiam à Celtiberis, & Vaccęis fluere: non longè enim oritur (vt ait Reſendius) ex paluſtribus quibuſdā locis inter

In ſcholiis ad dictum l. 14. Strab.

lib. 3.

De antiq. Luſitan. l. 2.

inter Aquicaldenſem vrbem, vulgò Orenſe, & oppidum Montem Regium; tractúſque ille vulgò Limia dicitur. Sed & in hoc Strabonis loco vertendo non admodum integra fide vſus Xilãder, dum vertit. *Ac poſt hos Lethes, id eſt obliuionis amnis,* &c. Acuta certè coniectura, quaſi autor ad Latinum nomen reſpicere voluiſſet, niſi conſtanter Codices omnes Βελίωνα, Beliona haberent, vt rectè aduertit Caſaubonus; atque ita in hac parte antiqua verſio Guarini Veronenſis, Gregorij Trifernatis, Conrradíque Heresbachij magis nobis probatur. Mentionem fecêre fluuij huius Pomponius Mela; *Fluunt per eos Auo, Celandus, Nebis, Minius, & cui Obliuionis cognomen eſt, Limia.* Plinius, *Ab Minio, quem ſuprà diximus, C C. M. paſſuum (vt autor eſt Varro) abeſt Æminius, quem alibi quidam intelligunt, & Limaam vocant, obliuionis antiquis dictus, multúmque fabuloſus.* Liuij abbreuiator. *D. Iunius Luſitaniam vrbium expugnationibus vſque ad Oceanum perdomuit, & cum fluuium tranſire nollent, raptum ſignifero ſignum ipſe tranſtulit, & ſic vt tranſgrederentur milites, perſuaſit.* Vbi tamen aduerte, non *obliuionem* in recto, ſed *obliuionum*, aut *Obliuionis*, in obliquo ſingularis, aut pluralis numeri legendũ, quod peccatum etiam in Appiano deprehendes, is ita. *Sextus Iunius Brutus in Hiſpaniam miſſus, feſſus per tam longam oram, quantam Tagus, & Lethe, & Darias, & Bætis nauigabilia flumina ambiunt, perſequendis conſtitit.* Et inferiùs. *Atque in Lethen flumen peruenit* (Brutus) *ipſéque primus Romanorum de eius tranſitu cogitauit.* Duplex etiam

lib. 3. c. 1.
l.4.c.22.

lib. 55.

De bellis Hiſpanienſibus.

in his animaduerte erratum (vt mendoſus hic circumfertur autor) Dariam, vocat Durium, aut Duriam, & Sextum Iunium Brutum, quem Aulum æquo iure cum Appiano de mendaciis certans appellat Paterculus, cùm Decimi prænomẽ illi tribuant Liuius, Plutarchus, Florus, Tabulæ Capitolinæ Conſulares, & triumphales, Caſſiodorus, ac Panuinus, quin & nummus quidã noſter argenteus Denarius, qui D. CALAIC. habet; ſed ad Lethen. Plutarchus. *Decimus Brutus, vt extat apud Ciceronem, Decembri hoc agebat. Hic fuit qui Luſitaniæ arma intulit, & princeps vlteriùs progreſſus Lethes amnem ſuperauit.* Florus. *Decimus Brutus aliquanto latiùs Gallæcos, atque omnes Gallæciæ populos, formidatúmque militibus flumen obliuionis,* &c. Silius.

In Quæſt. Centur. Roman.

De geſtis Roman. l. 2. c 17.

lib. 1.

Quique ſuper Grauios lucentes voluit arenas,
Infernæ populis referens obliuia Lethes.

Grauij porrò citerioris Hiſpaniæ populi iidem qui Graij. Silius ipſe.

lib. 3.

Et quos nunc Grauios violato nomine Graiũm,
Oeneæ misère domus, Ætoláque Tyde.

Eodem l. 4. c. 20.

Plinius.
A Cilenis conuentus Bracarum, Heleni, Grauij, caſtellum Tyde, Græcorum ſobolis omnia. Ob quam verò cauſam Limia Lethes fluuius dictus fuerit, aperuit nobis Strabo. *Ferunt enim* (inquit) *inter hos* (Celticos) *& Turdulos, cùm feciſſent expeditionem eo Limæo, quem diximus flumine tranſito ortam ſeditionem: ad quam cùm acceſſiſſet ducis obitus, manſiſſe illos ibi diſperſos, indéque obliuionis fluuio factum nomen.* Verùm neque noſtrates hiſtorici huius obliti

Eodem l. 3.

obliti lethes fluuij, Limia, vt diximus antiquo retento nomine, hodie dicti, quandoquidem Hiſpaniarum Magiſter Nebriſſenſis, Andreas Reſcēdius Luſitanus, conciuis meus Ambroſius Morales, Andreas Pozza Cantaber, quanuis paucis de illo egēre, ſed ante horum nonnullos Florianus de Ocampo, qui & cauſam cognominis, quam nos ex Strabone, etiam ex neſcio quo Iuliano Luca Diacono retulit latè; ſed bonus ille vir alium eſſe Lethen fluuium in Bœtica noſtra (neſcio an primus) aſſeruit, cùm & Magiſter Petrus de Medina eiuſdem ætatis ſcriptor idem ſenſerit. Senſit id & Andreas Pozza, omnes reuera ex vulgi ſententia, quin & nominis cauſam non valdè diſſimilem aſſignarunt ſuperioris alterius Lethes Florianus, & Medina: hunc porrò fluuium eſſe aiunt qui hodie *Guadalete* dictus oritur ex quodam Oroſpedæ montis latere, vulgò *Serrania de Ronda*, præterlabénſque vrbes Arcobrigam, vulgò Arcos, & quam nunc *Xerez de la Frontera*. Xeram olim dixit Stephanus, vt credo cum Aldrete noſtro, ad Meneſthei portum, hodie, *de Santa Maria*, in Oceanum influit, dici tamen iam *Guadalete* affirmant ex eo, quòd Sarraceni Mauri Hiſpania capta huic fluuio, Lethe dicto, *Guidil*, nomen cum articulo addiderint, quod Arabica ipſorum lingua flumen ſonat (licet nos *Guadal* corruptè dicamus) quemadmodum & Anæ, quod Guadiana. Aptè quidem (ita viuam) quadrat nomen, vtinam & idem dici poſſet de Antiquorum ſcriptis; At quis quæſo hominum apud vllum eorum illum Lethes fluuium in Bœtica legit vn-

Nebriſſ. in Deſcript. & de flumin. Hiſp. ante decades.
Reſcend. vbi ſuprà.
Moral Hiſp. hiſt. l. 8. c. 5.
Pozz. de Antiq. Hiſp. pop.
Florian. l. 3. hiſt. c. 38. & l. 2. cap. 37.
Medin. de mirandis Hiſpaniæ c. 30.

quam?Meminêre veteres apud ignotos penè Gallæcos fluentis Lethes, neque meminiſſent per mediam decurrentis Bæticam? Totam deſcripſere Bœticæ minutatim oram maritimam, & adeò vel fabuloſo nomine celebrem prætermiſiſſent fluuium? Ptolemæus & Strabo Æſtuarij, quod iuxta Aſtam eſt, & Meneſthei portus mentionem fecêre qûa, nimirum in mare prorumpit Guadalete fluuius, neque verò apud ipſos de illo vel vnicum verbum, cùm tamen conſtet Aſtam extitiſſe iuxta portum prædictum, & adhuc nomen retineat campus ille *Meſa de Aſta* ab incolis dictus. Quid igitur ſentiendum? non minùs certè fabuloſum hunc, & imaginarium Lethen, quàm fuerit infernus,noménque poſt Maurorum inundationem ab ipſiſmet ſortitum Mauris,cùm priùs non inueniatur. Cæterùm (ſi coniecturæ locus eſt) credam ego hoc illi nomen inditum à prædictis, à *Guid*, quod eſt fluuius, vt diximus, licèt nos *Guad*, pronũciemus, & *ledet*, quod Arabicè delectationem ſignificat cum Arabico articulo, *il*; ſeu, *al*, interpoſito, vt in Guadalquiuir, Guadalerce, &c. ita vt, *Guadalledet*, compoſitum ex hiſce nomen, flumen delectationis ſignificet, vel ob terræ, quam præterfluit,amœnitatem,vel, quod fortaſſe verius, à delectatione, quam ex deuicta, debellatáque ab ipſis ad illud flumen tota Gotthorum gente cum ſuo Rege Roderico Mauri percepêre, inde enim eorum in Hiſpania ortum Imperium: voce tamen hac tractu temporis aliquantulùm immutata, & corrupta pro *Guadalledet*, *Guadalete*, vocitatum fluuium. Ita

Vbi ſuprà.

mea

mea fert opinio, quam neſcio an perſuadere poſſim nimios quoſdam Antiquitatis pſeudoamatores, eos ſcilicet, quia à Brigis, Bætis, Gerionibus, & Herculibus, vel inanibus coniecturis omnia volũt ædificata oppida, mõtes omnes, omnes fluuios nomen accepiſſe. Sed oſtendãt illi, quęſo, apud antiquorum aliquem Bætici Lethes nomen, & ego palinodiam canens in eorum ſententiam pedibus ibo.

Caſtam fuiſſe Penelopem; Vlyſſis mortem in mari; Dictym Cretenſem commentitium ſcriptorem aduerſus Floridum Sabinum.

Cap. XLVI.

ET mortuarum etiam fœminarum honori multorum ſæculorum laudibus celebri (proh pudor) à recẽtioribus Criticis bellum indicitur. Lyricæ Etruſcorum poëſeos Principem Franciſcum Petrarchãm ea de cauſa reprehendit Sabinus, quòd Homerum poëtarum omnium Ariſtotele teſte prototypum ſecutus Petrarcha in Caſtitatis triumpho Penelopem Vlyſſis vxorem his verſibus, vt pudicam concelebret. Lectionum ſuccisiuarũ l. 3. c. 2.

Ma d'alquante dirò che 'n ſu la cima
Son di vera honeſtate, infra le quali
Lucretia dà man dextra era la prima.
L'altra è Penelope; queſte gli ſtrali,
E la pharetra, e l'arco hauean ſpezzato
A quel proteruo, & ſpenacchiate l'ali.

Petrarcham itaque Sabinus, aut nunquam legiſſe, aut non meminiſſe ait Lycophronem in Alexandra, Penelopem ſcortantem appellare. Maximum ecce peccatum diuiniſſimi poëtæ non legiſſe, aut ſequi noluiſſe Lycophronem, ſed Homerum potiùs, & omnes ferè antiquos. Ipſius tamen Lycophronis interpres Ioannes Tzetzes, quid ſenſerit, videamus. Hæc enim ille. *Nunc Baſſaram dicit Penelopem, hoc eſt ſcortantem. Duris enim Samius in libro de Agathocle ipſam cum omnibus procis coiiſſe, ac Pana hircina crura habentem genuiſſe dicit. Quod verum non eſt; hic enim Mercurij, & alterius Penelopes filius fuit. Alter autem Pan Iouis, & Hybreos.* Adhuc Tzetzes; pro ſua etiam opinione teſtimonium adducit Sabinus hiſtoriæ patris Herodoti: is enim (licèt locum ille non citet ita

Siue l. 20. in Euterpe. *Ex hac* (Penelope nimirum) *& Mercurio Pan à Græcis genitus dicitur.* Cæterùm quod ad Lycophronem attinet; Βάσσαρα, quanuis proſtitutam, & ſcortantem ſignificet mulierem, ſignificat etiam Baccham, ſeu bacchantem. Perſius

Satyra 1. *Et raptum vitulo caput ablatura ſuperbo*
Baſſaris, & lyncem Mænas flexura corymbis.

Statius Papinius.

1. Syluar. 2. *Baſſaridum rotator Euan.*

nam & Baſſarus ipſe Bacchus, ac Baſſareus.

Orpheus

Orpheus in hymno.

Huc fœlix Dionyſſe veni, ſate fulminis igne,
Baſſare tauriformis.

Horatius.

——*Non ego te candide Baſſareu,* l. Carm. 1. Ode 18.
Inuitum quatiam.

dictus vel ἀπὸ τοῦ βάζω, quod eſt declamo, vociferor, vt quidam volunt; vel à genere veſtis, qua ille vſus, Baſſara à ciuitate Lydiæ cognomine, vbi fiebat, appellatæ; vel à vulpibus, quarum pellibus ſuccingebantur bacchantes: vulpes nanque à Thracibus Baſſares dictæ. Videndi Porphirion, & Acron in Horatium, Cornutus Grammaticus in prædictos Perſij verſus. Fortaſſe itaque Lycophron Baſſaram in hac ſignificatione appellauit Penelopem, eo quòd tumultuantium Procorum ipſa frequentaret conuiuia; quòd ſi nomen illud in alio accepit ſenſu, audiendus non eſt, quippe qui fabuloſa referat Quomodo enim Pan ex Procorum omnium ſemine procreatus? quomodo hircina habens crura natus eſt, niſi ſecundùm fabulas? iure igitur Tzetzes ex Mercurio, & alia Penolope natum dicit, quod ipſum voluit Herodotus, cùm minùs annorum ait eſſe ab hoc Penelopes, & Mercurij filio, quàm à bello Troiano, quod quidem ſecus eſſet, ſi Penelopes & Vlyſſis filius extitiſſet; tempore enim Troiani belli, aut circumcirca debuiſſet naſci Pan ille. Atque ita etiam intelligendus Plutarchus, cùm Pana dicit interiiſſe Mercurij, & Penelopes filiũ, quanuis hic etiam Pan fabuloſus fuerit. Lylius Gregorius Gyraldus, qui ex aliquorum ſententia De Oraculorum defectu.

De hiſt. Deor. Syntag. 15.

Vlyſſis, & Penelopes filium dicit Pana, ſic demũ hac de re. *Sed quod retulimus eum natum ex Mercurio, & Penelope; fabulæ ferunt Mercurium in hircum mutatum, & amatum fuiſſe à Penelcpe, quæ cum eo concumbens Pana pepererit, & ipſe Pan propterea hircipes fuerit.* Pauſanias certè (quem miror non vidiſſe Sabinum, nam pro firmiſſimo erroris ſui fundamento eius appoſuiſſet teſtimonium) non admodum congruè ſentire Mantinenſes de Penelope ait, his verbis. *A dextra excelſum tumulum terræ, Penelopæ ſepulchrum id eſſe aiunt, quæ in re à poëmate diſſentiunt, quod Theſprotis nominatur, hîc enim dicitur Penelopem Vlyſſi ex bello Troiano reuerſo peperiſſe puerum Ptoliportem. Mantinenſes aiunt Penelopem ab Vlyſſe damnatam tanquam Procopos domum induxiſſet, atque ideo repudiatam. hanc deinde Lacædemonem eſſe profectam, & aliquanto poſt Lacædemone Mantineam commigraſſe, ibique è viuis ſublatam.* Ita Pauſanias. Sed vtrùm Mantinenſibus in hac re adhibenda fides, nécne, videbitur inferiùs: præterquàm quòd neque hi tanquam adulterij conuictam, ab Vlyſſe repudiatam dixêre, ſed ea ſolùm de cauſa, quòd Procos domum induxerit: Principum enim virorum domus (vt de ſua dixit Cæſar teſte Plutarcho) omni adulterij ſuſpicione vacare debent. Iam tamen quid omnis Antiquitas de Penelope ſenſerit, videamus. Et quidem grauiſſimus autor, cuius ſufficeret teſtimonium, modò nominatus Plutarchus. *Sapiens* (inquit) *Vlyſſes, pudica Penelope, quapropter fauſtum, ac fœlix horum coniugium.* Eius verba ſuppreſſo nomine retulit Rhodiginus. Lepidiſſimum quoddam

In Arcadicis.

In vita Cæſaris.

In præcept. cõnubialib.

l. 28. lect. Antiq. c. 21.

quoddam Græcum epigramma, quod vertit Alciatus, hoc inter alia. l.1.Epigra. Græcor.

Nam bona ſit quãuis mulier, mala plurima gignit,
Nos Helenæ exemplo, Penelopeq́; iuuent.
Fecerat hæc ruerent ſacræ tecta ardua Troiæ,
Sanguineas flueret Xanthus vt altus aquas.
Illa autem dum caſta procos ſpe ludit inani,
Atria purpureo plena cruore videt.

Quòd ſi fidem aliquam facere poſſet commentitius ille Dictys Cretenſis libellus, malè à Sabino pro claſſico adductus, vt inferiùs dicetur, ſic ille reditum enarrrans Vlyſſis in Itacham. *Dein per ciuitatem Vlyſſem aduentaſſe popularibus cognitum eſt, à quibus benignè, & cum fauore exceptus, cuncta quæ domi geſta erant, cognoſcit, aut ſuppliciis meritos, aut donis afficit: de Penelope, eiusq́; pudicitia præclara fama.* Latini verò autores vno ore miris laudibus Penelopes celebrant pudicitiam, quicquid Floridus fruſtrà ipſorum ſcripta in ſuam retorquere conetur opinionem, ſentire enim hoc viſus Cicero, qui vulgari de Penelopes tela vſus eſt adagio. *Quid? quod eadem illa ars* (Dialectica) *quaſi Penelope retexens tollit ad extremum ſuperiora.* Horatius. l.7.in fine. Academic. 4.

Non te Penelopem difficilem procis
Tyrrhenus genuit parens. l.Carm. 3. Ode 10.

Idem alibi munerum vim oſtendere volens ex perſona Tireſiæ.

Laudato; Scortator erit? caue te roget: vltrò Satyr.l.2. Satyr.5.
Penelopem facilis potiori trade: putáſne?
Perduci poterit tam frugi, tamq́; pudica,
Quam nequiuère proci recto depellere curſu?

Venit enim magnum donandi parca iuuentus,
Nec tantùm Veneris, quantùm ſtudioſa culinæ,
Sic tibi Penelope frugi eſt.

Propertius.

Elegiar. l.2. *Fœlix Admeti coniux, & lectus Vlyſſis,*
Et quæcunque viri fœmina limen amat.

Ibidem. &, *Penelope poterat bis denos ſalua per annos*
Viuere, tam multis fœmina digna procis.
Coniugium falſa poterat differre Mineruа,
Nocturno ſoluens texta diurna dolo.
Viſura & quanuis nunquam ſperaret Vlyſſem,
Illum expectando facta remanſit anus.

Idem demum poſtquam longas Vlyſſis peregrinantis moras latè recenſuiſſet, ſubdit.

l.Eleg. 3. *Nec fruſtrà, quia caſta domi perſederat vxor:*
Vincit Penelopes Lælia Galla fidem.

Quod quidem ante Propertium voluit proculdubio Catullus in fine Epithalamij Iuliæ & Mallij.

Talis illius à bona
Matre laus genus adprobet,
Qualis vnica ab optima
Matre Telemacho manet
Fama Penelopæo.

Ouidius poſt hos.

l.Amor. 3 Eleg 4 *Penelope manſit, quanuis cuſtode careret,*
Inter tam multos intemerata procos.

Et de Penelopes natali die in Triſtium libris agens.

l.5.Eleg.6. *Nata pudicitia eſt, mores probitaſq́, fideſq́,*
At non ſunt iſta gaudia nata die.

& ſubdit.

Si nihil infeſti durus vidiſſet Vlyſſes,
Penelope fœlix, ſed ſine laude foret.

Denique.

Nomen inextinctum Penelopæa fides.

Martialis, quantumuis mordax, de quadam Læuina, quæ caſta ad Baianas aquas venerat, adultera abierat, hæc in Epigrammatis fine. Eodem l. Eleg. 15.

Incidit in flammas, iuuenemq́ ſecuta relicto L. 1. Epig. 63.
Coniuge, Penelope venit, abiit Helene.

qui alibi pudicam Penelopem dicit. Claudianus in laud. Serenæ.

Penelope decus atque ſuum, cui tanta paratur
Scena pudicitiæ.

Et mox.

Penelope trahat arte procos, fallatq́ furentes;
Stamina nocturnæ relegens ſolertia telæ.

Auſonius.

Intemerata procis, & tot ſeruata per annos
Oſcula, vix ipſi cognita Telemacho.

Et alia multa: nam de ea integrum extat huius poëtæ ſub prædicto initio integrum Epigramma. Quòd ſi Priapei carminis Laſciuus autor Penelopem aliquantulum perſtrinxiſſe videatur his verbis.

Quæ ſic caſta manes, vt iam conuiuia viſas,
Vtq́ ...... ſit tua plena domus.
E quibus, vt ſcires quicunque valentior eſſet,
Hæc es ad ...... verba locuta procos;
Nemo meo meliùs arcum tendebat Vlyſſe,
Siue illi laterum, ſeu fuit artis opus.
Qui quopiam periit, modò vos intendite, qualem
Eſſe virum ſciro, vir ſit vt ille meus.

dempta

dempta quidem obſcœnitate verborum, reliqua ad hiſtoriam referenda; conſtat enim Penelopem, cùm certò ſciret procorum nullum coniugis ſui Vlyſſis duriſſimum corneum arcum, quem apud ſe habebat, intendere poſſe, illos arcum intendere iuſſiſſe hac propoſita conditione, vt ei, qui meliùs intenderet, ipſa deberet nubere; quod cum nullus facere valeret, poſtliminiò demum reuerſus Ithacam Vlyſſes, arcum ſolus intendens, agnitus eſt; & ſic intelligendi Propertius, & Ouidius. ille dum ait.

l.Elegiar. 3. *Et veteres arcus letho renouaſſe procorum.*

Naſo autem in Amorum libris.

l.1.Elegia. 8. *Penelope vires iuuenum tentabat in arcu,*
Qui latus argueret corneus arcus erat.

Quòd ſi domum procos induxit Penelope, ac cum illis conuiuia frequentabat, coacta certè hoc fecit, atque ideo in culpa non fuit, quare meritò Ouidius ipſam hæc marito ſcribentem inducit.

In Heroidibus.

Dulichij, Samiiq́; & quos tulit alta Zazinthos,
Turba ruunt in me luxurioſa proci.
Inq́; tua regnant nullis prohibentibus aula,
Viſcera noſtra tuæ dilaniantur opes.
Tres ſumus imbelles numero, ſine viribus vxor,
Laërteſq́; ſenex, Telemachuſq́; puer.

Atque hæc claſſici ferè omnes autores de Penelopes nunquam ſatis laudata, atque vniuerſo terrarum orbi ita probata pudicitia, vt iure Etruſcus ille alter Poëta dixerit, exemplum adducere volens inuerſæ hiſtoriæ.

I Greci vinti, e Troia vincitrice,
Eche Penelopea fu meretrice.

Neque immeritò, ſi ipſa fari poſſet Penelope, cum Sabino de iniuriis expoſtularet, ac velut Vergilianus diceret Polydorus.

Quid miſeram Sabine laceras? iam parce ſepultæ. Æneid.3.

De Vlyſſis verò morte idemmet Franciſcus Floridus Sabinus hæc tradit. Vlyſſem à Telegono ipſius, & Circes filio occiſum eſſe, & hoc Homeri teſtimonio conatur confirmare; ſic enim apud eum Tireſiæ vatis de Vlyſſis morte vaticinium.

———At mors tibi talis ab alto Odyſſeæ. A. ſiue l.11.
Dura mari veniet, quæ te voluentibus annis
Maturo domet in ſenio, populi quoque circùm
Pollebunt opibus; vera hæc tibi ſingula narro.

Cæterum his verbis nihil minùs, quàm Sabini ſententiam confirmat Homerus: potiùs enim in mari moriturum videtur voluiſſe, quin & iuxta Hiſpaniam noſtram. Atque ita mortuum in Atlantico nimirum Oceano iuxta Hiſpaniam, huius opinionis (vt credo) primus aſſertor, teſtatus eſt nobililis, & antiquus Etruſcus poëta Dantes Aligerius Florentinus in ſuo inferno, quem ſequutus eſt Petrus Antonius Beuter Valentinus, minimè vulgaris autor Hiſpanicæ hiſtoriæ; ex quibus omnibus, aut ſaltem ex Dãte ſuam aſſumpſit opinionem circa Vlyſſis mortem immortalis memorię Taſſus filius in diuino illo ſuo Hieruſalem liberatæ opere, in quo cum de Herculeis egiſſet columnis, hæc ſubdidit. Canto.26. in fine. l.1. cap.12.

Ma quei ſegni ſprezzo, ch'egli preſcriſſe
Di veder vago, e di ſapere Vlyſſe.
Ei paſſo le colonne, e per l'aperto
Mare ſpiegò de remi il volo audace,

Mà

Mà non giouogli eſſer nell'onde experto
Per che in ghiotillo l'Ocean vorace;
E giacque col ſuo corpo anco coperto
Il ſuo grand caſo ch' hor trà voi ſitace.

Vtrumque verò, & mortuum in mari, & iuxta Hiſpaniam ex Homero quidem colligi poteſt, cùm mortem illi è mari venturam dixerit iuxta populos opibus pollentes, quales olim Hiſpanorum inter cęteros orbis totius antiquiſſimis illis temporibus Diodoro, Trogo Pomp. Strabone, Mela, Solino, atque ipſamet Scriptura ſacra in Machabæorum libris atteſtantibus. Cui ſententiæ potiùs certè adhærerem ego, quàm Sabini, nam & aliquibus poteſt coniecturis corroborari. Primò, quia iuxta Hiſpaniã noſtram extra columnas Herculeas in vaſto illo Atlãtico Oceano peregrinatum fuiſſe Vlyſſem (quicquid dicant Seruius Grammaticus in illud ex 6. Æneidos. *Dicitur & tenebroſa palus Acherõte refuſo*, & alij) tenent autores non contemnendi, Crates apud A. Gelliũ, Strabo ex antiquiorũ ſentẽtia, Solinus, Martianus, quod & sẽtire viſus eſt Seneca noſter. *Quæris* (inquit ille) *Vlyſſes vbi errauerit? potiùs quà efficias ne nos ſẽper erremus. Nõ vacat audire, vtrùm inter Italiam, & Siciliam, an extra notũ nobis orbem: neque enim in tam anguſto error potuit eſſe tam longus.* Secundò, quia varietas opinionũ circa mortis Vlyſſis genus, occultam eam antiquitati fuiſſe, ac proinde inter vaſtiſſimos procelloſi maris fluctus ei contigiſſe, facit vt ſuſpicemur, nam in Italia ſepultum in Tyrrhenia nimirum, quò peruenerat poſtquam eum Neoptolemus, ne à co-

Diodor. l. 6. c. 9.
Trog. l. 44.
Strab. l. 3.
Mel. 2. c. 6.
Solin. c. 26.
Machab. l. 1. c. 8.

A. Gell. l. 14. cap. 6.
Stra. l. 1. & 3.
Solin. vbi ſuprà.
Martian. l. 6.
Senec. epiſt. l. 13. ep. 89.

gnatis occideretur, Cephallonia, & Ithaca cedere iuſſerat. Docet Ariſtoteles in Peplo (ſimodò opus illud Ariſtotelis, dubitatur enim à pleriſque doctis) citatus etiam à P. Martino Antonio Delrio in Troadibus Senecæ. ſic igitur Pepli autor ſub lemmate *Vlyſſis in Tyrrhenia ſiti, ſeu ſepulti.*

Prudentem, celebremq; virum poſt aſpera fata,
Hoc gratus tumuli ceſpite celat honor.

Aliud.

Quem propter fœlix experta eſt Græcia bellum,
Illius hic tumulus clarus Vlyſſis erit.

Sextus Empiricus ita de eius obitu. *Deinde cùm aliquis quidem dicit, quòd Vlyſſes a Telegono filio per imprudentiam ſit interemptus: aliquis autem quòd cùm Larus marinæ turturis ſtimulum immiſiſſet, eum occiderit; alij autem quòd mutatus ſit in formam equi.* Aduerſus Mathemat. c. 16. Denique, quia teſtimonia autorum, quibus ſuam nititur aſtruere opinionem Sabinus, parum habent virium. Didymus enim nihil aliud quàm recentiorum figmentum eſſe dicit, Vlyſſem à Telegono filio turturis oſſe occiſum affirmare. At Lucianus in veris hiſtoriis, Vlyſſem Calipſoni è beatorum inſulis ita ſcribentem inducit. *Tandem ipſe Telegono quem ex Circe ſuſceperam, è medio ſublatus ſum.* lib. 2. Verùm quanta adhibenda ſit fides rebus in illis libris verarum hiſtoriarum, ſeu narrationum contentis, perlegens iudicabit vnuſquiſque. Aliud Sabini teſtimonium eſt ex Dictys Cretenſis de bello Troiano libellis, qui prædicta Vlyſſis morte terminantur. Sed commentitium planè Dictym illum eſſe, ac eiuſdem farinæ cum Aniano Beroſo, Metaſthene, Manethone, Myrſilo

Lesbio,

Leſbio, Fabio Pictore, Catone de Originibus, Xenophonte de Æquiuocis, Archiloco, ac Philone de temporibus, nullus certè ſanæ mentis inficias ibit. Quanuis enim verum eſſet extitiſſe huius nominis hiſtoricum, eius tamen ſcripta ad nos non perueniſſe, illud apertiſſimè probat, quòd huius hiſtoriæ, vel mirabilis illius inuentionis, aut oblationis Neroni principi factæ (vt fabuloſa Septimij Romani Epiſtola operis illius initio præfixa narrat) nunquam Seneca, Tranquillus, Plinius, Tacitus, Plutarchus, Dion Caſſius, Euſebius Cæſarieñſis, Sextus Aurelius, Oroſius, Eutropius, aut alij meminêre antiqui ſcriptores, cùm tamen illorum aliqui Neronianorum temporum res minutim, ac diligenter ſcripſerint, vt bene notauit P. Poſſeuinus, ſuppoſititia eſſe probans, quę huius autoris nomine circumferuntur ſcripta in ſecundo argumēto, nam primo illius veram non eſſe affirmantis hác hiſtoriam ex eo, quòd Liuius, Velleius, Trogus, ac Diodorus, ſi illam ad manus habuiſſent, non ita timidè res ſcripſiſſent Troianas, ſatis quidem feciſſet iſtius commenti autor in fabuloſa illa, quam diximus, epiſtola, latuiſſe opus illud in Gnoſo Cretæ ciuitate vſque ad Neronis tempora aſſeuerans, quibus quidem temporibus Liuius, Velleius, Trogus, ac Diodorus antiquiores fuerunt. Adde quòd opus illud iam ſoluta oratione totum, iam ſoluta partim, partim hexametris verſibus, ac longè diuerſo principio conſcriptum legitur, vt euidentiùs appareat falſitas. Et hæc de Penelope, Vlyſſe, ac Dicty Cretenſi abundè ſatis.

cap. 16. Bibliot. l. 1.

Vlyſſ.

Vlyſſis peregrinantis monumenta conſeruata in Hiſpania, interea Olyſſiponem nobiliſſimam vrbem; & an hæc eadem cum vlyſſa Strabonis, an verò diuerſa?

Cap. XLVII.

Vtrumque mare noſtrum errabundum adnauigaſſe Vlyſſem oſtendimus nos ex Cratete apud A. Gellium, pluribus apud Strabonem, Strabone ipſo, Solino, Martiano, & Seneca noſtro, qui enim intra Italiam duntaxat, ac Siciliam toto decennio peregrinatum dicunt, quantumuis probatæ autoritatis interpretes, audiendi minimè ſunt; neque enim, vt verbis iterum Senecæ vtar, *In tam anguſto error potuit eſſe tam longus*. Et quidem erroris monumenta extare in Hiſpania, Vlyſſeam nimirum vrbem, in eáque Mineruæ fanum ex Poſſidonio, & Artemidoro tradidit Strabo, ſed ex Aſclepiade Myrleano præcipuè, qui in Turditã Grammaticam docuit, & gentium earum edidit deſcriptionem; is namque in Mineruæ fano affixa eſſe ſcuta, & ſumma nauium roſtra teſtatus eſt. Sed & ſexcenta alia errorum Vlyſſis veſtigia oſtendi in Hiſpania idem affirmauit Strabo. Porrò Olyſſiponenſem vrbem totius hodie Chri-

A.G.l.14 c. 6. Strab.l.1.& 3. Solin.cap. 36. Martian.l. 6. l.epiſt.13. epiſt.89. l.3.

ſtiani orbis ſiue opum,ſiue ciuium copia in pau-
cis nobiliſſimam, in Tagi fluminis ripa ad occi-
duum ſitam Oceanum ab Vlyſſe conditam di-
Vbi ſuprà. cunt Solinus. *Ibi oppidum Vlyſſipo ab Vlyſſe condi-*
Vbi ſuprà *tum,ibi Tagus flumen.* Martianus Capella. *Olyſſipo-*
ne illic oppidum ab Vlyſſe conditum ferunt,ex cuius
nomine promontorium,quod maria,terraſq; diſtinguit.
l Origin.25. cap.1. Iſidorus noſter. *Vlyſſipona ab Vlyſſe condita,& nun-*
cupata: quo loco, ſicut hiſtoriographi dicunt,cœlum à
terra,& maria diſiunguntur à terris. Quam quidem opinionem de ſuæ ciuitatis origine Olyſſiponenſes ciues (multos enim noſtratum recentiorum conſultò prætereo) traditione à maioribus per manus accepta, tenent hodie, vt in Æde Diuo Paulo ſacra ad fluminis ripam non inelegans oſtendit epigramma, Latio conſcriptum ſermone, quicquid diuerſum, imò & fabuloſum tradat
1.parte.cap.7. Sereniſſimi Regis Alphonſi Sapientis dicti iuſſu conſcripta generalis Hiſpaniæ hiſtoria. Vlyſſipo autē Solini (vt & hoc dicamus) Iſidori, & aliorū
In Sueuorū hiſtoria. eadē cum Olyſſipone Plinij,& Martiani,nec non eiuſdē Iſidori Olyſſepona alibi,mutato, O micrō Græco in V.Latinū,ſicut in Vlyſſe fit,eadem etiā cū Olioſipone Prolemęi,Olyſimpone Antonini, vt ex ſitu luce clariùs legentibus patebit:incertū tamen eſt an eadem cum Vlyſſis Stephani. Maius quidem dubium eſt,an eadem vrbs hæc Vlyſſipo cam Vlyſſea Strabonis: nomen certè idem, ferme idem prorſus autor, indéque effectum vt hiſce veluti firmiſſimis coniecturis vnam& eandem vrbem eſſe crediderint recentiores, plurimi tam exteri,quàm noſtrates (neque enim hac in re antiquos

tiquos elaboraſſe reperio) ante omnes, vt credo, ex alienigenis Raphael Volaterranus in ſua Geographia, Villanouanus Ptolemæi paraphraſtes, Laurentis A nania, Abrahamus Ortelius in ſuo Theſauro. Ex noſtris verò Magiſter Antonius Nebriſſenſis, Marineus Siculus Catholicorũ Regg. Ferdinandi, & Elizabethæ Regius Hiſtoriographus, vt & Florianus de Ocampo Diuæ memoriç Karoli V. Imperatoris, ac Regis, Petrus de Medina, Vaſæus in ſua Hiſpania, Franciſcus Tarapha, Andreas Pozza, P. Ioannes Mariana, & alij nonnulli: quorum ſentẽtiis Iſaacus Caſaubonus politiſſimæ literaturæ vir, in ſcholiis in Strabonem minus acquieſcens, hanc duntaxat propoſuit dubitationem, eámque doctis (vt ille ait) Hiſpanorum quærendam reliquit. Abrahamus Ortelius diligens aliàs ſcriptor, vel parum ſibi conſtans, vel parum memor eorum, quæ in ſuo docuerat Theſauro, in recentioribus Theatri orbis editionibus Vlyſſis deſcribens errores, Vlyſſiponem, & Vlyſſeam vrbes à Strabone in Hiſpania ſitas, falsò retulit, cùm nullius præterquàm Vlyſſeæ meminerit vnquam Strabo. Primus certè (quod ſciam) amicus noſter Bernardus Aldrete (cuius laudes ſatius duco reticere, quàm indignè proloqui) in eruditiſſimo illo, quod,

Vnum pro cunctis fama loquatur opus.

Originis Caſtellanæ linguæ tractatu, duas eſſe diuerſas vrbes Olyſſiponem, & Vlyſſeam affirmat. Perpenſis igitur, ac diligenter examinatis locis Antiquorum, qui hac de re mentionem fecere, pudet, ſed neceſſe eſt fateri recentiores omnes,

Volater. l. 2. Anan. Fabrica del mõdo. trat. 5. Nebriſſenſ. ante Decad. Marin. l. hi. Hiſp. 2. c. 3. Flor. l. hiſt. 1. cap. 43. Med. Grandezas de Eſpan. c. 61. Vaſæus Hiſpan. tom. 1. c. 10. Taraph. de Regibus Hiſpan. Pozza de Hiſp. popul. Marian. de Rebus Hiſpan c. 12. In librum 5.

l. 3. cap. 1.

tam exteros, quàm noſtrates, quãtumuis doctos, vnam & eandem eſſe vrbem Vlyſſiponem cum Vlyſſea credentes, nominum ductos affinitate, toto (vt aiunt) errare cœlo, Vlyſſipo enim celeberrima (vt diximus) Luſitaniæ ciuitas, vulgò *Lisboa* bene à Ptolemæo, Plinio, Solino, Martiano, Iſidoro, & aliis ad Tagi ripam, vt reuera eſt, collocatur in ipſomet fluuij oſtio, quâ nimirum ille in Occidentalem influit Oceanum, Vlyſſea verò Strabonis, quæ nunc non extat, in Malacæ vrbis, non ignobilis Mediterranei maris emporij montanis viſebatur locis, in eáque Mineruæ fanum, vt tribus, qui illas peragrarunt regiones, oculatis teſtibus, quorum vnus ſufficeret P. Silonius, ipſemet probauit Strabo, ita enim ille. *In hac ora prima vrbs eſt Malaca tanto à Calpe quãtum ab hac Gades interuallo: ea habet emporiũ, quo vtuntur qui in oppoſito littore viuunt, multumq; ibi conficitur ſalſamenti. Sunt qui in hanc eandem putant cum Mænaca, quam vltimam Phocæorum ciuitatem verſus occaſum accepimus, ſed errant: nam Mænaca longiùs à Calpe diſſita, atque euerſæ rudera Græcanicæ vrbis veſtigia retinent: Malaca magis ad Punicæ formam accedit. Sequitur Exitanorum vrbs, vnde ſalſameneis exitanis nomen. Poſt hanc Abdera, Pænorum opus hæc quoque. Supra hæc loca in montanis monſtratur Vlyſſea; & in ea fanum Mineruæ vt Poſſidonius tradit, & Artemidorus, & Aſclepiades Myrleanus, qui in Turditania Grammaticam docuit, & deſcriptionem gentium in iſtis regionibus agentium edidit. Is tradit monimenta errorum Vlyſſis in templo illo Mineruæ affixa eſſe aſpides, & ſumma nauium roſtra.*

dicto l. 3.

ſtra. Adhuc Strabo. Ecçe tibi quàm longè diſtantes vrbes hæ, altera in extremo pene Occidentali Oceano, altera verò in Mediterraneo. Neque eſt quòd mirere, aut duas vrbes cognomines ferè extitiſſe in Hiſpania, aut neque Strabonem Olyſſiponis, neque Vlyſſeæ alium præter Strabonem meminiſſe: Certum enim eſt, non in tota modò Hiſpania, verùm in Bœtica duntaxat Prouincia, non vnam ſub Hippo, aut ſub Illipa, aut Illipula, nomine extitiſſe ciuitatē, vt videre eſt apud Plinium, & alios, ſicut hodie ſub nomine Alcala, &c. Strabonem verò mentionem non feciſſe Olyſſiponis, mirum non eſt, cùm non vrbium ille, aut oppidorum Luſitaniæ, ſed fluminum, & gentium aliquarum nomina duntaxat recenſeat; ſiue ob nominum ipſorum aſperam pronunciationem, & iniucundum, durúmque ſonum, vt ille ait cum Mela, Plinio, & Martiale, ſiue ob exiguam notitiam, aut alia de cauſa; Cæteri verò Vlyſſeæ non meminêre, aut quia ſolo iam æquata, aut quia ignota, vtpote quæ in aſperrimis Malacæ montibus ſita; neque hoc nouum apud autores, cùm certò ſciamus Plinium ſolum Carbulæ oppidi quod perperam Pliniani Codices Carbulo dicunt, iuxta Cordubam, meminiſſe, neque priùs aut poſteriùs vllum alium, licèt locum illum (qui quantum coniectura aſſequi poſſum, iuxta oppidum Guadalcazer extitiſſe debuit) non ignobilem fuiſſe aliqui oſtendant apud nos ærei nummi cum hac inſcriptione, CARBVLA.

l.3.cap. 1.

Strab. vbi ſuprà.
Mela l.3.c.1.
Plin. vbi ſuprà.
Mart l.4. Epigram.42
Vbi ſuprà.

De Hiſpanorum equorum pernicitate; de eis fabella quædam exploſa; Varronis locus caſtigatus. De Salone item fluuio, ac Bilbili Martialis patria; & eiuſdem Poëtæ locus reſtitutus.

Capvt XLVIII.

Videbis altam Liciane Bilbilim
Equis, & armis nobilem,

Ait Martialis Epigrammate 50. primi libri, vt omnes habent Codices, & omnes agnoſcunt interpretes vnico excepto Radero è Societate Ieſu; is enim ex autoritate Hieronymi Zuritæ non *Equis & armis*, ſed potiùs *aquis & armis nobilem*, dicit legendum. Quæſtio certè non mediocris eſt difficultatis; nam & vetuſtorum codicum lõgæua autoritas, & Hiſpanorum equorum non inanis, aut recens laus antiquam tuentur lectionem: tum Bilbitanarum Salonis fluuij aquarum celebre nomen, & probatiſſimum Zuritæ ingenium in contrariam nos, vel nolentes, traducere poſſint ſententiam. Et quidem Mela de Hiſpania

lib. 2. c. 6. hæc inter alia. *Viris, equis, ferro, plumbo, ære, argento, auroq́; tam abundãs*, Strabo ex Poſſidonio de ipſiſmet Celtiberis, quorum ciuitas Bilbilis: *Et quòd*

lib. 3. *Celtiberorum equi cùm ſint ſubuariegati, & verſicolores, vbi in exteriorem Hiſpaniam peruenerunt, colorem mutant,*

mutant; eſſe autem eos Parthicorũ ſimiles celeritate, & curſus dexteritate aliis præſtantiores. Silius

Altera complebant Hiſpanæ caſtra cohortes, libr. 1.
Auxilia Europæ genitoris parta trophæis.
Martius huic ſonipes campos hinnitibus implet,
Huic iuga cornipedes erecti bellica raptant:
Non Eleus eat campo feruentior axis.

De quo etiam ipſe multa alibi Aurelius Nemeſianus. lib.16. In Cyneget.

Quin etiam gens ampla iacet trans ardua Calpes
Culmina Cornipedum latè fœcunda proborum.
Nanque valent longos pratis intendere curſus:
Nec minor eſt illis Graio quàm in corpore forma.
Nec non terribiles ſpirabile numen anhelæ
Prouoluunt flatus, & lumina viuida torquent,
Hinnituſq́; cient tremuli, fræniſq́; repugnant,
Nec ſegnes mulcent aures, nec crure quieſcunt.

De his etiam Iulianus, quaſi magnum aliquid Conſtantio promittens apud Amianum. *Equos prabebo curules Hiſpanos.* Symmachus. *filij mei inſtat editio, huic equorum curulium paranda nobilitas eſt, quapropter ad Hiſpanias fideliſſimos cum copioſis ſumptibus miſimus, vt generoſas quadrigas ſub diligentiſſima electione mercentur.* Idem. *Miſſurus igitur ad Hiſpanias meorum aliquos, qui curules quadrigas ex omni gregum nobilitate mercentur.* M. Varro mirabile quiddam de Luſitanis tradidit equis. *In fœtura* (inquit) *res incredibilis eſt in Hiſpania, ſed eſt vera, quòd in Luſitania ad Oceanum in ea regione, vbi eſt oppidum Olyſippo monte Tagro, quædam è vento concipiunt certo tempore equæ, vt hic gallinæ quoque ſolent, quarum oua ypenemia appellant.* Sed ex his equis,

libr.20. l.ep.9.ep.19. Eod.l.epiſt. 20. l.2. de re ruſt.c.1.

l.6. de re ruſt.c.27. *qui nati pulli non plus triennium viuunt.* Ex eodem Columella ſicut, & cæteri. *Cùm ſit notiſſimũ etiam in ſacro monte Hiſpaniæ, qui procurrit in Occidentem iuxta Oceanum frequenter equas ſine coitu ventrem pertuliſſe, fœtumq; educaſſe, qui tamen inutilis eſt, quod triẽnio priùs quàm adoleſcat, morte abſumitur.* Plinius.

lib.1.c.22. *A Tago in ora. Olyſſippo equarum è fauonio vento cõceptu nobile, Salacia cognominata vrbs imperatoria,* &c. Vbi obiter adnotandum lapſos fuiſſe non

l.1. Hiſp. hi. c.43. In Ptolem. Emendat. Tab. Europæ 2. mediocriter Florianum de Ocampo, ac Maginum in eo quòd Olyſſiponem Salaciam à Plinio cognominatam putauerint, cùm Olyſſipo ab ipſo Fœlicitas Iulia cognominetur ibidem (quod & peruetuſti lapidis Philippo Imperatori dicati, qui in illa hodie vrbe perdurat, confirmat inſcriptio) & Salacia alia prorſus ciuitas ſit cognomento

B. In ſua Chorographia. M.l.9.c.32. & l.10. c.31. Reſ.l.4. de Antiquit. Luſit. In Annotationib. in Reſendium. Vbi ſuprà. Imperatoria, ea ſcilicet, quæ hodie Barrerio, Reſendio, & Morali, nec non Iacobo Menetio Vaſconzello, Alcazar do Sal, iuxta Antonini Itinerarium, Cluſio verò Setuual, ego certè (ſimodò fas eſt tãtis autoribus contradicere) neutrum oppidum eſſe exiſtimo Salaciam hanc, de qua Plinius hic. Iſthæc nanque Salacia in ipſa ora maritima, & non in mediterraneis, vt oppidum Alcaçardoſal dictum: quod Plinij, & Ptolemæi teſtimonio comprobabo. Plinius, vt vidimus; *Oppida memorabilia à Tago in ora. Olyſſipo equarum è fauonio vento conceptu nobile, Salacia cognominata vrbs Imperato-*

Tabula Europæ 2. *ria. Merobrica, Promontoriũ ſacrum.* Ptolemęus. *Sacrum Promontorium, oſtiũ fluminis Calipodij, Salacia, Cetobriga, Barbarium Promontorium, Olyſſipo.* Si igitur eſt in ora maritima, cuius hodie vix extant

ruinæ,

ruinæ, dicitúrque *Troia*, quod palàm fiet ſi recẽtioribus nominibus antiqua exponẽtes, totã orã deſcribamus: Itaque ſacrum Promontorium, Cabo de San Vicente, Merobriga, Santiago de Cazem, Reſendio, Oſtium fluminis Calipodis, Boca del rio Sadano, quod in Salacienſem, ac Cetobrigenſem ingreditur ſinum, Salacia, quæ Troia, diruta, Cetobriga, quæ Setuual ipſi Reſendio, & Vaſconzello (licèt aliter Barreyrus) more Hiſpano C. in S. mutatis, & aliquibus aliis literulis, Barbarium Promontorium, *Cabo de Eſpichel*, Olyſſipo, quæ *Lisboa*: in eo tamen erratum ab amanuenſibus, aut librariis eſt quòd oſtium Calipodis fluuij Salacia prius fecerint, quemadmodum & Olyſſiponẽ oſtio Tagi, cùm certo certius ſit è ſacro Promõtorio, aut ex Bætica Prouincia Olyſſiponem petentibus Tagum priùs tranſeundum. Non itaque Salacia hæc, ait Seruual, aut Alcazar do Sal, licèt verum ſit Antonini Salaciam in mediterraneis eſſe ab Ebora, ciuitate 44. M. P. diſtantem, cùm ab altera Salacia, quæ ad diſtinctionem fortaſſe vrbis imperatoria dicta, 72. M. P. diſtet Ebora. Sed quid prohibet duas fuiſſe Salacias in Luſitania, ſi duplex Plinio, Hippo, in Bætica, duplex Aſtigi in lib. 3. eadem Bætica, & ſexcenta eius modi? Morales in Concilio Illiberitano Ianuarij Salarienſis Epiſcopi mentionem fecit, Salariámque dicit eſſe in lib. 10. c. 31. Algarbiis, vbi hodie Alcazar do Sal. Ego verò (ſimodò Salarienſis, & non Salacienſis legendum) Epiſcopum dicerem illius loci qui Colonia Salarienſis Plinio in Tarraconẽſi Prouincia, qui

quidem locus Siruela, hodie Cluſio; Morali verò iuxta Cazorla antiquitùs Caſtaon, quod magis probari videtur ex Plinio, & Ptolemæo. Verùm iam poſtliminio ad ſuperiora reuertamur. Idem, quem ſuprà retulimus, Plinius de eiſdem Luſitanis equis. *Conſtat in Luſitania circa Olyſſiponem oppidum, & Tagum amnem, equas Fauonio flante obuerſas animalem concipere ſpiritum, idque partum fieri, & gigni perniciſſimum ita: ſed triennium vita non excedere.* Solinus. *In proximis Vlyſſiponis equa laſciuiunt mira fœcunditate, nam ſpirante Fauonio vento concipiunt, & ſitientes viros aurarum ſpiritu maritantur.* Martianus de Olyſſipone vrbe, & Tago amne agens. *In eius quoque confinio equarum fœtura, ventis maritantibus inoleſcit: volucres proli curſus ipſo ſpirante Fauonio.* Silius Italicus ſatis diuerſus ab aliis hoc accidere ait apud Vectones, ſeu Veltones, iidem enim ſint populi (quicquid dicat eruditiſſimus Reſendius) licèt Silius quandoque per ſimplex t, metri credo cauſa, quandoque verò per ct, Vectones ſcribat; ait ergo ille.

l.3.c.3. Tabulę Europæ 2.l.8. c.42.

cap.36.

l.6.

De Antiq. luſit.l.1.

lib.3.

At Vetonum alas Balarus probat æquore aperto,
Hic adeò cùm ver placidum, flatúſque tepeſcit,
Concubitus ſeruans tacitos grex proſtat equarum,
Et venerem occultam genitali concipit aura:
Sed non multa dies generi, properátque ſenectus,
Septimáque his ſtabulis longiſſima ducitur ætas.

Sed & idem Silius.

lib.13.

Inſignis multa ceruice, & plurimus idem
Ludentis per colla iubæ (mirabile dictu)
Vnus erat leuis, vt Zephyri noua flamina campis
Vectonum eductum genitrix effuderat Harpe
Nobilis.

Nobilis.

Siti verò ſunt Vectones ad Tagum non longè à Toleto, qua Turdulos reſpicit. Luſitanos veteres dictos, hodie *Eſtremadura*; vt optimè colligunt Florianus de Ocampo, Barreyrus, & Morales ex illo Plinij. *Primi in ora Baſtuli iuxta eos, quo dicentur ordine intus recedentes Menteſani, Oretani, & ad Tagum Carpetani, iuxta eos Vaccai, Vectones, & Celtiberi*, & altero eiuſdem. *Gentes Celtici, Barduli, & circa Tagum Vettones*; aliiſque Cæſaris, Strabonis, & aliorum; nec non Lucani noſtri, qui eos iuxta Celtiberos poſuit, leuéſque à velocitate forſitan equorum appellauit. F.Hiſp.hiſt. l.2.c.10. Barr. In ſua Chorogr. M.l.7.c.13. & in ſua hi. Plin.l.3. c.3. l.4.c.22. Cæſ.l. 1. de bello ciuili. Strab.l.3. lib.4.

Vectonéſque leues profugíque à gente vetuſta
Gallorum, Celtæ miſcentes nomen Iberis.

licèt contrarium videatur ſenſiſſe Prudentius.

Nunc locus Emerita eſt tumulo
Clara colonia Vectoniæ,
Quam memorabilis Amnis Ana
Præterit.

Quod tamen nihil negotij faciet: dicendum enim Prudentij tempore, id eſt Arcadij, & Honorij, Turdulorum Prouinciam, in qua tempore Strabonis, id eſt Tiberij ſita erat Emerita, diminutam, Vettonum verò auctam, vt eſt mutationi obnoxius Prouinciarum, ac regnorum ſitus multis de cauſis, quas eleganter ſuo more retulit Plinius, breuiter Strabo. *In ſuas præfecturas Cæſar ipſe procuratores mittit, alias aliter regiones diſtribuens.* quam mutationem præcipuè in Hiſpania accidiſſe docet Plinius, *Citerioris* (inquit) *Hiſpaniæ, ſicut complurium Prouinciarum vetus forma aliquantùm* lib.3.c. 1. l.17. in fine. l.3.c.3.

mutata

Hiſp. hiſt. l. 1.c.4.& 43. com.ad l.21. de Ciuit. Dei. c.5. Vbi ſuprà.

mutata eſt. Verùm huic ſententiæ de Luſitanarum equarum fœtura ſubſcripſère ex recentioribus, ac noſtris Florianus de Ocampo non vno in loco, ac Ludouicus Viues; Reſendius hanc opinionem nec improbat, nec approbat: refert tamen quærentem ſe à quodam hoſpite ſuo agri Beneuentani iuxta Tagum, ecquid hac de re ipſe ſciret? hæc ab illo accepiſſe; nunquam ſcilicet hæc ſe aut vidiſſe, aut audiuiſſe, habuiſſe tamen pulchram quandam equam, quam vt meliùs proximis nundinis vẽdere poſſet, in inſula, quæ in medio Tago eſt, ſolam incluſiſſet, vt pabuli abundantia ſaginaretur, eámque poſt duos menſes grauidam reperiſſe, cùm nullus illuc acceſſiſſet admiſſarius; Septimo deinde menſe enixam eſſe non quidem animal, ſed concreti ſanguinis informem materiam, abortúmque ſuſpicatum. Hęc ille. Exterorum verò Maiolus id pro certo retulit. Atque hæc de Hiſpanorum equorum nobilitate autores, vt quæ de Aſturconibus à Martiale, Silio, & aliis dicta ſunt, impræſentiarum omittam. Verumenimuerò ne à tergo aliquid examine dignũ relinquatur, priùs quàm ad vlteriorem de aquis Salonis fluuij tractationem pergamus, hanc equarum Luſitanarum fœcunditatẽ breuiter examinare viſum eſt. Et ſimile quidem ex Solino (vt ait Viues) Diuus Auguſtinus affert de Capadociæ equis, eas nimirum affirmans vento concipere, ſed non hac de cauſa id verum eſſe dicendum eſt; in iis enim, quæ fidem noſtrã non tangunt, ſacris doctoribus (quod pace eorũ dixerim) ea duntaxat fides adhibenda eſt, quæ iis,

cap. 17.

ex

ex quibus illi ſuam deſumpſère narrationem, adhiberetur. Ælianus certè id affirmans, *Equas* (ait) *vento concipere paſtores teſtantur, quibus aſſentiunt Homerus, & Ariſtoteles, qui ipſas dicit Venere ſtimulatas ad Boream, aut Notum aufugere.* Hanc autem narrationem primus in lucem miſiſſe creditur, à quo accepère cæteri, M. Varro, diligens certè vir, ſed qui in multis etiam (homo quippe) verum non eſt aſſecutus, & id etiam ſuorum téporum æqualis Vergilius, licèt non de Hiſpanis (vt Varro de equis tamen in communi eleganter ſuo more decantauit. l.4. de hiſt. anim. c.5.

Continuóque auidis vbi ſubdita flamma medullis
(Vere magis, quia vere calor redit oſſibus) illæ
Ore omnes verſæ in Zephyrũ, ſtant rupibus altis, Georgic. 3.
Exceptántque leues auras, & ſæpe ſine vllis
Coniugiis, vento grauidæ (mirabile dictu)
Saxa per, & ſcopulos, & depreſſas conualles
Diffugiunt non Eure tuos, neque Solis ad ortus,
In Boream, Caurúmque, aut vnde nigerrimus Auſter
Naſcitur, & pluuio contriſtat frigore cœlum.

Credo tamen alterum, aut vtrunque illorum fabellam hanc mutuatum eſſe ab Homero, qui quidem de Erychtonio agens hæc ſubdit. Iliad. 20.

——tria millia pingues
Paſcebantur equæ lætis in vallibus illi,
Omnes fœtiferæ, pullis comitantibus omnes
Conſpicuæ, quas cùm Boreas violentus amaret,
In nigrum conuerſus equum, ſeruiuit amori
Indulgens, ex quo grauidæ peperère quater tres
Pullos eximios, qui ſi per ſumma volarent

Gra

Gramina, nec ſumma curſu quaterentur ariſtæ
Luxuriantis agri, nec tincta humoribus vllis
Per medios pelagi ferrent veſtigia fluctus.

Fabuloſum verò eſſe hoc totum, & autoritate, & ratione & experientia patet: Autoritate quidem ſummi viri Ariſtotelis, qui hominem, & equum Sect. 11. Problem. 64. coitu duntaxat generari ait in Problematibus, cuius rei rationem reddit: quæ enim animalia vel coitu, vel ſponte naturæ generantur, cùm tempus ſuæ generationis breuiſſimum habeant, poſſunt à qualibet cauſa generari, quæ diuturnū generationis tempus, vt decem vel duodecim menſium, ea certè vel ex coitu, vel nullo pacto (vt ipſe inquit) procreentur neceſſe eſt. Et hoc, quia plurimis, & perfectis illis quidem diſpoſitionibus animalia hæc, quæ longo tempore in vtero perficiuntur, vt pote perfecta indigeant. loc. cit. Perperam autem Ælianus, & alij recentiores autoritate Ariſtotelis ad hanc fabellam aſtruendā vtuntur, ille enim ſolùm ait, equas, dū equiunt, ni retineantur, currere non in Orientem, aut Occidentem verſus, ſed ex aduerſo Aquilonis, aut Auſtri: nec appropinquare quenquam pati; donec vel defatigatæ deſiſtāt, vel ad marē deueniāt. Non ergo illę Zephyrum ore excipientes, ore ingrauidātur ex Ariſtotele, ſed potiùs currētes marē quæritant. Cur autē potiùs cōtra Auſtrum, & Aquilonem, quàm verſus aliam partem currant, nec explicauit Ariſtoteles, nec me aſſequutū eſſe adhuc ingenuè fateor. Hoc duntaxat ex eodē autore certò ſcimus; l. 4. De gener. anim. c. 2. *Paſtorū doctrina ſtatutū intereſſe ad maris, ac fœminæ pecoris fœturam, non ſolùm ſi*

ita

accidit, vt initus Aquiloniis, Auſtriniſve flatibus fiat, ſed etiam ſi cùm pecus coit, ſpectat ad Aquilonem, aut Aſtrum. Experientia verò id falſum eſſe ſatis conſtat: non enim vllus vnquam ſe hoc vidiſſe affirmauit, quin & nos, qui aliquot abhinc annis totum illum tractum Olyſſiponenſis vrbis, Hiſpanarum, ne dicam Occiduarum maximæ, & opulentiſſimæ oculis perluſtrauimus, nihil vnquam ſimile ab aliquo homine, quantumuis vrbano, quantumuis ruſtico audiuimus. Quod autem Reſendius narrat (ſimodò illi vera retulit hoſpes) accidere potuit vel equi alicuius admiſſione, qui parum obſeruatus flumen tranarit, vel ſanguinis ipſius equæ pabuli copia ſaginatæ ſuperabundãtia, partum enim illum fuiſſe nec ipſe hoſpes certò aſſeruit. Quòd ſi ex autoritate grauiſſimi viri Lactantij, aliqui putent credendum eſſe hoc, falluntur planè; is enim ſic. *Quòd ſi animalia quædam vento, & aura concipere ſolere omnibus notum eſt: cur quiſquam mirum putet, cùm ſpiritu Dei, cui eſt facile quicquid velit, grauatam eſſe Virginem dicimus?* lib. 4. c. 12. Illa enim verba non de equarum conceptu, ſed oſtrearum potiùs, quæ aperto ore aurã excipientes (vt naturales aſſerunt) grauidæ fiunt, intelligenda proculdubio ſunt, neque etiamſi explicitè id affirmaret de equis, aliquid nobis negotij faceret; ſancti enim (vt alibi diximus cũ de Phœnice ageremus) communi vulgi opinione, veluti argumento ad hominem validiſſimo, quod illis ſatis erat, ſæpe contra Gentes vſi ſunt. Iudicioſiſſimus itaque autor Trogus Pompeius, ſiue eius abbreuiator Iuſtinus, qui natione creditur

ditur Hiſpanus, hanc de Luſitanorum fœcunditate equarum narrationem iure retulit vt fabuloſam, atque eius non inelegantem reddidit cauſam. *In Luſitanis* (inquit) *iuxta fluuium Tagum equas vento concipere multi autores prodiderunt: quæ fabulæ ex equarum fœcunditate, & gregum multitudine natæ ſunt, qui tanti in Gallæcia & Luſitania, ac pernices viſuntur, vt non immeritò ipſo vento concepti videantur.* Hæc ille, vera quidem de gregum narrans multitudine, quæ quidem fabulæ cauſa, in hoc tamen cum cæteris omnibus lapſus, quòd Luſitanos, aut Calleicos equos perniciſſimos eſſe Hiſpanorum omnium crediderit, cùm tamen certo certius ſit Bæticos, Cordubenſes præcipuè (dicto abſit inuidia) reliquos omnes, & pedum velocitate, & corporis pulchritudine longè anteire. Scrupulus tamen reſtat circa illud Varronis. *Vbi eſt oppidum Olyſſipo monte Tagro.* Et quidem in meo codice Varroniano malè abſque dubio legitur *Olyſſipomonte*, ac ſi vnica eſſet dictio: quàre ſeparatim Ioannes Camers, Reſendius, & Fuluius Vrſinus legunt *Olyſſipo monte*, & quidem Fuluius Vrſinus incertum eſſe ait legédúmne ſit *monte ſacro*, an *amne Tago*, cùm iuxta amnem Tagum Plinius, & alij, in monte verò ſacro Columella id accidere dicat. Atque ita ille indeciſam relinquit litem hanc; Reſendius Luſitanus ipſe vehementer dubitat de hac lectione, & *Sacrum* ſe lecturum fuiſſe dicit, ni Columellæ verba ad Varronis lectionem, vnde ille ſumpſit, reuocanda eſſent, & ſi contigiſſet aliquem montem Sacrum dictum iuxta flumen Tagum eſſe

lib. 44.

Camers in Solinum. Reſend. vbi ſuprà. Ful. Vrſ. In annotat. in Varr.

ſitum:

ſitum:nam licèt duo ſacri mõtes eſſent in Hiſpania, ille qui Promontorio nomen dedit iuxta ſancti Vincentij Promontorium, hodie *Sagres*, alter in Gallecia Iuſtino: vterque tamen longè ab Olyſſipone, longè diſtat à Tago. Quare ille montem Tagrum, cuius nullus vnquam meminit ſcriptorum, Varrone excepto, eum eſſe putat, quem hodie Iunctum accolæ vocant, iuxta Olyſſiponem, illíque coniunctum Albardum, eo quòd ibi frequẽtes equarum alantur greges. Hæc Reſendius. Verùm quis non videt quantùm ab vnico monte Tagro duo hi mõtes Iunctus, & Albardus differant? Qua de cauſa deſperatæ Varroniani huius loci ſanitati qualem qualem facere medicinam ſatius eſſe viſum mihi eſt, quàm illum Dîs, vt aiunt, votíſque reliquere. Legeram itaque ego; *In ea regione vbi eſt oppidum Olyſſipo in monte imminente Tago*, vel, *proxima Tago*; Quod & ad fœturam equorum, & ad Olyſſiponem referri non incongruè poteſt: hæc enim vrbs in monte imminente Tago (licèt non vnico, ſed tripli-ci, adeò latè patet) ſita eſt hodie, vel ſi mauis, *in monte Tago*, ita vt mons fuerit eiuſdem nominis cum fluuio, quemadmodũ Rhoſcinonem, & Illybirim, & fluminibus, & vrbibus præter quas fluunt, Polybius apud Athenæum, Strabo, & Ptolemæus communia faciunt nomina. Vnum tamen notatu dignum iudico, nullo modo abſque aliqua emendatione ſuſtineri poſſe locum illũ Varronis; ablatiuum enim abſolutum poſt nominatiuum, *Olyſſipo monte Tagro*, ſeu *ſacro*, Diſperearn ſi Priſcianus, & De ſpauterius vel in crucẽ agen-

lib. 44.

l. 8. cap. 1. Strab. l. 4 Pt. Tab. 3. Europ. c. 1.

di, tolerarent. Verùm de equis iam ad ſatietatem vſque. Nũc de Bilbilitanis Salonis fluuij aquis, vt alteram adimpleamus inſtituti partem. Vrbem *Bilbilim, Bilbim* Ptolemæo fluuius cingebat Salo, huius aquæ tantæ erant virtutis ad ferri temperaturam, vt ipſis temperatum ferrum nulli aut bonitate cederet, aut duritie: quare loci illius metallum hoc, nec non & aquæ in primis meruêre laudem. Vnde Martialis ipſe patriam ob hæc ſuam Bilbilim non vno in loco commendat: Nam in ipſomet Epigrãmate ad Licianũ ita ille;

Tabula Europæ 2.

l. 1. Epig. 50.

Quibus remiſſum corpus adſtringas breui
Salone, qui ferrum gelat.

l. 4. Epig. 55. Et alibi.

Nos Celtis genitos, & ex Iberis
Noſtra nomina duriora terræ
Grato non pudeat referre verſu,
Sæuo Bilbilim optimam metallo,
Quæ vincit Chalybaſque Noricóſque,
Et ferro Plateam ſuo ſonantem,
Quam fluctu tenui, ſed inquieto
Armorum Salo temperator ambit.

l. 12. Epi. 18. Alibi etiam;

Me multos repetita poſt Decembres
Accepit mea ruſticúmque fecit,
Auro Bilbilis, & ſuperba ferro.

Ipſe demum in Apophoretis in lemmate, *Pugio.*

Pugio, quem curuis ſignat breuis orbita venis,
Stridentem gelidis hunc Salo tinxit aquis.

Sed ne Martiali ſua fuiſſe pulchra dicamus, alios hac in cauſa laudemus teſtes. Plinius de ferri agẽs tẽperatura. *Summa autẽ differentia in aqua eſt,*

l. 34. c. 14.

cui

cui ſubinde ferrũ cãdens immergitur. Hæc alibi atque alibi vtilior nobilitauit loca gloria ferri, ſicuti Bilbilim in Hiſpania, & Turiaſſonem, Comum in Italia. Iſidorus noſter id(vt apparet) à Plinio mutuatus. *Aquarum verò ſumma differentia eſt, quibus ferrum candens immergitur, quo vtilius fiat: ſicut Bilbilis in Hiſpania, & Tirraſona, Comus in Italia.* Meritò ergo Martialis Salonem ſæpe laudat; atque non immeritò patriç deſiderio ipſum ſe ſitire aliquando faſſus eſt. l.Orig. 16.c. 20.

Auriferúmque Tagum ſitiam, patriúmque Salonẽ. Vbi notandum malè quoſdam Martialis interpretes Bœotici ingenij, ac Terebintho ſtultiores, *ſitiam*, non verbum, vt luce clariùs patet, ſed nomen potiùs oppidi legiſſe. At quorſum, bone Deus, inter duo Hiſpaniæ celeberrima flumina, Tagum, & Salonem, aureis arenis alterum, alterum ferri temperatura collocaſſet, ille ignobile oppidum conuentus Cordubenſis Plinio, *Sitiam*, nec non & Ptolemæo (ſimodò idem, *Sitia*, cum *Setia*,) quamuis alterum oppidum *Setiam*, quoque dictum in Vaſconibus poſuit Ptolemæus ipſe. Sed quid cõmune Turdetanorum, aut Vaſconũ obſcuri nominis oppidulo cum Tago, aut Salone fluuiis? verùm ad alia maioris momẽti. Quibus omnibus pro mea virili perpenſis, & examinatis, credo proculdubio, neque erubeſcam aſſeuerare, vulgatam, & antiquam Martialis lectionem, l.3. c. 1. Tabul. Europ.2.

Videbis altam Liciane Bilbilim
Equis, & armis nobilem.

adulterinam planè, ac mendoſam eſſe, reponendúmque,

Aquis, & armis nobilem.

vt bene ex autoritate Zuritæ affirmauit Raderus, & ante illos(vt opinor) Gaſpar Barreyrus eruditiſſimus æquè,ac iudicioſiſſimus vir; & hoc non leuibus certè coniecturis: conſtat enim plus ſatis ex ſuprà dictis celebrem fuiſſe, ac nobilem(ſimili nanque vocabulo vſi coætanei Plinius, & Martialis) Salonis fluuij aquis Bilbilim; cùm è contrà Biblitanos equos à nullo vnquam laudantos certò ſciamus. Imò neque pernices nimiũ equos gignere ſolere alta, & ſcopuloſa loca, (qualem ſcimus fuiſſe Bilbilim) deprehenſum eſt,quantũuis labori perferendo aptiſſimi ſint. Hiſpanos tamen equos, vt plurimùm, pedum potiùs velocitate, & alacritate animi,ac corporis forma,quàm robore pollere, quis non videt? ac nequid intactum relinquamus, Bilbilim in alto loco ſitam, ac proinde non eam eſſe, quæ hodie *Calataiud*,vt vulgus credit, apertè oſtendit Martialis ipſe, cùm eam altam vocitet in prædicto epigrammate, ſed & alibi.

In ſua Chr.

Municipes Auguſta mihi, quos Bilbilis acri
Monte creat, rapidis quos Salo cingit aquis.

vt ex Barreyro legit Ortelius, vel(vt alij Codices habent) *alto monte*, quanuis perperam in plurimis codicibus, *agri monte* legatur; Sed ego quid ſit agri monte non video. Simile illli indidit cognomen,*altæ* nimirum,Sidonius Appollinaris.

Quid celſos Senecas loquar, & illum
Quem dat Bilbilis alta Martialem?

Verùm ne credere poſſemus *altæ* epitheton ad dignitatem potiùs Bilbilis, quàm ad ſitũ pertinere

omnem

omnem nobis dubitationem exemit Paulinus in Epiſtola ad Auſonium. Epiſt.5.

Montanamq́, mihi Calagorrim, & Bilbilim acutis
Pendentem ſcopulis, collemque iacentis Ilerdæ
Exprobras.

Non igitur Bilbilis eadem cum ea, quæ hodie, *Calataiud*, non ignobili, neque inamœna Aragoniæ ciuitate: hæc enim in plano, & campeſtri loco, conualle nempe quadam; illa verò in excelſo, atque ſaxoſo. Bilbilim cingebat Salo, vt ſuperiùs vidimus,

Quam fluctu tenui, ſed inquieto
Armorum Salo temperator ambit.

&;

——rapidis quos Salo cingit aquis.

Calataiud verò vrbem præterlabitur duntaxat Salo, neque eam cingit. Inſuper à Bilbilitanis aquis, vulgò *de Alhama*(quo nomine Arabes credo appellaſſe Balnea; alia enim eiuſdem nominis in Regno Granatenſi, alia in Murciæ regno) Bilbilim vſque 24. Paſſ. M. Antonino, id eſt Leucæ ſex; quatuor enim milliaria (vt probauimus alibi) vnicæ noſtræ reſpondent Leucæ; at verò ab ipſiſmet aquis Calataiud vſque viginti duo duntaxat numerantur milliaria; non igitur ibi hodie Calataiud, vbi olim Bilbilis. Dicendum verò erit cum diligentiſſimis viris Barreyro, Zurita, ac Antonio Auguſtino, ſitam fuiſſe Bilbilim in monte quodam duobus milliaribus à Calataiud diſtante, *Baubula* dicto, vt Barreyro placet, *Bambola* verò, vt Zuritæ, & Antonio Auguſtino; nam & nomen ex parte retinet B. In ſua Chrograp. Ant. Aug. in Dialog. de numiſmat. veteribus.

mons, & diſtantia ab Antonino aſſignata exactè huic correſpõdet loco; à Bilbilitanis enim aquis ad illum viginti quatuor milliaria, id eſt leucæ ſex, & eum ferme totum Salo cingit, in eoque multa viſuntur antiquitatis veſtigia, ruinæ multæ, multa iuueniuntur aurea, argentea, æreáque Imperatorũ numiſmata, Auguſti, Neronis, Traiani, & aliorum: mons ipſe aſper, ſaxoſus, & equis ſin minùs imperuius, ſaltem difficillimus, quo magis ſuperior noſtra confirmetur opinio, *aquis*, pro *equis* reponendum, cui vt vltimam imponamus manum, illud à multis aſſeuerari ſciendum eſt, Bilbilim fluuium, quem in Gallecia iuxta flumen Chalybem Trogus, ſeu eius abbreuiator Iuſtinus poſuit, eundem eſſe cum Salone hoc, lib. 44. mutuato nomine ab ea, quam præterlabitur, ciuitate, quemadmodum Ptolemæus, & Strabo Rhoſcinonem, & Illybirim quædam vocitarunt flumina de nomine cognominum vrbium, vt dictum eſt, Ortelium verò Bilbilim Iuſtini nullo argumento opinatum paruum eſſe flumen, quod etiam Calataiud præterlabitur, *Xiloca*, dictum, quódque in ipſiſmet eius ſuburbiis in Salonem influit. Verùm me credere fateor potiùs iis (ſimodò vera referunt) qui Bilbilim Iuſtini fluuium dicũt eſſe in Gallecia, *Bibal*, hodie appellatum, iuxta quem fluuius labitur alter Chalybs nomine; ſed huius rei fides ſit penes autores, & iis certiorem relinquamus indagationem, qui Gallecix tractus aut peragarunt iam, aut peragrabunt olim.

In ſuo Theſauro.

Rubrum

Rubrum mare à rubro colore dictum contra quorundam ſententiam, ac defenſus in Troadibus Seneca.

Cap. XLIX.

VAria hac de re ſenſêre varij: varias itaque referemus opiniones, ac veriorẽ pro virili conabimur aſtruere. Et quidem geſtorum Alexandri ſcriptor Curtius contrarias dãnans opiniones, hæc de Rubri maris nomine ſenſit. *Mare* (inquit) *certè, quo alluitur, ne colore quidem abhorret à cæteris, ab Erythro Rege inditum eſt nomẽ, propter quod ignari rubere aquas credunt.* Idẽ ex Oneſicriti, & Nearchi relationibus. *Inter quæ rubrum mare non à colore vndarum, vt plerique crederent, ſed ab Erythro Rege appellari: eſſe haud procul à continenti inſulam palmis frequentibus conſitam, & in medio ferè nemore columnam eminere Erythri Regis monumentum literis eius gentis ſcriptam.* Arrianus etiam Nicomedienſis, qui res quoque Macedonis Alexandri ſcriptis mandauit, ita de mari hoc. *In hac inſula* (Oaracta ſcilicet) *aiebant ſepulchrum eius extare, qui primus imperium inſulæ tenuiſſet: rubro nomen fuit, à cuius nomine mare illud rubrum appellatum.* Eadem ferme ex Nearcho, & Orthagora (niſi quòd aliud inſulæ nomen impo-

lib. 9.

lib. 10.

lib. 8.

A.C. Cataracta b.

lib. 16. nit)retulit his verbis Strabo. *Nearchus, & Orthagoras perhibent Tyrinam inſulam in alto mari verſus Auſtrum iacere duobus millibus ſtadiorum à Carmania diſtantem, in qua Erythræ ſepulchrum oſtenditur, ingens ſanè tumulus, & ſylueſtribus palmis cõſitus, atque hunc in iis locis regnaſſe, & de ſe mari nomen reliquiſſe.* cuius quidem opinionis videtur fuiſſe Plinius, dum ait. *Antè ratibus naũigabatur inuentis in mari rubro inter inſulas à Rege Erythra.* Apertè id affirmauit Dio Caſſius in Traiano. *Recepta Cteſiphonte Rubrum dehinc mare nauigare inſtituit. Sinus hic ex Oceano Indico in Arabiam profunditur, quem Erythreum mare ab Erythreo rege, qui illud tenuit, poſteri appellauêre.* Eandem ex eodẽ opinionem in eiuſdem Traiani vita tenuit Xiphilinus. Philoſtratus quoque huic ſubſcripſit

In vita Ap. l. 3. ſententiæ. *Rubrum mare* (ait ille) *vehementer cœruleum eſſe tradunt: denominant autem Rubrum* (*vt ipſi perhibent*) *à Rege Erythra, id eſt rubro, qui ex ſuo nomine mare denominauit.* Eandem ſecutus videtur Dyoniſius Afer, ſiue eius interpres Priſciamus

In Periegeſi.

Vlterius pergas ſi poſt Carmanida ſummam
Ogyris occurrat: qua dicitur eſſe ſepulchrum
Regis Erythræi dederat qui nomina Ponto.

Feſtus quoque Auienus de Erythræo agens mari.

In orbis deſcipt.

Ogyris inde ſalo promit caput aſpera rupes
Carmanidis, qua ſe pelagi procul inuehit vnda.
Regis Erythræi tellus hæc nota ſepulchro
Tenditur, & nudis iuga tantùm cautibus horrent.

In lexico. Suidas. *Erythreum* (ait) *mare dicitur ſinus Perſicus nõn à rubro colore fluctuum, vt nonnulli putant, ſed à quodam*

quodam Erythra illis in locis rerum potito. Ex recentioribus Volaterranus. *Ipſum verò mare Rubrum ſinu continetur Arabico ab Erythro Rege eius regionis nomen accipiens,quod apud Latinos rubrum ſignificat;cùm minimè rubeſcat. autores Curtius & Philoſtratus in vita Appollonij.* Hæc ille. Andreas verò Corſalius, licet non ab Erythra Rege inditum mari nomen referat,negare tamen videtur à Rubro illud colore dictum;ſic enim ille. *Et ſuperatis faucibus maris rubri neſcio qua de cauſa ita denominati, cùm colore quidem ab aliquo alio mari non differat.* Ita prædicti recentiores, & antiqui de Rubri maris nomine ſcripto teſtati ſunt. Cuius ſententiæ oppoſitum ſenſêre alij, rubrum mare ita dictum affirmantes à rubro aquarum colore, non quem reuera in ſe ipſis habeant aquæ, ſed quem ab arenis, & terra rubri coloris, quæ tam in profundo quàm in litore maris videantur, nomen ſint mutuatæ,& ſpeciem. Sic Iſidorus noſter his verbis. *Rubrum autem mare vocatum eo quòd ſit roſeis vndis infectum: non talem naturam habet,qualem videtur oſtendere, ſed vicinis litoribus vitiatur gurges, atque inficitur,quia omnis terra quæ circumſtat pelago, rubra eſt, & ſanguineo colori proxima. Ideoque inde minium acutiſſimum excerpitur, & alij colores, quibus pictura variatur;ergo cùm terra hăc habeat naturam,fluctibus ſubinde diluitur, & quicquid adhæſum eſt,in colorem cadit: ob hoc etiam in iis litoribus gemmæ rubræ inueniuntur: lapillus enim huiuſmodi humo inuolutus,cùm inter arenas attritus eſt,& terra colorem habet,& maris.* Id etiam alibi ipſemet planè innuit, dum, *Quid mare* (inquit) *rubrum,niſi ba-*

Geog. l. 12.

In quadam ad Laurentium Medicem epiſt. Tom. 1. Nauiga. Rham.

Orig. l. 13. c. 17.

In Exodum c. 19.

In Ioann. to.11.cap.3. *ptiſmum Chriſti ſanguine conſecratum?* Quæ quidem Auguſtini verba ſunt;ſic nanque ille. *Quid mare rubrum? iam mare: quare Rubrum? ſignificabat mare illud rubrum Baptiſmum Chriſti; vnde rubet Baptiſmus Chriſti niſi ſanguine Chriſti conſecratus?* Quod

Tomo 9.& 18. & alibi ſæpe repetit. Hoc ipſum de maris huius nomine aliqui affirmauêre recentiores inferiùs citandi. Alij denique vtranque opinionem retulêre, neque improbata, neque approbata altera, quin & addidêre alias. Strabo ex Artemidoro.

lib.16. *Dicit enim quoſdam putare mari rubrum eſſe nomen à colore propter reflexionem radiorum apparente, vel à Sole, cùm ſupra verticem eſt, vel à montibus ex aduſtione rubentibus, nam vtroque modo putari. Cteſiam verò Gnidium obſeruaſſe fontem quendam eſſe, qui aquam rubicundam, ac minio plenam in mare emittat. Agatarchidem autem à Boxo genus quodam ſumpta tradidiſſe Perſam quendam Erythram nomine, cùm equorum armentum leæna æſilo exagitatum vſque ad mare compelleretur, atque inde in inſulam quandam tranſmitteret, primum cōſtructa rate in inſulam eam trāſiuiſſe, animaduerſoq́; commodè habitari poſſe, armētum rurſum in Perſiam abegiſſe, ac miſſis in eam, & in alias inſulas, & in maritimam oram colonis pelagus de ſuo nomine appellauiſſe. Alios verò Perſei filium Erythram aſſerere, qui in his locis imperarit.* Hæc Strabo. Plinius.

l.6.c.23. *Irrumpit deinde & in hac parte geminum mare in terras, quod rubrum dixêre noſtri: Græci Erythreum à Rege Erythra; aut (vt alij) Solis repercuſſu talem reddi colorem exiſtimantes: alij ab hac arena, terraq́, alij tali aqua ipſius natura.* Solinus. *Vltra Peluſiacum oſtium Arabia eſt ad rubrum pertingens mare,*

Polyhiſt. cap.46. *quod*

quod Erythreum ab Erythra rege Perſei, & Andromedæ filio, non ſolùm à colore appellatum Varro dicit, qui affirmat in litore maris iſtius fontem eſſe, quem ſi oues biberint, mutent vellerum qualitatem, & antea candidæ amittant quod fuerint vſque ad hauſtum, ac fuluo poſt modum nigreſcant colore. Martianus qui ex Solino videtur ſumpſiſſe verba. *Vnde vltra Peluſiacum oſtium Arabia eſt ad rubrum pertingens mare, quod Erythreum ab Erythra Rege Perſæ & Andromedæ filio vocitatum, à colore etiam dictum rubrum, nam fons eſt in litore, quem cùm greges biberint, in rubrum colorem incipiunt mutare lanas.* Sabellicus ex recentioribus. *Eratq́; Alexander haud procul à mari quum Nearchus, & Oneſicritus illi affuerunt, affirmabant hi præter alia multa, quæ eo tractu explorauerant memoratu digna, ſtultè perſuaſum eſſe vulgo rubras alicubi eſſe maris aquas, quin ab Erythro Rege nomen pelago inditum credere ſe, cuius ſepulchrum eius gentis literis inſignitum in inſula haud procul à terra intuiti eſſent: hæc illi, quorum eſt Curtius autor. Alij aquam videri rubram, etſi non ſit, affirmant, ſeu quia rubens ſit arena, qua leuiter commota talis exiſtat in fluctibus color, aut quia montium, qui argiloſi ſint, repercuſſu pacata pelagi facies fuceſcat.* Et hæ ſunt in vniuerſum Antiquorum ferme omnium, & recentiorum aliquot circa Rubri maris nomen opiniones: quas nos ex Neotericorum fide (complures enim ex eis oculati teſtes) examinare voluimus. Alphonſus igitur Albuquercius ducum ſui temporis ſiue animi magnitudine, ſiue rei militaris ſcientia, & rebus fœliciter geſtis poſtponendus nulli, in quadam ad Emanuelem immortalis

lib. 6.

Ennead. 4. l. 6.

talis

Decad. 2. ſuæ Aſiæ l.1. cap.1.

talis memoriæ Luſitaniæ Regem epiſtola (referente Ioanne Barros) optimè ait huic mari Rubri nomen conuenire: quo enim tẽpore ipſe voluit maris huius fauces (portas vulgò vocant) claſſe penetrare, ſeſe vidiſſe affirmat maximam aquarum vim inde exeuntem rubro infectam colore, quæ quidem extendebatur Adenum verſus, Antiquis (vt Marius Niger vult) Adedi (vt verò Ioannes ipſè Barros) Madoce dictum, neque Occlis, vt falsò ſenſit Iouius: ac eodem tinctum colore viſum id totum mare, quod ex ſummis nauium carcheſiis, oculis poterat perluſtrari. Progreſſum vlteriùs in maris interiora eodem ſæpe colore maculata deprehendiſſe: cuius rei cauſam cùm à Sarracenis nauiculariis illius maris peritis ipſe quæſiiſſet, intellexiſſe demum cauſam coloris eſſe aquarum ab imo mari reuolutionem; cùm enim mare illud præ cæteris minimæ ſit altitudinis, ac ventorum turbinibus in ima penetrantibus frequenter agitetur, reuolutionem arenarum, & argillæ, quæ ſunt in profundo rubri coloris, ventorum vi ſubtùs vndas huc, illuc fluctuantium, hunc aquis colorem præſtare, & cùm fluxui, ac refluxui maris nullum aliud pateat oſtium præter freti huius fauces, ideò frequentiùs eas tales coloris rubri maculas ventis, & vndis erumpere in vaſtum mare voluentibus, ac argillam, & arenam ſecum aſportantibus, videri. Ita Albuquercius, Ioannes Caſtrius, qui Prorex Indiæ poſtea fuit (referente eodem Barros) cùm in eam cum Stephano de Gama, Vaſci de Gama Vidigeira

digeiræ Domitis filio pro rege deueniſſet, atque ſub eiuſdem Stephani auſpiciis fretum hoc vſque ad Arſinoë oppidum, vulgò *Suez*, penetraſſet, ac elaboraſſet anxiè in nominis huius cauſa perueſtiganda, rémque cum aliquot Sarracenis naucleris, aliiſque hominibus non indoctis cõmunicaſſet, id ſcripto teſtatus eſt. Cùm Gamæ claſſis Æthiopiæ oram legeret, Abaſſiam, dictam (Arabiæ nanque præter Taurum oppidum, nullum alium tetigit portum) eſſétque triremium, aliorúmque nauigiorum, quę facilè poſſent mare illud vadoſum nimis ſuperare, vidiſſe ſe maximas quaſdam rubri coloris maculas in mari, quæ quidem magnum illius occuparent ſpatium, ſæpiúſque ex illa aqua cados aliquot extrahi feciſſe, quæ tamen nihilo erat obſcurior, aut minus pellucida. & cryſtallina cæteris aquis vaſti extra fauces Oceani; iuſſiſſe etiam vrinatores quoſdam in mare deſcendere, extraxiſſéque illos è profundo maris materiam quandam rubram coralio ſimilem; aliam verò lanugine cooperam coloris eius, quem recentiorum vulgus Latinorum, Aranciatum, nos *Naranjado* dicimus (qui fortaſſe luteus antiquis; aut chryſomeleus.) Aliunde verò vbi maculatum viridi colore cernebatur mare, extraxiſſe lapides quoſdam viridis coloris. Vnde verò aquæ viſebantur albæ, arenas candidiſſimas; has verò maculas reperiſſe ſe per totum ferme id maris ſpatium, quod inter ciuitatem Zuaquen, & portum Alcocerij dictum, interiacet, id eſt centum

tum triginta leucarum,& eo amplius. Addit ipſe è faucibus egreſſum illius freti vſque ad Fartaque Promontorium, Syagros Antiquis dictum (ſi Barrerio credimus) vidiſſe ſe coopertum mare maculis rubris,ita magnam boum copiam illic iugulatam diceres,aquam verò illam cado extractam, claram ac cryſtallinam inuentam:vnde apparebat planè limo & arenæ maris illum ineſſe colorem rubrum. Redarguit etiam mẽdacij eos, qui mari talem prouenire colorem dixere à litoribus,quæ rubri eſſent coloris: ipſe enim toto illo itinere nullum deprehendit litus, promontorium nullum, quod tali eſſet maculatum colore, ſaltem quod animaduerſione dignum iudicaret. Hæc ille,& alia multa, quæ videre eſt apud Ioannem Barros: ex quibus omnibus concludit optimè ipſemet Barros diligentiſſimus vir, nec non ex aliis Luſitanorum anterioribus, ac poſterioribus nauigationibus falſam eſſe omnem aliam opinionem tam Græcorum, quàm Romanorum circa nominis maris huius cauſam, præter eam quæ ex arenis, & limo Rubri nomen accepiſſe mare hoc iure aſſeruit: non enim aut Græci, aut Romani adeò accuratè illud nauigarunt, nautica bolide,& aſtronomico inſtrumento, Aſtrolabio dicto,eius naturam, & nominis cauſam explorare cupientes,quemadmodum fecere Luſitani: atque ideo credẽdum non eſſe ab aliquo rege Erythra, qui in illas fuerit dominatus regiones, ſed à ſe ipſo mare illud nomen accepiſſe. Sed & Odoardus etiam Barboſſa Luſitanus ita de mari rubro. *Sinus hic plura habet nomina, dicitur Arabicus,*

In Summario Regno.

quatenus

quatenus Arabiam ex altera tangit parte, ex altera verò mare Rubrum, eo quòd in ſuis litoribus Arſinoem verſus (vulgò Suez) terra videatur rubeſcere, & ab Antiquis Erythreum dictum, id eſt rubrum. Simon Maiolus ex Diuo Iſidoro cauſam huius nominis affert, quæ eadem cum hac eſt (vt vidimus) eámque ipſe valde probat, nec aliam affert. Nos itaque perpenſis omnibus hiſce ſententiis, rationibúſque Ioannis Barrij (vt æquum eſt) probatis; experientiæ, & oculato Luſitanorum, & aliorum teſtimonio recentiorum fidem potiùs adhiberi debere cenſuimus, quàm Antiquorum minùs veris, & longè petitis relationibus. Quod enim attinet ad Curtium, & Arrianum (cæteri enim ab iis accepêre) illi Nearcho, & Oneſicrito minùs exactè eorum narratione examinata, vel credidêre, vel contradicere nõ curarunt; ad ipſos enim, vt poſt ſcriptores rerum Alexandri, ſolum pertinebat ea quæ illius duces retuliſſent, ſiue falſa, ſiue vera, in hiſtoriam redigere: atque ita ſiqua ſubeſt (vt ſubeſt) culpa, ea certè ab Oneſicrito, & Nearcho abſque dubio commiſſa eſt, vnde illos iure reprehendit his verbis Sabellicus. *Nec illud video, quod ad illorum nauigationem attinet, quonammodo Rubri maris naturam tam citò illi exploratam habere potuerint, quum priuſquàm in Perſidem venerint, Alexandro occurriſſe dicantur; cùm Rubrum mare dici conſtet, quod à Perſico ſinu in Arabiam extenditur. Sed fides apud illos erit, qui hæc tradiderunt.* Ita Sabellicus. Sed nil mirum; prædicti enim duces mendaces habiti ſunt etiam ab Antiquis. Strabo. *Sanè quicunque de India ſcripſerunt, pleraq;*

mentiti

rum, Ciuit. & popul. Orientaliũ. tom. 1. nauigat. Rhamuſi. Dierum can. col. 10.

Vbi ſuprà.

l. Geog. 2.

mentiti ſunt,præ reliquis Daimachus,proximè Megaſthenes, Oneſicritusq́, & Nearchus, aliiq́, tales. Sed alibi quoque ipſemet Strabo Oneſicritum nominans,hęc ſubdit. *Quem meliori iure fabuloſarum, & incredibilium de Alexandro narrationum, quàm gubernatorũ naualium eiuſdem rectorem dicere poſſis.* Quod quidem manifeſto exemplo comprobauerat ille priùs: Oneſicritus enim Indiam eſſe affirmauit Trientem orbis habitati, Nearchus quatuor menſium iter per campum, cùm tamẽ vterque exiguam admodum Indiæ partem, orbis verò habitati non magnam peragraſſet. Credo itaque,nec vana fides,ita me Deus adiuuet, Regem hunc Erythram, à quo iſti mari nomen inditum finxêre, conſanguineum, aut affinem fuiſſe Regum illorum noſtratum Tagi, & Bœti, à quibus Tagum, & Bætim noſtrum denominatos moriones aliqui;Aniani Beroſi ſectatores crediderunt;quare non poſſum non mirari prædictum Viterbiẽſem Anium, vt pote totius arbitrum antiquitatis,regnorúmque diſpenſatorem, Erythrã hunc Regem Hiſpanię non feciſſe,quãdoquidẽ& Erythria, ſiue Erythrea Hiſpaniæ adiacẽs inſula* Bœticæ ſecundùm aliquos (ea nimirum,quæ Gades,poſtea vulgò *Badiz*, Straboni,& Solino, aut altera illi proxima vt Plinius, & Feſtus Auienus ſensêre) vel ſecundùm alios, Luſitaniæ, vt affirmauit Mela,& ex aliorum ſententia Plinius:quàm indecorum ſit (bone Deus) nomen aliquod priſcum vel fluminis,vel maris,vel Prouinciæ ab aliquo etiam priſco Rege in familiam nõ fuiſſe adoptatum. Cùm ſatius ſit affirmare Regem Ery-

thram

lib. 15.

* nullã hoc nomine inſulam eſſe in Hiſpania affirmat Ariſt. l. de mirandis. Sed quanta illi in rebus Hiſp. fides adhibenda alibi dixi.

Strab. l. 3. Solin. c. 36. Plin. l. 4. c. 22 Auien. in Deſcript. oræ maritimæ Mela l. 3 c. 6 Plin. vbi ſuprà

thram à mari Erythreo,in quo rerum potitus ſit, nomen accepiſſe,quemadmodũ certo certius eſt Regem Hiſpanum, Gallum, Polonum,Anglum ab Hiſpania, Gallia, Polonia,Anglia,quibus dominantur,denominatos,& non è contrà.Atq; ita ſiquis vnquã fuit Rex, qui in mari Rubro (vt ait Plinius) rates inuenit, is certe Erythra ſubſtãtiuo pro adiectiuo nomine ab Erythreo mari dictus fuit. Quòd ſi recentiorum aliquis, vt Andreas Corſalius adnauigato illo mari eius aquas à cæteris colore non differre affirmauit, verum quidẽ aſſeruit, vt vidimus ſuperiùs, non tamen ideo ex illius autoritate rubras videri aquas ſæpiùs plurimis in locis negandum, nam neque ille hoc negauit, neque ſi negaſſet,fides illi eſſet adhibẽda, qui vel non diligenter hoc examinaſſe credẽdus, vel forte non vidiſſe pacato tunc mari, nec Vbi ſuprà.

——— *turbantibus æquora ventis,*

vt ait Lucretius;& ſic nulla arenarum, & limi facta reuolutione,vnde aquis prouenit color. Sed quoniam ſuperiùs ex Sabellico retulimus, Rubrum mare dici omne id, quod à Perſico ſinu in Arabiam extenditur,ex re viſum mihi eſt,conciuis mei Senecæ poëtæ Tragicorum facilè Principis partes agere, eúmque ab iniuſta vindicare nota Martini Antonij Delrij viri aliàs eruditiſſimi ,ac cui non parum noſtra debet Hiſpania, ne dicam Orbis totus. Is enim in illum Senecæ locum in Troadibus,

Et qui renatum prorſus excipiens diem, Act. 1. Scen. 1.
Tepidum rubenti Tigrim immiſcet freto.

Ex Herodoti(inquit)*in Clio,Diod.Bibl.l.2.Q.Curt.*

l.6.Ioſephi l.1.Antiquitatum cap.2.B.Hieronymi, & aliorum ſententia hæc eſt. Res tamen ipſa teſtatur Euphratem,&Tigrim in mare Perſicum non in Erythreũ mare ſe exonerare.Idque ab Ariano l.7.Hiſtoriæ Alexandri, Ptolemæo, Mela, Plinio, & Solino traditur. Diuerſas putat ille has eſſe ſententias, poſſétque priori grauiſſimum ſcriptorem Polybium ex antiquis,ex recentioribus verò Sabellicum addere; Poſteriori verò Geographorum lõgè diligentiſſimum Strabonem plurimis in locis,Feſtũ Auienum,& Priſcianum in Periegeſi; ex recentioribus verò Volaterranum.Sed fallitur optimus Senecæ Scholiaſtes,lapſúſque etiam eſt in hoc Guilandinus,ſequuti forſitan antiquiores Senecæ interpretes, Badium Aſcenſium, & Bernardinum Parmenſem,qui idem ſenſerant: Mare enim Rubrum duos comprehendebat ſinus,Perſicum ſcilicet, & Arabicum (vt bene ex Plinio, & Solino adnotauit Ortelius) quin & latiùs id nomen patere idem probare conatus eſt ex Oroſio, & Liuio, nimirum vt Rubri maris nomine Oceanus Eous etiam extra ſinus comprehenderetur, & Oroſius quidem ita.*A Rubro mari,id eſt ab Oceano Occaſum verſus extenditur.* At in Liuio intelligendo nonnihil meo iudicio dormitauit vigilantiſſimus alioqui vir Ortelius:non enim (vt ipſe vult) Rubrum mare terrarum vltimum finem amplecti, vt Oceanus amplectitur Indicus, ait Liuius, ſed è conuerſo terrarum vltimum finem, mare ipſum Rubrum amplecti, quod videlicet duos illos ſinus, Perſicum, & Arabicum in ſe recipiat; Verba Liuij hæc.*Arabas hinc Indiámq;, qua terrarum*

Polyb.l.9. Sabell.En. 2.l.6. Strab.l.11 & 15. Auien.in deſcript.Orbis Volaterr. Geogr.l. 12. In libell.de Papyro.

In ſuo Theſ.

lib.1.

rum vltimus finis Rubrũ mare amplectitur, peragrauit. quanuis verum ſit poſſe aliquãdo apud Auienum, & Dionyſium ſub Oceani Rubri nomine Indicum etiam æquor intelligi, quemadmodum expreſsè inuenitur apud Martialem. lib.45.

Quidquid Erythraa Niger inuenit Indus in alga. l.10. Epigr. 16.
Illud tamen more poëtico dictum. Quod verò Rubri maris nomine vterque ſinus intelligatur, Arabicus, & Perſicus, docent manifeſtè Plinius, & Solinus ſuprà citati ab Ortelio. Ille poſt ipſa verba capitis vigeſimi tertij libri ſexti in fine, quibus nominis maris rubri cauſas retulit varias (vt iam vidimus) ſubdit ſtatim in initio capitis ſequentis abſolutè (quo verior appareat opinio negantium Plinij libros in capita eſſe ab ipſo diuiſos.) *Sed in duos diuiditur ſinus, is qui ab Oriente eſt Perſicus appellatur, XXV. M. paſſuum circuitu, vt Eratoſthenes tradit. Ex aduerſo eſt Arabia, cuius XII. M. paſſuum eſt longitudo. Rurſus altero ambitu ſinu Arabico nominato Oceanum qui influit Azanium appellant.* Solinus verò. *Irrumpit hac litora Rubrum mare, idque in duos ſinus ſcinditur, quorum qui ab Oriente eſt, Perſicus appellatur, quandoquidem oram illam habitauêre Perſidis populi: vicies & ſexagies centena millia paſſuum circuitu patens. Ex aduerſo, vndè Arabia eſt, alter Arabicus vocatur. Oceanum verò, qui ibi influit, Azanium nominarunt.* quibus adde Martianum Capellam, qui ſic. *In his Rubrum mare litoribus ſinu gemino diſparatur. Verum Orticus Perſicus dicitur propter habitationem Perſarum, qui ſinus vicies, & ſexaginta millia circuitu patet. Ex aduerſo alter Arabicus vocatur.* Quod vali- Polyhiſt. c. 68. lib.6.

diſſimo etiam probatur argumento, in ratione ſaltem eorum, qui Erythræum mare ab Erythra Rege nuncupatum dixerunt; illius enim Regis ſepulchrum creditum (Ogyram videlicet inſulam) non in Arabico ſinu, ſed in Perſico iuxta Carmaniam poſuêre Curtius, Auienus, & Dionyſius Afer, vt vidimus. Nomen itaque Rubri maris apprimè competebat abſque dubio in eorum opinione Perſico ſinui, licèt recẽtiores Arabicum duntaxat, aut mare de Meca, & potiori quidem iure Rubri nomine hodie intelligant. Meritò igitur Seneca noſter Euphratem, ac Tigrim in Rubrum mare influere dixit: quandoquidem illi in Perſicum ſe exonerant ſinum (vt omnes credo ſenſiſſe) nullus enim, qui in mare Rubrum hos influere dixit fluuios, Arabici meminit ſinus, vt bene adnotauit Ortelius, quod etiam planè voluiſſe videtur Strabo, qui cùm paſſim Euphratem, & Tigrim in Perſicum elabi ſinum affirmaſſet libro vndecimo, è veſtigio deinde hæc addit. *Flumina Armeniæ ſunt multa, notiſſima horum in Euxinum mare exeuntia Phaſis, & Lycus, (pro quo non rectè Thermodontem Eratoſthenes ponit) In Caſpium autem Cyrus, & Araxes, in Rubrum mare Euphrates, & Tigris.*

De

De Ægyptianis, ſeu Zingaris; & vnde illis origo.

CAPVT L.

VVlgo notum eſt errabundum illud viliſſimorum hominum genus, quod Europam hodie totam vicatim peruagatur. Ægyptiani nobis, ſeu, *Gitanos*, Italis, *Zingani*, aut *Zingari*, ſiue *Cingali*, Gallis *Boëmiani*, vulgò *Baumiens*, ſuperioribus Germanis *Ziegeiner*, & *Heidem*, inferioribus verò *Egyptenarem*, & *Hepliedem*, quaſi gentiles, & Ægyptij dicti. Quæ gens, imò gentium fæx omnium, ac ſentina, Nomadum more nuſquam fermè certas habet ſedes, in ſuburbiis ſub dio plerunque degit, aſſueta, ———*humiles habitare caſas,*

Pauperis & tuguri congeſtum ceſpite culmen. Verg Ecl.2.

colore ſubnigro: maxima enim matribus eſt *fuſcandi cura coloris* infantulis Soli expoſitis. Fœminæ exotica vbique veſtiuntur forma, victum oſtiatim quæritant, quo prætextu domos, & apothecas furaciſſimè ſcrutantur, Chiromanticas ſe eſſe ſimulant, egregiè interim doctæ ad ſubtrahendam furtim è marſupio credulorum, quibus futura prædicunt, pecuniam. Viri quandoque ferrariam exercent artem, vt plurimùm tamen quadrupedum interceptores (Abigeos &

Idem Ecl. 1. Ouid. Triſt. 2.

l.1.&3.D. de Abigeis. Paulus Recept.ſent.l.5. tt.10.l.8. § ſiqua.c. de Repudiis.

Abactores I.C. vocat)aſellorũ pręcipuè,& equorum,quæ deinde aliò tranſlata,eo vẽdunt animo, vt emptorem decipiant:omnia enim illis fas,iura nulla nulla fides,ſed neq; Chriſtiana ferè quam ſe profiteri dicunt, quid namque Fidei noſtræ cum fraudibus?cum latrociniis?cum veneficiis,quibus illi vbique locorum dediti? Præfectum, cui obediunt ex ipſis creant,Comitem vocant,ſed tamẽ aut generis,aut morũ claritate nihilo cæteris meliorem,vt illud meritò Prouerbij loco vſurpatum ſit in Hiſpania, *Tan ruyn es el Conde, como los Gitanos.* qui plura de his velit, Sebaſtianum Munſterũ videat, & Albertum Krantzium, qui eadem prorſus cõceptis penè verbis ſcripsêre, ita vt iure dubitet referens doctiſſimus, ac piiſſimus vir Martin Antonius Delrius in ſuis diſquiſitionibus magicis, vter ab altero illa deſumpſerit. Meritò itaque prædictis de cauſis à Franciſco I. Valeſio inclytæ memoriæ Rege (Arnoldo Ferrono teſte) Galliæ finibus excedere iuſſi. Sed & tota quoque Germania iuſſi pariter excedere errones hi, velut Turcarum exploratores, Caroli Quinti conſtitutione in Comitiis Auguſtæ Vindelicorum anno 1549. habitis, Petro Gregorio Toloſano autore. Hiſpania etiã eos abire plurimis pragmaticis ſanctionibus à Catholicis Hiſpaniarũ Regibus Ferdinãdo & Elizabetha, Carolo, & Philippo iuſſum eſt; neque iniuria, quãdoquidem annis præteritis Iuliobrigam vrbem, vulgò *Logroño* peſtilẽti laborantem morbo, & hominibus vacuam inuadere hi, ac diripere tentarunt, perfeciſſẽntque ni Deus O.M. cuiuſdam bibliopolæ opera in eorũ capita,

Munſter.l.3. Coſmog fo. 267. Krantz.l.11. Saxonię.c.2. 2.p.l.4.c.3. q.5.

In vita Frãciſci.

Syntagmat, iuris l.34.c. 16.n.13. ll.11. 12. 13.l. 8 tt.11. nouæ Compilationis.

quam

quam vrbi moliebãtur, perniciem auertiſſet. Talis igitur hominum colluuies vnde orta ſit *Grammatici certant, & adhuc ſub iudice lis eſt.* Quot enim hiſtorici, qui horum meminêre, tot ferè ſentétiæ circa eorum originẽ. Id certè ex hiſtoriis conſtat, teſtibus Genebrardo, Munſtero, & Ortelio, gentem hanc Anno Domini 1417. in Germania primò viſam, Europæis noſtris primùm innotuiſſe. Pius Papa II. qui & Æneas Syluius, eos arbitratur à Zogoris populis, qui Caucaſi radices inhabitãt, emanaſſe; Philippus Bergomas ex Chaldæa; Polydorus Vergilius Syros dicit, & ritus Sacerdotũ Syriç Deç, quales depingit Apuleius, adhuc retinere. Alciatus origine eſſe Antas Iſtri fluminis accolas credit, quos à veteribus Sporos dictos, quaſi ſparſim, & vulgò errãtes Procopius refert. Marius Niger ab ea Africç parte, quç Plinio, Solino, Martiano Zeugitana, & Africa propriè dicitur. Volateranus, qui (teſte Alciato) quartũ Procopij de bello Vandalico librũ trãſtulit, Mauruſios eos quondã fuiſſe, & à Sarracenis pulſos ibi notat: Rhodiginus idẽ exiſtimat. Auẽtinus ex cõfinibus Turciæ, & Hongariæ eos ad nos ducit, Bellonius ex Bulgaria, Vvalachiáque originẽ habere ait, vbi olim Sigynni, vox haud aliena à *Ziegeinèr*, & idẽ genus, ſe in itinere, quo Cairo Macareã itur, itẽ alicubi ad Nili fluminis ripas reperiſſe, ſed & ibi pro aduẽtitiis haberi ſubiũgit; Theuetus dicit eos ibidẽ ab Arabibus, & Mauris, *Raſel herami*, id eſt latrones nuncupari. Hos Ioannes Leo in Africa quibuſdã in locis, vt in Agades, & Regni Nubiæ cõfiniis degere teſtatur. Hçc de his adeò diuerſa ſcri-

Genebr. Chronol. l. 4.
Munſt. vbi ſuprà.
Ortel. in ſuo Theſauro.
Suæ Geogr. c. 27.
B Supplemẽt. Chro.
Polyd. l. 7. De inuẽtor. c 8.
Parerg. l. 5. cap. 8.
Rhodig l. Antiq. lect. 18. c. 38.
Auentin. in annalib. Boior. l. 7. fol. 826.
Bellon. l. 2. cap. 41.
Apud Ortel. vbi ſup.

ptores, ex quibus quem potiùs ſequi debeamus, non ſatis liquet, quandoquidem ipſamet gens ſuam reuera ignorat originem, quanuis ſeſe ex Ægypto minore ortos affirmẽt illi, atque ob iniunctam ſibi pœnitẽtiam per orbem peregrinari, cuius rei literas Imperatorum ſeſe habere dicũt; hæc refert Munſterus, ſubiungítque Heidelbergæ ſe ab eis literas illas extorſiſſe, vidiſſeq; Sigiſmundi Imperatoris eſſe, in eiſque mentionem fieri, maiores horũ ex Ægypto minore ortos, eo quòd deſerta Chriſtiana fide ad gẽtilitatis errorẽ relapſi fuiſſent, per aliquot annos demũ pœnitẽtia iniuncta per annos totidem, aliquos ex eorũ familiis per orbem peregrinari iuſſos, cuius tamen pœnitentiæ tempus iamdudum euanuiſſet. Ita Munſterus. Septem annorum hanc fuiſſe pœnitentiam ex ipſorum ſententia irridens retulit Auentinus. Idem ferè quod Munſterus ſuppreſſo nomine refert Laurentius Palmyrenus Valentinus, niſi quòd Poloniæ Regis eas fuiſſe literas aſſerit, in eo fortè lapſus, quòd pro Sigiſmũdo Imperatore, Sigiſmundum Poloniæ Regem Auguſtum dictum intellexerit. Addit ipſemet Palmyrenus, virum illum, qui ab eis literas illas extorſit, Ægyptio eos alloquutum ſermone, ac nequaquã intellectũ ab his, temporis, quo à patria exulabãt, diuturnitatem cauſantibus; Vulgarẽ verò Græcã, qua Peloponeſi, vulgò, *Morea*, & inſularũ Archipelagi incolæ vtuntur, quoſdã intellexiſſe, alios verò non item. Breuiter ergo vniuſcuiuſq; autoris opinione examinata, noſtrã exponemus ſententiã. Et Pius quidẽ Papa non ſanè firmis cõiecturis hos

Vbi ſuprà.

Vbi ſuprà.
In l. Eſtudioſo Corteſano.

hos putat à Zogoris originem trahere, eo ſcilicet ſolum quòd Italis dicantur Zingari, quod quidẽ nomen Zogorum nomini aliquantulùm eſt affine. Sed quid ſi Ægyptianos, aut Boëmianos eos vocemus? Sed neque Philippi Bergomatis, aut Polydori Vergilij Chaldæos, & Syros eos exiſtimãtium magis mihi probatur opinio; quãtunuis enim Syriæ Deæ ſacerdotibus ſimiles iſti ſint, illud certè falſum omnino eſt, homunculos hos apud Italos Cilices vocari, quòd ex Cilicia, quæ Syriæ proxima eſt (vt ait Polydorus) proficiſcantur: non enim ab Italis ita vnquam vocati, quo magis mirer Italum hominem talia ſcripſiſſe. Neque Alciati placet ſententia, Antas Iſtri fluminis accolas eos aſſerentis, nam licèt Spori olim dicti à priſcis Antæ, quòd diſperſi, & ſeorſum ſinguli habitarent, quòd loca ſæpe mutarent, tale illis nomen commune cum Sclauinis tunc temporis fuit; hodie mos ille mutandi loca communis etiam eis cum Tartarorum gente, cum Arabum, Afrorum, vulgò, *Arabes*, cum multis denique aliis: Adde, quòd callidi hi Ægyptiani, Boëmiani, aut Zingári, & malefici omnes, de Antis verò ita Procopius. *Callidi tamen, ſiue malefici minimè ſunt*. Sed neque à Zeugitana regione, vbi hodie Regnum Tunetanum, vulgò, *Tunez*, profectos (vt exiſtimat Marius Niger) credibile eſt, cùm quia innotuiſſent primùm Italiæ, cuius ex aduerſo Carthaginenſis ora ſita eſt, déque eorum migratione meminiſſent hiſtorici; tum quia Chriſtianam hi profitentur fidem, cùm tamen iamdu- De bell. Goth. l. 3.

dum multis abhinc annis ab Africana exulet regione noſtra religio, neque vbi interim hæc delituerit gens, poſſit intelligi. Sed neque Maurufij, vt Volaterrano, & Rhodigino placet, eſſe poſſunt ob prædictas rationes; Hiſpaniæ enim, cui oppoſita eſt Mauritania, innoteſcere debuiſſent primò, &c. Deinde, quia licèt Maurufij priùs (vt Procopius vult) ſub Iebuſeorum, Gergeſeorumque nomine arma Ieſu filij Naue formidantes, Palæſtinámque deſerentes in Ægyptum migrauerint, quam deinde ob numeroſam ſobolis multitudinem deſerere coacti, eam Africæ oram, quæ vtranque amplectitur Mauritaniam, occupauerint, in quarum altera ad oppidum Tingem ab ipſis ædificatum, ex albo lapide duæ conſtitutæ ſunt columnæ Phœnicum lingua huiuſmodi literas inciſas cõtinentes, *Nos à facie fugimus Ieſu prædonis filij Naue*. Licèt, inquam, hæc ita ſe habeant, infirmum certè ſuæ opinionis, ne dicam nullum, Volaterranus, ac Rhodiginus fundamentum iaciunt, hos affirmãtes Ægyptianos Maurufios eſſe, olim Africa pulſos à Sarracenis, cùm non à Sarracenis, ſed à Vandalis pulſi fuerint Maurufij, neque eſt cur potiùs hi dicantur Maurufij, qui à Vandalis, qui à Gotthis, quàm Gotthi, qui à Sarracenis ex Tingitana pulſi ſunt; & Maurufiorum quidem nomen à Vandalis extinctum cõſtat, quouſque illud Sarraceni Arabes in Chriſtianorum perniciem, quibus Maurorum ſibi nomine arrogato adeò ſunt infenſi, velut ab inferis excitarunt. Bellonij certè ſententia Ægyptianos, ſeu Zingaros

De bello Vandal. l. 4.

Zingaros hos ex Bulgaria, Vvalachiáque originẽ habere aſſerentis (à qua nihil ferme diſtat Auentini ex confinibus eos deducentis Turciæ, & Hũgariæ) quanuis conjecturis duntaxat nitatur, mihi tamen magis probatur cæteris omnibus, neque iniuria (vt credo) & hoc triplici de cauſa. Primò, quia reliquæ circa huius gentis originem ſententiæ nullo probabili fulciuntur fundamẽto, vt oſtendimus, mitto noſtratis vulgi opinionem, Ægyptiam eam falsò credentis, quandoquidem vbique locorum diuerſa hi ſortiti nomina, pro aduenis habentur, quin & in ipſamet Ægypto, Bellonio teſte, vbi à Mauris, & Arabibus *Raſelherami*, id eſt latrones nuncupari ex Theueto retulimus, ita vt Ægyptiorum illis nihil (veſtes excipias muliebres, quæ cum antiquis Ægyptiarum qualemqualem habent ſimilitudinem, vt oſtendit Maginus) penitus inſit. Secundò, quia innotuiſſe hanc gentem primùm Germaniæ (vt ſuperiùs diximus) argumento nobis eſt, exiguam inter ipſammet Germaniam, & regionem, ex qua gens orta, intereſſe diſtantiam. Denique, quia eorum lingua *Slauica*, ſeu *Sclauina*, (quæ vulgò nobis, *Eſclauona*, Italis *Schiauona*) eos arguit vel Sclauinos origine, vel Sclauinis affines, aut finitimos. Linguam autem eorum eſſe Slauicam Alciatus plane affirmauit, quam etiã Venedicam eſſe, quæ eadem cum Slauica eſt, experimento ſe cognouiſſe aſſeruit Auentinus: Venedi nanque Germaniæ olim populi Tacito, Plinio Sarmatiæ, Europæ, Venedæ Ptolemæo ad Balticum mare ſiti, Regni hodie Polonici pars (iidem

In Comm. in Tabulas Geograph. Ptolem.

Vbi ſuprà.
Auent. vbi ſuprà.
Tacit. De moribus German.
Plin. l. 4. c. 13.
Ptole. Tab. Europ. 8.
Ortel. vbi ſuprà

(iidem cum Vandalis, & Sclauis, teſte Ortelio, quique eam quondam Sarmatiæ occupabant orã (quantum ego poſſum coniicere, quam nunc Pruſiani, & Samogitii incolunt) lingua vtuntur Sclauica, eadem nimirum ſaltem origine qua Poloni, qua Hungari, qua Bohemi, vt autores ſunt Volaterranus, ac Bohemus, & alij recentiores. Vnde non immeritò gens hæc Zingarorum, ſeu Ægyptianorum Boëmiani à Gallis dicuntur, ob ſermonis videlicet vſum vtriſque ferè communem. Quod confirmare videntur literæ, quas ſuprà retulimus ex Palmyreno (ſimodò vnquam fuêre, neque in nomine lapſus eſt Palmyrenus) Poloniæ Regis; demonſtrant enim illæ, vel ipſimet Regi ſubditam, vel ſuæ ditioni finitimam fuiſſe hanc gentem, quorſum enim, ſi ſecus eſſet, Regiæ literæ? Eſſe verò homines hos ab ea ortos Prouincia, vbi olim Sigynni, nemini opinor perſuaſum fore:nam licèt ad Iſtrum fluuium Sigynnas collocet Herodotus, cuius fines accedere ait proximè ad Henetos, ſeu Venetos, qui ſunt in Adria: hos tamen Sigynnas, ſeu Sigynnos, ita enim ille appellat, ad Caucaſum montem, & Hyrcanum mare magis exactus rerum indagator collocat Strabo. Ex quo verò gens hæc orta ſit terrarum tractu, aut vnde Zigeiner nomen apud Germanos adepta, certò ſciri poſſe non credo, crediderim tamen à Zigere Thraciæ oppido circa Mœſiam inferiorẽ Plinio, quod forte Zargidana Mœſiæ inferioris Ptolemæo: Mœſiam autem inferiorem Vvalachiam hodie dici putant Taurinus, Maginus, & alij: Vvolfangus

Volater. Geogr.l. 7. Bohem.de morib. gẽtium. Magin. in Ptolem.

l. 5. quiet Terpſichore.

Geogr.l. 11.

ſangus verò, Cuſpinianus, & Chalcondilas Bulgariam: vtrumque noſtram corroborat ſententiam. Porrò à Ziegciner Zingarorum emanaſſe vocabulum, ſatis mihi perſuaſum habeo. Si tamẽ malit quis cum Alciato mutata Z, in C, à Cinglo aue maritima dictos putare, non incongruè ſentiet: hæc nanque auis, cuius cauda continuò mouetur, adeò infirma eſt, vt ne nidum quidem ſibi parare poſſit, ſed in alieno pariat: vnde prouerbium in errones, & inopes, quo vtitur Menander. Vbi ſuprà.

Mendicior Leberide eſt, & Cingalo. In Thaide.

INDEX QVORVNDAM LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ, QVI aut explicantur, aut illuſtrantur.

Ex Libro Geneſis.

DIxit quoque Deus, fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis, & fecit Deus firmamentum, diuiſitq́; aquas; quæ erant ſub firmamento ab his, quæ erant ſuper firmamentum, & factum eſt ita; vocauitq́; Deus firmamentum, Cœlum. 38

Serpens erat callidior cunctis animantibus terræ. 2

Surrexit Abraham, & adorauit populum terræ, filios videlicet Heth. 14

Emiſit eum Dominus de paradiſo voluptatis, vt operaretur terram, de qua ſumptus eſt. 210

Inclinauit ſe homo, & adorauit Deum. 15

Et incuruati adorauerunt eum. ibidem.

Et adorauerunt proni in terram. ibidem.

Ex libro Exodi.

Cùm egreſſus fuero de vrbe, extendam palmas meas ad Dominum

Dominum , & ceſſabunt tonitrua, & grando non erit. 17
Cumque introieritis terram, quam Dominus daturus eſt vobis , vt pollicitus eſt , obſeruabitis ceremonias iſtas; &c. 18
Tunc cecinit Moyſes, & filij Iſraël carmen hoc Domino , &c. *ibid.*

Ex I. Regum.

Cadens pronus in terram adorauit tertiò.

Ex II. Regum.

Viuit Dominus, quia non cadet de capillis filij tui ſuper terram. 235

Ex III. Regum.

Quorum genua non ſunt incuruata ante Baal.
Malleus , & ſecuris , & vllum ferramentum non ſunt audita in domo , cùm ædificaretur. 66
Elegitq́, Rex Salomō operarios de omni Iſraël, & erat indictio triginta millia virorum , &c. *ibid.*
Si fuerit vir bonus , non cadet ne vnus quidem capillus eius in terram. 335

Ex IV. Regum.

Confregitque ſerpentem æneum , quem fecerat Moyſes: ſiquidem vſque ad illud tempus filij Iſraël adolebant ei incenſum.

Ex I. Paralip.

Ferrum quoque plurimum ad clauos ianuarum, & ad cōmiſſuras, atque iuncturas præparauit Dauid. 69

Ego autem totis viribus meis præparaui impenſas Domus Dei mei, aurum ad vaſa aurea, & argentum in argentea, æs in ænea, ferrum in ferrea, ligna ad lignea. ibidem.

Ecce ego in paupertate mea præparaui impenſas Domus Domini, auri talenta centum millia, argenti verò mille millia talentorum: æris verò, & ferri non eſt pondus, &c. 66

Ex I. Eſdræ.

Fecerunt autem filij Iſraël tranſmigrationis Paſcha quartadecima die menſis primi. 12

Ex III. Eſdræ.

Et eleuatis ſurſum manibus procidentes in terram adorauerunt Dominum. 16

Ex libro Iudith.

Et cùm in faciem eius intendiſſet, adorauit eum proſternens ſe ſuper terram. 22

Ex libro Iob.

Si vidi Solem cùm fulgeret, & Lunam incedentem clarè, & lætatum eſt in abſcondito cor meum, & oſculatus ſum manum meam ore meo, quæ eſt iniquitas maxima, & negatio contra Deum altiſſimum. 21

Dicebámque: In nidulo meo moriar, & ſicut palma multiplicabo dies. 77

Ex Pſalmis.

Extendens cœlum ſicut pellem, qui tegis aquis ſuperio-

riora eius. 38

Et aqua omnes quæ ſuper cœlos ſunt laudent nomen Domini. ibid.

Genua mea infirmata ſunt à ieiunio. 18

Exaudi Domine vocem deprecationis meæ, dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum ſanctum tuum. 16

Extollite manus veſtras in ſancta, & benedicite Dominum. ibidem.

Similes illis fiant, qui faciunt ea. 2

Non relinquet Dominus virgam peccatorum ſuper ſortem iuſtorum.

Ex Eſaia.

Et orientur in domibus eius ſpinæ, & vrticæ, & paliurus in munitionibus eius, & erit cubile draconum, & paſcua ſtruthionum, & occurrent dæmonia, Onocentaurus, & Piloſus clamabit alter ad alterum. Ibi cubauit Lamia, & inuenit ſibi requiem, &c. 104

Ex Daniele.

Benedicite omnes aquæ, quæ ſuper cœlos ſunt, Domino. 38

Ex 1. Machab.

Et audiuit eſſe ciuitatem Elymaidem in Perſide nobiliſſimam, & copioſam in argento, & auro, templúmque in ea locuples valde, &c. 235

Ex Actis Apoſt.

Quia nullius veſtrûm capillus de capite peribit. 235

Quidam autem Epicurei, & Stoici Philoſophi diſſerebant cum eo, & quidam dicebant, quid vult ſeminator verborum hic dicere? alij verò, nouorum Dæmonorum videtur annuntiator eſſe, quia Ieſum & reſurrectionem annuntiabat eis. 30

Cùm audiſſent autem reſurrectionem mortuorum, quidam quidem irridebant, quidam, verò dixerunt, audiemus te de hoc iterum. *ibid.*

INDEX LOCORVM QVI EX HVMANIORIBVS LITERIS, ET AVctoribus explicantur.

Ex Arbitro.

CVm Aſcyltos grauatus tot malis in ſomnum laberetur, illa, quæ iniuria depulſa fuerat ancilla, totam faciem eius fuligine longa perfricuit, & non ſentientis labra, humeroſque ſopitionibus pinxit. 237.239

Ex Auſonio.

In claris vrbibus. Hunc cuperes Rex Mede tuis coniungere caſtris,
Flumina conſumpto cùm defecere meatu.
Huius fontis aquas peregrinas ferre per vrbes,
Vnum per cunctas ſolitus portare Choaſpem. 284.

Ex Catullo.

——Nanque totius vobis
Frontem tabernæ ſcipionibus ſcribam. 239.240

Hoc

Hoc vt dixit amans, Amor ſiniſtram
Dextram ſternuit ad probationem. 152

Ex Horatio.

Lib. Car. 2. Dum Capitolium
Scandet cum tacita Virgine Pontifex. 287

Ex Iuuenale.

Ille ſupercilium madida fuligine tactum
Obliqua producit acu, pingitque trementes
Attollens oculos. 239
Saty. 6. Ferre potes dominam ſaluis tot reſti-
bus vllam? 305
——Cùm fortunæ ipſe minaci
Mandaret laqueum, mediúmque oſtenderet vn-
guem 306

Ex Lucano.

Lib. 6. Viperei coëunt abrupto corpore nodi.
Ibid. An ille
Compellandus erit, quo nunquam terra vocato
Non concuſſa tremit? 250
Ibidem. Pretióque nefandæ
Lampados Herculeis audax Melibœa ſagittis.
262

Ex Martiali.

In Amphit. Epig. 22. Namque grauem gemino
cornu ſic extulit vrſum.
Lib. 2. *Epigr.* 8. Rideto multùm qui te Sextille
cinædum
Dixerit,& digitum porrigito medium. 306

Lib. 3. *Epig.* 80. Conuiua quiſquis Zoili poteſt eſſe
Sumenianas cœnet inter vxores. 314
Lib. 4. *Epig.* 70. Nihil Ammiano præter aridam veſtem
Moriens reliquit vltimis pater ceris. 305
Videbis altam Liciane Bilbilim
Equis & armis nobilem. 334

Ex Ouidio.

Lib 1. *Faſtorum.* Ne tamen ignores variorum iura dierum,
Non habet officium Lucifer omnis idem.
Ille nefaſtus erit per quem tria verba ſilentur,
Faſtus erit per quem iure licebit agi. 298

Ex Plauto.

In Penulo. Stulta ſoror es magis quàm volo, an verò pulchra videre obſecro,
Si tibi illi non os oblitum eſt fuligine? 239
In Trucul. Huic homini amanti mea hera apud nos dixit næniam de bonis,
Nam fundi, & ædes obligatæ ſunt ob amoris prandium. 317
In Bacchidibus. Si tibi eſt machæra, & nobis veruina eſt domi,
Qua quidem te faciam, ſi tu me irritaueris,
Confoſſiorem ſoricina nænia. 316
In Moſtellaria. Si tamen hinc conſilium dedero, nimio plus ſapio ſedens.
Tum conſilia firmiora ſunt de diuinis locis. 20
Ibidem. Illi buccedæ erũt multò potiùs quã ego

Sim

Sim Reſtio. 305

Ex Seneca Tragico.

In Hercule furente Túque ô domitor
Somne malorum, requies animi,
Pars humanæ melior vitæ
Volucre matris genus Aſtrçæ. 292

Ex Terentio.

In Eunucho. Bono animo es,
Accede ad ignem hunc iam caleſces plus ſatis. 295.
In Phormione. Opera tua
Ad reſtim mihi quidem res rediit planiſſimè. 305

Ex Tibullo.

In Elegia 1. *l.* 7. Carnuti, & flaui cærula lympha Liger. 275
Alba Palæſtino ſancta columba Syro. 279
Nec qua vel Nilus, vel regia lympha Choaſpes
Profluit. 283
Lib. 4. Aut rapidus Cyri dementia Gyndes. 284

INDEX RERVM, ET VERBORVM.

A

AB vna voluntate contrarij effectus. 175

Abderitani humanis hoſtiis vſi. 195

Abſolutus reus apud Romanos tondebatur. 236

Abſurda quæ emanant ex doctrina collocantiũ aquas ſupra cœlos. 42

Adorantium capita cur velarentur. 19

Adorare quid. 14

Adorandi Reges Perſarum modus. 15

Adorandi modus apud antiquos quotuplex. 15

Adorandi mos quis hodie vſitatior nobis. 16

Adam poëta primus. 198

Ægyptij tribuunt Mercurio inuentionem carminum. 198

Ægyptiorum annus. 86

Æſculapius quomodo depictus. 4

Æſculapius ſub ſpecie Draconis Romam aduectus. ibidem.

In Tyberinam Inſulam deſcẽdit, nec poſtea comparuit. ibidem.

Ægyptij

Ægyptij ſub forma ſerpentis Regem depingebant. 3
Aliquot ſacra volumina in Græcam linguam verſa ante Philadelphi Regis tempora. 33.34
Amaramis pater Moyſis. 207
Ante Olympidas omnia tempora apud Græcos confuſa. 208
Anni magni conuerſio. 74
Antiquorum placita circa poëticæ finem. 213.214
Animalia quædam πυῤῥίχια. 76
Aphthartodocitarum hæreſis. 160
Aquarum locus. 3
Artium ferè omnium inuentores barbari 203
Ariſtoteli nihil naturalis ſcientiæ occultum. 96
Arcas Salius primus Romanos ſaltare docuit. 268
Ariana hæreſis penè extincta 165
Aſinorum ſylueſtrium venatio Regibus tantùm permiſſa apud Indos. 124
Aſtus Q. Fabij Labeonis. 175
Attrita Deorum ſimulacra adorantium oſculis. 23
Aues quaſdam ex foliis arborum in mare decidentibus creditum generari. 96
Aulicæ adulationis inuentum. 22
Aurium iudicium ſapiẽtibus, & ſtultis commune. 276

B

B*Aculum dextra, & clauem ſiniſtra cur Ianus tenens pingeretur.* 183
Bacchi ſacris initiati, ſerpentibus coronabantur & Euam, Euam inclamabant. 5

Baſſara quid ſignificet. 358
Beliſarij imago. 157
Bellus ferrei gladij inuentor. 65
Bellum vnde dictum. 64
Berneſtæ aues in Hebridibus inſulis deprehenſæ. 96
Branchias piſces, non pulmonem habent. 127.128

C

CAptiuorum notæ in frontibus aut genis. 240
Cæſar à matre linguam Latinam edoctus. 325
Centauri poëtarum inuentum: 100
Centauri dantur in rerum natura. 101
Celtiberorum oppida trecenta exciſa. 176
Centauri vnde procreati. 98
Centauri vnde dicti. ibid.
Chalybes primi inuentores ferri. 58
Chalybes Scythiæ populi. ibid.
Choaſpis aqua delicatiſſima. 281
Choaſpes vnde oriatur. 282
Eius aqua Regibus Medorum, Perſarum, ac Parthorum pro potu. 283
Chryſippi de reſurrectione ſententia. 31
Clauis cuſtodiæ ſymbolum.. 184
Claudio Imperatori allatus Hippocentaurus ex Ægypto. 208
Conſecrationis nota apud Antiquos duo depicti angues. 8
Conſecrationis nota apud Chriſtianos quæ. ibid.
Cœlum cryſtallinum quid. 51

Cothurni inuentio. 247
Columba ſacra Syris,& quare. 278
Contra naturam creata,ſtatim pereunt. 108
Cothurnorum genera. 244
Conſules Maiores apud Romanos qui. 181
Ab iis anno dabatur nomen. ibid.
Codex Iuſtinianeus promulgatus. 155
Coma dicata,& tonſa. 235
Crumata quid. 272
Curetes quorum filij. 64
Cyrus quare mulus dictus. 284

D

D*Aphnis Mercurij filius.* 199
Bucolici carminis author. ibid.
Dea Nænia. 318
Delphicum oraculum antiquiſſimum. 207
Democritus Abderita reſurrectionem agnouit. 30
Deteſtabile ſymbolum turpes Ethnicorum Deos decuit. 8
Deucalion longè Noë poſterior. 186
Digitus medius porrectus. 307
Diabolus ſe adorandum præbuit in forma ſerpentis, in qua humanum genus circumuenit. 3
Diuinatio Themidi data. 209
Druides Gallorum ſacerdotes. 187
Vnde nomen ſortiti. ibid.
Duo inſtantia in ſeruitute diſtinguenda. 174

Ebrietas

E

EBrietas ſeruitutis cauſa. 172
Elementa quomodo corrumpantur. 25
Elei ſeruatoris nomen ſerpenti, quem colebant, impoſuerunt. 3
Elegorum carminum autor. 199
Elias in quod cœlum ſubleuatus. 49
Epheſiorum vrbs quomodo expiata. 189
Equæ è vento concipiunt. 375
Eremus monſtrorum ferax. 105
Ex ſinu initiatorum myſteriis Iouis Sabaziis Draco extrahebatur. 5

F

FAma cera flexibilior. 102
Faſti, & nefaſti dies qui. 298
Ferri conglutinationem quis excogitarit. 64
Firmamenti nomine quid intelligendum. 44
Florida noui orbis pars. 154
Fluuius obliuionis quis. 353
Fœminæ vno tantum nomine olim vtebantur apud Romanos. 310
Frequens Italis & Hiſpanis manus propriæ deoſculatio. 22
Fuligine comas olim fœminæ tingebant. 239

Gaditana

G

Gaditana ſaltatio. 271
Gallorum olim ſacrificandi ritus. 196
Galli olim naturâ, & arte flaui. 276
Genua robur ſignificant. 18
Gentilium primus ſcriptor. 206
Gentes oſculo manus propriæ ſuos Deos adorabant, & quare. 20.22
Græcorum conſuetudo in immolandis hominibus. 289
Græcis qui ſint primi poëtæ. 198
Gymnoſophiſtarum origo. 35
Gyndem fluuium Cyrus conſumpſit. 285

H

Hannibalis obitus 176
Heliades ſorores. 338
Heroum arma qualia. 55.57
Heroici carminis autor. 108
Heua aſperatum nomen quid ſignificet. 6
Hippopodes Septentrionalium quarundam inſularum accolæ. 107
Hippocentaurus occurrit Magno Antonio in eremo. 102
Hiſpanorum origo. 185
Homerus carmen ſuum literis non mandauit. 206

Hono

Honorificum non fuit Conſulatum minorem gerere. 181.
Humana mactari hoſtiæ quando deſierint. 187

I

IAmbici carminis autohr. 198
Iani facies duplex,& quare. 183
Ianoë apud Hebræos quid. ibidem.
Iauam Noë nepos. 185
Imperatores Orientis vbi ſepelirentur 164
Imperatorum tituli ſuperbi. 168
Impiorum pœna. 28
Incenſum adolebant Iſraelitæ ſerpenti æneo. 3
In regionibus noui orbis ferri venæ repertæ. 57
Interlunium. 286
Inundationis ſymbolum Phœnix. 72
Inuentio æris,an ferri prior fuerit. 54
Iones vnde ducant originem. 186
Iſmeniæ Thebani aſtus. 15
Iubal pater canentium cithara. 200
Iure gentium propagata ſeruitus. 173
Iuſtinianus defenſus. 154
Illiteratus non fuit. 156
Iuſtinianus diuortium permiſit. 168
Iuſtiniani Canticum. 166
Iuſtinianus Euthyciana hæreſi infectus. 160
Iuſtinianus delubrum Epheſi conſtruxit. 161

Labeonum

L

LAbeonum familia. 175
Labeonis παῤῥυσία. 179
Labeonis mors voluntaria. 177
Lapides dolati, atque perfecti è monte aduchebantur ad ſtructuram templi Salomonici. 67
Liber Iob Syria conſcriptus lingua. 35
Verſus in linguam Hebraicam. 202
Lignorum ac lapidum adoratio inducta diabolica fraude. 2
Lucretij opinio de Centauris. 99
Luſitanarum equarum fœtura. 380

M

MAgi didicerumt doctrinam de reſurrectione,& vnde. 35
Manuum extenſio & eleuatio. 16
Manus duplices. 17
Manus fortitudinis ſymbolum. 19
Manumiſſi quot nomina habebant. 312
Manibus mortuorum hoſtiis humanis ab Ethnicis parentatum. 192
Marianum æs optimum. 62
Maſſiliotæ Græci. 187
Maſſilienſium inſtitutum. 196
Menſis Niſan Martio reſpondet. 9
Mercurius Triſmegiſtus philoſophus, Rex & Sacerdos. 24

Monoceros.

Monoceros qualis. 110
Monoceros vbi reperiatur. 112
Monocerotis cornu venena expellit. 113
Monoceros & Rhinoceros animalia diuerſa. 119
Monoceros piſcis. 124
Mors violenta ab antiquis damnata. 304
Quæ pœna impoſita. ibid.
Mos ſalutandi ſternuentes vnde. 153
Mos Romanorum in faciendis libertinis. 177
Moyſes à Græcis Muſæus dictus. 206
Mulieres ſumenianæ. 314
Mundi ſenectus qualis. 25
Mundum ingenitum, ac proinde immortalem quidam aſſeruêre philoſophi. ibid.

N

NAuis ex aduerſo Iani cur depicta. 184
Nauis ſalutis ſymbolum apud poſteros Noë. 185
Nobilitatis definitio. 343
Noë vini inuentor. 185
Nonum cœlum quando deprehenſum. 5

O

OLympiades quando cœptæ enumerari. 208 209
Omen ſternutationis. 151

Ono

Onocentauri deſcriptio. 102
Onocentauri vnica natura & forma. 106
Oraculum Pythium. 199
Oratione ſoluta primò reſpondit Apollinis oraculum. 209.
Oraculi inuentio. 209

P

PAlæſtina Syriæ pars. 279
Pan à quibus genitus. 358
Paſcha Chaldaicum vocabulum. 9
Quo tempore celebraretur & quomodo. ibidem.
Paſcha cur tranſitus dicatur. 9. & ſeqq.
Paſcha quotuplex. 10
Paſcha figuratè in ſacris immolari dicitur. 13
Paſſibus mille & quingentis leuca terminatur 347
Paſtores priores agricolis. 211
Pedis Romani menſura. 349
Penelope frequentauit conuiuia. 359
Perſarum reges adorati. 15
Pes Hiſpanus minor antiquo Romano. 348
Pherecidis Syri de dæmonibus ſententia. 8
Philoſophorum opiniones de mundo. 26
Phœnix quomodo ex ſe renaſcatur. 76
Phœnix arbor, & auis. ibid.
Phœnix ſymbolum reſurrectionis. 78
Phœnix vbi viuat, & paſcatur. 79
Phœnix qualis ex Herodoto. 71
Phœnicis caſtitas. 80

Phœnix an detur in rerum natura. 85.96
Phœnix peregrinantis ſymbolum. 72
Phœnicis vita. 74
Phœnicis ſingularitas impugnata. 89.95
Piorum præmia. 28
Plato reſurrectionem aſſeruit. 32
Plinius atheos. 30
Poëmatum origo. 199.200
Poëſis quid ſit. 197
Poëſis loquens ſaltatio. 268
Pœnalia ampliata, ſunt odioſa. 350
Populi Galliæ Leuci. 346
Nomen ab his Leuca ſumpſit. ibid.
Populus nigra, & alnus eadem arbor. 341
Procopius Iuſtiniano infenſus. 158
Prodigioſi partus. 106
Progne & Philomela in aues mutatæ. 332
Pſalmus 92. ab Adamo compoſitus. 198
Pſalmos quot compoſuerit Moyſes. 201
Pueri & fœminæ ſeruant proprietatem antiqui ſermonis. 325
Pulmo cordis flabellum. 125
Pythagoras myſteriis omnium populorum initiatus. 56
Pythagoræi cur ſedentes adorabant. 20
Pythagoræ ſymbolum. ibid.

Q

Quarta pars leucæ milliario reſpondet. 348
Qui triennium tantùm viuant equi. 375

R

Rerum ortus & occaſus. 25
Reſpiratio effectus pulmonis. 125
Reſtringenda odia, & fauores ampliandi. 350
Reſurrectio antiquitati minus perſuaſa. 30
Rex Argiuorum primus. 203
Rhinoceros vnde dictus. 120
Rhinocerotis deſcriptio. 116
Rhinocerota oſtendit Pompeius Romanis. ibid.
Rhinocerotis pugna aduerſus Elephantum. 118
Ridicula ſternutationis conſideratio. 152
Ritus orgiorum Bacchi. 5
Romæ nomen proprium ſcire nefas fuit. 254
Romani quomodo adorarent. 19
Romani olim ſuis diis humano ſanguine faciebãt. 194
Romanis qui nobiles habebantur. 345
Romanorum olim conſuetudo in nominibus. 308
Romanduorum Auguſta. 347

S

Sacramentum duabus de cauſis fide firmandum. 328.
Salacia ciuitas cognomento Imperatoria. 376
Salonis fluuij aqua. 374
Saltationum duplex genus. 270
Saltationis vtilitas. 267

Sanctæ Sophiæ delubrum 163
Scabella apud antiquos quid 272
Scriptura ſacra figurarum ornamentis condecorata. 13
Semenda auis. 91
Sepulchrum Penelopæ. 360
Septentrionales quare flaui. 277
Serpens ſalutis ſymbolum, & quare. 3
Serpentis nomine ſignificatur Diabolus in ſacris. 2
Seruitus eſt nomen culpæ, non naturæ. 172
Seruitus naturali iuri quomodo contraria. 173
Seruitutis etymologia. 170. 171
Seruitus rerum duplex. 169
Seruitutis definitio. ibid.
Seruitutis nomen quando primùm lectum. 172
Soricis vox importuna. 321
Spectaculum Rhinocerotis contra Elephantum certantis. 119
Sternutatio vnde fiat. 151
Sternutamentum manè, & in inchoatione rerum, mali ominis. 152
Structura templi Hieroſolymitani quandiu durarit. 70
Sublime genus dicendi Cothurnus dictum. 244
Sub Iuſtiniani imperio multi populi Chriſtiani facti. 164
Sufficí in demortui locum ominoſum olim. 180
Superſtitionis vinculo captiui ducuntur homines. 2
Supra cœlos collocata aquæ. 39
Sybilla Erythrea. 36
Sydera neque ignea, neque calida in ſe. 4[illegible]
Syderalis ſcientiæ peritia. 35

Tagus

T

TAgus flumen. 370
Taurica Diana. 196
Taurus Ioui mactatus. 258
Tela Penelopes Dialectica comparata. 361
Telegonus Vlyſſis, & Circes filius. 365
Telegonus Vlyſſem occidit. 367
Telluris oraculum. 209
Thamus nauta magnum Pana obiiſſe nuntiat. 2
Thamur vermis Salomon. 69
Theſſali Centauri appellati. 105
Theſpij Solei reſurrectio. 29.33
Tireſias vaticinatur mortem Vlyſſis. 365
Tragœdiæ autor. 198
Tragœdia ſpeculum Principum. 216
Tragœdia, & Comœdiæ diſcrimen. 222
Tragœdiæ definitio. 223
Tribonianus impius. 167
Tribunorum plebis apud Romanos poteſtas. 180
Trigenta Deorum gentium millia. 252
Trium literarum homo quis olim. 312
Tullum ciuitas Lotharingorum. 347

V

VAticinandi munus Triſmegiſto conceſſum. 34
Vectones populi vbi ſiti. 378
Velocitas equorum Bæticorum commendata. 384

Vento concipere equas, fabuloſum. 382
Ventus, aër multus fluctuans, & coactus. 41
Verſicolores, & variegati Celtiberorum equi. 374
Veſperi, & in fine rei boni ominis ſternutatio, 152
Veſtigia errorum Vlyſſis oſtenduntur. 369
Veteres religioſè veſtes dicabant voti cauſa. 234
Vipera ſola parit animal viuum. 48
Vipera vaſe incluſa. 150
Virga gubernationis & imperij ſymbolum. 184
Virtutes animarum genus. 344
Vis munerum quanta. 361
Vis ſatyrij. 240
Vlyſſes quomodo ab vxore agnitus. 364
Vlyſſes à quo occiſus. 365
Vlyſſis fauſtum coniugium. 360
Vlyſſipona à quo condita. 370
Vnde manarit ſuperſtitio, quæ religioni ducit angues domeſticos occidere. 8
Vnde didicerint Gentes doctrinam de reſurrectione. 33
Vnde monſtra naſcantur. 106
Vnicorne à Rhinocerote diuerſum. 121
Vnicornij cornu naturalis vis. 123
Vulcania inſula. 175

Z

Z*Arabanda.* 274
Zembla noua. 97
Zephyro an ingrauidentur equæ. 382

FINIS.

A01 1467650

A 99

Digitized by Google